

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

**« Οι Γάλλοι και η διοίκηση του Ιωάννη Ηλιάκη στην Κοζάνη την
περίοδο του Εθνικού διχασμού (1916-1920) »**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΗΣ ΛΙΑΠΗ ΣΤΥΛΙΑΝΗΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΤΙΤΛΟΥ
Στις «Ανθρωπιστικές Σπουδές και Νέες Τεχνολογίες»
με ειδίκευση «Ιστορία»

ΦΛΩΡΙΝΑ 2017

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT	5
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
Α΄ ΜΕΡΟΣ. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ – ΠΗΓΕΣ.....	8
1. Μεθοδολογία.....	8
1.1. Η τοπική ιστορία	10
1.2. Ο Τύπος ως ιστορική πηγή- Ο τοπικός Τύπος.	11
1.3. Πηγές –Περιγραφή του υλικού	12
1.4. Περιορισμοί της έρευνας.....	14
Β΄ ΜΕΡΟΣ. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	15
1. Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος και η Ελλάδα.....	15
1.1. Από την έκρηξη του πολέμου ως το 1916.....	15
1.2. Το κίνημα της Εθνικής Άμυνας και η Προσωρινή κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης.....	19
1.3. Η περίοδος διακυβέρνησης Βενιζέλου μέχρι τις εκλογές του 1920.....	21
2. Το Μακεδονικό μέτωπο.	23
2.1. Τα γαλλικά στρατεύματα στην Κοζάνη.	33
Γ΄ ΜΕΡΟΣ . ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	36
1. Βιογραφικά στοιχεία για τον Ιωάννη Ηλιάκη	36
1.1. Εργογραφία του Ιωάννη Ηλιάκη.....	39
2. Ο Ι. Ηλιάκης και η οργάνωση του αγώνα για τις εκλογές του 1916 στην Κοζάνη.	40
2.1. Η περίοδος πριν την εγκατάσταση στην Κοζάνη.....	40
2.2. Η εγκατάσταση στην Κοζάνη και η περίοδος μέχρι το κίνημα της Εθνικής Άμυνας.....	43
3. Ο Ηλιάκης ως κυβερνητικός αντιπρόσωπος και γενικός διοικητής Δυτικής Μακεδονίας (1916-1918).	53

3.1. Η προσχώρηση της Δυτικής Μακεδονίας στο Κίνημα της Εθνικής Άμυνας.	53
3.2 Το ζήτημα του επισιτισμού	60
3.3. Ο Ηλιάκης και οι τοπικές αρχές.....	69
3.3.1. Οι συγκρούσεις - οι δημοτικές αρχές.....	69
3.3 .2. Οι εκκλησιαστικές αρχές.....	72
3.4 Οι σχέσεις με το Γαλλικό προξενείο	74
3.4.1 Κοσμικές εκδηλώσεις.....	75
3.4.2 Δημόσιες εκδηλώσεις.....	79
3.4.3. Απονομή παρασήμων-Τιμητικές ονοματοδοσίες.....	82
3.4.4. Οι Γάλλοι και ο τοπικός πληθυσμός	84
3.4.4.1 . Μέτρα - Αρνητικές αντιδράσεις.....	84
3.4.4.2 . Θετικές αντιδράσεις.....	89
3.4.4.3. Η Γαλλοκρατία στην Κοζάνη μέσα από λογοτεχνικές πηγές.....	90
3.5. Οι Γάλλοι και τα δημόσια έργα.....	92
3.6. Η επίσκεψη του στρατηγού Γκιγωμά στην Κοζάνη.....	95
3.7. Η αναχώρηση του Γάλλου πρόξενου Jules De Berne Lagarde.....	98
4. Ο Γενικός διοικητής Ι.Ηλιάκης μετα την αναχώρηση των Γάλλων και μέχρι τον Νοέμβριο του 1920.....	100
4.1.Η παρουσία του Γαλλικού στρατού στη Δυτική Μακεδονία στα 1918	101
4.2.Επιστράτευση-Το κίνημα των Σερβίων.....	101
4.3. Η επίσκεψη του Ελευθέριου Βενιζέλου στην Κοζάνη.....	104
4.4. Δημόσια έργα	107
4.5. Εκπαίδευση	108
4.6. Προσκοπισμός.....	110
4.7. Τοπικά γεγονότα.....	112
4.8. Ο Ι.Ηλιάκης και η Κορυτσά.....	113
5.Οι εκλογές του 1920 και η αναχώρηση του Ηλιάκη από την Κοζάνη.....	115
6. Απολογισμός της πορείας του Ι. Ηλιάκη ως Γενικού Διοικητή Δυτικής Μακεδονίας.....	116

7.Οι ιδεολογικές τοποθετήσεις του Ιωάννη Ηλιάκη	124
7.1. Οι δεσμοί του Ηλιάκη με τον Βενιζέλο.....	124
7.2. Ο ρόλος του Ελληνισμού	128
7.3. Σκέψεις για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να διοικείται η Μακεδονία....	129
7.4. Η στάση του απέναντι στους αλλόφυλους.	132
7 .5. Απόψεις για τη Νεολαία.....	136
ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	141
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	147
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	151
ΕΙΚΟΝΕΣ.....	154

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού κύκλου σπουδών της κατεύθυνσης «Ανθρωπιστικές Σπουδές και Νέες Τεχνολογίες» του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας. Θέμα της είναι τα γεγονότα της περιόδου 1916 - 1920 στην Κοζάνη όσον αφορά την παρουσία Γαλλικού προξενείου και γαλλικών στρατευμάτων λόγω του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου και ταυτόχρονα η δράση του κυβερνητικού αντιπροσώπου της Προσωρινής Κυβέρνησης Θεσσαλονίκης και μετέπειτα Γενικού Διοικητή Δυτικής Μακεδονίας Ιωάννη Ηλιάκη. Αρχικά παρουσιάζεται το ιστορικό πλαίσιο του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου και συγκεκριμένα η σημαντικότερη συνέπεια που είχε για την Ελλάδα, η περίοδος του Εθνικού Διχασμού μέχρι και την εκλογική ήττα του Βενιζέλου το 1920. Παρουσιάζονται τα στρατιωτικά και πολιτικά γεγονότα που αφορούν το «Μακεδονικό Μέτωπο», το πολεμικό μέτωπο των Βαλκανίων του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου και των ξένων στρατευμάτων που έδρασαν στην περιοχή.

Στη συνέχεια, αναλύονται τα πορίσματα της έρευνας του τοπικού Τύπου της περιοχής της Κοζάνης για τα γεγονότα που απασχόλησαν την τοπική κοινωνία της Κοζάνης και της Δυτικής Μακεδονίας γενικότερα και τα οποία έχουν ως άξονα το έργο του Γάλλων και του διοικητή Ι.Ηλιάκη. Αναλύεται η δράση του Ηλιάκη στη Δυτική Μακεδονία και σκιαγραφείται η πολιτική και προσωπική του πορεία και οι ιδεολογικές του πεποιθήσεις. Τα συμπεράσματα

της έρευνας αναδεικνύουν τις φανερές και αφανείς πολιτικές μεθοδεύσεις στην περιοχή της Κοζάνης, το διχαστικό κλίμα της περιόδου και τον ρόλο των γαλλικών διοικητικών και στρατιωτικών αρχών ενώ παράλληλα φωτίζουν το έργο και την προσωπικότητα του στενού φίλου και συνεργάτη του Ελευθέριου Βενιζέλου Ιωάννη Ηλιάκη.

ABSTRACT

This Master's thesis was developed within the postgraduate course of study "Humanities Studies and New Technologies" of the Pedagogical Department of Primary Education of the University of Western Macedonia. Its theme is the events of 1916-1920 in Kozani regarding the presence of the French Consulate and the French troops due to the First World War and at the same time the actions of the government representative of the Temporary Government of Thessaloniki and later General Governor of Western Macedonia Ioannis Iliakis. At first, the historical context of the First World War is presented, namely the most important consequence for Greece, the period of the National Schism up to the electoral defeat of Venizelos in 1920. The military and political events concerning the "Macedonian Front", the Balkan battlefield of World War I, and of the foreign troops that acted in the area, are presented.

The findings on the local press in the region of Kozani about the events concerning the local community of Kozani and West Macedonia in general, which focus on the work of the French and the governor I. Iliakis, are then analyzed. The study elaborates on the actions of Iliakis in Western Macedonia and outlines his political and personal path and his ideological beliefs. The findings of the research highlight the obvious and obscure political approaches in the region of Kozani, the divisive climate of the period and the role of the French administrative and military authorities while also exploring the work and personality of Eleftheriou Venizelou's close friend and collaborator Ioannis Iliakis.

ΛΕΞΕΙΣ –ΚΛΕΙΔΙΑ: Γαλλοκρατία, Κοζάνη, Μακεδονικό Μέτωπο, Εθνικός Διχασμός

KEYWORDS: Francocracy, Kozani, Macedonian Front, National Schism

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το θέμα της παρούσας μεταπτυχιακής έρευνας θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι εντάσσεται στη γενικότερη αναηγήλαφηση της περιόδου του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου και των συνεπειών του για την Ελλάδα μια και συμπληρώνεται μία εκατονταετία από τα γεγονότα εκείνης της περιόδου . Η περιοχή της Κοζάνης ενεπλάκη στα πολεμικά και πολιτικά γεγονότα με πρωταγωνιστή τον Γενικό Διοικητή Δυτικής Μακεδονίας Ιωάννη Ηλιάκη. Πρόκειται για μια χρονική περίοδο στην τοπική ιστορία της Κοζάνης που σταδιακά αρχίζει να βγαίνει από την ιστορική αφάνεια καθώς ακόμα και σήμερα ελάχιστοι γνωρίζουν ότι η πόλη γνώρισε τη Γαλλική κατοχή για περίπου δύο χρόνια. Παράλληλα, και η μελέτη του έργου και της προσωπικότητας του Ιωάννη Ηλιάκη δεν έχει φτάσει σε βάθος, παρόλο που υπήρξε από τους στενότερους φίλους του Ελευθέριου Βενιζέλου. Η πρόκληση, λοιπόν, της έρευνας ενός τέτοιου ανεξερεύνητου πεδίου υπήρξε η κινητήριος δύναμη για την εκπόνηση αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας.

Πρωτίστως και σε μεγάλο βαθμό οφείλω να ευχαριστήσω την επόπτρια της εργασίας κυρία **ΣΟΦΙΑ ΗΛΙΑΔΟΥ – ΤΑΧΟΥ**, καθηγήτρια της Παιδαγωγικής Σχολής του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, γιατί μου υπέδειξε ένα πεδίο έρευνας τόσο «μακρινό» αλλά και τόσο κοντινό μου ταυτόχρονα. Υποστήριξε με σταθερότητα, ηθικά και πρακτικά, την έρευνα μου η οποία συνάντησε και προσκόμματα από αστάθμητους παράγοντες αλλά με ενίσχυε και με τιμούσε με τη εμπιστοσύνη της στο πρόσωπό μου. Το κύριο υλικό της εργασίας ερευνήθηκε στην **Κοβεντάρειο Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης** η οποία είναι γνωστή για τον αρχαιακό και βιβλιογραφικό της πλούτο. Υλικό κυρίως βιβλιογραφικό αντλήθηκε από τη Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, τη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη, την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών και το Παν/μιο Κρήτης.

Ως τελευταίο ευχαριστήριο οφείλω να αναφέρω όλους εκείνους τους παλιούς Κοζανίτες που με την γνωστή αγάπη για τον τόπο τους ήταν πάντα πρόθυμοι να λύσουν πολλές από τις απορίες μου. Ξεχωριστά ευχαριστώ τον συλλέκτη **Τσιομπάνο Ιωάννη** για τις φωτογραφίες που άντλησα από το υλικό του και τις εύστοχες απόψεις που ανταλλάξαμε.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία φορά την δράση του κυβερνητικού αντιπροσώπου της Προσωρινής Κυβέρνησης Θεσσαλονίκης και μετέπειτα Γενικού Διοικητή Δυτικής Μακεδονίας Ιωάννη Ηλιάκη την περίοδο 1916 -1920 στην Κοζάνη και τις σχέσεις του με το Γαλλικό Προξενείο που είχε ιδρυθεί στην Κοζάνη την περίοδο του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Ο Ιωάννης Ηλιάκης ήταν στενός συνεργάτης και φίλος του Ελευθέριου Βενιζέλου από την περίοδο του αγώνα για την ανεξαρτησία της Κρήτης. Μετά το Κίνημα της Εθνικής Άμυνας στη Θεσσαλονίκη διορίστηκε Κυβερνητικός Αντιπρόσωπος της Προσωρινής Κυβέρνησης Θεσσαλονίκης και έπειτα Γενικός Διοικητής Δυτικής Μακεδονίας. Η προσωπικότητα και το έργο του δεν έχουν μελετηθεί μέχρι στιγμής καθ'ολοκληρίαν παρόλο που επρόκειτο για έναν σταθερό προσωπικό φίλο του Βενιζέλου με δημόσια παρουσία και πολιτικό έργο . Η εργασία αυτή θα επιχειρήσει από συγκεκριμένες πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές να κάνει μία ανασκόπηση των πολιτικών, στρατιωτικών και κοινωνικών γεγονότων που έλαβαν χώρα την τελευταία διετία του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και την ήττα των Φιλελεύθερων το 1920 στην περιοχή της Κοζάνης και της Δυτικής Μακεδονίας γενικότερα με πρωταγωνιστή τον διοικητή Ιωάννη Ηλιάκη. Η θέση του ως Γενικού Διοικητή υπήρξε η ανώτερη πολιτική θέση που κατείχε ποτέ και η κορυφαία στιγμή της προσωπικής πολιτικής του σταδιοδρομίας.

Από την άλλη μεριά η ύπαρξη Γαλλικού προξενείου και γαλλικών στρατευμάτων στην Κοζάνη στα πλαίσια του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου για περίπου δύο χρόνια είναι ένα γεγονός που σε τοπικό επίπεδο έχει σχεδόν περάσει στη λήθη και δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Η Γαλλοκρατία στην Κοζάνη άφησε ένα σημαντικό στίγμα στην τοπική ιστορία το οποίο η εργασία αυτή θα επιχειρήσει να αναδείξει στα πλαίσια που διαφαίνεται μέσα από τις τοπικές πηγές .

Συνεπώς, επιχειρείται η εμβριθέστερη μελέτη και έρευνα δύο σημαντικών γεγονότων της τοπική ιστορίας της Κοζάνης που έχουν μελετηθεί μερικώς ή ανεπαρκώς. Ως επιμέρους στόχοι –ερευνητικά ερωτήματα τίθενται οι εξής:

- Ποιες ήταν οι πολιτικές διεργασίες την περίοδο 1916 -1920 στην Κοζάνη και την ευρύτερη περιοχή με πρωταγωνιστή τον Ι. Ηλιάκη;
- Ποιος ήταν ο ρόλος και η δράση του Γαλλικού προξενείου και των Γάλλων αξιωματούχων και στρατιωτικών την ίδια περίοδο;
- Ποιο ήταν το όραμα του Ιωάννη Ηλιάκη για τη διοίκηση της Δυτικής Μακεδονίας και πως αυτό πραγματοποιήθηκε σε διάφορους τομείς διοίκησης όπως η εκπαίδευση και τα δημόσια έργα;

- Ποιος είναι ο ρόλος του τοπικού τύπου στο φιλτράρισμα της επικαιρότητας και στη διαμόρφωση συνειδήσεων;
- Ποιες είναι οι ιδεολογικές τοποθετήσεις του Ηλιάκη σε θέματα πολιτικής και άσκησης εξουσίας;

Η χρονολόγηση στην εργασία είναι σύμφωνη με το «παλαιό» ημερολόγιο εκτός από τα σημεία που διευκρινίζεται ότι ακολουθήθηκε το νέο ημερολόγιο (ν.η.)

Α΄ ΜΕΡΟΣ. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ – ΠΗΓΕΣ.

1. Μεθοδολογία

Ως μέθοδος εργασίας χρησιμοποιήθηκε η Ιστορική Ερμηνευτική μέθοδος (Historical Interpretative method) λόγω της φύσης της έρευνας. Ο ορισμός της μεθόδου σύμφωνα με τους Cohen & Manion είναι ο εξής: *«ο συστηματικός και αντικειμενικός εντοπισμός, η εκτίμηση και σύνθεση μαρτυριών, προκειμένου να θεμελιωθούν γεγονότα και να συναχθούν συμπεράσματα σχετικά με συμβάντα του παρελθόντος».*¹

Η ιστορική μέθοδος μπορεί να αναλυθεί στα παρακάτω στάδια :

- Ο εντοπισμός και η οριοθέτηση ενός προβλήματος ή μίας περιοχής μελέτης.
- Η διατύπωση μίας υπόθεσης (ή ενός συνόλου ερωτημάτων).
- Η συλλογή, οργάνωση, επαλήθευση, επικύρωση, ανάλυση και επιλογή δεδομένων.
- Η υποβολή της υπόθεσης σε δοκιμασία (ή η απάντηση στα ερωτήματα) .
- Η συγγραφή μίας αναφοράς.

Αυτή η ακολουθία οδηγεί σε μία νέα κατανόηση του παρελθόντος και της σημασίας του για το παρόν και το μέλλον.

Σύμφωνα με τον Borg *«Στην ιστορική έρευνα, έχει ιδιαίτερη σημασία να ορίζει ο μελετητής προσεκτικά το πρόβλημα που θα μελετήσει και να αποτιμά την καταλληλότητά του, προτού να δεσμευτεί σχετικά με αυτό ολοκληρωτικά. Πολλά προβλήματα δεν μπορούν να προσαρμοστούν στις ιστορικές ερευνητικές μεθόδους και δεν μπορούμε να τα πραγματευτούμε με επάρκεια χρησιμοποιώντας αυτή την προσέγγιση. Άλλα προβλήματα έχουν μικρή ή καμιά*

---

¹ Cohen.L., Manion.L.(1994). *Μεθοδολογία της εκπαιδευτικής έρευνας*/μετ. Χ. Μητσοπούλου – Μ. Φιλοπούλου. Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 71.

πιθανότητα να παραγάγουν σημαντικά αποτελέσματα, είτε εξαιτίας της έλλειψης κατάλληλων δεδομένων είτε επειδή το πρόβλημα είναι τετριμμένο».²

Το βασικότερο, λοιπόν, είναι να οριστεί το υπο εξερεύνηση ζήτημα με όσο μεγαλύτερη ακρίβεια. Η έκταση του θέματος είναι σωστό να τροποποιηθεί ρυθμίζοντας την εμπλεκόμενη γεωγραφική περιοχή, το πλήθος των ανθρώπων, το χρονικό διάστημα μπορεί να μεγαλώσει ή να μικρύνει κ.λ.π. Επιβάλλεται μία επιλογή από τον όγκο των πληροφοριών ώστε να ανταποκρίνονται στα ερωτήματα της ιστορικής έρευνας και να μην πρόκειται για μία άσκοπη συγκέντρωση δεδομένων. Εάν οι υποθέσεις του μελετητή δεν είναι αρκούντως οριοθετημένες ή σαφείς, είναι εύκολο γι' αυτόν να περιπλακεί και να αποπροσανατολιστεί από πληροφορίες που δεν έχουν πραγματική σχέση με το πεδίο το οποίο διερευνά. Η δυσκολία της ιστορικής έρευνας είναι ότι συνήθως δεν κάνει ο ίδιος παρατηρήσεις αλλά θα πρέπει να στηριχτεί στις παρατηρήσεις άλλων. Η ιστορική μέθοδος είναι μία διαδικασία μέσω της οποίας ο ερευνητής επιχειρεί να υποβάλει σε δοκιμασία την αλήθεια των παρατηρήσεων που έκαναν άλλοι. Οι πηγές δεδομένων στην ιστορική έρευνα μπορούν να χωριστούν σε δύο βασικές ομάδες: α) σε πρωτογενείς πηγές και β) σε δευτερογενείς πηγές. Οι πρωτογενείς πηγές δεδομένων έχουν προσδιοριστεί ως οι πηγές που χαρακτηρίζονται από πρωτοτυπία . Πρόκειται για ντοκουμέντα που περιλαμβάνουν χειρόγραφα, καταστατικούς χάρτες, νόμους, αρχεία επίσημων πρακτικών από συνεδριάσεις ή έγγραφα μητρώων κ.λ.π., Οι δευτερογενείς πηγές αποτελούνται από βιβλιογραφία, εγχειρίδια, εγκυκλοπαίδειες, άλλες αναπαραγωγές υλικού και συνήθως είναι γραμμένες από πρόσωπα που δεν ήταν παρόντα σε κάποιο γεγονός.

Για την εξέταση των ιστορικών δεδομένων πρέπει να ελεγχθεί η αξιοπιστία τους. Υπάρχει η εξωτερική κριτική και η εσωτερική κριτική των πηγών. Η εξωτερική κριτική στοχεύει να εξασφαλίσει την αυθεντικότητα με στόχο το ίδιο ντοκουμέντο παρά τις αποφάνσεις που εμπεριέχει αυτό. Επιχειρεί να φέρει στο φως απάτες, πλαστογραφίες, τεχνάσματα, επινοήσεις ή διαστρεβλώσεις ελέγχοντας στοιχεία όπως η πατρότητα του εγγράφου, η γραφή ,τα τοπωνύμια κ.α. Η εσωτερική κριτική αφορά την ακρίβεια και την αξία των δεδομένων του ντοκουμέντου. Τον έλεγχο του συγγραφέα ή των συγγραφέων όσον αφορά τις σχέσεις τους με τα γεγονότα, τις προθέσεις τους, την ειδικότητα τους κ.α. Το τελευταίο στάδιο είναι γνωστό ως διαδικασία της σύνθεσης. Είναι η πιο δύσκολη φάση του εγχειρήματος και η συγγραφή της τελικής αναφοράς είναι απαιτητική και αξιώνει δημιουργικότητα καθώς και αντικειμενική και συστηματική ανάλυση υψηλού επιπέδου.³

Παράλληλα για την εξέταση του γραπτού υλικού –πηγών χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της Ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου (Qualitative content analysis). Σύμφωνα με τον

---

² Cohen.L., Manion.L.(1994), σ.75

³ Cohen.L., Manion.L.(1994), σ.77-83

Berelson η ανάλυση περιεχομένου είναι «*μια τεχνική έρευνας που εφαρμόζεται για να επιτευχθεί η αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του εμφανούς περιεχομένου των επικοινωνιών με τελικό στόχο την ερμηνεία τους*». Η ταξινόμηση του περιεχομένου των δεδομένων της έρευνας γίνεται σε κατηγορίες οι οποίες χρησιμεύουν ως πλαίσιο για τη διαλογή του αναλυτέου υλικού, βοηθούν την ανάλυση και την καθιστούν έγκυρη. Όλες οι κατηγορίες που χρησιμοποιούνται για την κατηγοριοποίηση του περιεχομένου όλων των γραπτών τεκμηρίων εξαρτώνται από το γενικό σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας.⁴ Η βασική θεματική κατηγορία χωρίζεται σε κατηγορίες και υποκατηγορίες (παραγωγική εξήγηση), ενώ τα δεδομένα που αφορούν τις κατηγορίες και υποκατηγορίες συμβάλλουν στην ακριβή γνώση και αποσαφήνιση της βασικής κατηγορίας (επαγωγική εξήγηση).⁵ Για την ταξινόμηση, λοιπόν, των γραπτών πηγών της παρούσας έρευνας, την ανάλυση του περιεχομένου τους και την ερμηνεία τους χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου .

1.1.Η τοπική ιστορία

Η σύγχρονη τάση στην επιστήμη της ιστορίας αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στην μελέτη της τοπικής ιστορίας και στην συμβολή της στην αναπαράσταση του ευρύτερου ιστορικού γίνεσθαι. Με τον όρο «Τοπική Ιστορία» προσεγγίζεται « *η Ιστορία ενός ευρύτερου χώρου στον οποίο υπεισέρχονται κοινοί, ιστορικά καθοριστικοί και στενά αλληλεξαρτώμενοι παράγοντες, όπως είναι η κοινή διοίκηση, το κοινό δίκαιο, η κοινή πολιτική και οικονομική δομή, κοινοί θρησκευτικοί δεσμοί, σταθερά γεωγραφικά δεδομένα που επηρεάζουν ακόμη και τη μορφή του συγκοινωνιακού δικτύου*».⁶ Ταυτόχρονα υποστηρίζεται ότι για να προσδιοριστούν ως τοπικά ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα τα κριτήρια είναι η εγγύτητα και η συμμετοχή των γηγενών και το αν μεταβάλλουν την ιστορία ενός συγκεκριμένου τόπου.

Το ενδιαφέρον για την τοπική ιστορία ξεκίνησε στα πλαίσια του μεταμοντερνισμού όπως αυτός επηρέασε την ιστορική επιστήμη. Οι ιστορικοί προσπάθησαν να στρέψουν το ενδιαφέρον τους από τη μελέτη των μακροϊστορικών και μακροκοινωνικών διαδικασιών σ' αυτό που ονόμασαν μικροϊστορία επικεντρούμενη πάνω σε μικρές κοινωνικές μονάδες που

---

⁴ Βάμβουκας. Μ. (2007) *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*, Η Έκδοση, Αθήνα: Γρηγόρης σ.273-274

⁵ Μπονίδης (1998) στο S.Iliadou-Tachou Sofia-(2013). "The Attitudes of the Social Strata and the Political Camps in the City of Florina to the French Occupation of the City in the period 1916-1919 as Revealed by Local Historical Records." Στο A. Dagkas (éd.), *Identités culturelles en Méditerranée*. Thessalonique : Editions épiceutre, σ. 195-211

⁶ Φύκαρης.(2003) στο Πολυδωροπούλου Ελπίδα. (2016). *Η εκπαιδευτική, πολιτική και κοινωνική κατάσταση της Δυτικής Μακεδονίας την περίοδο 1916-1930 μέσα από το αρχείο του Νομάρχη Φλώρινας Παύλου Καλλιγά*. Μεταπτυχιακή εργασία .Φλώρινα. σ.19

αποτελούνται από συγκεκριμένα άτομα. Αμφισβητούσαν τις μεγάλης κλίμακας ιστορικές μελέτες που βασίζονται σε μαζικά, ποσοτικά και επεξεργάσιμα δεδομένα κυρίως επειδή θεωρήθηκε ότι οι μεγάλης κλίμακας γενικεύσεις παραμορφώνουν την πραγματικότητα στη βάση της. Ενδιαφέρθηκαν κυρίως για την . Επρόκειτο δηλαδή για μια επαγωγική ιστορική λογική, Πρωταρχικός στόχος της *μικροϊστορίας* είναι, σύμφωνα με τους υπέρμαχούς της, «να ανοίξει την ιστορία σ' εκείνους τους ανθρώπους που με τις άλλες μεθόδους θα έμεναν απέξω και να φωτίσει την ιστορική αιτιότητα στο επίπεδο των μικρών ομάδων όπου λαμβάνει χώρα και το μεγαλύτερο κομμάτι της ζωής».⁷ Ωστόσο, παρ' όλη την επικέντρωση στο τοπικό επίπεδο, ποτέ δεν παραβλέπεται το ευρύτερο ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο. Στην πραγματικότητα είναι αυτή η επικέντρωση στο τοπικό η οποία καθιστά δυνατό τον έλεγχο των γενικεύσεων.

Η αξία, λοιπόν, μιας εργασίας εστιασμένης στην τοπική ιστορία είναι διπλή : ο φωτισμός και η απόπειρα ερμηνείας γεγονότων τοπικής σημασίας αλλά και η αποτίμηση της συμβολής τους και του «διαλόγου» τους με το ευρύτερο ιστορικό –κοινωνικό γίνεσθαι.

1.2.0 Τύπος ως ιστορική πηγή- Ο τοπικός Τύπος.

Η μελέτη του Τύπου ως πρωτογενή ιστορική πηγή απαιτεί συγκεκριμένη μεθοδολογική προσέγγιση. Οι εφημερίδες όσο και τα περιοδικά «αποτελούν πηγές της ιστορίας, με την έννοια ότι παρέχουν μία κλίμακα από πραγματικότητες της καθημερινής ζωής και έναν συγκεκριμένο τρόπο έκφρασης και διάθλασης των ιδεών».⁸ Καθώς το κύριο υλικό της παρούσας έρευνας αποτελούν τοπικές εφημερίδες θεωρήθηκε απαραίτητο να οριοθετηθεί η χρήση του Τύπου ως ιστορική πηγή. Σύμφωνα με τον Ζάγκο η αξία του Τύπου ως πηγή « δεν έγκειται στην ποσοτική, αλλά στη ποιοτική της διάσταση και η ορθή αξιοποίηση της δεν έγκειται στις προθέσεις ή διαθέσεις του ερευνητή, αλλά στην τήρηση αυστηρών κανόνων που είναι κυρίως οι κανόνες της ιστορικής έρευνας: ο σεβασμός της χρονικής και λογικής αλληλουχίας των γεγονότων, ο συσχετισμός, η συγκριτική και κριτική ανάλυση των δημοσιευμάτων, η διαρκής κριτική επαγρύπνηση που επιβάλλει η ιδιομορφία του δημοσιογραφικού λόγου και η άσκηση στην ανάγνωση και την ανάδειξη του συγκεκριμένου λόγου».⁹ Συνεπώς, τα δημοσιεύματα του τοπικού Τύπου πρέπει να ερμηνεύονται σε συνδυασμό με τις συνθήκες ,το περιβάλλον και τις επικρατούσες τάσεις της εποχής που μελετάται. Η επιρροή των ΜΜΕ στη διαμόρφωση κοινής γνώμης είναι αναμφισβήτητη. Η πρόκληση του ιστορικού που έχει ως

---

⁷ Ιγκερς, Γ. (1999). *Η ιστοριογραφία στον 20ο αιώνα*, Αθήνα, Νεφέλη, σ. 145-146.

⁸ Αναστασιάδης (1994) στο Στρέζου Έλενα (2014) « Η Εκπαίδευση και ο Πολιτισμός στη Φλώρινα την περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου μέσα από τον Τοπικό Τύπο [1940-1949]» Μεταπτυχιακή εργασία .Φλώρινα. σ.17

⁹ Ζάγκος.Χ.(2010). *Οι κοινοβουλευτικές εκλογές στη Φλώρινα (1926-2009): εκλογικές συμπεριφορές. Πολιτική ιδεολογία μέσα από τον τοπικό τύπο.*σ.106

κύρια πηγή της έρευνας του τον Τύπο είναι η ερμηνεία των γεγονότων που αποτυπώνονται στις εφημερίδες έχοντας πάντα ως κριτήριο ότι η αναπαράσταση της πραγματικότητας έχει πολλαπλά φίλτρα και σκοπιμότητες .Κατά τους Fiske και Taylor « ο αντίκτυπος του μηνύματος των Μέσων εξαρτάται από τη συχνότητα της επανάληψης, το βαθμό κατανόησης του, τον αριθμό των επιχειρημάτων που εμπεριέχει, τη χρήση ρητορικών σχημάτων που προκαταλαμβάνουν τους αποδέκτες, τον αριθμό των πηγών που το εκπέμπουν καθώς και το περιβάλλον μέσα στο οποίο παρουσιάζεται». ¹⁰

Ειδικότερα, οποιεσδήποτε στάσεις ή ιδέες έχουν διαμορφωθεί σε επίπεδο τοπικής κοινωνίας φαίνεται ότι αντανακλώνται στον περιφερειακό Τύπο. Αλλά και η ίδια η που απορρέουν από την πολιτική κουλτούρα όπως αυτή έχει διαμορφωθεί και συνεισφέρει σε τοπικό επίπεδο σε πληθώρα πεδίων, όπως αυτό της ενημέρωσης, της ψυχαγωγίας, της ανάδειξης θεμάτων και προσωπικοτήτων τοπικού ενδιαφέροντος ή εμβέλειας κ.α ¹¹ Γίνονται εμφανείς , λοιπόν, οι περιορισμοί που πρέπει να ληφθούν υπόψη στη χρήση των εφημερίδων και ιδιαίτερα του περιφερειακού Τύπου ως πρωτογενούς υλικού της ιστορικής έρευνας. Όπου είναι εφικτό στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται και στοιχεία από άλλες πηγές ,ιστορικές και μη , ώστε να αντιπαρατεθούν ή να συμπληρώσουν τις πληροφορίες των δημοσιευμάτων του τοπικού Τύπου.

1.3.Πηγές –Περιγραφή του υλικού

Για την παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκαν τα φύλλα της τοπικής εφημερίδας της Κοζάνης «Ηχώ της Μακεδονίας» από την αρχή του 1916 ως το τέλος του 1920. Τα φύλλα βρίσκονται σε ψηφιακή μορφή στην Κοβεντάρειο Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης. Εκδότης της ήταν ο Μιλτιάδης Τζώνης από την Εράτυρα ο οποίος είχε εργαστεί σε εφημερίδες στην Κωνσταντινούπολη (ανάμεσα τους και στον «Νεολόγο» του Δ. Βουτυρά) και το 1914 έρχεται στην Κοζάνη ιδρύοντας και τυπογραφείο μαζί με την εφημερίδα του, η οποία εκδιδόταν από τις 31 Αυγούστου 1914 ως τον Οκτώβριο του 1933 δύο φορές την εβδομάδα και έπειτα μία . Ο Τζώνης αναμείχθηκε ενεργά με την πολιτική (ήταν υποψήφιος βουλευτής με διάφορους εκλογικούς συνδυασμούς).Η εφημερίδα του μετέβαλλε τον κομματικό της προσανατολισμό ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες και ενώ τα πρώτα χρόνια της κυκλοφορίας της εμφανίζεται να υποστηρίζει θερμά τον βασιλιά Κωνσταντίνο, στη συνέχεια γίνεται φανατική υπέρμαχος του κόμματος των Φιλελευθέρων και αντιμοναρχική. ¹²

Το 1917 εκδίδονται άλλες δύο εφημερίδες στην Κοζάνη ,ο «Αγών» και ο «Κόπανος». Ο «Αγών» ξεκίνησε να εκδίδεται τον Ιούνιο του 1917 και στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης

---

¹⁰ Ζάγκος, Χ. (2010). σ.30

¹¹ Ζάγκος, Χ. (2010). σ.40

¹² Δελιαλής.Ν.(1959). Εφημερίδες εκδοθείσαι εν Κοζάνη, Κοζάνη, σ. 9-14

υπάρχουν τα φύλλα μέχρι και τον Ιανουάριο του 1918. Εκδότης στα τέσσερα πρώτα φύλλα είναι ο τυπογράφος Στέφανος Παπαγεωργίου και από εκεί και πέρα ο δικηγόρος και πολιτευτής Στέφανος Παπακωνσταντίνου. Η εφημερίδα επιγράφεται ως *Εφημερίς φιλελευθέρων αρχών* όμως οι απόψεις που απηχεί είναι σοσιαλιστικές με μεγάλο ενδιαφέρον για τα ζητήματα των αγροτών, των κολλίγων και των εργατών όπως δηλώνει και στην ανακοίνωση του προγράμματος της εφημερίδας¹³. Ο «Αγών» κάνει ελάχιστες αναφορές σε θέματα που έχουν σχέση με τον Ι.Ηλιάκη και την γαλλική παρουσία στην Κοζάνη. Ο Παπακωνσταντίνου, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια, υπήρξε βασικό στέλεχος των Φιλελευθέρων Κοζάνης και στενός συνεργάτης του Ηλιάκη πριν και λίγο μετά την έλευση του στην Κοζάνη. Στη συνέχεια, για εσωκομματικούς λόγους πιθανόν, οι σχέσεις τους διερράγησαν ανεπανόρθωτα και ο Παπακωνσταντίνου στα πλαίσια που του επέτρεπε η λογοκρισία που επέβαλλαν οι Γάλλοι και ο Ηλιάκης, κατέκρινε υπόγεια το έργο του Κυβερνητικού αντιπροσώπου, ενώ ξεκίνησε μια πολεμική ανάμεσα στις δύο εφημερίδες (Ηχώ της Μακεδονίας και Αγών) ανταλλάσσοντας πικρόχολα σχόλια .

Ο «Κόπανος» ήταν μια βραχύβια σατιρική εφημερίδα που εκδόθηκε από τον Κώστα Μισαηλίδη, δημοσιογράφο από τη Σμύρνη και συνεργάτη της Ηχούς της Μακεδονίας τον Μάιο –Ιούνιο 1917. Αντιμετωπίζει με κωμική ματιά τα τεκταινόμενα στην Κοζάνη και λόγω της συνεργασίας του Μισαηλίδη με τον Ι.Ηλιάκη κρατά ευνοϊκή στάση απέναντι του και απέναντι στη Γαλλοκρατία.

Τέλος, η εφημερίδα «Η Νίκη» εκδίδεται στην Κοζάνη το 1920 και φέρει υπότιτλο «Όργανον Λαϊκού Πολιτικού Συλλόγου Κοζάνης». Διευθυντής ήταν ο έμπορος στη Θεσσαλονίκη Λάζαρος Παπαδέλης. Στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης σώζονται τρία φύλλα. Η εφημερίδα έχει αντιπολιτευτικό περιεχόμενο απέναντι στον Γενικό διοικητή Ηλιάκη για την προεκλογική περίοδο των εκλογών της 1^{ης} Νοεμβρίου 1920.

Ο Ηλιάκης εξέδωσε ο ίδιος ένα μηνιαίο περιοδικό από τον Μάιο του 1920 ως το Οκτώβριο του 1920 με τίτλο «Εθνική πολιτική» που περιέχει άρθρα, ομιλίες και εγκυκλίους που εξέδωσε ο ίδιος ως Γενικός Διοικητής. Σκοπός αυτής της έκδοσης ήταν να διαφημίσει προεκλογικά το έργο της Γενικής Διοίκησης και του κόμματος των Φιλελευθέρων. Τα τεύχη βρίσκονται ψηφιοποιημένα στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης.

Επιπλέον, από πρωτογενείς πηγές ιδιαίτερα χρήσιμες ήταν οι επιστολές που βρίσκονται στο αρχείο Βενιζέλου στο Ιστορικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη. Πρόκειται για την αλληλογραφία τόσο του Ηλιάκη με τον Βενιζέλο αλλά και του Ηλιάκη με στελέχη των Φιλελευθέρων στην Κοζάνη. Μελετήθηκε επίσης ένας φάκελος των ΓΑΚ Κοζάνης που

---

¹³ Εφημ.Αγών,φ.1,6/6/1917,σ.1

περιείχε αιτήσεις πολιτών του 1917 προς τον Γενικό Διοικητή Δυτικής Μακεδονίας για ποικίλα ζητήματα.

Ο Ηλιάκης έγραψε πάνω από είκοσι βιβλία και τευχίδια. Χρησιμοποιήθηκαν όσα στοιχεία αφορούσαν την παρούσα εργασία κυρίως από τα βιβλία «Η Απολογία ενός τυράννου»(1921), «Η Νεολαία, στη Νεολαία, για την Νεολαία»(1937) και «Η ιστορία εξήντα χρόνων»(1940). Τέλος, διαφωτιστικά για την ελλιπή περίοδο της Γαλλοκρατίας στην Κοζάνη υπήρξαν τα διηγήματα του δικηγόρου και λογοτέχνη Κωνσταντίνου Τσιτσελίκη που έζησε τα γεγονότα της περιόδου και η βιογραφία «Ο Πάικος: Κοζάνη 1878-1958.Μυθιστορία» του Παύλου-Πάικου Τσουμή .

1.4.Περιορισμοί της έρευνας.

Η συλλογή των φύλλων της εφημερίδας «Ηχώ της Μακεδονίας» έχει αρκετές ελλείψεις κυρίως για το έτος 1916. Συγκεκριμένα, ανάμεσα στο φύλλο της 24^{ης} Αυγούστου 1916 και της 19^{ης} Οκτωβρίου 1916 υπάρχουν μόνο δύο ενδιάμεσα φύλλα, το φ.213 της 14^{ης} Σεπτεμβρίου 1916 και το φ.215 της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1916 .Συνολικά για τους μήνες Αύγουστο έως Οκτώβριο 1916 λείπουν τα 15 φύλλα της εφημερίδας από τα 25 που θα έπρεπε να υπάρχουν. Από το έτος 1917 λείπουν έξι φύλλα (265,268,272,278,280,303). Από το έτος 1918 λείπουν 8 φύλλα (335,337,351,360,380,383,409,410) . Από το έτος 1919 λείπουν τρία φύλλα (414, 416,461) και από το έτος 1920 λείπουν τέσσερα φύλλα (474,479, 489,493).

Από την εφημερίδα «Αγών» υπάρχουν από το 1^ο μέχρι το 35^ο φύλλο με έλλειψη των φύλλων 17-21 ενώ είναι άγνωστο πότε σταμάτησε την κυκλοφορία της.¹⁴ Από την εφημερίδα «Η Νίκη» υπάρχουν τα φύλλα 5,7,8 (άγνωστο πόσα συνολικά φύλλα κυκλοφόρησαν) και από την εφημερίδα «Κόπανος» υπάρχουν τα φύλλα 1 έως 7 που μάλλον είναι όλα τα φύλλα που εκδόθηκαν εξαιτίας και της αναχώρησης του εκδότη της από την Κοζάνη. Από το περιοδικό «Εθνική πολιτική» λείπει το 4^ο τεύχος .

Σε συνδυασμό με τις ελλείψεις ολόκληρων φύλλων από τις εφημερίδες περιορισμό αποτέλεσε και το γεγονός ότι από ένα σεβαστό αριθμό φύλλων λείπουν οι δύο τελευταίες σελίδες (δηλαδή από τετρασέλιδα που ήταν κανονικά υπάρχουν μόνο οι δύο πρώτες σελίδες).

---

¹⁴ Δελιαλής, (1959),σ.13

Β' ΜΕΡΟΣ. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος και η Ελλάδα

1.1. Από την έκρηξη του πολέμου ως το 1916.

Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος ξέσπασε με αφορμή τη δολοφονία του διαδόχου του αυστριακού θρόνου Φραγκίσκου Φερδινάνδου στο Σεράγιεβο από τον Σέρβο εθνικιστή Γκαβρίλο Πρίντσιπ. Η Αυστρία κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Σερβίας τον Ιούλιο του 1914. Ακολούθησαν αλληπάλληλες κηρύξεις πολέμων ανάμεσα στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες που οδήγησαν στη δημιουργία δύο συνασπισμών : από τη μια πλευρά ήταν οι δυνάμεις της «Εγκάρδιας ή Τριπλής Συνεννόησης» (Entente Cordiale), η οποία σχηματίστηκε αρχικά από τη συμμαχία Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας, και από την άλλη οι δυνάμεις της «Τριπλής Συμμαχίας» (Κεντρικές Δυνάμεις), δηλαδή η συμμαχία της Γερμανίας και της Αυστροουγγαρίας, ενώ η Ιταλία παρόλο που είχε συνάψει συμμαχία με τη Γερμανία και την Αυστροουγγαρία, δε θα μπει στον πόλεμο το 1914 αλλά την άνοιξη του 1915 στο πλευρό της Αντάντ. Η Ελλάδα δύσκολα θα έμενε αμέτοχη των πολεμικών γεγονότων, αν και αρχικά και ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος συμφωνούσαν στην τήρηση ουδέτερης στάσης βολιδοσκοπώντας όμως την κατάσταση.

Ο Ελ. Βενιζέλος είχε κατορθώσει με τους δύο Βαλκανικούς πολέμους που είχαν λήξει μόλις έναν χρόνο πριν να πραγματοποιήσει σε σημαντικό βαθμό ένα προσωπικό και εθνικό όραμα, την «Μεγάλη Ιδέα», την εδαφική επέκταση του ελληνικού κράτους σε περιοχές με αλύτρωτο ελληνισμό. Ο Βενιζέλος είχε μια έντονη συναισθηματική σύνδεση με τη Βρετανία και τη Γαλλία. Όχι μόνο θεωρούσε ότι θα είναι οι νικήτριες Δυνάμεις, αλλά και ότι θα ευνοούσαν περισσότερο την επίτευξη και των υπόλοιπων εδαφικών προσδοκιών της χώρας. Ο Κωνσταντίνος, αντίθετα, επίτιμος στρατάρχης του γερμανικού στρατού και παντρεμένος με την αδελφή του Κάιζερ της Γερμανίας Γουλιέλμου Β', έτρεφε μεγαλύτερο σεβασμό προς τις στρατιωτικές ικανότητες των Κεντρικών Δυνάμεων, της Γερμανίας και της Αυστροουγγαρίας, αλλά οι φιλοδοξίες του ως προς τη Μεγάλη ιδέα δεν διέφεραν και πολύ από του Βενιζέλου. Ο βασιλιάς και οι υποστηρικτές του ήταν οπαδοί μιας «μικρής αλλά έντιμης Ελλάδας» η οποία πρώτα έπρεπε να εδραιώσει την κυριαρχία της στα νέα εδάφη και μετά να επιδοθεί σε ριψοκίνδυνες αλυτρωτικές περιπέτειες. Έχοντας επίγνωση της ευάλωτης θέσης της Ελλάδας απέναντι στη βρετανική ναυτική δύναμη, ο Βασιλιάς υποστήριζε την ουδετερότητα, ενώ ο Βενιζέλος, από την αρχή του πολέμου, ανυπομονούσε να παρατάξει τα ελληνικά στρατεύματα στο πλευρό της Αντάντ.¹⁵

---

¹⁵ Clogg, Richard. (1995), *Συνοπτική ιστορία της νεώτερης Ελλάδας*. Αθήνα. Εκδόσεις Ιστορητής, σ.91

Τα στοιχεία της σύγκρουσιακής σχέσης των δύο πολιτειακών παραγόντων είχαν φανεί ήδη από τις τεταμένες σχέσεις τους απο την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων.¹⁶ Πολλοί ερμηνεύουν την σχέση τονίζοντας τον «προοδευτικό» χαρακτήρα της βενιζελικής πολιτικής σε αντίθεση με την συντηρητική ή «αντιδραστική» νοοτροπία του βασιλιά και των οπαδών του.¹⁷ Αυτή η διαφωνία έγινε μια από τις αιτίες της διάσπασης της κοινωνίας, που έμεινε στην ιστορία ως «Εθνικός Διχασμός» ο οποίος διαίρεσε τη χώρα σε δύο αντίπαλα και αντιμαχόμενα στρατόπεδα. Δύο φορές μέσα στον Αύγουστο του 1914 ο πρωθυπουργός Ε.Βενιζέλος υποβάλλει, χωρίς επιτυχία, πρόταση προς τις δυνάμεις της Αντάντ να γίνει δεκτή η χώρα στη συμμαχία και να εγκαταλείψει την ουδετερότητα. Οι δυνάμεις όμως της Αντάντ εκείνη τη δεδομένη στιγμή θεωρούσαν ότι μια έξοδος της Ελλάδας από την ουδετερότητα θα είχε ως αποτέλεσμα την σύνταξη των εχθρικών γειτονικών βαλκανικών χωρών της Βουλγαρίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τις Κεντρικές δυνάμεις. Αν συνέβαινε αυτό θα ξεκινούσε σύρραξη στα Βαλκάνια αναγκάζοντας τις να χρησιμοποιήσουν πολύτιμες στρατιωτικές δυνάμεις από άλλα μέτωπα. Ούτε η Γερμανία ήθελε έξοδο της Ελλάδας από την ουδετερότητα για τους ίδιους λόγους. Πίεζε μάλιστα την Ελλάδα να καταγγείλει την συμφωνία που είχε συναφθεί με τη Σερβία από τον Ιούνιο του 1913 και η οποία υποχρέωνε την Ελλάδα να συνδράμει τη Σερβία σε περίπτωση επίθεσης από την Βουλγαρία.¹⁸ Η προσχώρηση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στις Κεντρικές δυνάμεις τον Οκτώβριο του 1914 θα αλλάξει δραματικά τη στάση των δυνάμεων της Αντάντ απέναντι στη Βουλγαρία και την Ελλάδα αφού η στρατηγική τους συμμαχία αυξάνεται σημαντικά. Οι δυνάμεις της Αντάντ οργανώνουν για τον Φεβρουάριο του 1915 συμμαχική επιχείρηση εναντίον της Οθ. αυτοκρατορίας στα Δαρδανέλια. Ο υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας Γκρέυ πρότεινε να παραχωρήσει η Ελλάδα στη Βουλγαρία τις νεοαποκτηθείσες περιοχές της Καβάλας, της Δράμας και των Σερρών με αντάλλαγμα αφενός τη Βόρειο Ήπειρο και αφετέρου την ακόμα πιο ελκυστική —αν και αόριστη— υπόσχεση «σημαντικών εδαφικών παραχωρήσεων στις ακτές της Μικρής Ασίας» (την Κων/λη την είχαν ήδη υποσχεθεί στη Ρωσία). Παρόλα αυτά, ο Βενιζέλος ήταν έτοιμος να συμφωνήσει με την πρόταση Γκρέυ. Με την πρόταση αυτή διαφωνεί ο Κωνσταντίνος και οι σύμβουλοι του, ο υπουργός εξωτερικών Γεώργιος Στρέιτ και ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Ιωάννης Μεταξάς. Ταυτόχρονα, μέσω του γερμανού πρέσβη στην Αθήνα von Mirbach ο Κων/νος ζητούσε διαβεβαιώσεις από τη γερμανική κυβέρνηση για ορισμένα ζητήματα —όπως το ζήτημα της Κων/λης, το ζήτημα των νησιών του

---

¹⁶ Γιανουλόπουλος, Γ. (2003). *Η ευγενής μας τύφλωση*. Αθήνα .Βιβλιόραμα, σ.225

¹⁷ Ο Μαυρογορδάτος υποστηρίζει ότι η στάση του Κων/νου οφείλεται «σε μια μοναρχική αντίληψη ασυμβίβαστη με το σύγχρονο κοινοβουλευτικό πολίτευμα αλλά και μια νοοτροπία στενά στρατιωτική και μάλιστα στρατοκρατική, χειραφετημένη από την όποια πολιτική εξουσία», στο Γιανουλόπουλος, Γ. (2003), σ.226

¹⁸ Κολιόπουλος, Ι. (2002). *Ιστορία της Ελλάδας από το 1800*. τόμ. 2^{ος}. Θεσσαλονίκη. Βάνιας, σ.240

Βορειοανατολικού Αιγαίου ,εγγυήσεις για τη δίκαιη μεταχείριση των Ελλήνων της Μ.Ασίας κ.α. - ώστε να ενισχύσει τη διαπραγματευτική του δύναμη έναντι του Βενιζέλου. Και πράγματι η γερμανική απάντηση ήταν ότι η στάση της Γερμανίας θα ήταν ευμενής σε όλα τα ελληνικά αιτήματα αν η Ελλάδα παρέμενε ουδέτερη¹⁹. Μετά τις συνεδριάσεις του Συμβουλίου του Στέμματος και την διαφωνία τους επι της εξόδου από την ουδετερότητα ο Βενιζέλος παραιτήθηκε τον Φεβρουάριο του 1915 και η κυβέρνηση του Δημητρίου Γούναρη ανέλαβε να οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές τον Μάιο του 1915.²⁰

Από τις εκλογές αυτές νικητής αναδείχθηκε ο Βενιζέλος και όταν το Σεπτέμβριο του 1915 η Βουλγαρία ξεκίνησε την επιστράτευση με σκοπό να επιτεθεί εναντίον της Σερβίας δημιουργώντας σύμφωνα με τον Βενιζέλο την υποχρέωση να βοηθήσει τη Σερβία σύμφωνα με τη συνθήκη του 1913 ο Βενιζέλος ζήτησε από τον βασιλιά την έξοδο από την ουδετερότητα. Επιπλέον, ο Βενιζέλος στηριζόταν και στην πρόσφατη εκλογική του νίκη που έδειχνε κατά τη γνώμη του ότι ο λαός υποστηρίζει την πολιτική του και στην αίτηση που είχε κάνει στη Βρετανία και τη Γαλλία να στείλουν μια εκστρατευτική δύναμη στη Θεσσαλονίκη προς υποστήριξη των Σέρβων. Το μόνο που δέχτηκε ο βασιλιάς ήταν να κηρύξει προληπτικά επιστράτευση αλλά αρνήθηκε την έξοδο από την ουδετερότητα βασιζόμενος στη διαβεβαίωση της Βουλγαρίας ότι έχει ειρηνικές διαθέσεις απέναντι στην Ελλάδα. Ο Βενιζέλος διαψεύστηκε στις προσδοκίες του ότι θα δημιουργούνταν στις τάξεις του στρατού ρεύμα υποστήριξης των θέσεων του λόγω της εμπλοκής της Βουλγαρίας στον πόλεμο. Αντιθέτως, πολλοί επιστρατευμένοι μετατράπηκαν μετά από κατήχηση από αξιωματικούς – σύμφωνα με τον Γιανουλόπουλο – σε φανατικούς αντιβενιζελικούς, οι οποίοι θα στελεχώσουν αργότερα τους Συλλόγους των Επιστράτων²¹. Στις 5 Οκτωβρίου 1915, ημέρα αποβίβασης των πρώτων αγγλογαλλικών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη, ο Βενιζέλος παραιτούνταν για δεύτερη φορά μέσα σε έξι μήνες.

Ο Κων/νος απέφυγε να συγκρουσθεί με τους συμμάχους της Αντάντ αλλά η νέα κυβέρνηση Ζαΐμη έσπευσε να δηλώσει ότι η Ελλάδα δεν έχει υποχρέωση απέναντι στη Σερβία η οποία είχε ήδη αρχίσει να δέχεται επίθεση από γερμανικές και βουλγαρικές δυνάμεις. Όταν ο αμέσως επόμενος πρωθυπουργός Στ.Σκουλούδης πληροφορεί τους πρεσβευτές των Δυνάμεων ότι σε περίπτωση που σερβικά και αγγλογαλλικά στρατεύματα υποχωρήσουν σε ελληνικό έδαφος, η Ελλάδα θα αφοπλίσει και θα θέσει σε περιορισμό τις

---

¹⁹ Σφέτας Σπυρίδων (2015). «Από το Σαράγιεβο στη Θεσσαλονίκη: η Βαλκανική διάσταση του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου και τα δηλήματα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής (1914/1915)». στο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος 1914-1918. 100 χρόνια από την έναρξή του. Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος 1914-1918. 100 χρόνια από την έναρξή του. Πρακτικά ημερίδας Θεσσαλονίκη 2014 (επιμ.) Σκαλτσογιάννης Γεώργιος. Αθήνα. Πολεμικό Μουσείο σ.51-56

²⁰ Κολιόπουλος. Ι.(2002),σ.243-249

²¹ Γιανουλόπουλος.Γ.(2003),σ.232

δυνάμεις εμπόλεμης χώρας που εισέρχονται στο έδαφός της διαφορετικά θα κινδύνευε να παραβιαστεί η ουδετερότητα της και να δοθεί το πρόσχημα στη Βουλγαρία να της επιτεθεί. Οι Σύμμαχοι αντιδρούν έντονα στις δηλώσεις του Σκουλούδη και κάνουν σαφές ότι είναι διατεθειμένοι να πάρουν αυστηρά μέτρα για την ασφάλεια των στρατευμάτων τους. Είναι η στιγμή που η Γαλλία και η Αγγλία σκέφτονται σοβαρά να ανατρέψουν τη φιλοβασιλική κυβέρνηση και να εκθρονίσουν τον βασιλιά.²² Οι οπαδοί του Βενιζέλου ισχυρίζονταν ότι ο Βασιλιάς είχε παραβιάσει κατάφωρα τις συνταγματικές του δικαιοδοσίες. Έτσι, απείχαν από τις νέες εκλογές που διεξήχθησαν το Δεκέμβριο του 1915 και στις οποίες η συμμετοχή ήταν μόλις το ένα τέταρτο αυτής του προηγούμενου Ιουνίου.

Όπως υποστηρίζει ο Λεονταρίτης ²³ η αποχή του Βενιζέλου αποτέλεσε τό πρώτο βήμα προς το μελλοντικό του κίνημα. Οι καταβολές του κινήματος της Θεσσαλονίκης στο τέλος του καλοκαιριού του 1916, μπορούν να αναχθούν στα τέλη Δεκεμβρίου 1915. Ταυτόχρονα, με το φόβο μιας πιθανής βουλγαρικής εισβολής στο έδαφος της Μακεδονίας μερικοί Βενιζελικοί στη Θεσσαλονίκη οργάνωσαν στα μέσα Δεκεμβρίου 1915 την «Επιτροπή Εθνικής Άμυνας» με συμμετοχή και στρατιωτικών, μια οργάνωση που θα πρωτοστατούσε στο χωριστικό κίνημα της Θεσσαλονίκης που χωρίς να την οργανώσει ο ίδιος ο Βενιζέλος την υποστήριζε. Η Εθνική άμυνα είχε και τη στήριξη των γαλλικών στρατευμάτων και κυρίως του αρχιστράτηγου Σαράιγ ενώ οι Άγγλοι ήταν επιφυλακτικότεροι απέναντι στην ανάμειξη των Γάλλων στα εσωτερικά της Ελλάδος.

Προς το τέλος Απριλίου, αποφασίστηκε από τη γερμανοβουλγαρική πλευρά να προωθηθεί μέσα στο ελληνικό έδαφος για να βελτιώσει τις αμυντικές της θέσεις σε περίπτωση συμμαχικής επιθέσεως. Στις 13 Μαΐου βουλγαρική δύναμη πέρασε τα ελληνικά σύνορα και προχώρησε προς το οχυρό Ρούπελ το οποίο παρέδωσαν οι ελληνικές δυνάμεις μετά από εντολή ανωτέρων. Η κίνηση αυτή πυροδότησε μια δραστική επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδος από τον στρατηγό Σαράιγ ο οποίος κήρυξε τη Θεσσαλονίκη σε κατάσταση πολιορκίας, ενώ λίγες μέρες αργότερα έγινε μερικός αποκλεισμός των παραλίων της Ελλάδος. Επίσης απαίτησαν από την ελληνική κυβέρνηση, την αποστράτευση του ελληνικού στρατού, την άμεση αντικατάσταση της κυβερνήσεως Σκουλούδη, τη διάλυση της Βουλής και την προκήρυξη εκλογών για το φθινόπωρο του 1916. Οι απαιτήσεις έγιναν δεκτές από την ελληνική πλευρά ,φαινόταν όμως ότι η κατάσταση ανάμεσα στο βενιζελικό και το βασιλόφρονο στρατόπεδο ήταν ανησυχητική καθώς ολοένα και αυξάνονταν οι «Σύνδεσμοι Επιστράτων» , οι οργανώσεις στρατιωτικών υπέρ του βασιλιά οι οποίες ενισχύθηκαν ακόμη περισσότερο από τους αποστρατευμένους και αποτέλεσαν

---

²² Κολιόπουλος. Ι.(2002),σ.257-258

²³ Λεονταρίτης Γ. (1978). «Η διεθνής θέση της Ελλάδος στις παραμονές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου», στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΕ΄, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, σ.34

ισχυρό όπλο των αντιβενιζελικών. Η ξαφνική γερμανο-βουλγαρική επίθεση στη Μακεδονία στις αρχές Αυγούστου 1916 αιφνιδίασε τους Συμμάχους. Μπόρεσαν να αναχαιτίσουν τη βουλγαρική επίθεση ως τις αρχές Σεπτεμβρίου, αλλά η ανατολική Μακεδονία πέρασε στους Βουλγάρους οι οποίοι ξεκίνησαν συστηματικό διωγμό του ελληνικού πληθυσμού στην ανατολική Μακεδονία.

1.2 .Το κίνημα της Εθνικής Άμυνας και η Προσωρινή κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης.

Η δυσπιστία που ενέπνεε η ελληνική κυβέρνηση και ο βασιλιάς Κων/νος στον στρατηγό Σαράιγ σε συνδυασμό με τα γεγονότα στη Μακεδονία είχαν δημιουργήσει την ιδέα της υιοθέτησης δραστικών λύσεων για την ελληνική ουδετερότητα. Στις 17 Αυγούστου 1916 η οργάνωση της Εθνικής Άμυνας προχώρησε σε πραξικόπημα το οποίο δεν θα είχε την αναμενόμενη επιτυχία αν ο Σαράιγ παρέμενε ουδέτερος και δεν το υποστήριζε. Πέρασαν περισσότερο από τρεις εβδομάδες, πριν αποφασίσει ο Βενιζέλος να αναλάβει την ηγεσία του κινήματος. Δίσταζε να ηγηθεί ενός αντιδυναστικού κινήματος τη στιγμή που η Ελλάδα όφειλε να διατηρήσει την εθνική της ενότητα για να συνταχθεί με τους συμμάχους και να αντιμετωπίσει τον βουλγαρικό κίνδυνο.²⁴ Η παράδοση της Καβάλας στους Βουλγάρους, η αιχμαλωσία χωρίς αντίσταση του Δ' Σώματος Στρατού και η μεταφορά του στο Γκέρλιτς της Γερμανίας δεν άφησαν περιθώρια αναμονής στον Βενιζέλο ο οποίος με γαλλικό πλοίο έφυγε από την Αθήνα στις 13 Σεπτεμβρίου με 100 περίπου πολιτικούς και στρατιωτικούς συνεργάτες του με προορισμό την Κρήτη όπου ανακοίνωσε το σχηματισμό μιας προσωρινής κυβέρνησης, μαζί με το ναύαρχο Κουντουριώτη και το στρατηγό Δαγκλή. Η κίνηση να συστήσει την κυβέρνηση του πρώτα στην Κρήτη και μετά να μεταβεί στη Θεσσαλονίκη ώστε να ενωθεί με το κίνημα της Εθνικής Άμυνας ήταν μια έξυπνη απόφαση γιατί προσέδιδε στην κίνηση του μια ανεξαρτησία από ένα κίνημα υπο την εξουσία και προστασία του Σαράιγ.²⁵

Ενώ ο Βενιζέλος ασχολούνταν με την συγκέντρωση στρατού από τις επαρχίες που προσχώρησαν στο κίνημα του (είχαν ήδη προσχωρήσει στο κίνημα τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου και η Κρήτη και στη συνέχεια στο κίνημα προσχώρησε η Δυτική Μακεδονία, η Κεντρική Μακεδονία, τα Επτάνησα, οι Σποράδες και η Πιερία) και με την αναγνώριση της κυβέρνησης του από τις συμμαχικές κυβερνήσεις, οι δυνάμεις της Αντάντ που βρίσκονταν στη Θεσσαλονίκη απαίτησαν από την κυβέρνηση της Αθήνας την εκκένωση της Θεσσαλίας και την παράδοση πολεμικού υλικού από τις ένοπλες δυνάμεις της Ελλάδας στους αντιπροσώπους των Δυνάμεων. Επιπλέον για να αποφεύγονται οι συγκρούσεις ανάμεσα σε

---

²⁴ Κολιόπουλος. Ι.(2002),σ.263

²⁵ Palmer Alan.(1977).*Το Μακεδονικό μέτωπο και ο ελληνικός διχασμός*. Εκδόσεις Μπεργαδή,σ.172-174.

δυνάμεις της Εθνικής Άμυνας και σε μονάδες πιστές στην κυβέρνηση των Αθηνών οι Σύμμαχοι χάραξαν το Νοέμβριο του 1916 μια ουδέτερη ζώνη πλάτους 6-8 χιλιομέτρων, μεταξύ των περιοχών που ήλεγχαν οι δύο ελληνικές κυβερνήσεις υπο την εξουσία των συμμαχικών δυνάμεων. Τα «Νοεμβριανά» επεισόδια που συνέβησαν στην Αθήνα προέκυψαν από την απόβαση συμμαχικών δυνάμεων στην Αθήνα από τα γαλλικά πλοία που ήταν αγκυροβολημένα κοντά. Οι ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις που βρίσκονταν στην πρωτεύουσα φάνηκε ότι δεν ήταν διατεθειμένες να παραδώσουν τον οπλισμό οπότε ακολούθησαν επεισόδια στα οποία αρκετοί συμμαχικοί στρατιώτες και Έλληνες σκοτώθηκαν και τραυματίστηκαν. Στη συνέχεια ξέσπασε κύμα τρομοκρατίας στην πόλη με στόχο τούς Βενιζελικούς. Τα επεισόδια αυτά περιελάμβαναν φόνους, λεηλασίες σπιτιών, καταστροφές περιουσιών, αναστολές κυκλοφορίας εφημερίδων, που συχνά συνοδεύονταν απο καταστροφής των τυπογραφείων τους.

Μετά από τα «Νοεμβριανά» και οι δύο πλευρές, Σύμμαχοι και κυβέρνηση ακολούθησαν πολιτικές που οδηγούσαν προς την σύγκρουση : παρεμβατικές ενέργειες από τους συμμάχους και αντιβενιζελικές εκδηλώσεις και επαφές με τη Γερμανία από τη βασιλική πλευρά. Ένα παράδειγμα των διαφορούμενων τακτικών που ακολούθησε ο Κων/νος ήταν από τη μια μεριά η συμφωνία του με την απαίτηση των συμμάχων να συγκεντρωθεί όλος ο στρατός του «κράτους των Αθηνών» στην Πελοπόννησο και από την άλλη στη δημιουργία με τη βοήθεια της Γερμανίας ανταρτικών ομάδων που ανέλαβαν δράση εναντίον των συμμαχικών δυνάμεων στη Βόρεια Ελλάδα από τον Φεβρουάριο του 1917.²⁶ Η εκθρόνιση των Ρομανόφ τον Μάρτιο του 1917 στη Ρωσία αφαίρεσε και το τελευταίο εμπόδιο για την εκθρόνιση και του Κωνσταντίνου.²⁷ Από τη Γαλλία εστάλη ως ύπατος αρμοστής των συμμάχων στην Αθήνα ο Σάρλ Ζονάρ και στις 29 Μαΐου επέδωσε τελεσίγραφο με το οποίο απαιτούσε την παραίτηση του βασιλιά με ταυτόχρονη αποβίβαση στρατού στον Ισθμό της Κορίνθου και εισβολή στη Θεσσαλία. Ο βασιλιάς παραιτήθηκε υπέρ του γιού του Αλεξάνδρου και αναχώρησε από την Ελλάδα. Στις 14 Ιουνίου έγινε δεκτός από τον βασιλιά Αλέξανδρο και κατέστη πρωθυπουργός της ενωμένης Ελλάδας που προσχώρησε στη συμμαχία της Αντάντ.²⁸ Νωρίτερα είχε αρθεί ο αποκλεισμός της Ελλάδας και είχαν εξοριστεί και αρκετά πρόσωπα με την κατηγορία ότι ήταν γερμανόφιλοι.

Η κυβέρνηση Βενιζέλου κήρυξε τον πόλεμο στις Κεντρικές Δυνάμεις στις 15 Ιουνίου 1917 ενώ ο στρατιωτικός νόμος επεκτάθηκε και στα εδάφη της Παλαιάς Ελλάδας με την προσθήκη νέων επιτροπών, της επιτροπής Δημόσιας Ασφαλείας και Λογοκρισίας τού Υπουργείου Εσωτερικών, και τού νόμου 755 της 23ης Αυγούστου 1917 που έμεινε γνωστός

---

²⁶ Γιανουλόπουλος .Γ.(2003),σ.244-245

²⁷ Κολιόπουλος. Ι.(2002) , σ.266

²⁸ Palmer Alan.(1977),σ.246

ως νόμος «περί δυσμένειας κατά τού καθεστώτος». Με βάση αυτές τις προσθήκες η κυβέρνηση Βενιζέλου επιδόθηκε σε συλλήψεις, εκτοπισμούς και διώξεις αντιφρονούντων που έφτασαν και σε υπερβολές και ήταν απόρροια του κλίματος της περιόδου του Εθνικού Διχασμού και των προηγούμενων διώξεων των βενιζελικών από τους αντιβενιζελικούς.

1.3.Η περίοδος διακυβέρνησης Βενιζέλου μέχρι τις εκλογές του 1920.

Όπως ήταν υποχρεωμένος ο Βενιζέλος ασχολήθηκε με την οργάνωση του στρατού για να συνδράμει τους συμμάχους. Η επιστράτευση κηρύχθηκε σε διάφορες φάσεις από τον Ιούνιο του 1917 ως τον Μάρτιο του 1918. Ο Βενιζέλος επιδίωξε και πέτυχε ένα δάνειο για την επιτυχία της επιστράτευσης από τη Γαλλία και την Αγγλία το φθινόπωρο του 1917. Δεν έλειψαν βέβαια και φαινόμενα ανυποταξίας, λιποταξίας ή ακόμη και στάσεις στους επιστρατευμένους. Η πρώτη σημαντική στάση εκδηλώθηκε στις 2 Φεβρουαρίου 1918 κατά την επιστράτευση του 2ου Συντάγματος Πεζικού Λαμίας. Η στάση κατεστάλη από Σύνταγμα Κρητών και επτά πρωταίτιοι τουφεκίστηκαν. Επίσης σημαντική στάση εκδηλώθηκε τό Μάρτιο 1918 στα Σέρβια Κοζάνης από αξιωματικούς και άνδρες της 3ης Μεραρχίας Πατρών και πήρε τη μορφή ομαδικής λιποταξίας χιλίων περίπου στρατιωτών. Και η στάση αυτή κατεστάλη γρήγορα και οι πρωταίτιοί της δικάστηκαν από έκτακτο στρατοδικείο και εκτελέστηκαν. Σημειώθηκαν και άλλες στάσεις στην πορεία προς το μέτωπο αλλά κατεστάλησαν και αυτές με ευκολία. Τα ελληνικά στρατεύματα συμμετείχαν στις επιχειρήσεις κατά το Φεβρουάριο και το Μάρτιο 1917 στις περιοχές Κορυτσάς και Μοναστηρίου, στη μάχη του Σκρά το Μάιο του 1918 και στην επίθεση του Σεπτεμβρίου 1918 που ακολουθήθηκε από τη συνθηκολόγηση της Βουλγαρίας και Τουρκίας το φθινόπωρο του 1918.²⁹

Μετά τη συνθηκολόγηση των Κεντρικών Δυνάμεων και την κατάπαυση των εχθροπραξιών δρομολογήθηκε το Συνέδριο Ειρήνης των Παρισίων που ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 1919. Αντιπρόσωπος της Ελλάδας ήταν ο Ελ.Βενιζέλος και γι' αυτό το λόγο , η Βουλή διέκοψε τις εργασίες της στις 15 Δεκεμβρίου 1918.Το καθεστώς στρατιωτικού νόμου υφίστατο ακόμα και γι' αυτό τα στρατοδικεία συνέχισαν να εκδικάζουν υποθέσεις εσχάτης προδοσίας όπως η δίκη που καταλόγιζε ευθύνες για την παράδοση του Ρούπελ και της Ανατολικής Μακεδονίας. Οι δίκες αυτές, όπως και οι εκκαθαρίσεις και οι διώξεις που προηγήθηκαν, αύξησαν την οξύτητα που είχε δημιουργήσει ο Διχασμός και έφεραν και σε σύγκρουση τον βασιλιά Αλέξανδρο με την κυβέρνηση. Οι διεκδικήσεις του Βενιζέλου στο Συνέδριο Ειρήνης αφορούσαν την περιοχή τα Σμόρνης αλλά και την περιοχή της Βορείου

---

²⁹ Λεονταρίτης Γ.(1978),σ.49-50

Ηπείρου. Συμφωνήθηκε η απόβαση ελληνικών στρατευμάτων στη Σμύρνη στις 15 Μαΐου 1919 με την προστασία συμμαχικών πολεμικών πλοίων. Η Βουλή συνήλθε σε Δ' σύνοδο στις 21 Νοεμβρίου του 1919, μετά την επιστροφή του Έλ. Βενιζέλου από το Συνέδριο της Ειρήνης. Οι εργασίες της Βουλής συνεχίστηκαν μέχρι τις 25 Μαΐου οπότε διέκοψε και πάλι τις εργασίες της για να τις επαναλάβει στις 25 Αυγούστου 1920. Στο διάστημα αυτό ο Βενιζέλος συνέχισε τις διαπραγματεύσεις στο Παρίσι. Είχε ήδη υπογραφεί η συνθήκη του Νεϊγύ στις 27 Νοεμβρίου 1919 με την οποία διασφαλίστηκε η απομάκρυνση όλων των διεκδικήσεων από την πλευρά της Βουλγαρίας στη Θράκη και η εθελούσια μετακίνηση πληθυσμών ανάμεσα στις δύο χώρες.

Με τη Συνθήκη των Σεβρών (28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920) παραχωρήθηκε στην Ελλάδα η Δυτική και η Ανατολική Θράκη και αναγνωρίστηκε η ελληνική κυριαρχία στα νησιά του Αιγαίου, εκτός από τα Δωδεκάνησα. Ανατέθηκε επίσης στην Ελλάδα η προσωρινή διοίκηση της περιοχής της Σμύρνης. Με την ίδια συνθήκη η Κωνσταντινούπολη και τα Στενά αποτέλεσαν ουδέτερη ζώνη υπό τον έλεγχο συμμαχικής επιτροπής. Δύο μέρες μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, στις 30 Ιουλίου 1920 και ενώ ο Βενιζέλος βρισκόταν στο σιδηροδρομικό σταθμό της Λυών, στο Παρίσι, πυροβολήθηκε και τραυματίστηκε ελαφρά από δύο Έλληνες απότακτους αξιωματικούς. Η είδηση της απόπειρας δολοφονίας προκάλεσε την άλλη μέρα, στην Αθήνα, σειρά λυπηρών επεισοδίων, από φανατικά στοιχεία του βενιζελικού κόμματος. Διαδηλωτές κατέστρεψαν γραφεία αντιβενιζελικών εφημερίδων και επιτέθηκαν ακόμη και σε κατοικίες πολιτικών. Το πιο γνωστό επεισόδιο είναι αναμφισβήτητα η δολοφονία του Ίωνα Δραγούμη .

Μετά την επιστροφή του Βενιζέλου στην Αθήνα η Βουλή συνήλθε σε Ε' και τελευταία σύνοδο στις 25 Αυγούστου. Ο Βενιζέλος παρουσίασε στη Βουλή τη Συνθήκη των Σεβρών προς ψήφιση μαζί με συνταγματικές αλλαγές που θα αφορούσαν τη Βουλή που θα προέκυπτε από τις νέες εκλογές καθώς η «Βουλή των Λαζάρων» της 31^{ης} Μαΐου 1915 έπρεπε να τερματίσει την πορεία της καθώς έπαιρνε διαρκώς παράταση ζωής λόγω της πολεμικής εκκρεμότητας. Ακολούθησε η άρση του στρατιωτικού νόμου και της λογοκρισίας και φαινόταν ότι το κόμμα των Φιλελευθέρων, με επικεφαλής το δημιουργό της «Μεγάλης Ελλάδος», θα σημείωνε εντυπωσιακή εκλογική νίκη. Οι εκλογές έγιναν με μια εβδομάδα καθυστέρηση στις 1 Νοεμβρίου λόγω του θανάτου του Βασιλιά Αλέξανδρου .

Η ήττα των Φιλελευθέρων έχει πολλαπλές αιτίες. Αποδόθηκε στην κόπωση του Ελληνικού λαού από τους συνεχείς πολέμους, στη σταθερή ακόμα δημοτικότητα του Κωνσταντίνου, στις επεμβάσεις της Αντάντ στην Ελλάδα το 1916-1917, στις αυθαιρεσίες και στην τρομοκρατία του βενιζελικού κράτους κατά την τελευταία τριετία. Σημαντικό ρόλο πρέπει να διαδραμάτισε το επιχείρημα των αντιπάλων του Βενιζέλου για αποστράτευση μετά τη νίκη τους. Οι αγροτικοί πληθυσμοί και οι ανάγκες τους για την ενασχόληση με τα

παραμελημένα λόγω πολέμου αγροτικά τους καθήκοντα φαίνεται ότι καθόρισαν το αποτέλεσμα των εκλογών.

Ο Βενιζέλος παραιτήθηκε αμέσως μόλις έγιναν γνωστά τα εκλογικά αποτελέσματα και αναχώρησε για το εξωτερικό αφήνοντας το στρατηγό Δαγκλή επικεφαλής του κόμματος στην Ελλάδα και αρχηγό της κοινοβουλευτικής ομάδας των Φιλελευθέρων. Η εξωτερική του πολιτική συνεχίστηκε παρά τις αντίθετες εξαγγελίες από την αντιπολίτευση προεκλογικά. Η επαναφορά του Κων/νου με το δημοψήφισμα της 22ας Νοεμβρίου 1920 απομάκρυνε της δυνάμεις της Αντάντ από κάθε στήριξη προς την Ελλάδα και οδήγησε στα τραγικά αποτελέσματα της Μικρασιατικής Καταστροφής.³⁰

2. Το Μακεδονικό μέτωπο.

Στις 5 Οκτωβρίου 1915 αποβιβάζονταν στη Θεσσαλονίκη αγγλογαλλικές συμμαχικές δυνάμεις αρχικά 34.000 Γάλλοι και 14.00 Βρετανοί ³¹. Αρχηγός όλων των στρατευμάτων τα οποία ονομάστηκαν «Στρατιά της Ανατολής» (στα γαλλικά «Armée d' Orient») ορίστηκε ο Γάλλος στρατηγός Maurice Sarrail. Όπως αναφέρει ο Palmer «Οι Βρετανοί και οι Γάλλοι δεν επήγαν τότε εις την Θεσσαλονίκην, ούτε ως σύμμαχοι, ούτε ως εχθροί των Ελλήνων» ³². Η άφιξη τους έγινε διαμέσου του λιμανιού του Μούδρου όπου υπήρχε βρετανική βάση μετά την αποτυχημένη εκστρατεία της Καλλίπολης. Η απόβαση τους στη Θεσσαλονίκη είχε στόχο να βοηθήσουν τη Σερβία η οποία βρισκόταν σε απελπιστική κατάσταση αναμένοντας επίθεση τόσο από την Αυστροουγγαρία όσο και από τη Βουλγαρία με τη σύμπραξη των Γερμανών. Η ιδέα της αποστολής στρατευμάτων στα Βαλκάνια είχε μελετηθεί αρκετό καιρό πριν με ένα σχέδιο του στρατηγού Φρανσέ ντ' Εσπεράι από τον Οκτώβριο του 1914 το οποίο πρότεινε την αποστολή 185.000 ανδρών στη Θεσσαλονίκη για να μεταφερθούν από την κοιλάδα του Αξιού προς το Βελιγράδι με αντικειμενικό σκοπό μια επίθεση στη Βουδαπέστη την άνοιξη του 1915. Πολλές ήταν όμως οι αντιδράσεις σε αυτό το σχέδιο με κυριότερο επιχείρημα την αποφυγή αποδυνάμωσης του Δυτικού μετώπου από έμπυχο υλικό για μια αβέβαιη εκστρατεία τη στιγμή που η Ελλάδα δεν ήταν σίγουρο ότι θα εγκαταλείψει την ουδετερότητα της. Ταυτόχρονα δόθηκε προτεραιότητα σε μια συμμαχική επιχείρηση εναντίον της Τουρκίας στα Δαρδανέλια τον Φεβρουάριο του 1915.

Μετά τη αποτυχία στα Δαρδανέλια και την είσοδο της Βουλγαρίας στον πόλεμο με τις Κεντρικές δυνάμεις οι συγκυρίες προέκριναν την αποστολή στρατού στη Θεσσαλονίκη μετά και τις σχετικές αιτήσεις από πλευράς Σέρβων και Βενιζέλου. Ο στρατηγός Sarrail

---

³⁰ Λεονταρίτης Γ. (1978),σ.144-150.

³¹ Mann .A.J.(2008).«Το Μέτωπο της Σαλονίκης (Α' Παγκόσμιος Πόλεμος)». Αθήνα.Εκάτη, σ.62

³² Palmer Alan.(1977),σ.17.

επέλεξε να συγκεντρώσει όλα τα στρατεύματα μέσα και γύρω από τη Θεσσαλονίκη και να περιχαρακώσει την περιοχή από τον Αξιό και το Γαλλικό Ποταμό μέχρι τη λίμνη του Λαγκαδά. Η γραμμή άμυνας των Συμμάχων είχε μήκος περίπου 60 μίλια και είναι γνωστή στη σχετική βιβλιογραφία και με το όνομα «Το Κλουβί του Πουλιού» λόγω της εκτεταμένης χρήσης συρματοπλέγματος.³³ Ο συμμαχικός στρατός δοκίμασε να προσεγγίσει μέσω του Αξιού τους Σέρβους χωρίς να το καταφέρει την ώρα που οι αποδεκατισμένοι Σέρβοι κατέφευγαν μέσω Αλβανίας στην Κέρκυρα με την καθυστερημένη αρωγή των Ιταλών για ανασύνταξη. Η υποχώρηση των συμμάχων από το Σερβικό έδαφος ήταν επιβεβλημένη λόγω και του χειμώνα αλλά και των απωλειών (περίπου το ένα δέκατο της δύναμης τους). Ο χειμώνας του 1915 -16 θα περάσει με την Βρετανία να θέλει άμεσα να αποχωρήσει από το Βαλκανικό μέτωπο και τη Σερβία, Γαλλία και Ρωσία να προσπαθούν να την απομονώσουν και να την πείσουν να μεταφέρει όλα τα στρατεύματα από την Καλλίπολη στη Θεσσαλονίκη και με τους στρατιώτες της Θεσσαλονίκης (90.000 Βρετανοί και 60.000 Γάλλοι) να ξεκινούν την οχύρωση για την οποία έγινε προηγουμένως αναφορά.³⁴

Η αντίδραση των κατοίκων της Θεσσαλονίκης απέναντι στην απόβαση των συμμαχικών δυνάμεων ήταν μοιρασμένη. Η πολιτική διοίκηση και οι Έλληνες στρατιώτες που ήταν στρατοπεδευμένοι με σκοπό την τήρηση της ουδετερότητας ήταν αρνητικοί, η στάση όμως των εμπόρων και των καταστηματαρχών ήταν κάπως πιο θετική με την προοπτική του επικείμενου κέρδους.³⁵ Και δεν είχαν άδικο καθώς ο αριθμός των στρατιωτών αυξανόταν διαρκώς. Την άνοιξη του 1916 η συμμαχική στρατιά αριθμούσε 300.000 άνδρες στο Μέτωπο της Θεσσαλονίκης, το καλοκαίρι του ίδιου έτους είχαν φτάσει τους 550.000, ενώ το καλοκαίρι του 1918 η δύναμη είχε υπερβεί τους 650.000 στρατιώτες.³⁶ Προβληματική ήταν και η σχέση των συμμαχικών στρατευμάτων με την κυβέρνηση Σκουλούδη στην Αθήνα και τον βασιλιά Κων/νο οι οποίοι υποσχέθηκαν μεν μια στάση ευμενούς ουδετερότητας αλλά ταυτόχρονα πληροφορούσαν τους πρεσβευτές της Αντάντ στην Αθήνα ότι σε περίπτωση που σερβικά και αγγλογαλλικά στρατεύματα υποχωρήσουν σε ελληνικό έδαφος, η Ελλάδα είναι υποχρεωμένη να αφοπλίσει και να θέσει σε περιορισμό τις δυνάμεις εμπόλεμης χώρας που εισέρχονται στο έδαφός της, αλλιώς θα κινδύνευε να παραβιαστεί η ουδετερότητα της Ελλάδας και να δοθεί το πρόσχημα στη Βουλγαρία να της επιτεθεί. Οι Σύμμαχοι αντιδρούν έντονα στις δηλώσεις του Σκουλούδη. Τον Νοέμβριο επέδωσαν διαβήματα με τα οποία απαιτούσαν εκτός από τη διαβεβαίωση ότι δεν θα προέβαιναν σε αφοπλισμό τους οι

---

³³ Ρούκα Ευθυμία.(2014) .Θεσσαλονίκη.Αριστοτέλειο Παν/μιο Θεσ/κης .Πολυτεχνική σχολή. Τμήμα Αρχιτεκτόνων μηχανικών.Μεταπτυχιακή εργασία.23.

³⁴ Palmer(1977),σ.82-91

³⁵ Palmer(1977),σ.20-21

³⁶ Βλασίδης Βλ.(2014).«Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η Ελλάδα» στο: «Στη Θεσσαλονίκη του Μεγάλου Πολέμου (1914-1918)», Αφιέρωμα στην εφημερίδα Μακεδονία, Κυριακή 09/02/2014

ελληνικές αρχές, τη χρήση τού σιδηροδρομικού και οδικού δικτύου, τη χρήση τού λιμανιού της Θεσσαλονίκης, την αποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων από τη Θεσσαλονίκη και τη γύρω περιοχή και το δικαίωμα καταδιώξεως καί καταστροφής των εχθρικών υποβρυχίων στα χωρικά ύδατα της Ελλάδος. Η ελληνική κυβέρνηση αποδέχθηκε τις απαιτήσεις των Συμμάχων. Ωστόσο, η αμοιβαία εχθρότητα μεταξύ των ελληνικών και συμμαχικών αρχών δεν επρόκειτο να ξεπεραστεί σύντομα.

Στην αποκατάσταση των σχέσεων δεν διευκόλυνε καμία πλευρά και κυρίως δεν τη διευκόλυναν οι αυθαιρεσίες των συμμάχων και κυρίως του αρχιστράτηγου Σαράιγ. Συνελήφθησαν και στάλθηκαν στη Γαλλία πάνω από πενήντα άτομα από τέσσερα προξενεία της Θεσσαλονίκης (Αυστρίας, Τουρκίας, Γερμανίας, Βουλγαρίας). Τον Ιανουάριο του 1916 έστειλε τρεις χιλιάδες άνδρες να καταλάβουν το φρούριο Καραμπουρνού στη Θεσσαλονίκη το οποίο παρέδωσαν οι 250 Έλληνες που το φρουρούσαν.³⁷ Οι σύμμαχοι κατέστρεψαν επίσης τη γέφυρα τού Δεμίρ - Ίσάρ (Σιδηροκάστρου) και κατέλαβαν την Κέρκυρα (28 Δεκεμβρίου 1915) η οποία χρησιμοποιήθηκε ως σημείο καταφυγής των υποχωρούντων Σέρβων από τα εδάφη τους. Τον Απρίλιο του 1916 112 χιλιάδες Σέρβοι από την Κέρκυρα θα φτάσουν στη Θεσσαλονίκη προς ενίσχυση των δυνάμεων της Αντάντ.³⁸

Για την προσωπικότητα του στρατηγού Σαράιγ έχουν γραφτεί αρκετά και κυρίως μή κολακευτικά. Στη βιβλιογραφία ο Γάλλος στρατηγός αναφέρεται ότι ήταν «ευερέθιστος», «καχύποπτος» και ότι «έχει αφήσει πολύ πικρές αναμνήσεις στη Μακεδονία».³⁹ Αλλού αναφέρεται ότι ήταν πείσμων, μνησικάκος και αυθαίρετος. Η μετάθεση του από τη Γαλλία στη Μακεδονία έγινε επειδή κρίθηκε αποτυχημένος στο Δυτικό μέτωπο. Η μετάθεση αυτή ήταν απογοητευτική και για τον ίδιο. Ωστόσο, στη Θεσσαλονίκη με την τεταμένη εσωτερική πολιτική κατάσταση μπόρεσε και ικανοποίησε το ενδιαφέρον του για πολιτικές μηχανορραφίες. Πολιτικά στη Γαλλία υποστήριζε τους ριζοσπάστες και είχε ισχυρούς πολιτικούς φίλους. Στη Θεσσαλονίκη έδειξε ενδιαφέρον για την οικονομική ευημερία της πόλης η οποία θα ωφελούσε γαλλικές εταιρείες που είχαν επενδύσει στα Βαλκάνια. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι «*απέβλεπε εις το να καταστή ο σατράπης μιας ελληνικής δημοκρατίας υποστηριζομένης υπό του γαλλικού κεφαλαίου*».⁴⁰

Η απόλυτη ρήξη ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση και τον στρατηγό Σαράιγ ήρθε μετά την αμαχητί παράδοση του οχυρού Ρούπελ από την ελληνική φρουρά σε ένα βουλγαρικό σώμα στρατιωτών. Ο στρατηγός Σαράιγ οργίστηκε, οι συμμαχικές κυβερνήσεις

---

³⁷ Λεονταρίτης Γ. (1978), σ.33

³⁸ Palmer (1977),σ.109-110

³⁹ Βακαλόπουλος, Α. (1979). *Νέα Ελληνική Ιστορία 1204-1985*, ιθ' έκδοση, Θεσσαλονίκη, Εκδ. Βάνιας, σ. 354.

⁴⁰ Palmer.(1977),σ.163-166

εξεπλάγησαν και η ελληνική πλευρά θεωρούσε ότι αυτή ήταν η δέουσα αντίδραση από μία ουδέτερη χώρα. Ο Σαράιγ επιθυμούσε να αναλάβει πλήρως την διοίκηση της Θεσσαλονίκης και των γύρω περιοχών επειδή υποπευτούταν πλέον όλες τις υπόλοιπες ελληνικές δυνάμεις στη Μακεδονία και να οργανώσει μια επίθεση εναντίον των Βουλγάρων, παρά τη διαφωνία του αρχηγού των Βρετανικών στρατευμάτων Μίλν . Στις 21 Μαΐου 1916 ο Σαράιγ μετά από άδεια της γαλλικής κυβέρνησης κήρυξε τη Θεσσαλονίκη σε κατάσταση πολιορκίας και η γαλλική χωροφυλακή κατέλαβε τις σιδηροδρομικές εγκαταστάσεις, τις ταχυδρομικές και τηλεγραφικές υπηρεσίες και επιβλήθηκε λογοκρισία σε όλες τις εφημερίδες που εκδίδονταν στην Θεσσαλονίκη. Έτσι η Θεσσαλονίκη έγινε μια κατεχόμενη πόλη υπό την πλήρη διοίκηση των συμμάχων.⁴¹ Στις 8 Ιουνίου με διακοίνωση προς την ελληνική κυβέρνηση, απαιτήθηκε η αποστράτευση του ελληνικού στρατού, η άμεση αντικατάσταση της κυβερνήσεως Σκουλούδη, η διάλυση της Βουλής, η προκήρυξη εκλογών και η απόλυση ορισμένων ανώτερων αξιωματικών των σωμάτων ασφαλείας που η στάση τους ήταν εχθρική απέναντι στους Συμμάχους. Έπειτα από την αποδοχή των όρων της διακοίνωσης ο Σαράιγ ετοιμάστηκε για την οργάνωση ενός μετώπου από τον Στρυμόνα ως τις παρυφές της Κορυτσάς με την ενίσχυση από την άφιξη πέντε χιλιάδων Ρώσων στρατιωτών στη Θεσσαλονίκη αλλά με την άρνηση των Βρετανών να συμμετέχουν σε επίθεση χωρίς την σύμπραξη της Ρουμανίας από Βορρά. ⁴²

Παρά τις προετοιμασίες οι βουλγαρικές δυνάμεις αποδεικνύονται καλύτερα οργανωμένες και καταλαμβάνουν τη Φλώρινα και την Καβάλα (στις 4 και 30 Αυγούστου 1916 αντίστοιχα).⁴³ Το μεγαλύτερο τμήμα του Δ' Σώματος Στρατού με έδρα την Καβάλα αιχμαλωτίστηκε και μεταφέρθηκε στο Γκέρλιτς της Γερμανίας ως το τέλος του πολέμου. Η αντεπίθεση από τους συμμάχους οδήγησε σε ανακατάληψη της Φλώρινας σε ένα μήνα και του Μοναστηρίου στις 6 Νοεμβρίου 1916 αλλά η ανατολική Μακεδονία έμεινε στα χέρια των Βουλγάρων οι οποίοι ξεκίνησαν τον συστηματικό διωγμό του ελληνικού στοιχείου. Πριν από τη συμμαχική αντεπίθεση ο Σαράιγ ευνόησε απροκάλυπτα το Κίνημα των ανδρών της Εθνικής Άμυνας. Γάλλοι στρατιώτες συνέλαβαν τους βασιλικούς στρατιώτες και όσοι δεν θέλησαν να υπηρετήσουν στον επαναστατικό στρατό οδηγήθηκαν από Γάλλους σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Απέναντι στις ενέργειες της Γαλλίας η Αγγλία θεωρούσε ότι είχε χαθεί κάθε μέτρο αλλά δεν γινόταν να απέχει από την εξέλιξη των γεγονότων. Ο Palmer γράφει για το κίνημα της Εθνικής Άμυνας : *«Η Θεσσαλονίκη είχεν αποκόψει τους δεσμούς της με τας Αθήνας. Αλλά το ζίφος που έκανε την τομή ήτο Γαλλικόν»*.⁴⁴

---

⁴¹ Palmer.(1977),σ.123-124

⁴² Λεονταρίτης.(1978),σ. 36

⁴³ Palmer.(1977),σ.137-141

⁴⁴ Palmer.(1977),σ.168

Μετά τα Νοεμβριανά επεισόδια στην Αθήνα (Νοεμ.1916) οι συμμαχικές δυνάμεις έλαβαν αυστηρά μέτρα ασφαλείας.Επέβαλαν αυστηρό αποκλεισμό στην Παλαιά Ελλάδα και ύστερα από μια εβδομάδα επέδωσαν τελεσίγραφο στην Αθήνα απαιτώντας την αποχώρηση όλων των ελληνικών στρατευμάτων στην Πελοπόννησο και την εγκατάσταση συμμαχικού ελέγχου στην Πάτρα και στον Ισθμό, για την επίβλεψη όλων των στρατιωτικών κινήσεων. Επίσης, ο Σαράιγ, για να προστατέψει την Μακεδονία από ενδεχόμενη σύγκρουση Βενιζελικών και ανιβενιζελικών από την Παλαιά Ελλάδα η οποία θα έθετε σε κίνδυνο τα νότια της Στρατιάς της Ανατολής στη Μακεδονία, δημιούργησε μια ουδέτερη εδαφική ζώνη ανάμεσα στα εδάφη της Κυβέρνησης των Αθηνών και της Κυβέρνησης Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη. Η ουδέτερη ζώνη ξεκινούσε από την Κορυτσά ως την περιοχή της Κατερίνης με πλάτος 6-8 χιλιόμετρα. Τη βόρεια γραμμή όριζαν τα χωριά από τα δυτικά προς τα ανατολικά : Αρμάτοβο, Μποχωρίνα, Κονοκίσι , Παλαιόκαστρο, Βελιστα, Μπακτσελέρ, Παλαιογραφτσιάνη, Φτερά, Πέτρα και Βρούντζα. Νότια γραμμή : Κρούσμενη, Παλαιοσόψη, Μάγερη Γρεβενά, Μάνεσι, Μπούρνεσι, Στένι, Σέρβια, Βλαχολείβαδο, Κοκινόπλος, Λιτόχωρον και Σκάλα Λιτοχώρου. Στη ζώνη αυτή δεν θα παραμένουν ούτε στρατός, ούτε αστυνομία, ούτε δημόσιοι υπάλληλοι, εξαρτώμενοι ούτε από την κυβέρνηση Αθηνών ούτε από την κυβέρνηση Θεσσαλονίκης.⁴⁵

Για τον τρόπο άσκησης της εξουσίας στην ουδέτερη ζώνη, ο στρατηγός Σαράιγ εξέδωσε στις 19 Νοεμβρίου 1916 τις ανάλογες οδηγίες με παραλήπτες τους στρατιωτικούς διοικητές των περιοχών Κοζάνης, Κατερίνης και τον αρχηγό του Επιτελείου Μετόπισθεν Στρατιάς της Ανατολή. Η διαταγή αυτή συνοπτικά περιλάμβανε τα εξής:

- 1) Η διοίκηση της ουδέτερης ζώνης θα ασκείται αποκλειστικά από τη γαλλική στρατιωτική αρχή.
- 2) Δεν επιτρέπεται να βρίσκονται στην περιοχή της ουδέτερης ζώνης υπάλληλοι, χωροφύλακες και στρατιωτικά τμήματα που ανήκουν στις κυβερνήσεις Αθηνών και Θεσσαλονίκης.
- 3) Μέχρις ότου εκδοθούν λεπτομερέστερες οδηγίες οι στρατιωτικοί διοικητές των περιοχών θα έχουν υπόψη τους τις ακόλουθες κατευθύνσεις για τη λειτουργία των διαφόρων υπηρεσιών στην ουδέτερη ζώνη:

(α) Κοινοτική Διοίκηση: Να αντικατασταθούν οι αμφίβολοι Δήμαρχοι από άλλους εκλεγμένους προύχοντες.

---

⁴⁵ Ι.Α.Υ.Ε. Κ.Υ.Αρχείο Θεσσαλονίκης ,Φακ.Α/ΙΙ. αρ.πρ.1094/11/11/1916

(β) Ληξιαρχείο: Να διατηρηθούν οι υφιστάμενες τοπικές συνθήκες τρόπου σύνταξης των ληξιαρχικών πράξεων.

(γ) Είσπραξη φόρων: Να ασκηθεί επίβλεψη της καταβολής των φόρων και να εισπράττονται τα ποσά που πρέπει να πληρωθούν. Να διακοπεί, μέχρι νεότερης ειδοποίησης, η πληρωμή των δημοσίων υπαλλήλων που διατηρούνται στις θέσεις τους.

(δ) Δίκτυο Συγκοινωνίας: Η επισκευή και η διατήρηση των οδών συγκοινωνίας, να εξασφαλισθούν με την πρόσληψη εθελοντών εργατών και εν ανάγκη με την επιβολή αναγκαστικής εργασίας. Στην τελευταία αυτή περίπτωση να εξασφαλισθεί η δίκαιη πληρωμή των αναγκαστικά προσληφθέντων εργατών. Να επιταχθούν τα αναγκαία κτήνη και υλικά.

(ε) Σχολεία: Να αφεθούν ανοικτά τα σχολεία και να διατηρηθούν στις θέσεις τους όσοι δάσκαλοι δεν είναι αμφίβολοι.

(στ) Δικαιοσύνη: Εφόσον καταλήφθηκε η περιοχή από τα γαλλικά στρατεύματα η δικαιοσύνη πρέπει να ενασκειείται αποκλειστικά υπό της Γαλλικής Στρατιωτικής Αρχής.

(ζ) Τηλεγραφική και Ταχυδρομική Υπηρεσία: Η λειτουργία της υπηρεσίας αυτής κανονίστηκε με το υπ' αριθ. 2721/A/20.11.1916 υπηρεσιακό σημείωμα (διατήρηση υπαλλήλων, εγκαθίδρυση ταχυδρομικού ελέγχου). Οι υπάλληλοι που λείπουν θα αντικαθίστανται με επί τόπου πρόσληψη ή εν ανάγκη με αντικατάσταση από προσωπικό, που θα ζητήσει ο έλεγχος των Ταχυδρομείων-Τηλεγραφείων.

(η) Απαγορεύονται οι σχέσεις με τις τοπικές αρχές που βρίσκονται νότια της ουδέτερης ζώνης.

- 4) Οι διαμένοντες στην ουδέτερη ζώνη πολίτες ή στρατιωτικοί παραπέμπονται:
- 5) Στο γαλλικό Στρατοδικείο Θεσσαλονίκης για όλα τα εγκλήματα ή τις παραβάσεις, που προβλέπονται από τον ποινικό Νόμο ή το στρατιωτικό Ποινικό Κώδικα. Κάθε Έλληνας αξιωματικός, που θα συλλαμβάνεται με συμμοριακή ομάδα, θα τουφεκίζεται επί τόπου, χωρίς να παραπέμπεται στο Στρατοδικείο.
- 6) Στα έκτακτα Στρατοδικεία, τα οποία θα συσταθούν σε κάθε διοίκηση περιοχής, για αδικήματα και παραβάσεις των οποίων οι ποινές σύμφωνα με το γαλλικό Νόμο δε θα υπερβαίνουν τους έξι (6) μήνες φυλάκισης και διακόσια φράγκα χρηματική ποινή ή μια μόνο από τις δυο αυτές ποινές.

- 7) Σε περίπτωση που προκύψουν διαφωνίες, αυτές έπρεπε να υποβάλλονται για επίλυση στον αρχιστράτηγο των Συμμαχικών Στρατευμάτων στρατηγό Σαράιγ.⁴⁶

Παράλληλα, η επιστράτευση από την Προσωρινή κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης βελτιωνόταν: ενώ ως το τέλος Σεπτεμβρίου, οι δυνάμεις της Εθνικής Άμυνας αριθμούσαν λιγότερο από 2.000 άνδρες, όταν ο Βενιζέλος ανέλαβε τη διοίκηση, ως το τέλος Οκτωβρίου, οι εθελοντικές δυνάμεις αριθμούσαν 20.000 άνδρες περίπου και 700 μονίμους και εφέδρους Αξιωματικούς. Η δύναμη αυτή αυξήθηκε γρήγορα με στρατολογία στη Μακεδονία και στα νησιά του Αιγαίου. Από την πλευρά του Κων/νου άρχισαν οι προσπάθειες για οργάνωση αντάρτικων ομάδων στην Ήπειρο και Θεσσαλία με την υποστήριξη των Γερμανών, με κύριο σκοπό να αποτρέψουν την εξάπλωση της εξουσίας της προσωρινής κυβερνήσεως (ο Σαράιγ τους αποκαλούσε «κομιτατζήδες»)⁴⁷.

Στις αρχές του 1917 το Μακεδονικό μέτωπο είχε παγιωθεί και εκτεινόταν σε μια γραμμή 350 χιλιομέτρων, που άρχιζε από τις εκβολές του Στρυμόνα προς τα ανατολικά και έφθανε ως τα βουνά της Αλβανίας προς τα δυτικά. Το σχέδιο του Σαράιγ για επίθεση σε πολλαπλά μέτωπα την άνοιξη του 1917 δεν απέδωσε τα αναμενόμενα και υπό άλλες συνθήκες θα είχε χαρακτηριστεί ως αποτυχία αφού και οι έμψυχες απώλειες έφταναν τις 14.000 (νεκροί, τραυματίες και αιχμάλωτοι). Αλλά στο Δυτικό μέτωπο τα πράγματα είχαν χειρότερη τροπή οπότε οι απώλειες του Μακεδονικού μετώπου φάνηκαν μηδαμινές. Το Μάιο του 1917 ο Στράτος της Ανατολής περιήλθε σε αμυντική θέση από τον Στρυμόνα μέχρι την Πρέσπα. Οι κινήσεις όμως των Γάλλων προς την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα έγιναν επιθετικότερες. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος παραιτήθηκε μετά από απαίτηση των εγγυητριών δυνάμεων Γαλλίας και Βρετανίας οι οποίες ταυτόχρονα εισέβαλλαν στην Θεσσαλία και στην Κόρινθο. Στο θρόνο άφησε τον γιό του Αλέξανδρο και στις 14 Ιουνίου 1917 ο Βενιζέλος έγινε δεκτός από τον βασιλιά Αλέξανδρο και κατέστη πρωθυπουργός της ενωμένης πια Ελλάδας. Θεωρείται η μοναδική νικηφόρα πράξη του Σαράιγ για το καλοκαίρι του 1917.⁴⁸ Εσωτερικές αντιδράσεις στη Στρατιά της Ανατολής από Σέρβους, Ρώσους και ειδικά τους Γάλλους οι οποίοι είχαν μείνει πάρα πολύ καιρό μακριά από τη χώρα τους χωρίς άδεια ανάγκασαν τον Σαράιγ να προσπαθήσει να ελαφρύνει κάπως τη θητεία των στρατιωτών του χορηγώντας αρκετές άδειες. Η πυρκαγιά της Θεσσαλονίκης τον Αύγουστο του 1917 αντιμετωπίστηκε από στρατιώτες όλων των εθνικών στρατών με τη συνδρομή και δύο βρετανικών πυροσβεστικών που είχαν φτάσει στην πόλη λίγο νωρίτερα.

---

⁴⁶ Βήττος ,Χρ.(2008). *Ο Εθνικός Διχασμός και η Γαλλική Κατοχή (1915-1920)*.Θεσσαλονίκη. Εκδ. Όλυμπος, σ.203-204

⁴⁷ Στρατηγού Σαράιγ.(1920). *Η διοικήσεις μου εν Ανατολή*. Παρίσι .Εκδόσεις Έρνεστ Φλαμμαριόν,σ.73

⁴⁸ Palmer.(1977),σ.246

Το φθινόπωρο του 1917 υπήρχε δυσαρέσκεια εναντίον του Σαράιγ από Σέρβους, Ρώσους και Έλληνες στρατιώτες και, εκτός από την κατάληψη του Πόγραδετς τον Αύγουστο του 1917 καμία άλλη επιχείρηση δεν οργανωνόταν. Το φθινόπωρο του 1917 έγινε Συμμαχική Διάσκεψη στο Παρίσι, όπου, παρά την ύπαρξη αντίθετων γνώμων, αποφασίστηκε με πρωταγωνιστή το νέο τότε πρωθυπουργό της Γαλλίας Κλεμανσώ να διατηρηθεί το Μακεδονικό μέτωπο και να ενισχυθεί. Ο Βενιζέλος ανέλαβε την υποχρέωση να στείλει σ' αυτό η Ελλάδα στρατιωτική δύναμη 300 χιλιάδων ανδρών και οι Σύμμαχοι της χορήγησαν δάνειο 750 εκατομμυρίων χρυσών φράγκων.⁴⁹

Η τύχη του Σαράιγ διακυβευόταν. Η άνοδος στην εξουσία της Γαλλίας του Κλεμανσώ ο οποίος ήταν αντίπαλος του σε συνδυασμό με τα παράπονα Ιταλών, Σέρβων, Βρετανών και του ίδιου του Βενιζέλου για τον αρχιστράτηγο της στρατιάς της Ανατολής έδειχναν ότι ο Σαράιγ δεν είχε αποδώσει τα αναμενόμενα. Το Δεκέμβριο 1917 ο Αρχιστράτηγος των Συμμαχικών δυνάμεων τού Μακεδονικού μετώπου στρατηγός Σαράιγ αντικαταστάθηκε από το στρατηγό Γκιγιωμά, που ανέλαβε στις 10 Δεκεμβρίου 1917 τη διοίκηση της Στρατιάς της Ανατολής.⁵⁰

Η αποστολή της Συμμαχικής Στρατιάς Ανατολής για το 1918 είχε σαφείς οδηγίες από τη γαλλική κυβέρνηση να είναι σε πρώτο επίπεδο αμυντική με προοπτική να γίνει επιθετική. Ο στρατηγός Γκιγιωμά, για να ανταποκριθεί πραγματοποίησε ορισμένες μεταβολές στη σύνθεση των Συμμαχικών δυνάμεων με δημιουργία νέας ομάδας συνεργατών. Έδωσε την αρχηγία των Γαλλικών δυνάμεων της Μακεδονίας στον στρατηγό Ανρύ με έδρα τη Φλώρινα. Προτεραιότητα δόθηκε στην κατασκευή καλύτερων δρόμων προς το νότο της Ελλάδας και στη βελτίωση των ελαφρών σιδηροδρόμων με χρήση και Ρώσων στρατιωτών τους οποίους ο Γκιγιωμά είχε διαγράψει από μάχιμες δυνάμεις λόγω των εξελίξεων στη Ρωσία με την Οκτωβριανή επανάσταση. Οργάνωσε και χρησιμοποίησε τον ελληνικό στρατό ο οποίος ήταν απαραίτητος λόγω σταθερής έλλειψης ανδρών στο Μακεδονικό μέτωπο αλλά και γιατί δεν ήταν λίγες οι φορές που ζητούνταν οι αποστολές γαλλικών και βρετανικών στρατευμάτων από τη Μακεδονία στο Δυτικό μέτωπο. Η ελληνική κυβέρνηση ανέλαβε με σοβαρότητα την υποχρέωση στρατιωτικής βοήθειας προς τους συμμάχους. Η αυστηρή στάση της ελληνικής κυβέρνησης απέναντι στην υποχρέωση αρωγής των συμμάχων με επιστράτευση και συμμετοχή στις επιχειρήσεις φάνηκε στην αντίδραση στα στασιαστικά κινήματα που εκδηλώθηκαν στους επιστρατευμένους στη Λαμία και τα Σέρβια το Φεβρουάριο του 1918. Τα αντιπειθαρχικά φαινόμενα αντιμετωπίστηκαν με στρατοδικεία και εκτελέσεις.⁵¹

---

⁴⁹ Λεονταρίτης(1978),σ. 66

⁵⁰ Palmer.(1977),σ.283-290

⁵¹ Palmer. (1977),σ.295-302. Ο Palmer υποστηρίζει ότι η αυστηρή αντίδραση απέναντι στα στασιαστικά φαινόμενα οφείλεται και στον βασιλιά Αλέξανδρο που απαιτούσε πλήρη υπακοή του

Ο στρατηγός Γκυγιωμά, παράλληλα με την αμυντική οργάνωση, μελετούσε και σχέδια για την ανάληψη επιθέσεως σε κατάλληλο χρόνο. Ο στρατός του ενισχύθηκε από Σέρβους από το Ανατολικό μέτωπο οι οποίοι ζήτησαν να μεταφερθούν στο Μακεδονικό μέτωπο όταν οι Ρώσοι σταμάτησαν την αντίσταση το καλοκαίρι του 1917. Μετά από ένα μακρύ ταξίδι έφτασαν τον Απρίλιο του 1918 στη Θεσσαλονίκη 18.000 Κροάτες, Βόσνιοι και Σλοβένοι. Επρόκειτο για ιδιαίτερα μαχητικούς στρατιώτες αποφασισμένους να πολεμήσουν για την πατρίδα τους. Μελετήθηκε τότε η επίθεση εναντίον της θέσης Σκρά ή Σκρά ντι Λέγκεν στην ελληνική πλευρά της ελληνοσερβικής μεθορίου. Η επίθεση έγινε στις 17 Μαΐου 1918 και η επιτυχία της επίθεσης ανέδειξε την μαχητικότητα των ελληνικών δυνάμεων. Η επιτυχία των ελληνικών στρατευμάτων προκάλεσε μεγάλο ενθουσιασμό σε ολόκληρη την Ελλάδα και συνέβαλε στην εξύψωση του φρονήματος και των συγκροτούμενων τότε νέων ελληνικών μεραρχιών. Η μεγάλη όμως σημασία της μάχης του Σκρά έγκειται στην εμπιστοσύνη, που απέκτησαν οι Σύμμαχοι για την πολεμική απόδοση του ελληνικού στρατού και συγχρόνως στην αποκάλυψη ότι άρχισε να κάμπτεται το ηθικό του βουλγαρικού στρατού. Καί τα δύο αυτά στοιχεία συνέβαλαν, ώστε να ενισχυθεί η ιδέα, ότι μία καλά οργανωμένη συμμαχική επίθεση στο Μακεδονικό μέτωπο μπορούσε να καταλήξει σε θεαματική επιτυχία και να έχει έτσι σημαντική επίδραση στην εξέλιξη του πολέμου. Με απόφαση της γαλλικής κυβερνήσεως στις 27 Μαΐου 1918 ο στρατηγός Γκυγιωμά ανακλήθηκε στη Γαλλία, για να αναλάβει τα καθήκοντα στρατιωτικού διοικητή Παρισίων, και η Διοίκηση της Συμμαχικής Στρατιάς Ανατολής ανατέθηκε στο στρατηγό Φρανσαί ντ' Έσπεραί, που έφθασε στη Θεσσαλονίκη και ανέλαβε τα καθήκοντά του τον Ιούνιο του 1918.

Σύμφωνα με τις οδηγίες που είχε ο στρατηγός Φρανσαί ντ' Έσπεραί άρχισε τη μελέτη για τη γενική επίθεση με σκοπό όχι απλώς την καθήλωση των αντιπάλων δυνάμεων, αλλά τη διάσπαση του βουλγαρικού μετώπου. Η επίθεση από την συμμαχική πλευρά άρχισε στις 1 Σεπτεμβρίου 1918 σε ένα ευρύ μέτωπο με τις ελληνικές δυνάμεις συγκεντρωμένες στην περιοχή της Δοϊράνης. Στις 16 Σεπτεμβρίου οι συμμαχικές δυνάμεις (με πρώτο το σώμα των Μαροκινών Σπαχήδων) είχαν απελευθερώσει τα Σκόπια και οι Βούλγαροι είχαν τραπεί σε φυγή.⁵² Μετά το γεγονός αυτό η Βουλγαρία ζήτησε ανακωχή και ήρθε στη Θεσσαλονίκη αντιπρόσωπος για διαπραγματεύσεις με τον Φρανσαί ντ' Έσπεραί. Οι όροι του ντ' Έσπεραί έγιναν όλοι δεκτοί, ενώ στη γερμανική πλευρά επικρατούσε ανησυχία για την απώλεια του στηρίγματος των Βουλγάρων και τον φόβο προέλασης των συμμαχικών δυνάμεων προς την Κεντρική Ευρώπη. Και πράγματι, σκοπός του στρατηγού ντ' Έσπεραί ήταν η προέλαση προς τη Βουδαπέστη και από εκεί στη Δρέσδη. Αλλά τα σχέδια των Βρετανών έδιναν

στρατού, δήλωσε ξεκάθαρα τη στήριξη του στην κυβέρνηση Βενιζέλου και αρνήθηκε κάθε επιείκεια προς τους στασιαστές.

⁵² Palmer.(1977),σ.375-376

προτεραιότητα στην προέλαση προς Κωνσταντινούπολη. Τα Βρετανικά στρατεύματα είχαν φτάσει στην Αλεξανδρούπολη όταν υπεγράφη η ανακωχή του Μούδρου με την Τουρκία στις 17 Οκτωβρίου 1918. Ο γαλλικός στρατός είχε φτάσει στο Βελιγράδι όταν έφτασε η είδηση για την ανακωχή της Γερμανίας στις 11 Νοεμβρίου 1918. Το Δεκέμβριο του 1918 ο Φρανσάι ντ' Εσπεραί εγκαθιστούσε το στρατηγείο του στην Κων/λη όπου βρισκόταν ήδη και ο άγγλος στρατηγός Μίλν. Την άνοιξη του 1919 ελάχιστα στρατεύματα βρίσκονταν στη Θεσσαλονίκη καθώς κάθε εθνικός στρατός που αποτέλεσε τη Στρατιά της Ανατολής βρισκόταν πια σε διαφορετικό μέτωπο. Τον Νοέμβριο του 1920 η διασυμμαχική αυτή στρατιωτική διοίκηση διαλύθηκε επισήμως.⁵³

Αποτιμώντας μετά το τέλος του πολέμου τη συμβολή του Μακεδονικού μετώπου υποστηρίχθηκε ότι επρόκειτο για μία σπατάλη δυνάμεων που καθυστέρησε το τελικό αποτέλεσμα της νίκης με διασπορά δυνάμεων. Κατά τη διάρκεια του πολέμου οι στρατιώτες του μακεδονικού μετώπου δεν έχαιραν καμίας εκτίμησης από τους συμπατριώτες τους. Αντίθετα, υιοθετήθηκε γι' αυτούς ο ειρωνικός χαρακτηρισμός του Κλεμανσώ ότι αποτελούν τους «Κηπουρούς της Θεσσαλονίκης» επειδή κύρια απασχόληση τους ήταν το σκάψιμο. Ο στρατηγός Μίλν υποστήριξε αργότερα ότι ο στρατός του Μακεδονικού μετώπου μπορούσε να φέρει επιτυχίες αρκετά νωρίτερα του 1918 αν ενισχυόταν σοβαρά σε υλικά και άνδρες. Το Μακεδονικό μέτωπο υπέφερε από τις κωλυσιεργίες της βρετανικής και γαλλικής κυβέρνησης στο να αναλάβουν σοβαρές πρωτοβουλίες. Ιδιαίτερα η Βρετανία πάντοτε είχε διαρκώς στη σκέψη της την απόσυρση δυνάμεων από τη Θεσσαλονίκη για ενίσχυση του μετώπου της Παλαιστίνης και δεν έβλεπε θετικά την επιμονή των Γάλλων για το Μακεδονικό μέτωπο και την ανάμειξη τους στις ελληνικές πολιτικές υποθέσεις.⁵⁴ Για την Ελλάδα η ύπαρξη των συμμαχικών στρατευμάτων για τρία χρόνια στη Μακεδονία, εκτός από την εμπλοκή τους στον Διχασμό Βενιζελικών – Βασιλοφρόνων υπέρ των πρώτων και τις συνθήκες κατοχής και πείνας που γνώρισε η επαρχία, υπήρξε θετική ως προς τις υποδομές που άφησαν πίσω τους. Προκειμένου να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες τους κατασκεύασαν σιδηροδρομικές γραμμές και αποθήκες. Τα έργα οδοποιίας έφτασαν τα 1200 χιλιόμετρα συνολικά ενώ Γάλλοι μηχανικοί ασχολήθηκαν με αποστραγγιστικά έργα και βοήθησαν στην παροχή νερού στην πόλη της Θεσσαλονίκης από τον Χορτιάτη. Διεξήγαγαν αρχαιολογικές ανασκαφές, αρκετά συμμαχικά κοιμητήρια υπάρχουν ακόμη και σήμερα στη Θεσσαλονίκη, έχτισαν στρατόπεδα και νοσοκομεία και συμμετείχαν στη σωτηρία της Θεσσαλονίκης από την πυρκαγιά του 1917. Εξίσου σημαντική και η πολεοδομική αναμόρφωση της πόλης η οποία έγινε από τον Γάλλο μηχανικό Ερνέστ Εμπράρ.⁵⁵

---

⁵³ Palmer.(1977),σ.403-404

⁵⁴ Palmer.(1977),σ.128,258-266,414

⁵⁵ Βλασίδης Βλ.(2014),σ.5-6

Αξίζει να προστεθεί και η αναγνώριση της συμβολής του ελληνικού στρατού στη συμμαχική νίκη και κυρίως από τον αρχιστράτηγο Φρανσαί ντ' Έσπεραί, που στη Γενική Ημερησία Διαταγή που εξέδωσε μετά τη συνθηκολόγηση της Γερμανίας, έγραφε : *«Ιδιαιτέρως διά τόν Ελληνικόν Στρατόν τονίζω τόν ζήλον, τήν ανδρείαν καί τήν παροιμιώδη ορμήν, τά όποια επέδειξε, κατά τόν υπ' αυτού διαδραματισθέντα ένδοξον ρόλον επί τών όχθών του Έρυγώνος καί του Αζιού»*. Καί σέ έπιστολή του προς τό Βενιζέλο από 3 Δεκεμβρίου 1918 συνόψιζε : *« Η ανδρεία των Έλληνικών στρατευμάτων επαζίως κατέκτησε πανταχού τούς επαίνους τών Συμμάχωνν. Τά τέκνα είναι αντάξια τών προγόνων των»*.⁵⁶

2.1. Τα γαλλικά στρατεύματα στην Κοζάνη.

Τα πρώτα συμμαχικά στρατεύματα έφτασαν στην Κοζάνη με προορισμό το μέτωπο για την ανακατάληψη της Φλώρινας. Στις 7 Σεπτεμβρίου 1916 (ν.η.) φτάνουν ρωσικά στρατεύματα με δύο ίλες ιππικού (και ένα απόσπασμα ανιχνευτών που εγκαθίσταται στη Τζούμα= Χαραυγή) υπό τον στρατηγό Diterichs. Στόχος να προωθηθεί μέχρι τα Καϊλάρια . Την ίδια μέρα φτάνουν μονάδες ιππικού των « Κυνηγών της Αφρικής» με στόχο αναγνωριστική εξέταση του δρόμου Κοζάνης-Καστοριάς και των έργων που πρέπει να γίνουν. Στις 10 Σεπτεμβρίου (ν.η.) ο επικεφαλής της επιχείρησης στρατηγός Κορντονιέ μεταφέρει την έδρα του από τη Βέροια στην Κοζάνη με την πρόθεσή να ακολουθήσει ιδιαίτερα την 113^η γαλλική ταξιαρχία η οποία βρίσκεται στην Καστοριά και θα προσπαθήσει να εκτελέσει κίνηση κατά των Βουλγαρικών στρατευμάτων. Άλλη μία γαλλική ταξιαρχία και δύο τάγματα Ζουάβων φτάνουν στην Κοζάνη από την Βέροια με κατεύθυνση τη Φλώρινα και Καστοριά . Από την Κοζάνη ο Κορντονιέ στέλνει κάθε μέρα τηλεγραφήματα στον Σαράιγ για την πορεία των στρατευμάτων (το τηλεγραφείο της Κοζάνης πρέπει να είχε ήδη καταληφθεί από τους συμμάχους). Από τις 16 Σεπτεμβρίου (ν.η.) η έδρα του Κορντονιέ μεταφέρεται στο Ευνό Νερό.⁵⁷

Στις 29 Νοεμβρίου 1916 (ν.η.) ο Σαράιγ με την υπ.αριθ, 2995/1 ανακοινώνει την ίδρυση τεσσάρων διοικήσεων για την ασφάλεια των νώτων του στρατού της Ανατολής και την αστυνόμευση .

- α) Διοίκηση Βέροιας με έδρα τη Βέροια .
- β) Διοίκηση Κορυτσάς με έδρα την Κορυτσά .
- γ) Διοίκηση Κοζάνης με έδρα την Κοζάνη .

---

⁵⁶ Λεονταρίτης(1978),σ. 74

⁵⁷Les armées françaises dans la Grande guerre. Tome VIII. 8,2,ANNEXES1 / Ministère de la guerre, état-major de l'armée, service historique .Ανακτήθηκε από <http://gallica.bnf.fr> (1-5-1917)

δ) Διοίκηση Κατερίνης με έδρα την Κατερίνη.

Στρατιωτικός διοικητής Κοζάνης ορίστηκε ο ταγματάρχης Lemoine. Η στρατιωτική διοίκηση Κοζάνης οριζόταν ως εξής: Στα ανατολικά το όριο ξεκινούσε από το Ναλμπάνκιό (=Περδίκκας Πτολεμαΐδας) , Kajalar (=Πτολεμαΐδα), τον βάλτο Σαρηγκιόλ, Τσακιρλί (=Γαλάνη), Besik.

Νότια: Ακολουθώντας τον ποταμό Αλιάκμονα μέχρι το χωριό Μπαχτσέ (=Κήπος), τα Γρεβενά, το χωριό Τρίκορφο Γρεβενών, το χωριό Μάγερ(=Δασσύλιο Γρεβενών), το δεξί παραπόταμο του Σαραντάπορου, βόρεια του χωριού Μόλιστα (=Μεσσαριά Γρεβενών) μέχρι τη διασταύρωσή τους. Στα δυτικά: Από τις πηγές του Σαραντάπορου και του αριστερού παραπόταμου του μέχρι τα χωριά Κότελτσι (Κοτύλι) και Λάγκα (Καστοριάς). Βόρεια: Η γραμμή Χρούπιστα (= Άργος Ορεστικό), Καστοριά, Μάβροβο (=Μαυραναίοι), Βλαχοκλεισούρα και η γραμμή Μόκρενη (=Βαρικό) ως Κονόπ (Δροσερό Πτολεμαΐδας) (συμπεριλαμβανομένων των χωριών).

Τα στρατιωτικά σώματα που θα εγκατασταθούν στη διοίκηση Κοζάνης θα είναι τρεις λόχοι Σενεγαλέζων του 26^{ου} Τάγματος και μία διμοιρία ιππικού.

Καθορίζονται οι αρμοδιότητες των στρατιωτικών διοικητών (με εξαίρεση τη διοίκηση Βέροιας που θα είχε διαφορετικές ευθύνες) ως εξής:

Στρατιωτικές αρμοδιότητες: Ασφάλεια και αστυνόμευση των περιοχών αρμοδιότητάς τους με τη χρήση των στρατευμάτων που θα τους διατεθούν .

Πολιτικές αρμοδιότητες : αναζήτηση πληροφοριών οποιουδήποτε είδους που θα ενδιέφεραν την συμμαχική διοίκηση.

Διοικητικές αρμοδιότητες : η αντικατάσταση από την γαλλική διοίκηση των βασιλικών ή βενιζελικών αρχών στην περιοχή της ουδέτερης ζώνης.⁵⁸

Για την ενίσχυση της Κοζάνης λόγω της ουδέτερης ζώνης στέλνεται τον Δεκέμβριο του 1916 το 1^ο Σύνταγμα Κυνηγών της Αφρικής (Μαροκινοί) και ένα τμήμα πυροβολικού.⁵⁹ Από τον Ιανουάριο μέχρι το Μάιο 1917, το σύνταγμα είναι είτε στην Κοζάνη, είτε στα Γρεβενά, έχοντας εποπτικό ρόλο για την πρόληψη της κυκλοφορίας των κομιτατζήδων από το έδαφος της Παλιάς Ελλάδας σε βενιζελικό έδαφος.⁶⁰ Το 4^ο Σύνταγμα Κυνηγών της Αφρικής (Αλγερινοί και συγκεκριμένα Ζουάβοι) σταθμεύει στην Κοζάνη από 16 Ιανουαρίου έως 26 Μαΐου 1917 για αστυνομικές περιπολίες μαζί με το 1^ο Σύνταγμα Κυνηγών της

---

⁵⁸Les armées françaises dans la Grande guerre. Tome VIII. 8,2,ANNEXES1 / Ministère de la guerre, état-major de l'armée, service historique ,σ.251-253

⁵⁹ Les armées françaises dans la Grande guerre. Tome VIII. 8,2,ANNEXES 2/ Ministère de la guerre, état-major de l'armée, service historique, σ.571

⁶⁰ Campagne 1914 – 1918 - Historique du 1er Régiment de Chasseurs d'Afrique. Imprimerie militaire Charles-Lavauzelle – Paris – 1920 σ.18

Αφρικής. Επικεφαλής και των δύο μονάδων μαζί με σώμα Μαροκινών Σπαχήδων ήταν ο συνταγματάρχης Fortou . Από το Μάιο έκαναν επιθέσεις στη Θεσσαλία πριν την έξωση του βασιλιά Κων/νου και επιστρέφουν από τον Οκτώβριο του 1917 ως τον Δεκέμβριο του 1917 στην περιοχή Κοζάνης-Καστοριάς για επιθέσεις στο μέτωπο Βαρδαρίου.⁶¹ Ως βοηθητικά σώματα είχαν και ομάδες Αναμιτών (στρατιώτες από την Ινδοκίνα).

---

⁶¹ Historique sommaire du 4me régiment de chasseurs d'Afrique (1920),σ.25-27. Ανακτήθηκε από <http://gallica.bnf.fr> (1-5-1917)

Γ' ΜΕΡΟΣ . ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

1. Βιογραφικά στοιχεία για τον Ιωάννη Ηλιάκη

Είναι απαραίτητο να γίνει μια απόπειρα μιας όσο το δυνατόν πλήρους βιογραφίας του Ιωάννη Ηλιάκη καθώς αποτελεί το κύριο πρόσωπο της παρούσας εργασίας και η γνώση στοιχείων για τη ζωή του θα συντελέσει ώστε να εκτιμηθεί καλύτερα η προσωπικότητα του και οι παράγοντες που συνέβαλλαν στον καθορισμό της ιδεολογίας του. Η σύνθεση της βιογραφίας του ανήκει στη γράφουσα με βάση τα στοιχεία από το βιβλίο του «Η ιστορία εξήντα χρόνων» που αποτελεί ένα είδος απομνημονευμάτων του Ηλιάκη σε συνδυασμό με άλλες πηγές (Εφημερίδα «Ηχώ της Μακεδονίας», επιστολές του Ηλιάκη προς τον Βενιζέλο).

Γεννήθηκε στις 18 Μαρτίου 1878 στα Χανιά. Σε ηλικία 18 ετών πήρε μέρος στην επανάσταση στο Ακρωτήριο της Κρήτης στα 1897 μαζί με τον αδερφό του Παναγό Ηλιάκη όπου εκεί γνωρίστηκε και με τον Βενιζέλο ο οποίος ήταν μέλος της Διοικητικής Επιτροπής των επαναστατών και ο Ηλιάκης γραμματέας της Επαναστατικής συνέλευσης. Μετά το πέρας των σπουδών του Ηλιάκη στη Νομική Αθηνών ο Βενιζέλος του πρότεινε να ανοίξουν μαζί δικηγορικό γραφείο στα Χανιά. Ταυτόχρονα με την συνεργασία στο δικηγορικό γραφείο ο Ηλιάκης έγινε διευθυντής (1901-1903) στην εφημερίδα «Κήρυξ» που εξέδιδε ο Βενιζέλος. Αργότερα θα εκδώσει και ο ίδιος για έξι μήνες το 1912 την εφημερίδα «Κρήτη». Στα 1905 πήρε μέρος και στο κίνημα του Θέρισου. Μετά από το κίνημα του Θέρισου άνοιξε δικό του δικηγορικό γραφείο στα Χανιά. Την περίοδο 1910-1912 ήταν βουλευτής στην Κρητική Βουλή. Μετά την είσοδο του Βενιζέλου στην ελληνική πολιτική σκηνή και τους Βαλκανικούς πολέμους ο Βενιζέλος προσκάλεσε τον Ηλιάκη στην Αθήνα και του ζήτησε να γίνει μόνιμος συνεργάτης του. Όταν ξέσπασε ο Α Παγκόσμιος πόλεμος ο Βενιζέλος του ανέθεσε την προεκλογική εκστρατεία των Φιλελευθέρων στη Δυτική Μακεδονία για τις εκλογές του φθινοπώρου 1916. Το καλοκαίρι του 1916 εγκαταστάθηκε στην Κοζάνη και όταν ξέσπασε το κίνημα της Εθνικής Άμυνας στη Θεσσαλονίκη κήρυξε την Επανάσταση και στη Δυτική Μακεδονία. Διορίστηκε Κυβερνητικός αντιπρόσωπος της Προσωρινής Κυβέρνησης στη Δυτική Μακεδονία και συνεργάστηκε στενά με τις Γαλλικές αρχές που βρίσκονταν στην περιοχή και συγκεκριμένα με το Γαλλικό προξενείο που ιδρύθηκε στην Κοζάνη από το 1916 ως το 1918. Έπειτα από την ένωση των δύο κρατών και την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Βενιζέλο στην Αθήνα διορίστηκε Γενικός Διοικητής στη Δυτική Μακεδονία. Κράτησε τη θέση ως τον Νοέμβριο του 1920 οπότε το κόμμα των Φιλελευθέρων έχασε τις εκλογές και έφυγε από την Κοζάνη.

Συνέχισε να ζει στην Αθήνα όπου άσκησε τη δικηγορία και ανέλαβε κάποιες σημαντικές υποθέσεις, όπως την αγωγή των κληρονόμων Ζάππα έναντι του Δημοσίου. Ασχολήθηκε με την συγγραφή και την αρθρογραφία σε εφημερίδες ενώ απείχε από κάθε «κομματική επαφή». Το 1928 αποφάσισε να βοηθήσει τον Βενιζέλο στην νέα του κάθοδο στην πολιτική .Δεν ασχολήθηκε όμως τόσο ενεργά όσο παλιότερα, μόνο κάποιες προεκλογικά ταξίδια και επαφές με τις γνωριμίες του στην Δυτική Μακεδονία. Αποσύρθηκε και πάλι όταν οι Ιερές Μονές του Αγίου Όρους του ζήτησαν να τον διορίσουν αντιπρόσωπό τους στην Αθήνα (1929). Ο ρόλος του αυτός τον ανάγκασε να απομακρυνθεί από τους κομματικούς αλληλοσπαραγμούς. Υπερασπίστηκε στο Συμβούλιο της Επικρατείας τη μονή Βατοπεδίου σε αντιδικία της με το Δημόσιο για την κατοχή της λίμνης Βιστωνίδας όπου και κέρδισε. Μετά το 1938 παραιτήθηκε και από αντιπρόσωπος της Ιεράς κοινότητας του Αγίου Όρους. Συνελήφθη στην Αθήνα τον Δεκέμβριο του 1944 από δυνάμεις του ΕΛΑΣ κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών και αποτέλεσε μέλος της λεγόμενης «6^{ης} φάλαγγας των προσωπικοτήτων ή των επιλέκτων» που συγκεντρώθηκαν στα Καλύβια Ασπροπύργου και ξεκίνησαν πορεία εξορίας προς την Θήβα και αποκεί σε άλλες περιοχές. Η φάλαγγα ονομάστηκε έτσι γιατί αποτελούνταν από καθηγητές τού Πανεπιστημίου και του Πολυτεχνείου, πρώην υπουργούς, στρατηγούς, ναυάρχους, διανοουμένους, καλλιτέχνες, ανώτερους υπαλλήλους κ.α. Στις 11 Ιανουαρίου 1945 η φάλαγγα είχε φτάσει στην Αράχωβα μετά από πολυήμερη πορεία στα χιόνια και οι πιο ηλικιωμένοι δήλωσαν αδυναμία να συνεχίσουν. Ο επικεφαλής της συνοδείας Βασίλειος Τσώκος (ή «Καπετάν Βλαχάβας») διάλεξε 13 άτομα από την παράταξη των ομήρων, ανάμεσα τους και τον Ηλιάκη, και τους εκτέλεσαν δύο χιλιόμετρα έξω από την Αράχωβα στη θέση Άγιος Τρύφωνας όπου υπάρχει και εκκλησία. Τα πτώματα ετάφησαν επιτόπου και λίγο καιρό μετά με πρωτοβουλία κάποιων συγγενών έγινε η εκταφή των πτωμάτων.

Για αρκετά χρόνια κύρια μέριμνα του ήταν η κατασκευή ενός Αγάλματος της Ελευθερίας στο Ακρωτήρι Χανίων μια ιδέα που είχε από το 1898 . Το άγαλμα αυτό θα συμβόλιζε τις ιδέες για τις οποίες αγωνίστηκαν οι Κρήτες επαναστάτες και θα αποτελούσε όπως οραματιζόταν ο Ηλιάκης έναν φάρο για τις επόμενες γενιές. Ήταν μια απόφαση που έβρισκε σύμφωνο τον Βενιζέλο και τη θεωρούσαν και οι δύο υπεράνω κομματικών συμφερόντων. Το 1926 ζήτησε από έναν καθηγητή γλυπτικής του πανεπιστημίου να αποτυπώσει ζωγραφικά την ιδέα του γι' αυτό το άγαλμα και, αφού την ενέκρινε και ο Βενιζέλος όταν ο Ηλιάκης τον επισκέφτηκε στη Γαλλία, του έδωσε ένα πρώτο ποσό (50.000 δραχμές) για να ξεκινήσει . Δημιουργήθηκε μια επιτροπή στην Κρήτη και με εράνους από επιφανή πρόσωπα αλλά και συνεισφορά του ίδιου του Ηλιάκη μαζεύτηκαν γύρω στις 250.000 δραχμές. Το άγαλμα κατασκευάστηκε (τα επίσημα αποκαλυπτήρια έγιναν το 1937) αλλά με

ατέλειες που οφείλονται κατά τη γνώμη του Ηλιάκη στο γεγονός ότι δεν πρόλαβε λόγω θανάτου να τις διορθώσει ο καλλιτέχνης.

Ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τον Προσκοπισμό τον οποίο θεωρούσε ως εκπαίδευση για την νεολαία η οποία είχε εκφυλιστεί. Οργάνωσε τον προσκοπισμό στη Δυτική Μακεδονία όσο ήταν διοικητής και επί Πάγκαλου του ζητήθηκε να είναι Πρόεδρος του Σώματος Ελλήνων προσκόπων (1926), θέση από την οποία παραιτήθηκε αφού δεν μπορούσε να εφαρμόσει τις ιδέες του περί προσκοπισμού και νεολαίας.

Ένα χαρακτηριστικό που είχε το οποίο θεωρούσε ότι διαδραμάτισε διπλό ρόλο, ως εμπόδιο αλλά και ως ευτύχημα ήταν η βαρικοΐα του. Την απέκτησε όπως υποστηρίζει ως ψυχοσωματικό σύμπτωμα από την αναξιοπρέπεια και τη στεναχώρια που αισθάνθηκε όταν φιλοξενήθηκε επί οκτώ μήνες στο σπίτι του Βενιζέλου στην Αθήνα μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων όταν του ζήτησε ο ίδιος ο Βενιζέλος να γίνει συνεργάτης του. Αρκετοί που συνάντησαν τον Ηλιάκη, όπως ο Στέφανος Σαράφης και ο εισαγγελέας Δεσποτόπουλος αναφέρονται στην βαρικοΐα του (μάλιστα ο Στέφανος Σαράφης αναφέρει ότι χρησιμοποιούσε μικρόφωνο για να μιλήσει).⁶² Η βαρικοΐα του τον ανάγκαζε να μην αγορεύει στα δικαστήρια αλλά να δίνει γραπτώς⁶³ ό,τι ήθελε να πει γεγονός που τον διευκόλυνε αργότερα να εκδίδει και τευχίδια με τις νομικές υποθέσεις που θεωρούσε ότι είχαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον από νομικής πλευράς.

Τα τελευταία χρόνια της ζωής του (περίπου μετά το 1938) σταμάτησε και από την ενεργή δικηγορία και από την συμμετοχή στα δημόσια και αποφάσισε να ασχοληθεί με την έκδοση βιβλίων και την οργάνωση του προσωπικού του υλικού που πρέπει να ήταν πλούσιο και αφορούσε τον ίδιο αλλά και τον Βενιζέλο. Μάλιστα, είχε φτάσει να χαρακτηρίζει το γραφείο του «ιστορικό μουσείο» από τον όγκο του υλικού που είχε συγκεντρώσει και σκόπευε να το εκδώσει για τις επόμενες γενιές. Η απομονωμένη αυτή ζωή των τελευταίων χρόνων (με μόνη «ψυχοθεραπεία» την οργάνωση του υλικού του) έγινε συνειδητά μετά από την απογοήτευση που βίωσε όταν το 1937 που εξέδωσε το βιβλίο του «Η νεολαία, στη νεολαία, για την νεολαία» και μίλησε κολακευτικά για τον Ιωάννη Μεταξά δέχθηκε πλήθος αντιδράσεων. Έτσι αποφάσισε να αποσυρθεί από κάθε εργασία ώστε οι εκδόσεις του να μην θεωρούνται ότι αποβλέπουν σε κάποιο συμφέρον. « Πάντα ένα σκοπό μόνον είχα, να ευχαριστώ με τις πράξεις μου τη συνείδησή μου, πού πολλές φορές την έκανα να αισθάνεται αγγαλίαση, πού είνε τό μόνο πράγμα πού επεδίωκα. Καί σήμερα αυτό προσπαθώ να κάνω, γιατί εφ' όσον ζώ, δέ θέλω να φαίνεται, πώς προσπαθώ μόνο να ζώ. Θέλω κάτι να κάνω, γιά να ευχαριστώ τη συνείδησή μου. Καί μ' αυτό πού κάνω σήμερα τήν ευχαριστώ πολύ, γιατί νομίζω,

---

⁶² Σαράφης Στεφ.(1952).*Ιστορικές αναμνήσεις*.Αθήνα,σ.122

⁶³ Ηλιάκης.Ι.(1931).*Η δικαιοσύνη του Σίσυφου*. Αθήνα. Τυπογραφείο Πολυβιοτεχνικής Α.Ε.,σ.6

*πώς μολονότι δέν έχω δράση, μ' αυτό πού κάνω είνε σάν νά δρώ, πού αυτό είνε ή τροφή τής ζωής μου».*⁶⁴

Όσον αφορά την προσωπική του ζωή δεν παντρεύτηκε ποτέ. Είχε δύο αδερφούς, τον Πανανό και τον Ηλία, και δύο αδερφές, την Κατίνα και την Αναστασία. Η αδερφή του Κατίνα τον επισκέφτηκε το 1919 στην Κοζάνη, όπου εκεί παντρεύτηκε το καλοκαίρι του 1920 τον λοχαγό Νικόλαο Γαγάρα από τη Ραψάνη Πιερίας.

1.1.Εργογραφία του Ιωάννη Ηλιάκη

Βιβλία πολιτικά- φιλοσοφικά

- 1) Ειρήνη ή πόλεμος (1916)
- 2) Η απολογία ενός τυράννου (1921)
- 3) Ο Βενιζέλος και η πολιτική (1923)
- 4) Οι Αβδηρίται ή το πνεύμα της εποχής (1923)
- 5) Ο Βενιζέλος ως δημοσιογράφος (1932)
- 6) Η νεολαία ,στη νεολαία ,για την νεολαία (1937)
- 7) Η ιστορία εξήντα χρόνων (1940)

Βιβλία σχετικά με το Άγιο Όρος

- 1) Άνω ποταμών (χ.χ)
- 2) Το κουρελόχαρτο (χ.χ.)
- 3) Η κουτοπονηρία του κράτους(χ.χ.)
- 4) Το ανοσιούργημα(1925)
- 5) Ο θρίαμβος του δικαίου (1930)
- 6) Ποια δικαστήρια δικάζουν τάς αγιορείτικας υποθέσεις(1930)
- 7) Προσοχή εις το Άγιον Όρος(1933)
- 8) Σώσατε και ασφαλίσατε το Άγιον Όρος(1933)
- 9) Το Άγιον Όρος προς το νομικόν συμβούλιον(1933)
- 10) Ιστορία και περιπέτεια μετοχίων (1937)
- 11) Οι Αγιορείτικοι θεσμοί (1938)
- 12) Η αρμοδιότης των αγιορείτικων δικαστηρίων(1938)

Βιβλία νομικών υποθέσεων

---

⁶⁴ Ηλιάκης,Ι.(1940) *Η ιστορία εξήντα χρόνων*, τ. 1, εκδ. Εφεδρικός Αγώνας, Χανιά,σ.7

- 1) Το Συμβούλιον της Επικρατείας(χ.χ.)
- 2) Το ξερίζωμα του πολιτισμού ή το στυγερόν έγκλημα που το κράτος συνεργεί (1927)
- 3) Τα Ελληνικά Παναμαϊκά(1930)
- 4) Η δικαιοσύνη του Σίσυφου (1931)
- 5) Η ισχύς των δικτατορικών Νομοθετικών διαταγμάτων (χ.χ.)
- 6) Το επι των ρεόντων υδάτων δικαίωμα του κράτους (χ.χ.)
- 7) Το ζήτημα των είς χρυσών υποχρεώσεων(χ.χ.)

2 . Ο Ι. Ηλιάκης και η οργάνωση του αγώνα για τις εκλογές του 1916 στην Κοζάνη.

2.1. Η περίοδος πριν την εγκατάσταση στην Κοζάνη.

Η πρώτη αναφορά για την παρουσία του Ιωάννη Ηλιάκη στην Κοζάνη βρίσκεται στο φύλλο της εφημερίδας «Ηχώ της Μακεδονίας» της 24^{ης} Φεβρουαρίου 1916⁶⁵ στη στήλη «Κοινωνικά» :

«Αφίκετο χθές εξ Αθηνών ο εκ Κρήτης πολιτευτής κ. Ιωάννης Ηλιάκης, φιλοξενούμενος παρά τω φίλω του κ. Στέφ. Παπακωνσταντίνου⁶⁶, εκ των επιστηθίων του κ. Βενιζέλου και των πρώτων συναγωνιστών κατά τους εν Κρήτη πολιτικούς, δημοσιογραφικούς και επαναστατικούς αγώνας».

Μαζί του ως συνοδός έχει έρθει ο Γερογιάννης, αγωνιστής και τραυματίας του Μακεδονικού αγώνα στην περιοχή του Μοναστηρίου. Η αιτία της επίσκεψης δεν αναφέρεται στην εφημερίδα, ωστόσο επρόκειτο για μια επίσκεψη στα πλαίσια περιοδείας στη Μακεδονία με εντολή του Βενιζέλου για να του εκθέσει την εν γένει κατάσταση και για να επισκεφθεί τα Κέντρα Φιλελευθέρων, όπου αυτά είχαν ιδρυθεί.⁶⁷

⁶⁵Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας,φ.156,24/2/1916,σ.3

⁶⁶ Ο Στέφανος Παπακωνσταντίνου ,δικηγόρος από την Κοζάνη ,ήταν υποψήφιος με το κόμμα των Φιλελευθέρων στις εκλογές της 31ης Μαΐου 1915 και με τον «Εθνικό Συνδυασμό» στις εκλογές της 6ης Δεκεμβρίου 1915,βλ.Γκλαβίνας Γιάννης.(2014). *Εκλογικές αναμετρήσεις στην Κοζάνη την περίοδο του Εθνικού Διχασμού 1915-1920: Κόμματα, υποψήφιοι, εκλογικές συμπεριφορές* στο ΚΟΖΑΝΗ, 600 ΧΡΟΝΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ. Γένεση και Ανάπτυξη μιας Μακεδονικής Μητρόπολης. Πρακτικά Β΄ Συνεδρίου Τοπικής Ιστορίας, Κοζάνη 27-30 Σεπτεμβρίου 2012,σ.447-466.

⁶⁷ Ηλιάκης.Ι.(1940), σ. 44 και Ιστορικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη(στο εξής ΙΑΜΜ), Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου (στο εξής ΑΕΒ), Φάκελος 367, Ηλιάκης προς Βενιζέλο, Θεσσαλονίκη 2.3.1916

Στην Κοζάνη την ίδρυση και την οργάνωση του «Κέντρου Φιλελευθέρων Κοζάνης» ανέλαβε ο Στέφανος Παπακωνσταντίνου, ο οποίος ενημέρωνε τον Ηλιάκη με επιστολές για τις κινήσεις του και του ζητούσε να φροντίσει να σταλούν τα αναγκαία για την οργάνωση ενός κομματικού συλλόγου (π.χ. διπλώματα –ταυτότητες των μελών).⁶⁸ Μετά την προκήρυξη εκλογών για τον Σεπτέμβρη του 1916 η αλληλογραφία του Παπακωνσταντίνου με τον Ηλιάκη αφορά τις διεργασίες για τον καταρτισμό των ψηφοδελτίων στους νομούς Κοζάνης και Φλώρινας, τους υποψηφίους και την απήχηση των Φιλελευθέρων και των αντιπάλων στην περιοχή.⁶⁹ Από τις επιστολές του Παπακωνσταντίνου διαφαίνεται ότι είχε ξεκινήσει μια προσπάθεια συνεννόησης του Ηλιάκη με τον Μιλτιάδη Τζώνη, εκδότη της μόνης εφημερίδας που κυκλοφορούσε στον νομό Κοζάνης για την εποχή, της «Ηχώ της Μακεδονίας»: «*Ευχάριστο που συνεννοήθηκες και με τον Τζώνη ,παρ'όλας του τας υπερβολικές απαιτήσεις*». ⁷⁰ Η παραπάνω φράση σε συνδυασμό και με την αναφορά της εφημερίδας για απουσία του διευθυντή της στην Αθήνα από τις 5 Ιουνίου 1916 περίπου ως τις 20 Ιουνίου 1916 δικαιολογεί την μεταστροφή της στάσης της εφημερίδας ακριβώς μετά από αυτό το χρονικό σημείο (γίνεται ακραιφνώς Βενιζελική).

Το Κέντρο Φιλελευθέρων Κοζάνης έκανε τις εκλογές για το Προεδρείο του και την επίσημη ίδρυση του στις 16-6-1916 ⁷¹. Πρόεδρος εκλέχτηκε ο γιατρός Νικόλαος Μουμουζάς, αντιπρόεδροι ο δικηγόρος Τάκης Καλαντζόπουλος και ο κτηματίας Αθανάσιος Κατσικάς, ταμίας ο εργοστασιάρχης Νικόλαος Κανδύλης, γενικός γραμματέας ο δικηγόρος Στέφανος Παπακωνσταντίνου και επταμελές διοικητικό συμβούλιο. Η ενημέρωση του Παπακωνσταντίνου προς τον Ηλιάκη συνεχίζεται και φτάνει μέχρι υποδείξεως των μέτρων που πρέπει να ληφθούν για τον χειρισμό του καθοριστικότερου παράγοντα για την εκλογική νίκη, των μουσουλμάνων. Στις εκλογικές αναμετρήσεις του 1915 είχε φανεί ότι η ψήφος των μουσουλμάνων ήταν αρνητική προς το Βενιζέλο και το όραμα που εκπροσωπούσε.⁷² Συνεπώς, οι Φιλελεύθεροι της Δυτικής Μακεδονίας θεωρούσαν απαραίτητο τον έλεγχο της ψήφου των μουσουλμάνων. Ο Στεφ. Παπακων/νου προτείνει τρομοκράτηση για αποχή από τις εκλογές και ως μέσο εκφοβισμού των μουσουλμάνων πρότεινε να συλλάβουν και να

---

⁶⁸ Ιστορικό Αρχείο Μουσείου Μπενάκη (στο εξής ΙΑΜΜ), Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου (στο εξής ΑΕΒ), Φάκελος 413, Στέφ. Παπακωνσταντίνου προς Ι. Ηλιάκη, Κοζάνη 5.4.1916.

⁶⁹ Ο Βενιζέλος ενημερωνόταν για την προεκλογική κατάσταση στην Δυτική Μακεδονία και από επιστολές πολιτικών παραγόντων του νομού, όπως του Δεμερτζή (Φιλελεύθερο υποψήφιο στον νομό στις προηγούμενες εκλογές), του δικηγόρου Καλαντζόπουλου, του μητροπολίτη Σισανίου και Σιατίστης Ιερόθεου, του Μιλτιάδη Τζώνη (εκδότη της τοπικής εφημερίδας «Ηχώ της Μακεδονίας») και του Στεφανάκη, ανεψιού του Βενιζέλου και διευθυντή εκπαίδευσης στη Δυτ. Μακεδονία και φυσικά του ίδιου του Ηλιάκη, βλ. *Γκλαβίνας ο.π.σ.454*

⁷⁰ ΙΑΜΜ, ΑΕΒ, Φάκελος 413, Στέφ. Παπακωνσταντίνου προς Ι. Ηλιάκη, Κοζάνη 17.6.1916.

⁷¹ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.189, 22/6/1916, σ.2

⁷² Ανδρέου Α. & Ηλιάδου –Τάχου Σ. (2009). *Εκλογικές συμπεριφορές στη Δυτική Μακεδονία (1915-1936)* στα Πρακτικά του ΚΘ & ΚΗ Πανελληνίου ιστορικού συνεδρίου της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας. Θεσσαλονίκη. Ελληνική Ιστορική Εταιρεία. σ.464-485.

εξορίσουν οι Γάλλοι την ηγεσία του νεοτουρκικού κοιμητώρι της Κοζάνης, δηλαδή τον μουφτή Καϊλαρίων Μεχμέτ Ταχίρ, τον τσιφλικά Δερβίς Μπέη από το Καρατζιλάρ (σημ. Δρέπανο) καθώς και τον δήμαρχο Καϊλαρίων Ουζείρ Εφέντη.⁷³ Ταυτόχρονα, προβάλλει την μεγάλη διευκόλυνση που θα γινόταν στον εκλογικό αγώνα αν επιτύγχαναν τη συνεργασία του Γεώργιου Μπούσιου,⁷⁴ πολιτικού με επιρροή σε χριστιανούς και μουσουλμάνους και του Ίωνα Δραγούμη (χωρίς τον οποίο δεν μπορούν να έχουν ελπίδες στην περιοχή της Φλώρινας που έχουν μεγάλη δύναμη οι Γουναρικοί).⁷⁵

Όσον αφορά διοικητικές μεταβολές ο Παπακωνσταντίνου θεωρεί αναγκαία την αντικατάσταση του Νομάρχη Κοζάνης Δελακοβία, των Δημάρχων Καϊλαρίων, Σερβίων, Βελβεντού, Γρεβενών και Σιάτιστας, τον διορισμό νέου αστυνομικού Διευθυντή Κοζάνης και την αντικατάσταση των δημοτικών συμβούλων Κοζάνης που διορίστηκαν πρόσφατα από την «φαιλοκρατία».⁷⁶

Η επίσημη άφιξη του Ι.Ηλιάκη ως εκλογικού αντιπροσώπου του Ελευθέριου Βενιζέλου και του κόμματος των Φιλελευθέρων αναγγέλεται από την «Ηχώ της Μακεδονίας» ως εξής⁷⁷:

«Την παρελθούσαν Τετάρτην αφίκετο εξ Αθηνών μέσω Θεσσαλονίκης ο κ. Ι.Γ.Ηλιάκης, πολιτευτής εις Κρήτην και στενώτατος φίλος του κ. Βενιζέλου, ως αντιπρόσωπος αυτού δια τας εκλογάς. Οι ενταύθα οπαδοί του Φιλελευθέρου κόμματος μετά χαράς είδον την άφιξιν του κ. Ηλιάκη και αισθάνονται υπερηφάνεια, διότι ο αρχηγός των Φιλελευθέρων ανέθηκε εις ένα των μάλλον εμπίστων φίλων του την διαρρύθμισιν των εκλογικών ζητημάτων του Νομού μας».

Στο ίδιο φύλλο ξεκινά η δημοσίευση σε συνέχειες του βιβλίου του Ι.Ηλιάκη «Ειρήνη ή Πόλεμος» (η πρώτη δημοσίευση θα φιλοξενηθεί στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας, ενώ οι συνέχειες θα φιλοξενοούνται στην τελευταία). Το βιβλίο έχει θέμα μια ανασκόπηση της πορείας του Ελ.Βενιζέλου ως πολιτικού μέχρι εκείνη την στιγμή για να απαντηθούν οι κατηγορίες που δεχόταν ότι είναι πολεμοχαρής.

---

⁷³ ΙΑΜΜ, ΑΕΒ, φάκ. 413, Στέφ. Παπακωνσταντίνου προς Ηλιάκη, Κοζάνη 21.6.1916.

⁷⁴ Πολιτικός από τα Γρεβενά. Ήταν βουλευτής στο Οθωμανικό κοινοβούλιο από το 1908 ως το 1912 εκπροσωπώντας το σαντζάκι Σερβίων (σημερινοί νομοί Γρεβενών και Κοζάνης). Ήταν η πρώτη οθωμανική βουλή μετά το κίνημα των Νεοτούρκων στην οποία συμμετείχαν και βουλευτές από όλες τις εθνότητες. Εξελέγη βουλευτής Κοζάνης στις εκλογές της 31^{ης} Μαΐου 1915 και της 6^{ης} Δεκεμβρίου 1915.

⁷⁵ ΙΑΜΜ, ΑΕΒ, φάκ. 413, Στέφ. Παπακωνσταντίνου προς Ηλιάκη, Κοζάνη 16.6.1916. Την ίδια ευχή εκφράζει και η εφημερίδα «Φιλελεύθερος» της Φλώρινας την οποία αναδημοσιεύει και η *Ηχώ της Μακεδονίας*, φ.192,3.7.1916

⁷⁶ ΙΑΜΜ, ΑΕΒ, φάκ. 413, Στέφ. Παπακωνσταντίνου προς Ηλιάκη, Κοζάνη 21.6.1916

⁷⁷ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.198,24/7/1916, σ.3

Ο Ηλιάκης, όπως αναφέρει ο ίδιος ⁷⁸ ήταν βέβαιος πως οι εκλογές δεν θα γινότανε. Παρόλα αυτά, ήρθε στην Δυτική Μακεδονία για να αναλάβει το έργο του και να εφαρμόσει αρκετά σημεία από τις υποδείξεις του Παπακωνσταντίνου .

2.2. Η εγκατάσταση στην Κοζάνη και η περίοδος μέχρι το κίνημα της Εθνικής Άμυνας.

Ο Ηλιάκης επιδίδεται στον προεκλογικό του αγώνα και παράλληλα στην ανάπτυξη ενός δικτύου «συμμάχων» με αντικαταστάσεις δημοσίων υπαλλήλων και την απομάκρυνση «υπόπτων» ή ανεπιθύμητων με τη συνδρομή των Γαλλικών αρχών της Κοζάνης και της Θεσσαλονίκης.

Η ίδρυση Γαλλικού προξενείου στην Κοζάνη είχε προκύψει μετά την κατάληψη του Μοναστηρίου από τους Βουλγάρους τον Δεκέμβριο του 1915. Στην εφημερίδα της Κοζάνης ανακοινώνεται στο φύλλο της 27^{ης} Απριλίου 1916 :

« Ίδρυσις Γαλλικού Προξενείου.

*Το υπουργείο εξωτερικών δια τηλεγραφήματός του ανήγγειλεν εις τον Νομάρχη την ίδρυσιν εν Κοζάνη Γαλλικού Προξενείου. Ως πρώτος δε πρόξενος διορίσθη ο κ. Βερνιέ Λα Γκραδ.⁷⁹ Φήμη δε εκκυκλοφόρησεν ότι πρόκειται να ιδρυθώσι ενταύθα και προξενεία άλλων Μεγάλων δυνάμεων...».*⁸⁰

Η φήμη αυτή - σπεύδει η εφημερίδα να διευκρινίσει - γράφεται με επιφύλαξη καθώς δεν επιβεβαιώνεται επισήμως. Στον πρωθυπουργό Σκουλούδη ανακοινώθηκε επίσημα η ίδρυση του Γαλλικού Πρεξενείου με έγγραφο της Γαλλικής Πρεσβείας στην Αθήνα στις 15 Απριλίου 1916.⁸¹

Στις 15.5.1916 και η άφιξη του Γάλλου Πρόξενου (Jules de Berne Lagarde) ανακοινώνεται σε ολιγόστιχη είδηση: «*Χθές αφίκετο και εγκατεστάθη προσωρινώς εν τω Ξενοδοχείω Βαμβακά ο πρόξενος του ενταύθα ιδρυμένου Γαλλικού Προξενείου*». ⁸² Η στενή συνεργασία του Ηλιάκη με τον Γάλλο πρόξενο θα ξεκινήσει από την πρώτη στιγμή της

---

⁷⁸ Ηλιάκης. (1940), σ. 44

⁷⁹ Jules de Berne Lagarde (1878-1933). Πριν τον διορισμό του στην Κοζάνη ήταν πρόξενος στο Μοναστήρι (Bitola).

⁸⁰ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.173, 27/4/1916, σ.2

⁸¹ Ιστορικό και Διπλωματικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, Αρχείο Κεντρικής Υπηρεσίας, Αρχείο Προσωρινής Κυβέρνησης Θεσσαλονίκης, Φακ.Ε/84(1), αρ.08704.

⁸² Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.178, 15 /5/1916, σ.2

άφιξης του συνεργάτη του Βενιζέλου στην Κοζάνη μέχρι και την αναχώρηση του Γάλλου Πρόξενου τον Μάρτιο του 1918.

Η προεκλογική εκστρατεία του Ηλιάκη κινείται σε δύο άξονες : 1) την επίσημη παρουσία του ως αντιπροσώπου του Βενιζέλου, η οποία εκδηλώνεται με ομιλίες στα Κέντρα φιλελευθέρων ή σε τοπικούς φορείς, όπως η Ένωση Συντεχνιών, επισκέψεις σε χωριά της περιοχής και γενικά τη δημόσια παρουσία του όπως καταγράφεται από τα άρθρα της Ηχούς της Μακεδονίας. 2) Τις ανεπίσημες επαφές και διεργασίες που έκανε με τις Γαλλικές αρχές και τους τοπικούς παράγοντες.

Η δημόσια παρουσία του Ηλιάκη ξεκίνησε με ομιλία σε οπαδούς του κόμματος των Φιλελευθέρων για τη σημασία αυτών των εκλογών και την κατάρτιση του τοπικού ψηφοδελτίου. Ο προσεχής εκλογικός αγώνας είναι ένας αγώνας «αληθώς εθνικός» γιατί με την επικράτηση των Φιλελευθέρων η Ελλάδα θα συνταχιστεί με τους «προαιώνιους φίλους και ευεργέτες». Η ψήφος προς τους «φίλους των εχθρών μας » θα έκανε τον λαό εχθρό όσων τώρα έχουν στα χέρια του τα κέρδη δύο Βαλκανικών πολέμων (ενν. τις δυνάμεις της Αντάντ). Για το λόγο αυτό προτείνει όλα τα μέλη του κόμματος να παραμερίσουν τις φιλοδοξίες και τις μικροφιλοδοξίες τους και να μην δυσαρεστηθούν αν δεν συμπεριληφθούν σε ένα ψηφοδέλτιο που αναγκαστικά θα έχει 11 υποψήφιους όπως προβλέπεται. Εξάρει, επίσης και την φιλοπατρία τριών Κοζανιτών που κατοικούν στην Αθήνα (Τσιμηνάκης , Ζωγραφίδης, Δελιβάνης) που θα είναι υποψήφιοι με το ψηφοδέλτιο των Φιλελευθέρων για την Κοζάνη και 20 μέρες πριν τις εκλογές θα έρθουν στην πόλη για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους ως «απλοί στρατιώτες», όπως κάνει ο ίδιος.⁸³ Το περιεχόμενο της ομιλίας του αποκαλύπτει τους τοπικούς εσωκομματικούς διαγκωνισμούς που είχαν ξεσπάσει για μια θέση υποψηφίου στον συνδυασμό του Βενιζέλου και την άμεση ανάγκη να απαλύνει τις μελλοντικές δυσαρέσκειες. Το ίδιο αποκαλύπτεται από τις καθημερινές επιστολές που έστειλε στον Βενιζέλο στην Αθήνα σκιαγραφώντας τον χαρακτήρα κάθε προσώπου, την απήχηση του στον λαό της Κοζάνης και των επαρχιών και τις συζητήσεις που γίνονταν μεταξύ τους.

Στον δεύτερο επίσημο λόγο του προς τα Διοικητικά συμβούλια των 36 Συντεχνιών της Κοζάνης στην αίθουσα του Κέντρου των Συντεχνιών (παρόντα είναι πάνω από 100 άτομα και το Προεδρείο του Κέντρου Φιλελευθέρων Κοζάνης) ο Ηλιάκης τονίζει την σχέση αμοιβαίας αγάπης ανάμεσα στον λαό και την εργατική τάξη και τον Βενιζέλο. Ο Βενιζέλος όμως δεν παραγνωρίζει και την αξία του «κεφαλαίου» που είναι απαραίτητο για την ευημερία του λαού, όπως αναφέρει.

---

⁸³ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.199,27/7/1916,σ.1 και φ.200,31/7/1916.

«Κατ' αυτόν τον τρόπον επί Βενιζέλου ο εργάτης και το κεφάλαιον αλληλοβοηθούνται και αλληλοϋποστηρίζονται. Δια τούτο επ' αυτού παρατηρείται το φαινόμενον, ότι ενώ έχει αφοσιωμένους οπαδούς τους εργάτας, έχει συγχρόνως με το μέρος του και όλους τους κεφαλαιούχους εκείνους, οι οποίοι ζουν εις τον αιώνα μας, οι οποίοι αναγνωρίζουν και δικαιώματα εις τους εργάτας και όχι μόνον υποχρεώσεις. Εχθρούς έχει μόνον τους σκληρούς εκείνους κεφαλαιούχους οι οποίοι βαρέως φέρουν ό,τι αφήρεσεν απ' αυτούς ο κ. Βενιζέλος την ισχύν την οποίαν είχαν προ της επαναστατικής εποχής. [...]Με την πολιτικήν του συνεκέντρωσεν ο κ. Βενιζέλος όλας τας εθνικάς δυνάμεις, δια να οικοδομήση το μεγαλοπρεπές οικοδόμημα, το οποίον τόσον φθονούν οι αντίπαλοί του... [...]ο εκλογικός αγών τον οποίον σήμερα αγωνιζόμεθα είναι εθνικός και λαϊκός. Μόνο δια της νίκης μας θ' ασφαλισθούν αι ελευθερίαι του λαού, θα προστατευθούν τα δίκαια του εργάτου, θα διατηρήσωμεν τα κέρδη των δύο νικηφόρων πολέμων».

Εμφανής η προσπάθεια να προσεταιρισθεί τόσο την εργατική όσο και την αστική τάξη και εξαιρετικά εύστοχη καθώς στην Ένωση των Συντεχνιών Κοζάνης ανήκαν τόσο εργάτες όσο και εκπρόσωποι της αστικής τάξης, κάτι που επισήμανε στην αντιφώνηση του προς τον Ηλιάκη ως εκπρόσωπος των λαϊκών τάξεων ο πολιτευτής των Φιλελευθέρων Στέφανος Παπακωνσταντίνου :

«...καίτοι είναι μικταί [οι συντεχνίες], ήτοι εργατικά επαγγελματικά και τινές κεφαλαιοκρατικά εντούτοις δρώσιν εν πνεύματι ομονοίας και αλληλεγγύης εν μια ενώσει προς τιμήν της Κοζάνης».⁸⁴

Παράλληλα ο Ηλιάκης επισκέπτεται εκείνες τις μέρες το Κέντρο Φιλελευθέρων Σιάτιστας, όπου γίνεται δεκτός πανηγυρικά από τον λαό και δέχεται τη φιλοξενία του Μητροπολίτη Σισανίου Σιατίστης Ιερόθεου, πιστού Βενιζελικού και χαιρετίζει με τηλεγράφημα που δημοσιεύεται στην Ηχώ της Μακεδονίας την ίδρυση του Κέντρου Φιλελευθέρων Σέλιτσας με πρόεδρο τον Μιλτιάδη Τζώνη .

Δημόσιες εμφανίσεις του Ηλιάκη μετά την είδηση της κατάληψης της Φλώρινας στις 5 Αυγούστου από τους Βουλγάρους καταγράφονται από την εφημερίδα η παρουσία του στην κηδεία του Σέρβου στρατιώτη Στέφανου Στελάκοβιτς που νοσηλευόταν στην Κοζάνη και στο μεγάλο συλλαλητήριο διαμαρτυρίας στις 14 Αυγούστου στην Κοζάνη για την εισβολή των Βουλγάρων. Στην κηδεία του Σέρβου στρατιώτη παρίσταται ο Γάλλος Πρόξενος με όλο το προσωπικό του Προξενείου, τα προεδρεία των Συντεχνιών και του Κέντρου των

---

⁸⁴ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας,φ.201,3/8/1916,σ.1-2

Φιλελευθέρων (είχε αναλάβει τις δαπάνες της κηδείας), οι στρατιωτικές και δημοτικές αρχές και ο Μητροπολίτης Κοζάνης Φώτιος. Τα συλλαλητήρια δεχόταν ο Γάλλος Πρόξενος.⁸⁵

Στις 14.8.1916 πραγματοποιείται στην Κοζάνη πάνδημο συλλαλητήριο διαμαρτυρίας για την εισβολή των Βουλγάρων στο ελληνικό έδαφος με πρωτοβουλία των Φιλελευθέρων. Το συλλαλητήριο προσπάθησαν να αναστατώσουν φωνάζοντας τουλάχιστον 25 άτομα (τα 15 κατονομάζονται από την εφημερίδα) από τον αντιφιλελεύθερο χώρο. Και στις δύο εκδηλώσεις ο Ηλιάκης δεν πήρε τον λόγο εσκεμμένα όπως πληροφορούσε στην επιστολή του προς τον Βενιζέλο.⁸⁶

Οι «υπόγειες» προεκλογικές κινήσεις όπως φαίνονται μέσα από την αλληλογραφία του Ηλιάκη με τον Βενιζέλο φανερώνουν την διάθεση για επικράτηση με κάθε μέσο και την πλήρη συμπαράσταση με κάθε είδους μεθοδεύσεις από τις γαλλικές αρχές. Ένα μέρος των επιστολών δημοσιεύτηκε σε αθηναϊκές εφημερίδες όταν κατασχέθηκαν από το σπίτι του Βενιζέλου στα Νοεμβριανά επεισόδια του 1916, αλλά και στην αντιβενιζελική εφημερίδα της Κοζάνης «Η Νίκη» πριν από τις εκλογές του 1920. Ένα μεγάλο μέρος έχει σωθεί στα αρχεία Βενιζέλου.

Πριν φτάσει στην Κοζάνη στις 20 Ιουλίου ο Ηλιάκης πέρασε από την Θεσσαλονίκη για να συναντηθεί με τον υπασπιστή του Στρατηγού Sarrail, τον Mathieu .Ο Mathieu τον ενημέρωσε για μια έκθεση του De Berne Lagarde, ο οποίος είχε ήδη ξεκινήσει να καταγράφει τα σχετικά με την εκλογική και κομματική κατάσταση στην Κοζάνη. Ο Mathieu φαίνεται ότι είχε αναλάβει να ελέγχει τα πάντα γύρω από την επιδιωκόμενη επικράτηση του Βενιζέλου στις εκλογές: Ζήτησε από τον Ηλιάκη να συνεννοείται μαζί του για κάθε ζήτημα γύρω από τις εκλογές και του έδωσε και κάρτα ελεύθερης κυκλοφορίας. Ο Γάλλος πρόξενος κατέγραφε τα πάντα γύρω από τις κινήσεις εκλογικών αντιπάλων (κυρίως του Γ. Μπούσιου), γνώριζε τα πάντα γύρω από πρόσωπα και πράγματα και στους δύο νομούς (Φλώρινας και Κοζάνης) και είχε καταρτίσει και λίστα με υποψήφιους προς σύλληψη. Οι τελικές όμως αποφάσεις φαίνεται ότι παίρνονταν από τον υπασπιστή Mathieu και τον στρατηγό Sarrail :

«Πρόξενος επανέκαμψε εκ Φλωρίνης. Μου ανήγγειλε ότι υπασπιστής του Σαράιγ επεδοκίμασε πρότασιν μου καταρτισμού σώματος εκ 50 χωροφυλάκων δια συλλήψεις . Θα συνεννοηθή εις Θεσσαλονίκην μετα Σαράιγ και θα ειδοποιηθή.»⁸⁷

Στόχος του Ηλιάκη και των γαλλικών αρχών ήταν η τρομοκράτηση των μουσουλμάνων, η σύλληψη ηγετικών στελεχών τους και η προσέγγιση των αντιπάλων τους. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω αποσπάσματα από την αλληλογραφία με τον Βενιζέλο:

---

⁸⁵ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας,φ.205,17/8/1916,σ.2

⁸⁶ ΙΑΜΜ, ΑΕΒ, φάκ. 368, Ηλιάκης προς Βενιζέλο, Κοζάνη 12.8.1916

⁸⁷ Βήττος ,Χρ.(2008). *Ο Εθνικός Διχασμός και η Γαλλική Κατοχή (1915-1920)*.Θεσσαλονίκη. Εκδ. Όλυμπος, σ.103-104

«Έχουν σκοπό [οι Γάλλοι] προ πάντων να χρησιμοποιήσουν την Κρητική χωροφυλακήν δια να τρομοκρατήσουν τους μουσουλμάνους. Ότε ανεχώρησα, αναχώρησαν με το ίδιο τραίνο και 32 Κρήτες χωροφύλακες. Εκ τούτων οι 22 μετέβαινον εις Φλώριναν, αι δε άλλοι εις Βοδενά. Τους είχαν διδάξει τι θα κάμουν εκεί που πηγαίνουν.»

«Μου έδειξε ονόματα υποψηφίων δια σύλληψιν. Μεταξύ τούτων είναι και ο Μουφτής Καϊλαρίων. Του είπα όμως τι μου διεμήνυσε και θα μείνει το ζήτημά του εκκρεμές μέχρις ού ίδωμεν, εάν έλθωμεν εις καμμίαν σοβαράν συνεννόησιν μαζί του. Εδώ ισχυροί παράγοντες είναι οι Ιζέτ βέης, Ακήφ Βουλευτής ήδη και Δερβίς Βέης πανίσχυρος. Τους έχει γράψει εις τον μαυροπίνακα. Του είπα όμως να μη γίνει τίποτε τώρα και θα περιμένω την γνώμην σου, αν φρονής ότι πρέπει να αρχίση από τον Ιζέτ. Δια τον Δερβίς του είπα να περιμένωμεν να έλθη ο Ριζά Βέης διά να ίδωμεν μήπως έλθωμεν εις συνεννόησιν μαζί του, ως ελπίζει ο Δρίζης. Άλλως ούτος θα συλληφθή, είναι ο ισχυρότερος παράγων όλου του Νομού.»

«Μετά μεσημβρίαν θα ιδώ Γάλλον πρόξενον. Θα συστήσω ταχείαν σύλληψιν του Δερβίς εντός της εβδομάδος.»

«Χθές ήλθεν ο Μουφτής Καϊλαρίων εις Κοζάνην. Εζήτησε να με ιδή. Συνητηθήην. Κατ' αρχάς ενόμισεν ότι θα ενέπαιζε με μειδιάματα. Τον έκαμον να εννοήση ότι πλανάται.[...]Διερμηνεύς ήτο ο Παπακωνσταντίνου.[...]Μου είπε ότι εν Τουρκία ήτο φιλελεύθερος και από εδώ ήρξατο η συζήτησις. Του είπα ότι δι' αυτό θέλω να τον πείσω να γίνη φίλος υμών δια πάντοτε. Κατελήξαμεν εις πλήρην συνεννόησιν.»

«Με τον Ριζά μπέη συνεννοούμαι πληρέστατα. Μου είπε να μην τον εκλαμβάνω μουσουλμάνο, αλλά να του ομιλώ ως αδελφικό φίλο. Πράγματι δε η διαγωγή του με έχει σκλαβώσει[.]Ο Ριζά μπέης είναι τελείως σύμφωνος και θα δεχθεί με άλλον ένα να μετάσχη του συνδυασμού.»^{88 89}

Για τις συλλήψεις ηγετών της μουσουλμανικής κοινότητας με επιρροή και δύναμη (ώστε να φοβηθεί και να απέχει των εκλογών η μεγάλη μερίδα του μουσουλμανικού

---

⁸⁸ Ο Ριζά μπέης, που ήταν εχθρός του τσιφλικά Δερβίς, είχε μεγάλη επιρροή στα μουσουλμανικά χωριά στα δυτικά τμήματα του νομού και στα χωριά των Καραγιαννίων (τα χωριά της κουλάδας ανάμεσα στην Κοζάνη και τη Σιάτιστα), εξαιτίας των δανείων που είχε χορηγήσει και εξαιτίας του οικογενειακού του ονόματος - ήταν εγγονός του Χουρσίτ πασά βλ. Γκλαβίνας, όπ.π. σελ.454.

⁸⁹ Εφημ. «Η Νίκη»,φ.5,11/10/1920 ,φ.7,19/10/1920και φ.8,26/10/1920, ΙΑΜΜ, ΑΕΒ, φάκ. 368, Ηλιάκης προς Βενιζέλο, Κοζάνη 23/7/1916., 1/8/1916 και 6/8/1916 ,εφημ. «Νέα Ημέρα Τεργέστης», φ.1596,8/12/1916.

λαού ή να συμπλεύσει με τους φιλοβενιζελικούς ισχυρούς της κοινότητας⁹⁰) φαίνεται ότι όλη την ευθύνη θα είχε το Γαλλικό προξενείο ενισχυμένο με Κρήτες χωροφύλακες. Τις μεθόδους δράσης των σωμάτων εκφοβισμού αναλύει ο Ηλιάκης:

«Εις Θεσσαλονίκην ευρίσκονται εις την Γαλλικήν χωροφυλακήν 200 χωροφύλακες Κρήτες. Είνε ανάγκη να γράψωμεν εις Κρήτην να ελθουν και άλλοι από τους εφένδρους δια να καταταχθούν εις την Γαλλικήν χωροφυλακήν..Αυτοί θα είναι τα σπουδαιότερα όργανα της τρομοκρατίας .Φροντίσατε λοιπόν σεις επ'αυτού.»⁹¹

« Εν πάση περιπτώσει είμαι πολύ αισιόδοξος .Οι Κρήτες αξιωματικοί θα είναι οι καλλίτεροι κομματικοί μας παράγοντες , ως μου εδήλωσαν εις Θεσσαλονίκην, μαζί δε με τους Γάλλους δεν έχω φόβους τόσον εδώ, όσο και εις την Φλώριναν.»

«Επίσης να σχηματισθούν τρία σώματα από 15-20 πρόσωπα. Τα σώματα ταύτα θα είνε υπο ένα αρχηγόν, όστις θα είνε εμπιστοσύνης μου και θα συνεννοήται μαζί μου. Τοιούτον προτείνω εκείνον με τον οποίον ήλθον προ μηνών εδώ.⁹²[...]Άλλα πρόσωπα θα είναι από Κρήτας, Γάλλους χωροφύλακας και εντοπίους ως οδηγούς .Ούτω θα γίνουν ευκόλως συλλήψεις εν καιρώ νυκτός . Μέτρον δικαιολογείται λόγω διαδόσεως αφίξεως Τούρκων που γράφω. Είδησις φαίνεται ψευδής, αλλά σκοπίμως πρέπει διαδοθή. Συνιστώ Προξένω τηλεγραφήση είδησιν εις εφημερίδας. Τα σώματα θα φέρουν στολήν Γαλλικήν, αρχηγός πολιτικήν. Όταν εν καιρώ νυκτός θα γίνωνται συλλήψεις θα φέρωσι Γαλλικήν».

«Δια τον λόγον τούτον επείγει ο σχηματισμός αναταρτικών σωμάτων. Είπα εις τον πρόξενον ότι τρία σώματα υπό Κρήτας Ελληνομακεδόνας αρχηγούς θα είνε αρκετά. Με ηρώτησε τι αναγκαιοί δια τα σώματα ταύτα δια να φροντίση. Φρονώ, επομένως, ότι εν συνεννοήσει με τον Γύπαρην ημπορούν να καταρτισθούν τα σώματα ταύτα και μικρόν κατά μικρόν ν' αναχωρούν δια Θεσσαλονίκην και να τεθούν υπό τας διαταγάς μας . Εις αυτό το ζήτημα περιμένω τας οδηγίας σου τας αμέσους. Τα σώματα αυτά είναι αναγκαία δια τας συλλήψεις, διότι αι αποστάσεις είνε μεγάλαι και είνε δύσκολον να ξεκινήσουν Γάλλοι από το Σόροβιτς προς ωρισμένην διεύθυνσιν δια συλλήψεις και να προλάβουν και επιτύχουν του σκοπού των. Η παρουσία του Ελληνικού στρατού εις Καϊλάρια θα είναι οχληρά. Ο πρόξενος

---

⁹⁰ Ο Ηλιάκης ήρθε σε επαφή και με τον «ηγούμενο» ενός τεκέ στην Τζούμα (σημ.Χαραυγή) ,τον Κιαζήμ Μπαμπά, που ήταν βενιζελικός και θα επηρέαζε τους Μπεκτασήδες μουσουλμάνους του νομού, όπως θεωρούσε ο Παπακωσταντίνου, ΙΑΜΜ, ΑΕΒ, φάκ. 413, Στέφ. Παπακωνσταντίνου προς Ι. Ηλιάκη, Κοζάνη 23.6.1916.

⁹¹ Εφημ. «Η Νίκη»,φ.8 ,26/10/1920.

⁹² Ίσως εννοεί τον Γερογιάννη που τον συνόδευσε στα ταξίδια στη Βόρεια Ελλάδα τον Φεβρουάριο-Μάρτιο 1916,βλ.σελ.1

με ηρώτησεν αν θεωρώ καλόν να φροντίση να επεκταθή η κατοχή των συμμάχων μέχρις εδώ δια ν' απομακρυνθή ο Ελληνικός στρατός . Μου είπεν όμως ότι την γραμμή αυτή θα την καταλάβουν Σέρβοι. Τας συλλήψεις εν τούτοις θα ενεργούν Γάλλοι. Και εις το ζήτημα τούτο ζητώ τας οδηγίας σου . Αν συμφωνείς πρέπει ο πρόξενος να ενισχυθεί και δια της Πρεσβείας.»⁹³

Ο Ηλιάκης έχει ξεκάθαρα οργανώσει σε θεωρητικό επίπεδο τα σώματα των Κρητών και Γάλλων στρατιωτών που με ντόπιους ως οδηγούς θα διενεργούν τις συλλήψεις .Έχει εφεύρει και μια φήμη ώστε να δικαιολογηθούν οι συλλήψεις και ο Γάλλος πρόξενος προσφέρει κάθε διευκόλυνση. Ωστόσο, οι γαλλικές αρχές της Θεσσαλονίκης συνεχίζουν να έχουν τον τελευταίο λόγο, καθώς πρέπει να δώσουν έγκριση στις προτάσεις του Ηλιάκη ή να τις απορρίψουν (όπως, για παράδειγμα, απέρριψαν την ανάμειξη και του Γύπαρη και του «Γιάννη» στον σχηματισμό των Κρητικών σωμάτων).⁹⁴

Είναι αξιοσημείωτο να αναφερθεί πως στις επιστολές ή τα τηλεγραφήματα που αντάλλασαν ο Ηλιάκης με τον Βενιζέλο χρησιμοποιούσαν και κρυπτογράφιση με αριθμούς . Από μια επισυναπτόμενη μετάφραση μιας περικοπής μπόρεσε να βρεθεί το «κλειδί» της κρυπτογράφησης και έτσι να δημοσιευθούν σε εφημερίδες μετά τα Νοεμβριανά τα κρυπτογραφημένα αποσπάσματα.

Εκτός από τον χειρισμό του μουσουλμανικού στοιχείου της περιοχής , απασχολεί έντονα και τον Ηλιάκη και τον Γάλλο πρόξενο η ύπαρξη αντιβενιζελικών δημόσιων υπαλλήλων που πρέπει οπωσδήποτε να αντικατασταθούν. Μία μόλις μέρα μετά την άφιξη του στην Κοζάνη ο Ηλιάκης γράφει :

«Συνεννοήθηκα αμέσως περί της αντικαταστάσεως όλων των σταθμαρχών της Κοζάνης και Φλωρίνης διά Κρητών φίλων μας. Δεν ήξευρα ποιοι είνε εις τα διάφορα μέρη. Εζήτησα μόνον να μου φέρουν εδώ τον Πατεράκην ως διευθυντήν της Αστυνομίας αντί του Λελούδα και αφού συνεννοηθώ με τους εδώ και τους εν Φλωρίνη θα γράψω τα ονόματα των αντικαταστατών , δια να καθαρισθούν και οι δύο Νομοί.»⁹⁵

Στην επιστολή της 15^{ης} Αυγούστου γράφει:

«Χθές έλαβα τηλεγράφημα εκ Θεσσαλονίκης ότι εγένοντο όλαι αι αστυνομικαί μεταβολαί τας οποίας υπέδειξα, αναχωρεί δε ο Διευθυντής της Αστυνομίας αύριο, ο οποίος τελευταία μου έδειξε φιλικά αισθήματα [...] Μένει

---

⁹³ Εφημ. «Νέα Ημέρα Τεργέστης» φ.1596,8/12/1916

⁹⁴ Εφημ. «Νέα Ημέρα Τεργέστης» ,όπ.π.

⁹⁵ Εφημ. «Η Νίκη»,φ.5 11/10/1920

ακόμη να αντικατασταθή ο μοίραρχος Καμπούρης και ο Διευθυντής του Τηλεγραφείου...»⁹⁶

Για τον Διευθυντή του Τηλεγραφείου Κοζάνης μαθαίνουμε ότι είχε απαγορεύσει στον Ηλιάκη να στείλει κρυπτογραφημένο τηλεγράφημα και ο Ηλιάκης ζήτησε από τον Νομάρχη να τηλεγραφήσει στο υπουργείο για να του επιτραπεί να στέλνει τέτοιου είδους τηλεγραφήματα. Όπως ήταν επόμενο, ελέγχθηκαν τα φρονήματα του Διευθυντή, χαρακτηρίστηκε «φανατικός Γουναρικός» και ο Ηλιάκης δήλωσε πως «θα φροντίσω σήμερα δια του Προξένου να φύγη από εδώ».⁹⁷ Την αντικατάσταση δημοσίων υπαλλήλων, όπως προαναφέρθηκε, είχε συστήσει και ο Παπακωνσταντίνου στις επιστολές του : Αντικατάσταση μέρους των δημοτικών συμβούλων Κοζάνης, των δημάρχων Καϊλαρίων, Σερβίων, Βελβεντού, Γρεβενών και Σιάτιστας και του νομάρχη Κοζάνης Δελακοβία (ο οποίος όμως ήρθε σε συνεννόηση με τον Ηλιάκη και του δήλωσε αφοσίωση).⁹⁸

Μία άλλη πτυχή του προεκλογικού αγώνα του κόμματος των Φιλελευθέρων στην περιοχή της Κοζάνης είναι η χρηματοδότηση των Κέντρων Φιλελευθέρων στις διάφορες πόλεις που ιδρύθηκαν αυτά και η χρηματοδότηση προσώπων για τις προεκλογικές τους υπηρεσίες. Ο Ηλιάκης ενημερώνει τον Βενιζέλο για τα χρήματα που θα διαθέσει στα νεοιδρυθέντα Κέντρα Φιλελευθέρων στη Σέλιτσα (σημ.Εράτυρα) και στα Σέρβια (500 δραχμές και 3.000-4000 δραχμές αντίστοιχα). Αναφέρει, επίσης ότι θα χρηματοδοτήσει και δύο άλλα πρόσωπα ,τον ιατρό Μεταξά και τον Μουφτή Καϊλαρίων.

«Τον Μεταξά τώρα τον κατάφερα να εργασθή. Του προσέφερα 150 δραχμάς μηνιαίως και τα οδοιπορικά του έξοδα, δια να μου εξεύρη δι έκαστον τμήμα δύο αντιπροσώπους δι' έκαστον υπομήφιον.[...] Του είπον [του Μουφτή Καϊλαρίων] ότι δι' έξοδα του θα δυνηθώ να του έρχομαι βοηθός. Αλλά είνε αξιοπρεπής και απήντησε αρνητικώς. Μετά εξηγήσεις εδέχθη. Θα του δίδω από διακοσίας και διαθέσω μέχρι χιλίας αναλόγως δραστηριότητος. Είνε κατάκτησις αν φανή συνεπής».⁹⁹

Έχει ενδιαφέρον η πληροφορία ότι στις 23 Ιουλίου όλοι οι βουλευτές Κοζάνης επισκέφτηκαν το Νομάρχη και έμειναν στο γραφείο του για αρκετή ώρα. Τα όσα συζήτησαν ο Ηλιάκης τα έμαθε από υπάλληλο της Νομαρχίας που από το διπλανό δωμάτιο άκουγε όσα διεμήφθησαν (οι βουλευτές διάβασαν στον Νομάρχη μια επιστολή του Γούναρη). Δεν

---

⁹⁶ IAMM, ΑΕΒ, φάκ. 368, Ηλιάκης προς Βενιζέλο, Κοζάνη 15.8.1916

⁹⁷ IAMM, ΑΕΒ, φάκ. 368, Ηλιάκης προς Βενιζέλο, Κοζάνη 23.7.1916

⁹⁸ IAMM, ΑΕΒ, φάκ. 413, Στέφ. Παπακωνσταντίνου προς Ηλιάκη, Κοζάνη 21.6.1916 , Εφημ. «Η Νίκη» , φ.8,26/10/1920

⁹⁹ Εφημ. «Η Νίκη»,φ.7,19/10/1920

αναφέρεται αν ο υπάλληλος πληρωνόταν για να μεταφέρει πληροφορίες από όσα συνέβαιναν στη Νομαρχία στον Ηλιάκη.¹⁰⁰

Μεγάλη, όμως, βαρύτητα έχει για τον Ηλιάκη η στάση που θα τηρήσει ο εκδότης της εφημερίδας Ηχώ της Μακεδονίας Μιλτιάδης Τζώνης. Προκειμένου να εξασφαλίσει την υποστήριξη της τοπική εφημερίδας ο Ηλιάκης δεν θα διστάσει να χρηματίσει τον εκδότη της. Στην επιστολή της 23^{ης} Ιουλίου γράφει :

«Εις τον Τζώνη δεν έδωκα ακόμη τίποτε. Δεν μου εξήτησε άλλωστε και έχω την ιδέαν ότι ο Δεμερτζής κάτι του έδωκε. Εγώ θ' αρχίσω να του δίδω κατά τας παραμονάς του καταρτισμού του συνδυασμού.»¹⁰¹

Στην επιστολή της 1^{ης} Αυγούστου :

«Ο Τζώνης είναι ευπειθής. Ίσως να έχει σχέση η ευπείθεια του με την οικονομική ενίσχυση που του έκαμα και που πρέπει κατά τας εκλογάς να του κάμνω. Τον περιποιούμαι άλλωστε πολύ...μου είναι πολύ χρήσιμος [...] ,ενώ ο Τζώνης με την εφημερίδα του και με την τοπική επιρροήν του, αν μας εγίνετο εχθρός θα μας εξημώση βαρέως.»¹⁰²

Δεν είναι τυχαίο ότι στο φύλλο της 31^{ης} Ιουλίου η Ηχώ της Μακεδονίας έχει προσθέσει κάτω από τον τίτλο της τον χαρακτηρισμό «*Εφημερίς Φιλελευθέρων αρχών*».

Ο Ηλιάκης βλέποντας πόσο πολύτιμη είναι η στήριξη της εφημερίδας και μετά από πρόταση και του ίδιου του Τζώνη σκέφτεται να αγοραστεί η εφημερίδα από το κόμμα. Αλλά τελικά βρίσκει καλύτερη την ιδέα να τον ενισχύει κατά καιρούς με κάποιο ποσό, ούτως ώστε μέχρι τις εκλογές να του έχει δώσει μικρότερο ποσό απ' ότι αν επρόκειτο να την αγοράσουν. Ζητάει από τον Βενιζέλο να του πεί ποιο ποσό θα διέθετε το κόμμα σε περίπτωση αγοράς της εφημερίδας για να μπορεί να του παρέχει «*με διαλείμματα*» μέχρι τα 2/3 αυτού του ποσού. Με αυτόν τον τρόπο « *θα τον έχω υποτελή και όχι μόνο δεν θα προβάλη αξιώσεις διά του συνδυασμού, αλλά θα ευρεθή και έξω χωρίς να το καταλάβη* ». Επιπλέον, με όχημα την οικονομική ενίσχυση ο Ηλιάκης φαίνεται πως αρθρογραφεί συχνά και ανώνυμα στην Ηχώ . Όταν γράφει για την χαρά που προξένησε σε κάποιους «*παλαιοκομματικούς*» η είδηση της κατάληψης της Φλώρινας, παραδέχεται στον Βενιζέλο:

«Οι εδώ παλαιοκομματικοί εσκίρτησαν από χαρά άμα έμαθαν ότι κατελήφθη η Φλώρινα.. Άνευ [δυσανάγνωστη λέξη] εβεβαίουν ότι εντός δύο ημερών

---

¹⁰⁰ ΙΑΜΜ, ΑΕΒ, φάκ. 368, Ηλιάκης προς Βενιζέλο, Κοζάνη 25.7.1916

¹⁰¹ ΙΑΜΜ, ΑΕΒ, φάκ. 368, Ηλιάκης προς Βενιζέλο, Κοζάνη 25.7.1916

¹⁰² ΙΑΜΜ, ΑΕΒ, φάκ. 368, Ηλιάκης προς Βενιζέλο, Κοζάνη 1.8.1916

θα είναι εδώ οι Βούλγαροι . Φαντάσου άνθρωποι! Δια τούτο εις το αυριανόν φύλλον της Ηχούς τους επιτίθεμαι αγρίως.»¹⁰³ (η υπογράμμιση δική μου)

Πράγματι στο κύριο άρθρο της Ηχούς της 7^{ης} Αυγούστου 1916 υπό τον τίτλο «Οι μισέλληνες Έλληνες» (το οποίο είναι ανυπόγραφο) διαβάζουμε :

«Διεδόθη χθες ότι οι Βούλγαροι κατέλαβαν τη Φλώρινα και εσκίρτησαν από χαράν οι αντιφιλελεύθεροι της Κοζάνης[...]εσκίρτησαν από χαράν οι άνευ αισθήματος ελληνικού Έλληνες και διεκήρυττον πετώντες από την χαράν των ότι εντός δύο ημερών θα ευρίσκοντο εις την Κοζάνην οι προαιώνιοι εχθροί του Ελληνισμού.»

Η ομοιότητα στη φρασεολογία με την επιστολή του Ηλιάκη προς τον Βενιζέλο και η παραδοχή του Ηλιάκη δεν αφήνει περιθώρια να αμφισβητηθεί ότι ο Ηλιάκης είχε τη δυνατότητα να αρθρογραφεί στην εφημερίδα όποτε επιθυμούσε κρυμμένος πίσω από την ανωνυμία καθώς το κύριο άρθρο της εφημερίδας πάντοτε ήταν ανυπόγραφο.

Στις δύο τελευταίες επιστολές από την Κοζάνη πριν ξεσπάσει το κίνημα της Εθνικής Άμυνας στη Θεσσαλονίκη (12 και 15 Αυγούστου 1916) γράφει πως σκέφτεται να φύγει καθώς έχουν ρυθμιστεί τα πράγματα (τελευταία επιτυχία η έγκριση από το Γαλλικό στρατηγείο τα πιστοποιητικά των μελών των Κέντρων Φιλελευθέρων να έχουν ισχύ διαβατηρίου για όσους πηγαίνουν στη Θεσσαλονίκη), εκτός αν ο Βενιζέλος του τηλεγραφούσε πως έπρεπε να μείνει . Άλλαξε γνώμη τελικά και δεν αναχώρησε διότι είναι πια «το δεξί χέρι του Πρόξενου».

Ανακεφαλαιώνοντας τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την εξέταση των στοιχείων για την προεκλογική δράση του Ηλιάκη στην περιοχή της Κοζάνης πριν τις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 1916, που δεν έγιναν ποτέ διότι ξέσπασε νωρίτερα το κίνημα της Θεσσαλονίκης, διαπιστώνει κανείς ότι η αποστολή του εκλογικού αντιπροσώπου ήταν αρκετά απαιτητική. Έπρεπε να διατηρήσει τις εσωκομματικές ισορροπίες και ταυτόχρονα να επιτύχει την υπερίσχυση των Φιλελευθέρων με μεθόδους τρομοκράτησης και συλλήψεων για αποχή των αντιβενιζελικών μουσουλμάνων, χρηματισμό προσώπων, έλεγχο του τοπικού Τύπου και επαφές με όλους τους τοπικούς παράγοντες. Δίνει πλήρη αναφορά στον Βενιζέλο στην Αθήνα και συνεργάζεται με τον πρόξενο De Berne Lagarde που είναι ο σύνδεσμος με το Γαλλικό στρατηγείο στη Θεσσαλονίκη. Ο κοινός σκοπός που έχουν είναι η πάση θυσία νίκη των Φιλελευθέρων στις εκλογές και η ανατροπή ενός «φαναλοκρατικού» καθεστώτος. Ελπίδα του Ηλιάκη είναι αυτή που εκφράζει στην τελευταία του επιστολή προς τον Βενιζέλο: «Εάν,

---

¹⁰³ ΙΑΜΜ, ΑΕΒ, φάκ. 368, Ηλιάκης προς Βενιζέλο, Κοζάνη 6.8.1916

ως ελπίζω, εντός ολίγων ημερών αποκατασταθούν και τα στρατιωτικά πράγματα εδώ κατά τας επιθυμίας μου ,τότε θα γίνω τύραννος των κακοποιών και των ατίμων.»¹⁰⁴

3. Ο Ηλιάκης ως κυβερνητικός αντιπρόσωπος και γενικός διοικητής Δυτικής Μακεδονίας (1916-1918).

3.1. Η προσχώρηση της Δυτικής Μακεδονίας στο Κίνημα της Εθνικής Άμυνας.

Ο Αύγουστος του 1916 για τη Κοζάνη πρέπει να χαρακτηρίστηκε από τον διχασμό ανάμεσα στον φόβο για την είσοδο Βουλγαρικών στρατευμάτων στην πόλη και την επιθυμία κάποιων για να συμβεί αυτό το γεγονός. Η εφημερίδα δημοσιεύει ειδήσεις που μεταφέρουν Βούλγαροι λιποτάκτες στρατιώτες που συλλαμβάνονται στη Σέλιτσα (=Εράτυρα) και την Λαψίστα (=Νεάπολη) . Οι μάχες ανάμεσα σε Βούλγαρους και Σέρβους διεξάγονται στην περιοχή Σόροβιτς-Γκορνίτσοβου όπου φαίνεται να ηττώνται οι Βούλγαροι. Στις 14 Αυγούστου διοργανώνεται στην Κοζάνη συλλαλητήριο εναντίον της εισόδου των Βουλγαρικών στρατευμάτων στα Ελληνικά εδάφη το οποίο κινδύνευσε από την «αντιδιαμαρτυρία» 25 «επιστράτων» που με την επέμβαση της αστυνομίας γλίτωσαν το λιντσάρισμα . Το Δημοτικό Συμβούλιο Κοζάνης την επόμενη μέρα στέλνει τηλεγράφημα στον Βασιλιά αποδοκιμάζοντας κάθε πράξη διατάραξης της τάξης :

«[το δημοτικό συμβούλιο Κοζάνης]...διαδηλοί την την ακράδαντον αυτού πίστιν και αφοσίωσιν προς την Α.Μεγαλειότητα τον Βασιλέα και την κυβέρνησιν ως αποτελούντας την οργανωμένη πατρίδα αφ' ων και μόνον απεκδέχεται πάσαν απόφασιν και διαταγήν προς σωτηρίαν της χειμαζομένης πατρίδος...»¹⁰⁵

Στο τηλεγράφημα διαψεύδεται ότι ήταν σύσσωμος ο λαός της Κοζάνης στο συλλαλητήριο (μόνο 60-100 άτομα) και μάλιστα κανείς από τους «Φιλελεύθερους» (τους οποίους αντιδιαστέλλει με τους «δήθεν φιλελεύθερους» που οργάνωσαν το συλλαλητήριο). Αντίστοιχα η Ένωση Συντεχνιών διαμαρτύρεται και αυτή με τηλεγράφημα της στην Κυβέρνηση για το θράσος του Δημοτικού Συμβουλίου να θεωρεί ότι είναι το «νομίμως εκπροσωπούν τον λαόν της Κοζάνης», ενώ η Ηχώ, σχολιάζοντας, θεωρεί δίκαιη την αγανάκτηση του λαού, αφού το Δημοτικό Συμβούλιο είναι απλά μια αλληλοϋποστηριζόμενη ομάδα που διαχειρίζεται το δημοτικό χρήμα.¹⁰⁶

¹⁰⁴ ΙΑΜΜ, ΑΕΒ, φάκ. 368, Ηλιάκης προς Βενιζέλο, Κοζάνη 15.8.1916

¹⁰⁵ Βήττος ,Χρ.(2008),οπ.π. σ.106-107

¹⁰⁶ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας,φ.207,24/8/1916,σ.1

Το κύριο άρθρο αυτού του φύλλου της εφημερίδας έχει θέμα φυσικά το κίνημα της Θεσσαλονίκης ,το οποίο εκθειάζεται:

Το κίνημα της Θεσσαλονίκης

«Τιμή και δόξα εις τους ήρωας της Θεσσαλονίκης τους αδιαφορήσαντες δια την ησυχίαν των και την ζωήν των και θέσαντες ταύτα εις την διάθεσιν της πατρίδος. [...] Διαμαρτύρονται κατά του κινήματος της Θεσσαλονίκης οι δειλοί και δηλητηριασται της κοινής γνώμης, οι διαφθείραντες το εθνικόν φρόνημα και διασπάζαντες την εθνικήν ενότητα, οι αποκηρύσσοντες τους υποδούλους και τους εν διασπορά αδερφούς [...] Τιμή και δόξα εις αυτούς οι οποίοι εσταμάτησαν την πατρίδα μας εις τον κατήφορον επί του οποίου εφέρετο, δια να ριφθή εις το βράθρον.»

Το επόμενο φύλλο της εφημερίδας που υπάρχει είναι της 14^{ης} Σεπτεμβρίου 1916 (λείπουν ενδιάμεσα πέντε φύλλα) . Ο Ηλιάκης οργανώνει την προσχώρηση της Δυτικής Μακεδονίας στο κίνημα της Εθνικής Άμυνας με μια «προκριματική συνεδρίασις της επαναστάσεως» στη μεγάλη αίθουσα των συντεχνιών της πόλη στις 13 Σεπτεμβρίου 1916. Στην ομιλία του «ανέπτυξε δια μακρών τον σκοπόν της προσκλήσεως ταύτης εξηγήσας σαφώς και αδρώς τους λόγους, οι οποίοι ώθησαν σήμερον τον Εθνάρχη μας πλέον κ.Ελευθέριον Βενιζέλον και τον δαφνοστεφή Ναύαρχον Κουντουριώτην εις την υιοθέτησιν του επαναστατικού κινήματος Θεσσαλονίκης. Ο ευφράδης ρήτωρ συνεκίνησε το ακροατήριον του υπομνήσας τα μαρτύρια ,δι ών εξήλθε η Ελληνική ψυχή κατα το τελευταίον έτος, βασανισθείσα, δοκιμασθείσα, εις μίαν προσπάθειαν εκ μέρους των απάτριδων, όπως δηλητηριάσωσιν αυτήν, καθιστώντας το Έθνος άμαχον και ταπεινόν. Κατέληξε δέ δι 'εκκλήσεως προς τον πατριωτισμόν των Κοζανιτών προσκαλών αυτούς όπως σπεύσουν και ταχθούν υπο την εθνικήν σημαίαν της επαναστάσεως, παρά το πλευρόν των ευγενών φίλων και Συμμάχων» .¹⁰⁷

Ακολούθησαν εγγραφές εθελοντών και δόθηκε ο όρκος :

«Ορκίζομαι ότι θα φυλάττω πίστιν προς το έθνος μας και τους φίλους του ότι θα ακολουθώ τας εθνικάς παραδόσεις και το πρόγραμμα όπερ εχάραζαν εις ημάς οι πρόγονοι μας και θα υπηρετήσω ,με αφοσίωσιν και σταθερότητα το προς συμπλήρωσιν του προγράμματος τούτου εκραγέν κίνημα. Ούτως εΐη μοι ο Θεός βοηθός και το ιερόν αυτού ευαγγέλιον».

Την ίδια μέρα ορκίστηκε στο κίνημα και όλη η Χωροφυλακή Κοζάνης με επικεφαλής τον Διευθυντή Μοίραρχο Ι. Σουρή, τον ανθυπομοίραρχο Εμμ.Μαρκογιαννάκη και τον

---

¹⁰⁷ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας,φ.213,14/9/1916,σ.3

ανθυπασιπιστή Γ.Καφάση. Τέλος, σε άρθρο με τίτλο «*Αι αρχαί της Επανάστασεως*» η εφημερίδα τονίζει :

«...ο αγών εις τον οποίον αποδύμεθα σήμερον είνε συνέχεια του αγώνος του 1821, είνε ο εθνικότερος των αγώνων, τους οποίους μέχρι σήμερον διεξήγαγεν η φυλή μας δια την αποκατάστασίν της [...] δεν θα διεξαγάγωμεν κομματικόν αγώνα. Εις τας ακάλας της επανάστασεως είνε δεκτοί και την δωδεκάτην ώραν ακόμη οι μέχρι σήμερον παραπλανηθέντες [...] επιθυμία μας είναι, όπως όλος ο ελληνικός λαός, οπουδήποτε και αν ευρίσκεται ενωθή προς πραγματοποίησιν του ιερού αγώνος. Η επανάστασις έχει την δύναμιν να επιβληθή καθ' οιασδήποτε επιβουλής εναντίον της. Ο υπονομεύων αυτήν δεν θα θεωρείται Έλλην αλλά θα εξομοιούται προς Βούλγαρον. Ο υπονομεύων την επανάστασιν υπονομεύει αυτήν την πατρίδα του...»

Επίσημα η κήρυξη της επανάστασης στην Κοζάνη έγινε την Κυριακή 18 Σεπτεμβρίου 1916 με πομπή από την πλατεία αγοράς προς τη Νομαρχία. Συμμετείχαν η Χωροφυλακή , οι εθελοντές της Εθνικής Άμυνας ,οι Συντεχνίες, ο Δήμαρχος Γ. Μάνος και το Δημοτικό Συμβούλιο, η Λέσχη Φιλελευθέρων και όλος ο λαός της Κοζάνης, Κατέληξαν στη Νομαρχία όπου εκεί ο Ηλιάκης ως αρχηγός της Επανάστασεως στη Δυτική Μακεδονία άρχισε την ομιλία του με τα εξής:

«Σήμερον γράφεται η ενδοξότερα σελίς της Ελληνικής ταύτης Μητροπόλεως της Δυτικής Μακεδονίας. Συνήλθωμεν όπως τελέσωμεν μυσταγωγίαν ιεράν καθ'ην θα ορκισθώμεν ότι τασσόμεθα υπο την σημαίαν της Εθνικής Αμόνης επι κεφαλής της οποίας ετέθη ο κ.Ε .Βενιζέλος, μετά του ενδόξου Ναυάρχου, παρα το πλευρόν των Συμμάχων των πολεμούντων κατά του προαιωνίου εχθρού της Φυλής μας , συνεχίζοντες ούτω τους αγώνας των προγόνων μας».¹⁰⁸

Έπειτα ,τόνισε ότι μόνος σκοπός του Βενιζέλου ήταν η ολοκλήρωση του Έθνους από τότε που ήρθε στην Ελλάδα. Σκοπός τώρα της Επανάστασης είναι να θέσει την Ελλάδα στον ίδιο «συνδυασμό» με εκείνους με τους οποίους τη συνδέουν ευγνωμοσύνη και «αθάνατοι αισθηματικοί δεσμοί». Ακολούθησε ο όρκος , ομιλία του Νομάρχη υπέρ της Επανάστασης και έπειτα όλη η πορεία κατευθύνθηκε στο Γαλλικό προξενείο όπου ο Ηλιάκης επέδωσε ψήφισμα προς τον Γάλλο πρόξενο. Η απάντηση του Προξένου ήταν μια έκφραση της συγκίνησης του για την εκδήλωση αυτή των συναισθημάτων του λαού .

Ταυτόχρονα, στο κίνημα προσχωρούν με ανάλογα συλλαλητήρια και η Σιάτιστα (με αρχηγό τον Τάκη Καλατζόπουλο), η Εράτυρα (με αρχηγό τον Μιλτιάδη Τζώνη) και η Πτολεμαΐδα .

---

¹⁰⁸ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας,φ.215,21/9/1916,σ.1

Τους λόγους για τους οποίους ο Ηλιάκης προέβη στην κήρυξη της Επανάστασης τους παρουσιάζει ο ίδιος στα γραπτά του .Αυτό που τον κινητοποίησε κατά πρώτο λόγο ήταν ο άμεσος κίνδυνος να καταληφθεί όλη η Δυτική Μακεδονία από τον Βουλγαρικό στρατό. Παρακολουθούσε με φόβο την υποδοχή από παραμεθόρια χωριά του Βουλγαρικού στρατού ως ελευθερωτές τους οποίους έραιναν με λουλούδια, Από όσα μέρη είχαν περάσει είχαν αιχμαλωτίσει τις Ελληνικές αρχές ή είχαν αποσυρθεί από μόνες τους . Για να ενισχύσει την βασιμότητα των φόβων του για τον βουλγαρικό κίνδυνο αναφέρει το περιστατικό με τη σύλληψη ενός Βούλγαρου κατασκόπου που συνελήφθη στην Κοζάνη, Ο βουλγαρικός στρατός είχε φτάσει μέχρι τα χωριά των Καραγιαννίων ¹⁰⁹ όταν ένας Βούλγαρος ιππεάς έβγαλε τη στολή του, ντύθηκε με τα ρούχα ενός μουσουλμάνου βοσκού που έγδυσε και έφτασε μέχρι την Κοζάνη για να κατασκοπεύσει τις κινήσεις του γαλλικού στρατού που διερχόταν από εκεί .Προδόθηκε όμως από έναν μουσουλμάνο και τον συνέλαβαν .Στην ανάκριση του από τον Γάλλο αστυνόμο παραδέχθηκε ο σκοπός του Βουλγαρικού στρατού ήταν να προελάσει και να οχυρωθεί στην Μελούνα . *«Ούτω απεδεικνύετο, ότι και ο τελευταίος Βούλγαρος εγνώριζε τό έσχατον σημείον τής Βουλγαρικής προελάσεως.[...] Τό γεγονός έλαβε χώραν πρό των οφθαλμών μου είκοσι περίπου ημέρας πρό τής εκρήξεως τού έν Κοζάνη κινήματος».*¹¹⁰

Όταν οι σύμμαχοι απώθησαν τους Βούλγαρους από τη Δυτική Μακεδονία έδιωξαν και τις ελληνικές αρχές και σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δεν υπήρχε ελληνικός στρατός - τα μέρη αυτά είχαν απελευθερωθεί μόνο από συμμάχους (εκ των οποίων οι Σέρβοι *«μας εμίσουν δια την στάσιν μας»*)- και γενικά η ελληνική κυριαρχία δεν υφίστατο, δεν ήταν δυνατό στο μέλλον να επιδικάσουν οι σύμμαχοι μετά τον πόλεμο τα εδάφη αυτά στην Ελλάδα. Ο Γάλλος πρόξενος De Berne Lagarde είχε ήδη ενημερώσει τον Ηλιάκη ότι ο στρατηγός Sarrail σκεφτόταν να εγκαταστήσει Σέρβους στην Κοζάνη, για ν' ασφαλίσει τό δρόμο Βέροιας – Κοζάνης – Φλώρινας . (Το κίνημα εξερράγη τη στιγμή που ήταν έτοιμες να εγκατασταθούν Σερβικές αρχές στη Φλώρινα)¹¹¹. Η σκέψη του Ηλιάκη ήταν χωρίς αναβολή να δημιουργηθεί ένα ελληνικό καθεστώς στη Δυτική Μακεδονία που θα ενέπνεε εμπιστοσύνη στους συμμάχους πριν προλάβουν να ρυθμίσουν αυτοί την κατάσταση στη Δυτική Μακεδονία.

« Καί αποφάσισα τότε ν' αλλάξω το ρεύμα των πραγμάτων και είτε θ' αποτύχαινα καί θα με σκοτώνανε, για να ησυχάσω, είτε θα πετύχαινα και θα σωζα την κατάσταση. Και τα πράγματα ήσαν πολύ δύσκολα, γιατί ο αγαπητός μου φίλος, ο

¹⁰⁹ Τα σημερινά χωριά Σκήτη, Αλωνάκια, Ανθότοπος, Κηπάρι και Ξηρολίμνη.

¹¹⁰ *«Η ανάκρισις αυτή τού Βουλγάρου στρατιώτου, όστις ετυφεκίσθη μετά ταύτα, είνε κατατεθειμένη εις τά αρχεία τού Γαλλικού Προξενείου. τό όποιον ήδρευεν έν Κοζάνη τότε»* , Ηλιάκης Ι.(1921) .Η απολογία ενός τυράννου. Αθήνα. Εκδ.Εμ.Ζαχαριουδάκη και Ηλ. Χριστόπουλου.σ.50

¹¹¹ Ηλιάκης .Ι .(1921). σ. 35

Γάλλος πρόξενος, μου λεγε τις οδηγίες που είχε από την Πρεσβεία του, πού του συνιστούσε νάνε επιφυλακτικός στις σχέσεις του και μέ συμβούλευε νά μή τύχει και κάμω κανένα κίνημα, ως όλοι φοβόντανε, γιατί ό Στρατηγός Sarrail τού είπε, πώς θά με ξόριζε, αν γινόμουνα αφορμή νά διαταραχτεί ή τάξη . Για να τερματίσω την αβέβαιη κατάσταση στην όποια βρισκόμουνα και για να λευθερωθώ από τή ψυχική οδύνη, πού μέ βασάνιζε, αποφάσισα να προβώ στό επαναστατικό κίνημα τής Δυτ. Μακεδονίας, και ήμουνα βέβαιος, πώς, αν επετύχαινα, θα σωζότανε ή Μακεδονία, αν όμως αποτύχαινα, θα ετερματιζότανε ο άχαρις βίος μου».¹¹²

«Αν γινότανε αυτό[= η εγκατάσταση Σερβογαλλικών αρχών στην Κοζάνη] θάχαμε άλλη Κορυτσά ή Φιούμε και καθένας μπορεί νά νοιώση τί χάλια θάχαμε σήμερα. Και ο ξένος αυτός για να μη χάνη καιρό τράβηξε μπροστά μέ μιά μεγάλη μπλόφα, γιατί όχι μόνον δεν είχε Γαλλική ενίσχυση αλλά και ρητή απαγόρευση. Γιατί έκαμε γλήγορα, οι αντιδραστικοί δεν είχαν καιρό να κάμουν αντίδραση και έτσι τό κίνημα πού έγινε επιβλήθηκε αμέσως στους Γάλλους και η Κοζάνη από Σερβογαλλική έμεινε Ελληνική, και σύμμαχος πρός τήν Αντάντ.»¹¹³

Ο Ηλιάκης επιμένει στον παρακινδυνευμένο χαρακτήρα της πράξης του και την ανυστερόβουλη πρόθεση του να σώσει μια περιοχή που εν αγνοία της κινδύνευε να χαθεί για το ελληνικό κράτος λίγα χρόνια μετά την απελευθέρωση της .Πολλές φορές τονίζει σε ομιλίες του ή γραπτά κείμενα ότι την αποκλειστική ευθύνη για την κήρυξη της επανάστασης έχει ο ίδιος χωρίς να προσυνηνοηθεί με κανέναν. Ήταν μια πράξη που εκ του αποτελέσματος θεωρεί ότι έσωσε την Δυτική Μακεδονία από ένα καθεστώς συμμαχικής διοίκησης που αργότερα θα την επιδίκαζε ή στη Βουλγαρική ή στην Σερβική πλευρά.

Μέσα στον επόμενο μήνα πηγαίνει στη Θεσσαλονίκη ώστε να διοριστεί και επισήμως Αντιπρόσωπος της Προσωρινής Κυβέρνησης στη Δυτική Μακεδονία. Το γεγονός ότι υπήρξε εκπρόσωπος των Φιλελευθέρων για τις εκλογές και κήρυξε αυτοβούλως την Επανάσταση στη Δυτική Μακεδονία φαίνεται ότι δεν ήταν αρκετά για να του δοθεί αυτομάτως η θέση. Κατέθεσε έκθεση στην Προσωρινή Κυβέρνηση με το πρόγραμμα που είχε σκοπό να ακολουθήσει για τις ανάγκες της Δυτικής Μακεδονίας (12 Οκτωβρίου 1916). Κλείνοντας αναφέρεται στα εξής:

« η υπονόμευσις του εν τή Δυτική Μακεδονία συντελεσθέντος μέχρι τούδε έργου, είνε υπονόμευσις του όλου αγώνος. Διά τούτο είναι ανάγκη να συνεχισθή η ηθική και η υλική του έργου τούτου ενίσχυσις και διά της Προσωρινής Κυβερνήσεως, διά νά φανή, ότι το πνεύμα της επαναστάσεως είνε οίον έν τή Δυτική

¹¹² Ηλιάκης Ι.(1940), σ.45

¹¹³ Εθνική πολιτική, Οκτώβριος 1920, τεύχος 7.

Μακεδονία ανεπτύχθη. Από τους συμμάχους έχοντας πλήρη γνώσιν των γενομένων έχω πάσαν συνδρομήν, την οποίαν θα εξήτουν. Περιμένω την αυτήν ευμένειαν και από την Κυβέρνησιν. Αν μή έχω ταύτην, δεν θά δυνηθώ να εξακολουθήσω παραμένων εκεί, διότι δεν επιθυμώ να έλθω εις σύγκρουσιν προς την Προσωρινήν Κυβέρνησιν [...] Υποβάλλων την παρούσαν μου προς Υμάς, καταθέτω επίσης υπό τούς πόδας της Προσωρινής Κυβερνήσεως την αρχήν μου, ίνα αποφασίση μόνη της περί του πρακτέου. Έάν όμως πρόκειται να επανέλθω, πρέπει να εννοηθή, ότι πρέπει να μοί αφεθή πλήρως το γόητρον, το οποίον απέκτησα, το όποιον ισοδυναμεί προς στρατιάς ολοκλήρους, και αφού δεν έχω πραγματικάς στρατιάς, άς μου αφεθούν τουλάχιστον αι φανταστικάί στρατιαί, τας όποιας κατήρτισα».¹¹⁴

Επισημως διορίστηκε Κυβερνητικός επίτροπος της Προσωρινής Κυβέρνησης στους Νομούς Κοζάνης-Φλώρινας στις 14 Οκτωβρίου 1916 (ΦΕΚ Α 19/14.10.1916 Προσωρινής Κυβέρνησης). Οι αρχές της διοίκησης του προς τον λαό της Μακεδονίας εκτέθηκαν ως εξής:

- 1) Σκοπός της Επανάστασης στη Δυτική Μακεδονία είναι η ευημερία και η πρόοδος του Μακεδονικού λαού καθώς και η ανάδειξη των εθνικών αρετών όπως η αυτοθυσία και η φιλοπατρία, αρετές που στη Μακεδονία λόγω δουλείας και «φαιλοκρατίας» έχουν χαθεί.
- 2) Υποχρεωτική στρατολογία δεν θα γίνει γιατί ήδη εμφανίστηκαν φαινόμενα φυγής προς την Παλαιά Ελλάδα για αποφυγή της στράτευσης.
- 3) Καλούνται όλοι σε συνεργασία με την επανάσταση ανεξάρτητως φυλής και πολιτικών φρονημάτων. Όσοι όμως δεν συνεργαστούν θα αναγκασθούν να υποταχθούν.
- 4) Η εξουσία όμως που θα ασκηθεί θα είναι «δικτατορική». Η αιτιολόγηση αυτής της δήλωσης είναι η εξής: «*Εκ του ότι απολαύω της άκρας εμπιστοσύνης του λαού, ως καλώς εννοώ. Διότι απολαύω τής απεριόριστου εμπιστοσύνης και εκτιμήσεως των αρχηγών της επαναστάσεως. Διότι απολαύω επίσης τής απεριόριστου έκτιμήσεως και εμπιστοσύνης των συμμάχων. Διότι ευρίσκομαι εις τό μέτωπον.... Τήν δικτατορικήν μου τούτην εξουσίαν θα ασκήσω υπέρ των καλών και αγαθών, κατά των φαύλων και αδίκων*».¹¹⁵
- 5) Οι αποφάσεις του Κυβερνητικού εκπροσώπου θα καταρτίζονται μετά από ελεύθερη επικοινωνία με τον λαό χωρίς κανένα εμπόδιο. Όλοι είναι ελεύθεροι να προσεγγίζουν τον Κυβερνητικό αντιπρόσωπο οπουδήποτε τον συναντούν.
- 6) Όσον αφορά τους νόμους: «*Τούς Νόμους θά τούς, σεβασθώ, αλλ' εφ'όσον ανταποκρίνονται προς τό φυσικόν δίκαιον της Έπαναστάσεως. Διότι υπεράνω όλων*

¹¹⁴ Ηλιάκης.Ι.(1940).οπ.π.σ.47

¹¹⁵ Εθνική πολιτική, Σεπτ.1920, τεύχος 6

*των Νόμων ίσταται τό συμφέρον τής έπαναστάσεως, της οποίας το σύνταγμα, οί Νόμοι και η διαδικασία είνε άγραφοι καί ευρίσκονται άγραφοι είς τό κεφάλι μου».*¹¹⁶

- 7) Όσοι εναντιώνονται στην Επανάσταση θα τιμωρούνται. «Ο κατάσκοπος τής Επανάστασεως θά τυφεκίζεται άνευ διαδικασίας. Διότι είνε προδότης, είνε εχθρός τής πατρίδος.[...]Τοιαύτη ή Έπανάστασις δέν θά τρομοκρατήση, αλλά θά καταστή σεβαστή είς τους φίλους της καί τρομερά πράγματι εις τούς εχθρούς της».

Για τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στην Κοζάνη κατά τις στιγμές της κήρυξης της σύμπραξης της Δυτικής Μακεδονίας με το κίνημα της Εθνικής Άμυνας είναι αρκετά σημαντική και η έκθεση του εισαγγελέα Κοζάνης Μιχάλη Δεσποτόπουλου την οποία υπέβαλλε στον Νικόλαο Γερακάρη εισαγγελέα Εφετών.¹¹⁷ Σύμφωνα με την έκθεση του εισαγγελέα ο Ηλιάκης είχε ως άμεσους συνεργούς του από την πρώτη στιγμή ο διοικητής Χωροφυλακής Κοζάνης Ιωάννης Σουρής, ο επιθεωρητής της Μέσης εκπαίδευσης Στεφανάκης και οι Γρωτοδίκες Αντ. Λαφνομήλης, Εμμ. Αναγνωστάκης και ο Π. Βασιλικόπουλος. Γνώριζαν την επικείμενη κατάληψη της περοχής από τα συμμαχικά στρατεύματα και προετοιμάζαν την επανάσταση της περιοχής κατά της Αθήνας. Στα μέσα Αυγούστου 1916 μια νύχτα ο Ηλιάκης «ετοιχοκόλλησε πελώρια επαναστατικά προγράμματα δι ων εκάλει τον λαόν νά αποκήρυξη τήν Κυβέρνηση των Αθηνών και να ταχθή με τήν επαναστατικήν Κυβέρνησιν τής Θεσσαλονίκης. Ο λαός τής Κοζάνης διά περιφρονητικής σιγής απήντησεν είς τοιαύτην πρόσκλησιν». Στη συνέχεια το επόμενο πρωί ο Ηλιάκης επιχείρησε με αστυνομικούς να απελευθερώσει τους κρατούμενους στις φυλακές Κοζάνης γεγονός το οποίο απετράπη από τον ίδιο τον εισαγγελέα Δεσποτόπουλο. Μετά απο κάποιο διάστημα ηρεμίας κατέφθασαν τα γαλλικά στρατεύματα τα οποία έδωσαν στον Ηλιάκη την απαραίτητη στρατιωτική ενίσχυση. Πρίν την ημέρα κήρυξης της επανάστασης ο Ηλιάκης «επέδραμε κατά του Δημοσίου Ταμείου και κατέσχεν άπαντα τα εν αυτό χρήματα δια τας ανάγκας της Επανάστασεως του ...». Διέταξε να κλείσουν όλα τα καταστήματα και τα δημόσια γραφεία και να συγκεντρωθούν όλοι κάτω από τη Νομαρχία. Μπροστά στους «ολίγους συγκεντρωθέντας» ο Ηλιάκης κήρυξε την επανάσταση, εγκατέστησε επαναστατική επιτροπή και κατέλαβε το τηλεγραφείο και τα δημόσια γραφεία. Στη συνέχεια ο Δεσποτόπουλος περιγράφει την συνάντηση του με τον Ηλιάκη στο γραφείο του πρώτου:

«Μετά δύο ή τρεις ημέρας [...] εδέχθην εν τοις γραφείοις μου την επίσκεψιν του 'Ηλιάκη [...] Μή δυνάμενος άλλως νά πράξω, ήναγκάσθην νά ανεχθώ τας αναπτυχθείσας μοι θεωρίας του κ. Ηλιάκη περί του σκοπού καί τού έργου τής

¹¹⁶ Εθνική πολιτική, Σεπτ.1920, τεύχος 6

¹¹⁷ Γερακάρης, Ν.(1936). Σελίδες εκ της συγχρόνου ιστορίας. τόμος Α. Αθήνα. Εκδόσεις Ελευθέρου ανθρώπου, σ.292-298.

έπαναστάσεως, τής ανάγκης τής ένισχύσεώς της καί τής προς τον σκοπόν τούτον επιβαλλόμενης προσχωρήσεως εις ταύτην τών δημοσίων υπαλλήλων.

Αλλά ταυτοχρόνως ηναγκάσθην καί νά υποβληθώ εις έν ακόμη, άλλ' έξ ίσου βασανιστικόν μαρτύριον τό νά του απαντώ εις τόνον φωνής ισχυρόν καί μέχρι διαρρηξέως μάλιστα τών πνευμόνων μου διά νά επιτύχω νά γίνω ακουστός παρά τω εστερημένου εντελώς τής ακοής, φοβερού τούτου επαναστάτου, του άλλου Ροβεσπιέρου».

Στις 21 Σεπτεμβρίου 1916 ο Ηλιάκης προσκάλεσε εγγράφως όλο τον υπαλληλικό κόσμο να εμφανιστεί την επομένη ενώπιον του προκειμένου να τους ζητήσει την προσχώρηση στο κίνημα. Ο εισαγγελέας Δεσποτόπουλος δεν προσήλθε και ο πρόεδρος Πρωτοδικών Κων/νος Πουρναράς δεν προσχώρησε στο κίνημα. Την επομένη ο εισαγγελέας Δεσποτόπουλος έλαβε την παρακάτω επιστολή με την οποία τον καλούσαν να αποχωρήσει από την Κοζάνη.

«Αριθ. 4.

Κοζάνη τή 23 Σεπτεμβρίου 1916.

Το Αρχηγείον της Εν Δυτική Μακεδονία Έπαναστάσεως

Ε ν τ α υ θ α

«Κύριε Εισαγγελεύ,

Κατόπιν της αρνήσεώς σας όπως προσέλθητε ενώπιον του κ. Αρχηγού καί ακούσητε τας σκέψεις τής επαναστάσεως, η παρουσία σας ενταύθα καθίσταται ύποπτος, αφού τόσον προφανώς εξεδηλώσατε την κατά του ιερού αγώνος δυσμένειαν σας. Σάς προσκαλούμεν όθεν, κατ' εντολήν του κ. Αρχηγού της επαναστάσεως, όπως απέλθητε της Κοζάνης εντός 24 ωρών από της κοινοποιήσεως τής παρούσης, ίνα μή μετέλθω μεν προς απέλασίν σας μέτρα τά οποία θα έθιγον την δικαστικήν σας αξιοπρέπειαν υπέρ ής τόσον φαίνεσθε κηδόμενος.

Μετ' εξαιρέτου υπολήψεως

Δ.Ι.Σουρής

Μ ο ί ρ α ρ χ ο ς »

Η μαρτυρία του εισαγγελέα Δεσποτόπουλου είναι σημαντικότερη γιατί φαίνεται η εσκεμμένη αντικατάσταση όλων των δημοσίων υπαλλήλων που δεν συμφωνούσαν πολιτικά με το κίνημα.

3.2 Το ζήτημα του επισιτισμού

Το πλέον φλέγον ζήτημα για την περιοχή ήταν η έλλειψη τροφίμων από την αγορά και η συνεπακόλουθη αισχροκέρδεια των εμπόρων. Η τροφοδοσία της Κοζάνης ήταν εξαρτημένη από την Θεσσαλονίκη με κύριο μεταφορικό μέσο το τρένο που έφτανε μέχρι Αμύνταιο. Τα συμμαχικά στρατεύματα είχαν οικειοποιηθεί τη σιδηροδρομική γραμμή για τις επισιτιστικές ανάγκες του μετώπου και γενικότερα για τις δικές τους ανάγκες μεταφορών με αποτέλεσμα τις ελλείψεις ειδών πρώτης ανάγκης για τον πληθυσμό και την πείνα ολόενα και να εντείνεται. Η Ηχώ της Μακεδονίας, ως πιστό όργανο του Κυβερνητικού επιτρόπου και της Προσωρινής Κυβέρνησης, επιρρίπτει τις ευθύνες στις κυβερνήσεις Γούναρη –Σκουλούδη που, ενώ οι εισαγωγές τροφίμων με την έγκριση των Συμμάχων της Αντάντ γίνονταν κανονικά, έδιναν σε συγκεκριμένους εμπόρους προμήθειες με βάση την κομματική τους τοποθέτηση και τις συστατικές επιστολές της πολιτικής τους αφοσίωσης. Ακόμη και βουλευτές γίνονταν εμπορικοί αντιπρόσωποι για να καρπώνονται υπέρογκα ποσά ως μεσάζοντες και η κατανομή του άρτου ήταν άνιση στις επαρχίες. Ως επιστέγασμα όλων των παραπάνω ήρθε και ο εφοδιασμός των Γερμανοβουλγάρων με τα τρόφιμα που προορίζονταν για τον λαό (αναφέρει το παράδειγμα του Νομάρχη Φλώρινας Βαμβέτσου, ο οποίος είχε γίνει ο ανεπίσημος τροφοδότης του Γερμανοβουλγαρικού στρατού).¹¹⁸

Στην πορεία η Ηχώ συνεχίζει με επιχειρήματα για τις επαρκέστερες εισαγωγές, μεγαλύτερες από όλα τα προηγούμενα έτη οι οποίες κανονικά θα έπρεπε να φέρουν πλεόνασμα. Συγχρόνως δημοσιεύει καταγγελίες (από τις προξενικές αρχές των συμμάχων στα Ιωάννινα και από τοπικούς αξιωματούχους στον Βόλο και τα Τρίκαλα) ότι το πλεόνασμα αυτό έγινε αντικείμενο λαθρεμπορίου και ότι μεταφέρθηκε κρυφά σε εχθρικό έδαφος και ότι τα βαγόνια που φορτώνονται με προορισμό την Κοζάνη από την Θεσσαλονίκη δεν φτάνουν ποτέ για άγνωστους λόγους.¹¹⁹ Σκόπιμα η εφημερίδα παραπλανά το λαό της περιοχής αποκρύπτοντας ότι το κύριο πρόβλημα είναι ότι ο στρατός του Μακεδονικού μετώπου προηγείται στην τροφοδοσία επιλέγοντας να επιρρίψει τις ευθύνες στις αντίπαλες κυβερνήσεις. Με τα παράπονα του λαού ολόενα να αυξάνονται ο Κυβερνητικός επίτροπος δίνει μακρά συνέντευξη για αυτό το ζήτημα. Παραδέχεται πως το πρόβλημα προκύπτει από την έλλειψη διαθέσιμων βαγονιών για τη μεταφορά τροφίμων επειδή όλα τα βαγόνια χρησιμοποιούνται για τις ανάγκες του επισιτισμού των στρατευμάτων. Με τις προσωπικές παρεμβάσεις του ίδιου αλλά και του Προξένου δόθηκε η άδεια για δύο βαγόνια την ημέρα μέχρι την Βέροια αλλά και αυτό άλλαξε όταν αυξήθηκαν οι στρατιωτικές ανάγκες από την κατάληψη του Μοναστηρίου. Η οργάνωση της διάθεσης των βαγονιών και της έγκρισης των αιτήσεων από τους εμπόρους ή τις συντεχνίες ανήκε όπως φαίνεται στον Γάλλο Πρόξενο του οποίου όμως τα «χέρια είναι δεμένα» από τις ανάγκες της προέλασης των συμμάχων. Σε

---

¹¹⁸ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.223,19/10/1916,σ.1

¹¹⁹ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.228,9/11/1916,σ.1,3

ομιλία του στην αίθουσα του Γυμνασίου μετά από νέα επίσκεψη στη Θεσσαλονίκη δικαιολογείται :¹²⁰

«Πρέπει να τονισθή ότι η Δ. Μακεδονία ευρίσκεται εις το χειρότερον μέρος του αλληλοσπαρασσομένου κόσμου. Δεν έχει θάλασσαν, δεν έχει παρά μίαν σιδηροδρομικήν γραμμήν από την οποία πρέπει να τρέφονται οι εκατοντάδες χιλιάδες του συμμαχικού στρατού του μαχομένου εις το μέτωπον, ευρίσκεται δε προσέτι εν μέσω δύο εχθρικών μετώπων[...]».

Ωστόσο, οι πιέσεις φαίνεται ότι έφεραν αποτέλεσμα: Οι ανάγκες του τοπικού γαλλικού στρατού θα καλύπτονται με αγορές προϊόντων από την τοπική αγορά, έτσι ώστε και το τοπικό εμπόριο να τονωθεί και να απελευθερωθούν διαθέσιμα βαγόνια από τη Θεσσαλονίκη για τον επισιτισμό του λαού. Με αυτή την ρύθμιση εξασφαλίστηκαν δυο βαγόνια για τη μεταφορά σιτηρών και αλεύρων έως τον σιδηροδρομικό σταθμό της Βέροιας. Πρόθεσή του Ηλιάκη ήταν να επιτύχει να μεταφέρονται από την Βέροια στην Κοζάνη με αγωγάτες «επ' ονόματι του Δήμου» και από εκεί να πωλούνται σε τιμή κόστους –με μόνη επιβάρυνση τα έξοδα μεταφοράς-στο κοινό. Επειδή όμως ο Δήμος δεν έδειξε καμία προθυμία να αναλάβει αυτό το έργο, αποφάσισε να το αναλάβει η Κυβερνητική αντιπροσωπεία η οποία με μια επιτροπή θα αναλάβει τη συγκέντρωση των ειδών στην Κοζάνη και την διανομή τους στις επαρχίες. Δημοσιεύεται στην εφημερίδα ο «Κανονισμός της επί του επισιτισμού επιτροπής» με 14 άρθρα. Θα καταρτιστεί μια Επιτροπή Επισιτισμού με έναν Επόπτη ,τον Νομάρχη και τον Αστυνομικό Διευθυντή που θα ορίζει την τιμή του αλευριού και του σίτου ανάλογα με την τιμή αγοράς ,τα έξοδα μεταφοράς και μια προμήθεια 2% .Θα μοιράζεται αλεύρι και σιτάρι μόνο σε Δήμους, Κοινότητες, ομάδες ατόμων και λιανεμπόρους και ανάλογα με τον πληθυσμό και τις ανάγκες κάθε περιοχής. Η Επιτροπή επίσης θα κανονίζει με Αστυνομική διάταξη την τιμή του ψωμιού και του αλευριού για τον λαό ώστε να μην υπάρξει αισχροκέρδεια.

Η δρομολόγηση μιας λύσης για τις δύσκολες συνθήκες προμήθειας τροφίμων που βασάνιζαν τον λαό της Δυτικής Μακεδονίας 2 μόλις μήνες μετά την ανάληψη της θέσης του Κυβερνητικού Αντιπροσώπου αποδίδεται από την αρθρογραφία της εφημερίδας και στην «ευμένεια» των Γάλλων συμμάχων και στις υπεράνθρωπες προσπάθειες του Ηλιάκη. Τονίζεται ,όμως, έντονα ότι το κομμάτι της μεταφοράς από Βέροια προς Κοζάνη, εφόσον δεν υπάρχει άλλος τρόπος πρέπει να γίνει από τον λαό με ζώα :

«Δια ζώων του λαού πρέπει να γίνει η μεταφορά αυτή .Εάν περιμένει ο πεινών λαός να κατασκευάση ο Κυβερνητικός Αντιπρόσωπος ένα νέον

---

¹²⁰ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας,φ.230,19/11/1916,σ.1,φ.233,7/12/1916,σ.1 και φ.235,14/12/1916,σ.1

σιδηρόδρομον εδώ εις έναν μήναν μέσα, χωρίς μελέτην και χωρίς σίδερα πρέπει να καταλάβομεν όλοι μας ,ότι αυτό μόνον ο Θεός ημπορεί να το κάμει.[...]Εφρόντισεν επίσης δια συνεννοήσεως με την Γαλλικήν Επιμελητείαν, όπως τα ζώα τα οποία θα μεταφέρουν από Βεροίας μέχρι Κοζάνης τα εμπορεύματα μη επιτάσσονται, ενώ οι αγωγιάται θα πληρώνονται δια την μεταφοράν 16 λεπτά κατ' οκάν, θα έχουν δε το δικαίωμα να λαμβάνουν από την Γαλλικήν επιμελητείαν από την Βέροϊαν 3 οκάδες βρώμη δι' έκαστον ζών με την τιμήν που κοστίζει εις τον Γαλλικόν στρατόν. Θα είμεθα άξιοι της τύχης μας οι Μακεδόνες, αν δεν καταβάλωμεν πάσαν προσπάθειαν να διευκολύνωμεν το δυσχερές έργον του ημετέρου διοικητού, ο οποίος τόσοσ πατρικώς δι' ημάς εργάζεται.» (η υπογράμμιση δική μου).¹²¹

Επιπρόσθετα, η μεταφορά των τροφίμων θα γίνεται υπό την προστασία της Γαλλικής Επιμελητείας ως εξής : 5 «καραβάνια» των 200 ζών το καθένα θα συνοδεύεται από φρουρά 5 στρατιωτών της Εθνικής άμυνας και 1 ή 2 Γάλλων στρατιωτών ώστε να μην κινδυνεύουν από επίταξη ή καθυστέρηση για έλεγχο.

Οστόσο, όπως προκύπτει από το κεντρικό άρθρο της 21ης Δεκεμβρίου 1916,παρά τις προσπάθειες μέχρι εκείνη τη στιγμή ο λαός της Δυτικής Μακεδονίας αποδεικνύεται «αγνώμων», αφού κανείς δεν έχει προσφέρει το ζώο του για τη μεταφορά :

«Καθ' α ανηγέλθη τηλεγραφικώς εις τον ενταύθα κυβερνητικόν αντιπρόσωπον κ. Ι. Ηλιάκην, χθες εξεφοτώθησαν εις Βέροϊαν 17 βαγόνια αλεύρου και αποικιακών προωρισμένα δια την Δ. Μακεδονίαν. Πρόκειται δε να έρχονται καθ' εβδομάδα 14 βαγόνια προς τον σκοπόν τούτον. [...]Δεν πρέπει επομένως να παραπονούμεθα ότι δεν έχωμεν άλευρα. Εάν τα άλευρα ταύτα βραδύνουν να φθάσουν μέχρις εδώ, τούτο οφείλεται εις το ότι κανείς εκ των Μακεδόνων, μα κανείς απολύτως, δεν προσέφερε το φορτηγόν ζών του, μόλον το προσφερόμενον επωφελές αγώγιον και τας δοθείσας εγγυήσεις κατά της επιτάξεως, όπως συνδράμη τον Κυβερνητικόν αντιπρόσωπόν μας εις το δυσχερές έργον του επισιτισμού. Έτσι δίδομεν όλοι να εννοηθή ότι εδώ πέρα τίποτε δεν ημπορεί να γίνη με το καλόν, και αν ακόμη πρόκειται περί αυτής της ζωής μας. Είναι επομένως υποχρεωμένος ο κ. Κυβερνητικός αντιπρόσωπος να προβή εις την επίταξιν των ζώνων των αναγκαιούντων δια την μεταφοράν των αλεύρων εκ Βεροίας εις Κοζάνην[...]Πρέπει αν νοήσωμεν όλοι μας ,ότι υπο τας παρούσας περιστάσεις πρέπει όλοι να συνεργαζόμεθα ,όπως διευκολύνωμεν την ζωήν εδώ...»

---

¹²¹ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.235,14/12/1916,σ.1-2.Για να προλάβει όλα τα ενδεχόμενα ξεκαθαρίζει ότι αν δεν προσέλθουν αγωγιάτες να αναλάβουν την μεταφορά θα εφαρμοστεί το μέτρο της επίταξης.

Την ίδια στιγμή ανεβαίνει η τιμή της μεταφοράς από 16 σε 20 λεπτά την οκά (ως επιπλέον κίνητρο), ενώ ακούγονται παράπονα για σοβαρές ελλείψεις σε επαρχίες (Ανασελίτσης) και για αισχροκέρδεια αρτοποιιών (πώληση ελλιποβαρούς ψωμιού).

Από τις αρχές του 1917 αρχίζει σταδιακά να εισάγεται κάποια ποσότητα αλευριού και σίτου χωρίς όμως να λύνεται οριστικώς το πρόβλημα του επισιτισμού όπως θα φανεί μετέπειτα. Μια σοβαρή καταγγελία για εμπόρους –αντιπροσώπους σωματείων που πήραν άδεια για βαγόνια με προϊόντα από τη Θεσ/κη και οι οποίοι είτε τα πούλησαν στη Βέροια είτε μετέφεραν και φορτία άλλων εμπόρων μαζί με τα δικά τους με υπέρογκο αντίτιμο (20-30 λεπτά την οκά αντί 3 που πληρώνεται στον σιδηρόδρομο) δείχνει πως αναμφίβολα προέκυψαν και φαινόμενα αισχροκέρδειας (ανάμεσα στους εμπόρους αυτούς ήταν και ο πρόεδρος του σωματείου παντοπωλών Δημήτριος Δρίζης ο οποίος αρνήθηκε μέσω επιστολής τις κατηγορίες). Παρόλα αυτά ο δήμαρχος Σερβίων σπεύδει να ευχαριστήσει δημόσια τον Κυβερνητικό Αντιπρόσωπο για την μέριμνα που δείχνει και η Ηχώ, προκειμένου να προβάλλει τον Ηλιάκη ως ιδανικό ηγέτη, προτρέχει με το εξής:

« Ο πτωχός κόσμος ευγνωμονεί.

*Επιτέλους εχόρτασεν ο πολύς πτωχός κοσμάκης ψωμί και έλλειψεν η απαισία εκείνη του συνωστισμού εις τους φούρνους εικόν. Όλοι πλέον επρομηθέυθησαν αλεύρι και ευλογούν τον κυβερνητικόν μας επίτροπον κ. Ηλιάκην δια των ενεργειών και προσπαθειών του οποίου όχι μόνον απηλλάγημεν του φάσματος της πείνης αλλά τρώγομεν ψωμί καθαρό και ευθηνό.»*¹²²

Η πορεία όμως δείχνει πως ο επισιτισμός δεν λειτουργεί όπως προβλεπόταν: Ο πρώτος θάνατος από αστία στο Κωνσταντίτικο (= Γαλατινή) αποδίδεται στο γεγονός ότι συσσωρεύονται βαγόνια με τρόφιμα στη Βέροια αλλά συστηματικά όσοι έχουν ζώα αποφεύγουν να αναλάβουν τη μεταφορά. Από τον Αύγουστο του 1916 μέχρι τον Φεβρουάριο 1917 μόνο το 1/5 των φορτίων από Θεσ/κη (σύμφωνα με τις άδειες που δόθηκαν) έφτασε στην αγορά της Κοζάνης.¹²³ Για την κατάσταση αυτή ευθύνεται αποκλειστικά η αισχροκέρδεια και η απόκρυψη των εμπορευμάτων από τους εμπόρους με αποτέλεσμα να αναγκασθεί η Αστυνομική Διεύθυνση να εκδώσει διαταγή :1) Να υποβάλλεται λεπτομερής κατάσταση των εισαγόμενων προϊόντων από όλους του εμπόρους 2) Να απαγορεύεται η εκφόρτωση στην αποθήκη χωρίς την παρουσία χωροφύλακα 3) Να απαγορεύεται η πώληση ποσότητας πάνω από μία οκά των ειδών πρώτης ανάγκης χωρίς άδεια από την Αστυνομική Διεύθυνση. Κάθε παραβίαση συνεπάγεται κατάσχεση και εκποίηση των εμπορευμάτων.¹²⁴

¹²² Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.240,4/1/1917,σ.2

¹²³ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.249,5/2/1917,σ.2,φ.252,25/2/1917,σ.2

¹²⁴ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.253,19/2/1917,σ.3

Η στάση του Ηλιάκη απέναντι στα φαινόμενα αισχροκέρδειας είναι αυστηρή. Δηλώνει ότι δεν επικροτεί το σύστημα της παροχής άδειας για μεταφορά εμπορευμάτων μόνο με το πιστοποιητικό μέλους των Φιλελευθέρων που γινόταν κάποτε και ότι τα βαγόνια με τα τρόφιμα παραδίδονται στην επιτροπή επισιτισμού και τον πρόξενο και διαμοιράζονται ανάλογα με τις ανάγκες του πληθυσμού. Θεωρεί όμως φυσικό να μην χορηγείται το δικαίωμα να φορτώνουν εμπορεύματα σε βαγόνια που «παραχωρούνται» από τους συμμάχους *«όσοι διάκεινται εχθρικός εις τον αγώνα των»*, αλλά και όσοι στο παρελθόν δε μετέφεραν τα εμπορεύματα στον προορισμό τους. Στη συνέχεια εκφράζει την πικρία του για την συμπεριφορά των ιθυνόντων των συντεχνιών, αφού ενώ εκείνος είχε παραχωρήσει άδεια στις συντεχνίες να μεταφέρουν εμπορεύματα απευθείας (παρανομώντας αφού δεν επιτρέπεται σύμφωνα με τον Νόμο στα σωματεία να εμπορεύονται), οι έμποροι ενέπλεξαν έναν κεφαλαιούχο που αγόραζε τα προϊόντα εξ αρχής και μετά τους τα έδινε -όχι βέβαια χωρίς τόκο- και διόρισαν εν είδει προξένου έναν αντιπρόσωπο για τις δουλειές τους στη Θεσσαλονίκη, φροντίζοντας μόνο για τη δική τους κερδοφορία και όχι για την ευημερία του λαού. Γι' αυτό, δηλώνει ο Ηλιάκης, η «παρανομία» αυτή θα σταματήσει, αν και γνωρίζει πολύ καλά ότι μ' αυτόν τον τρόπο θα αποκτήσει προσωπικούς εχθρούς, αυτούς που νόμισαν ότι θα μπορούν ανενόχλητοι να κερδοσκοπούν, αλλά αυτό δεν τον ενδιαφέρει και δεν ήρθε για να κάνει *«βαγονοπολιτική»*.¹²⁵ Αμέσως τα προεδρεία αρκετών Συντεχνιών (σιδηρουργών, κτηνοτρόφων, καραγωγέων, κ.λ.π.) δημοσιεύουν ψηφίσματα αποδοκιμασίας του Προέδρου των Συντεχνιών Χατζή Βλάτσα για την δράση του στο θέμα της προμήθειας των εμπορευμάτων για να εξασφαλίσουν ταυτόχρονα και την ευμένεια του Κυβερνητικού Αντιπροσώπου.

Το φάσμα της πείνας συνεχίζει να πλανάται πάνω από τον λαό που κάθε μέρα φτάνει στον Ηλιάκη από τις άκρες και των δύο νομών ζητώντας λύση στην πείνα για να πάρει απάντηση ότι σ' αυτές τις συνθήκες βρίσκονται όλα τα κράτη, ότι πρέπει να κάνουμε υπομονή γιατί περισσότερο απ' όλους ανησυχεί η κυβέρνηση για όσα υποφέρει ο λαός. Τα μέτρα για τη δίκαιη διανομή του ψωμιού αφορούν την διανομή με λίστα ονομάτων έξω από τους φούρνους, το όριο των 150 δραμιών ανά άτομο, τη διατίμηση στη 1δραχμή και 10 λεπτά την οκά κ.α.¹²⁶

Νέα δεδομένα προέκυψαν τον Απρίλιο του 1917 όταν ανακοινώθηκε από τη μικτή επιτροπή στη Θεσσαλονίκη ότι διακόπτεται τελειώς η παραχώρηση βαγονιών για τη Δυτική Μακεδονία λόγω των στρατιωτικών αναγκών. Ο επισιτισμός θα γίνεται μέσω Κατερίνης και θα παραχωρηθούν δύο βαγόνια την εβδομάδα για τη Φλώρινα εξαιτίας της απόστασης. Ο

---

¹²⁵ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.258,9/3/1917,σ.1-2

¹²⁶ Η Ηχώ στις 9.4.1917 δημοσιεύει και μια επιστολή τριών αρτοποιών που πρόσφεραν την κατασκευή ψωμιού σε 1 δραχμή την οκά αλλά, άγνωστο γιατί, δεν προτιμήθηκαν.

Ηλιάκης και ο Πρόξενος De Berne Lagarde πήγαν στην Κατερίνη όπου συμφώνησαν με τον στρατιωτικό διοικητή Κατερίνης τα εμπορεύματα να φτάνουν από τη Θεσσαλονίκη με πλοίο στην Κατερίνη και από εκεί με κάρα και συνοδεία Γάλλων ιππέων να φτάνουν στον Άγιο Δημήτριο.¹²⁷ Από τον Άγιο Δημήτριο θα μεταφέρονται με ζώα και συνοδεία Γάλλων ιππέων στην Κοζάνη για διανομή. Ο τρόπος αυτός υποστηρίζεται ότι θα είναι και πιο φθηνός για τις απομακρυσμένες περιοχές π.χ. για το Τσοτύλι σήμερα η μεταφορά από Θεσσαλονίκη κυμαίνεται στα 75- 80 λεπτά την οκά ενώ μέσω Κατερίνης υπολογίζεται ότι θα είναι 60-70 λεπτά. Ο Ηλιάκης δικαιολογεί πλήρως την αποκλειστική χρήση των βαγονιών για τις στρατιωτικές ανάγκες από τους συμμάχους γιατί από αυτούς εξαρτάται η επιτυχία του αγώνα και η απόκτηση της ελευθερίας του λαού. Γι' αυτό και εκφράζει και πάλι την ευγνωμοσύνη για την «αδελφική υποστήριξη» για την εξυπηρέτηση των αναγκών του λαού. Αν το νέο αυτό σύστημα επισιτισμού δεν λειτουργήσει, «πταίομεν ημείς».¹²⁸

Έκτακτα μέτρα όπως η άρση της διατίμησης των δημητριακών και η άρση της απαγόρευσης των εξαγωγών από τόπο σε τόπο στη Δυτική Μακεδονία ελήφθησαν για τον «δύσκολο» μήνα Μάιο με τη συνδρομή του Γάλλου απεσταλμένου από το στρατηγείο ειδικά για τον επισιτισμό Le Courtois. Από εκεί και πέρα οι προσπάθειες στράφηκαν στην οργάνωση της νέας παραγωγής για τον επόμενο χειμώνα. Με την εγκύκλιο 2042 /12/5/1917 ο Ηλιάκης οργανώνει επιτροπές σε κάθε χωριό από τους τοπικούς άρχοντες που θα καταγράφουν όλη την παραγωγή κάθε αγρότη, θα ξεχωρίζουν το απαραίτητο ποσό για τις ανάγκες της διαβίωσης και τη νέα σπορά και το περίσσειμα θα πωλείται μόνο με άδεια της αστυνομίας. Έτσι θα γνωρίζει η κεντρική εξουσία σε ποια μέρη υπάρχει πλεόνασμα και έλλειμμα ώστε να λάβει τα μέτρα της. Με το υπ.αριθμ 2566 διάταγμα της Προσωρινής Κυβέρνησης αποφασιζόταν η αγορά όλου του πλεονάσματος της φετινής παραγωγής από Τράπεζες για λογαριασμό του Δημοσίου και την αποθήκευση του σε αποθήκες (για τον Νομό Κοζάνης σε αποθήκες στην Κοζάνη, Σιάτιστα, Καϊλάρια και Λειψίστα). Αλλά η καθυστέρηση λειτουργίας των αποθηκών συσώρευσε τα πλεονάσματα στους παραγωγούς που άρχισαν να πωλούν ιδιωτικά και σε υπέρογκες τιμές με συνέπεια να εκδοθεί από τον Κυβερνητικό αντιπρόσωπο η υπ.αριθ.2916 εγκύκλιος για σύσταση νέων επιτροπών σε συγκεκριμένες πόλεις και χωριά που θα νοικιάσουν αποθήκες για τη συγκέντρωση των σιτηρών. Οι επιτροπές θα καθορίζουν την διάθεση ανάλογα με τις ανάγκες.¹²⁹

Τα «αναγκαία» αυτά μέτρα έκαναν πολλούς να φυγαδεύσουν караβάνια τροφίμων και η Ηχώ απορεί πραγματικά για την αδιαφορία του λαού να προβεί σε καταγγελίες. Πράγματι, η ανεύρεση από την Αστυνομία κρυμμένων ποσοτήτων τροφίμων σε σπίτια και

---

¹²⁷ Όχι το ομώνυμο χωριό του Νομού Κοζάνης

¹²⁸ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.267,12/4/1917,σ.1-2

¹²⁹ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.289,12/7/1917,σ.2

αποθήκες εμπόρων, η ανάμειξη των σιτηρών με ξένες ύλες για μεγαλύτερο κέρδος ,η δημιουργία τεχνητής έλλειψης στην αγορά και έπειτα η άνοδος των τιμών (οι διατιμήσεις της Αστυνομίας σε είδη πρώτης ανάγκης ήταν σταθερά αυξανόμενες) και οι καταδίκες εμπόρων από το Πλημμελειοδικείο Κοζάνης για παραβίαση του Νόμου 703 «Περί αισχροκέρδειας» ήταν στις στήλες της εφημερίδας σε σταθερή βάση. Η βραχύβια σατιρική εφημερίδα «Κόπανος» του Κώστα Μισαηλίδη μέσα από τη σάτιρα παρουσίαζε ανάγλυφα την απελπιστική κατάσταση της διατροφής στην Κοζάνη:

« Ροκανιδίων το ανάγνωσμα.

Τα ροκανίδια βγαίνουν από το καλαμπόκι ή το καλαμπόκι από τα ροκανίδια;[...]Ο Χατζανδρέας επιμένει να λέγει ότι δεν θέλησε να πραξικοπηματίσει επι της διαφοράς αυτής συμφιλιώνων τα ροκανίδια με το καλαμπόκι μέσα στο μαγαζί του [...]Αλλά επειδή το καλαμπόκι σκέτο είναι πολύ βαρυστόμαχο , χάριν της υγείας των συμπολιτών του, εσκέφτηκε πως μπορούσε να αντικαταστήσει τα ροκανίδια με καλαμποκόζυλα....»¹³⁰

« Ο ύμνος των βαγονιών.

...Τι νομίζετε πως μπορεί να αλλάξει τας πολιτικές πεποιθήσεις ενός ανθρώπου;

Η συζήτηση; Η λογική; Τα επιχειρήματα; [...]Τίποτα απ' όλα αυτά .Εγώ λέγω πως μονάχα ένα πράμα μπορεί να αλλάξει τας πολιτικές πεποιθήσεις του ανθρώπου. Τ ο β α γ ό ν ι . Τι μαγική ,τι γλυκειά λέξι! Β α γ ό ν ι...»¹³¹

Δύο νέες εγκύκλιοι του Ηλιάκη (3194 και 3195) φροντίζουν η μία για την πάταξη των ιδιωτικών αγοραπωλησιών αντί με αστυνομική δύναμη με την καταγγελία από τον λαό με αντάλλαγμα το ¼ του κατασχεθέντος προϊόντος κα η άλλη για την αφαίρεση από τα δημητριακά του βάρους των ξένων σωμάτων (κυρίως άμμου) αν αυτό υπερβαίνει το 5%.¹³² Η εγκύκλιος 3302 απαγορεύει κάθε μεταφορά σιτηρών από τόπο σε τόπο χωρίς άδεια .Τα μέτρα εντείνονται με την πλήρη απαγόρευση της μεταφοράς σιτηρών για οποιοδήποτε λόγο χωρίς άδεια (Εγκύκλιος 3302 /4-8-1917) .

Τα παράπονα του κόσμου για την ποσότητα του ψωμιού (150 δράμια το άτομο) εκφράζονται με υπόμνημα της Ένωσης Συντεχνιών που δημοσιεύεται στην αντιπολιτευόμενη εφημερίδα «Αγών» και στέλνεται στον Κυβερνητικό Αντιπρόσωπο . Ο Ηλιάκης καλεί τα προεδρεία των Συντεχνιών για να τους εξηγήσει την διαφορά της Δυτική Μακεδονίας από την υπόλοιπη Ελλάδα που η ατομική ποσότητα δεν ξεπερνά τα 60-70 δράμια και η ποιότητα

¹³⁰ Εφημ.Κόπανος,φ.3,28/5/1917

¹³¹ Οπ.π.

¹³² Εφημ.Ηχώ της Μακεδονίας, φ.294,30/7/1917,σ.2

ψωμιού είναι πολύ χειρότερη. Επιπλέον η φετινή οικονομία γίνεται για να υπάρξει απόθεμα για όλη την χρονιά και μην επαναληφθούν τα φαινόμενα του 1916.¹³³ Επικαλείται το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης, της ίδιας του της οικογένειας στα Χανιά που σε γράμμα της του παραπονιέται για την πείνα και την εμπειρία του από ταξίδι στη Λαμία όπου δεν υπήρχε ζάχαρη ούτε για έναν καφέ, ενώ στην Κοζάνη επαρκεί και για γλυκά.

Η αρθρογραφία του «Αγών» στηλιτεύει την κακή κατάσταση των κεντρικών αποθηκών όπου τα σιτηρά κατατίθενται αναμειγμένα με άμμο, χώμα, κεραμίδια κ.α. Βρίσκει ατέλειες στα μέτρα επισιτισμού που δεν προβλέπουν για τη μελλοντική σπορά, για την τροφή των αροτριόντων ζώων κ.λ.π. Δημοσιεύονται όλα τα ψηφίσματα τη Ένωσης των Συντεχνιών για την παντελή έλλειψη ειδών πρώτης ανάγκης όπως ρύζι, ζάχαρη, λάδι, κ.α. Δίνει τα εύσημα για τα επιτυχή μέτρα στον Νομόρχη Κοζάνης Μακρή (και όχι στον Κυβερνητικό Αντιπρόσωπο).

Τους τελευταίους 3 μήνες του 1917 ο Ηλιάκης οργάνωσε στη Φλώρινα επιτροπή εξεύρεσης των κρυμμένων σιτηρών στα χωριά, έκανε αιφνιδιαστική επίσκεψη στους φούρνους της Κοζάνης απ' όπου πήρε δείγματα ψωμιού για έλεγχο (βρέθηκαν όλα ικανοποιητικά), έγιναν καταδίκες για πωλήσεις χωρίς άδεια και συλλήψεις για κρυμμένα σιτηρά.

Το 1918 το ζήτημα του επισιτισμού αφορά και πάλι την οργάνωση της επόμενης σοδειάς. Μετα από περιοδεία του κυβερνητικού αντιπροσώπου τον Απρίλιο σε πόλεις της Δυτικής Μακεδονίας δηλώνει πολύ ευχαριστημένος από την πορεία του επισιτισμού και δηλώνει ότι ο ίδιος παρά τις οδηγίες της Κυβέρνησης ανεβάζει το όριο των σιτηρών που αφήνει για κάθε παραγωγό κατά 30% και ανεβάζει (τετραπλασιάζει) και την αποζημίωση για τα αγώγια, ώστε όλοι να προσφέρουν τα ζώα τους για μεταφορές.¹³⁴

Οι αλλαγές στον πολιτικό και στρατιωτικό τομέα εξομαλύνουν το θέμα του επισιτισμού της Δυτικής Μακεδονίας καθώς φαίνεται από την αραιότερη αρθρογραφία περί του θέματος. Πέρα από κάποιες αναφορές για ελλείψεις, το 1919 γίνεται ελεύθερη η μεταφορά και η αγοραπωλησία τροφίμων και καταργείται ο επισιτισμός με επαναφορά του «προπολεμικού καθεστώτος».¹³⁵

Ανακεφαλαιώνοντας, στο ζήτημα του επισιτισμού ο Ηλιάκης σαφώς προσπάθησε να συμβιβάσει τις ανάγκες εφοδιασμού των συμμάχων που είχαν επιτάξει και τα μεταφορικά μέσα και τα τρόφιμα με τις ανάγκες μιας ολόκληρης περιφέρειας. Προσπαθεί με όλους τους τρόπους να πείσει τον λαό για την προτεραιότητα των στρατιωτικών αναγκών και θεωρεί

---

¹³³ Εφημ. Αγών, φ.2,11/6/1917, και Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.310,27/9/1917,σ.1-2, φ.311,1/10/1917,φ.322,8/11/1917.

¹³⁴ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.363,24/6/1917,σ.2

¹³⁵ Εφημ. Ηχώ της Μακεδονίας, φ.428,14/6/1917,σ.3

πως γι αυτόν ακριβώς τον λόγο κάθε παραχώρηση που κάνουν προς όφελος του επισιτισμού του άμαχου πληθυσμού είναι πράξη άξιας θαυμασμού και ευγνωμοσύνης. Είναι αρκετά αυστηρός απέναντι στην αισχροκέρδεια ,επιρρίπτει ευθύνες στον λαό που δεν συνεργάζεται με τις αρχές και δεν εκτιμά τις προσπάθειες και τις δικές του και των συμμαχικών στρατευμάτων. Σταθερό επιχείρημα αποτελεί η θέση της Δυτικής Μακεδονίας στο κέντρο των πολεμικών επιχειρήσεων και μακριά από τη θάλασσα και η σύγκριση με την κατάσταση στην υπόλοιπη Ελλάδα (χαρακτηριστική είναι η κίνηση του να κρεμάσει έξω από το γραφείο του ένα ψωμί από την Αθήνα για να βλέπουν όλοι τι είδους ψωμί υπάρχει στην Αθήνα και ποιας ποσότητας).¹³⁶ Γίνεται αγώνας να κατασταλούν οι απάτες των εμπόρων με τη συνδρομή των γαλλικών αρχών, ενώ άλλες φορές χρησιμοποιείται εκφοβιστική γλώσσα για τη συμμόρφωση προς τα μέτρα και άλλες φορές το μόνο επιχείρημα είναι η υπομονή λόγω των έκτακτων περιστάσεων . Η εξομάλυνση του επισιτιστικού προβλήματος ήρθε μετά την παύση των εχθροπραξιών και την απομάκρυνση των στρατευμάτων.

3.3. Ο Ηλιάκης και οι τοπικές αρχές.

3.3.1. Οι συγκρούσεις - οι δημοτικές αρχές.

Με την κήρυξη της επανάστασης στην Κοζάνη και την επίσημη τοποθέτηση του ως Κυβερνητικού Αντιπροσώπου ο Ηλιάκης σε δύο ομιλίες προς τον λαό διακήρυξε τις αρχές σύμφωνα με τις οποίες προτίθεται να κυβερνήσει. Απευθύνεται προς όλους ανεξάρτητα από τα πολιτικά τους φρονήματα ή την εθνική καταγωγή και ζητά συνεργασία. Αν δεν θελήσουν να συνεργαστούν απαιτεί «τυφλή υπακοή».

Και πράγματι η στάση απέναντι σε όσους δεν συνεργάζονται με το καθεστώς της Εθνικής Άμυνας είναι άτεγκτη. Εκτός από την ανακοίνωση ότι δεν θα πραγματοποιήσει υποχρεωτική στρατολογία και την αφορολόγητη απόσταξη σταφυλιών για 45 μέρες , οι υπόλοιπες δράσεις είναι προς την προαναγγελθείσα κατεύθυνση. Ανακοινώνει σε δυο «τέως» συμβολαιογράφους της Κοζάνης,τον Ν.Γάσπαρη και Κ.Τζίκαν να παραδώσουν στον Ειρηνοδίκη τα αρχεία τους εντός 15 ημερών, αλλιώς θα γίνει κατάσχεση δια της βίας *«χάριν των συμφερόντων των πολιτών»*.¹³⁷ Με επιστολή του διατάσσει τον Φρούραρχο Λειψίστης εντός 4 ημερών ή να προσχωρήσει αυτός και ο λόχος του στο κίνημα ή να αναχωρήσουν από τη Λειψίστα χωρίς συνέπειες ,άοπλοι οι στρατιώτες , μόνο με το ξίφος και το πιστόλι τους οι αξιωματικοί. Αν αρνηθούν θα προκαλέσουν την αιματοχυσία αδερφικού αίματος και την

---

¹³⁶ Εφημ.Ηχώ της Μακεδονίας, φ.267,12/4/1917,σ.2

¹³⁷ Εφημ.Ηχώ της Μακεδονίας,φ.226,3/11/1916,σ.3

ανάμειξη των συμμάχων. Ο Φρούραρχος είχε προβεί στην σύλληψη και αποστολή στα Γρεβενά του Αστ. Δ/ντη Λαψίστης Ιωάννη Μπονάκη και κατηγορούνταν όλος ο λόχος ως σύνδεσμος ανάμεσα στους Βούλγαρους και στην Αθήνα (άρα διενεργούσε κατασκοπεία).¹³⁸ Στις αρχές του Οκτωβρίου 1917 ο Φρούραρχος Παπαδόπουλος Γεώργιος προσχώρησε στο Εθνικό κίνημα και έτσι λύθηκε το ζήτημα. Στα τέλη του Οκτωβρίου συνέβησαν συμπλοκές στο Ζουπάνι (=Πεντάλοφος) ανάμεσα στο λόχο Γρεβενών (ο οποίος ήταν με το μέρος της Κυβέρνησης των Αθηνών) και τους στρατιώτες της Εθνικής Άμυνας που είχαν κηρύξει την προσχώρηση στο κίνημα. Η Ηχώ αναφέρει μόνο αυτή την άδικη επίθεση στο Ζουπάνι και το Παλαιόκαστρο από τους αντιβενιζελικούς των Γρεβενών.¹³⁹ Από άλλες πηγές ωστόσο αναφέρεται ότι οι συγκρούσεις πρέπει να κράτησαν όλο τον Οκτώβριο με τελική επικράτηση των βενιζελικών αφού ήρθαν ενισχύσεις από Κοζάνη και Καστοριά (σύνολο 137 άνδρες) και μετά από δίωρη συμπλοκή κατέλαβαν το χωριό. Εικοσι δύο άτομα (ανάμεσα τους ο Δήμαρχος και ο Ειρηνοδίκης) το έσκασαν διαφεύγοντας τη σύλληψη. Τα γεγονότα αυτά προκάλεσαν τον Ηλιάκη να δώσει άδεια, αν σε τοπικό επίπεδο οι αρχές κρίνουν απαραίτητο να μπορούν να προβούν σε κήρυξη στρατιωτικού νόμου. Μάλιστα, δίνει στη δημοσιότητα αναλυτικά τι προβλέπει ο στρατιωτικός νόμος, παρόλο που δεν τον κηρύττει ακόμα, ώστε ο λαός να έχει πλήρη επίγνωση.¹⁴⁰

Ένα παρόμοιο περιστατικό για το οποίο οι πληροφορίες από την Ηχώ είναι περιορισμένες λόγω έλλειψης των φύλλων εκείνης της περιόδου είναι η σύλληψη 10 στρατιωτικών στην Αιανή που πήγαιναν πεζοί να καταταγούν στη Θεσσαλονίκη στο στρατό της Εθνικής Άμυνας από τα Τρίκαλα και την Καρδίτσα. Οι πληροφορίες για το περιστατικό προέρχονται από τα απομνημονεύματα του Στέφανου Σαράφη ο οποίος ήταν ένας από τους συλληφθέντες. Είχαν ξεκινήσει τη νύχτα της 29/30 Σεπτεμβρίου 1916 ξεκίνησαν από τα Τρίκαλα και μετά από πορεία τριών ημερών έφτασαν για μια διανυκτέρευση στην Αιανή, η οποία ανήκε στην επαναστατική ζώνη όπως τους ενημέρωσαν άντρες που συνάντησαν εκεί και φορούσαν τα περιβραχιόνια της Εθνικής Άμυνας. Εκεί τους περικύκλωσε ένα απόσπασμα από τα Γρεβενά με επικεφαλής τον ίδιο λοχαγό που επιτέθηκε στον Πεντάλοφο, τον λοχαγό Κοτίνη. Παραδόθηκαν και οδηγήθηκαν σε φυλακή στα Γρεβενά. Δύο από αυτούς τραυματίστηκαν και ήταν σε δύσκολη κατάσταση.¹⁴¹ Μετά την παραίτηση τους από τον στρατό και την αποφυλάκιση τους επιχείρησαν πάλι στα τέλη Δεκεμβρίου αρκετοί από την ίδια ομάδα να περάσουν μέσω Σερβίων στην Κοζάνη και από κει στη Θεσσαλονίκη. Στα Σέρβια ο Γάλλος αστυνομικός τους έστειλε με αυτοκίνητο στην Κοζάνη στον στρατιωτικό

---

¹³⁸ Οπ.π.και Εφημ.Ηχώ της Μακεδονίας,φ.215,21/9/1916,σ.3

¹³⁹ Η έλλειψη των εφημερίδων ενός μήνα (21 Σεπτεμβρίου ως 19 Οκτωβρίου 1916) ασφαλώς οδηγεί σε έλλειψη πληροφοριών.

¹⁴⁰ Βήττος Χρ.(2008).σ.161-162 και Εφημ.Ηχώ της Μακεδονίας,φ.227.6/11/1916,σ.1

¹⁴¹ Εφημ.Ηχώ της Μακεδονίας,φ.223,19/10/1916,σ.2

διοικητή και μετά τη διαβεβαίωση του Νομάρχη Δελακοβία ότι πρόκειται για τους συλληφθέντες τον Σεπτέμβριο στην Αιανή , το βράδυ τους δέχθηκε ο Ηλιάκης σε τραπέζι και συνεννοήθηκε προσωπικά ο ίδιος με τον Βενιζέλο με γαλλική συνοδεία να τους πάνε στη Θεσσαλονίκη.¹⁴²

Ο Ηλιάκης προέβη σε αντικατάσταση των δημοτικών αρχών όσων δεν προσχώρησαν στο κίνημα στην περιοχή της δικαιοδοσίας του.¹⁴³

Τοπικές αρχές	Αντικαταστάτες	Απόφαση
Δήμαρχος Φλώρινας Γ. Λουκάς	Αναστάσιος Παπακωνσταντίνου	ΦΕΠΚ Β 4/15-10-1916
10 δημοτικοί σύμβουλοι Κοζάνης	18 νέοι τακτικοί δημοτικοί σύμβουλοι	ΦΕΠΚ Β 18/10-11-1916
Δήμαρχος Σερβίων Νικ.Χαρισίου	Ιωάννης Κοντοδίνας	ΦΕΠΚ Γ 265/17-11-1917
Δήμαρχος Βελβεντού Γ.Αντωνιάδης	Χαρίσιος Λάμπρου	ΦΕΠΚ Β 34/4-12-1916
3 δημοτικοί σύμβουλοι Βελβεντού	4 νέοι δημοτικοί σύμβουλοι	ΦΕΠΚ Β 34/4-12-1916
Δήμαρχος Σιάτιστας Αλέξανδρος Οικονομίδης	Ιωάννης Βουλγαρόπουλος	ΦΕΠΚ Β 43/16-12-1916
Δήμαρχος Κοζάνης Γ. Μάνος	Γ. Δεληβάνης	ΦΕΠΚ Β 50/24-12-1916
3 δημοτικοί σύμβουλοι Σιάτιστας	3 νέοι δημοτικοί σύμβουλοι	ΦΕΠΚ Β 2/3-1 -1916
Δήμαρχος Τσοτυλίου Νικ.Αδάμ Σταμούλας	Γ.Πανταζόπουλος	ΦΕΠΚ Β 43/16-12-1916
Δήμαρχος Λειψίστης(=Νεάπολη) Τριαντάφυλλος Θεοδώρου	Χρήστος Κατσάνος	ΦΕΠΚ Β 43/16-12-1916
Δήμαρχος Ζουπανίου (=Πεντάλοφος) Μιχαήλ Θεοδώρου	Δημήτριος Τσακνάκης	ΦΕΠΚ Γ 35/9-2-1918

Παρατηρήσεις: 1) Μετά τη αντικατάσταση του ο δήμαρχος Φλώρινας Γ.Λουκάς και ο γιατρός Αρ.Μπατλής, ο κτηματίας Π.Ρόμπος ,ο έμπορος Θ.Δημούδης και ο γυμνασιάρχης Ευάγγελος Τάνος συνελήφθησαν από τους Γάλλους και οδηγήθηκαν στις φυλακές

¹⁴² Σαράφης Στεφ.(1952).Ιστορικές αναμνήσεις.Αθήνα,σ.110-122.Η γνωριμία του Σαράφη με τον Ηλιάκη κράτησε αρκετά χρόνια αργότερα όπως μαρτυρεί ένα ταξίδι που έκαναν μαζί στο Άγιο Όρος το 1939.

¹⁴³ Βήττος Χρ.(2008).σ.154-165

Θεσσαλονίκης με την κατηγορία ότι ήταν γερμανόφιλοι και επικίνδυνοι για την ασφάλεια των συμμαχικών στρατευμάτων .¹⁴⁴

2) Η παραίτηση του δημάρχου Κοζάνης αιτιολογείται ότι έγινε λόγω της κατάστασης της παραμονής των συμμαχικών στρατευμάτων και των πολλαπλών αναγκών της πόλης. Η Ηχώ δηλώνει ότι ως δήμαρχος επι τετραετία άφησε τις καλύτερες εντυπώσεις (μάλιστα είχε παραθέσει και γεύμα στο σπίτι του στους Γάλλους και τον Ηλιάκη).¹⁴⁵

3) Στην εφημερίδα αναφέρονται όλοι οι διορισμοί δημάρχων ταυτόχρονα μέχρι εκείνη τη στιγμή στο φύλλο της 18/12/1916 .¹⁴⁶

Με αφορμή ένα περιστατικό δημόσιας κατηγορίας και υβρισμού του χαρακτήρα των Κρητικών γενικά (υπονοώντας μάλλον και τον Ελευθέριο Βενιζέλο) από κάποιον που δεν κατονομάζεται εκδόθηκε σχετική αστυνομική διάταξη. Με την αριθ.5 /21-2-1917 διάταξη της αστυνομικής διεύθυνσης Κοζάνης ανακοινώνεται ότι :

Α) Όποιος επικρίνει το υπάρχον καθεστώς ή τα πρόσωπα της προσωρινής κυβέρνησης θα συλλαμβάνεται.

Β) Κάθε συγκέντρωση οποιουδήποτε σωματείου για οποιονδήποτε λόγο θα λαμβάνει άδεια 24 ώρες πριν από την αστυνομική διεύθυνση.

Γ) Ο λόγος της συνεδριάσεως θα αφορά αποκλειστικά τους σκοπούς της ίδρυσης του σωματείου.

Δ) Υπεύθυνος για κάθε παραβίαση της διάταξης θα καθίσταται ο Πρόεδρος ή ο Αντιπρόεδρος και το Διοικητικό Συμβούλιο του σωματείου¹⁴⁷.

3.3 .2. Οι εκκλησιαστικές αρχές

Με την κήρυξη του επαναστατικού κινήματος στην Κοζάνη φάνηκε ότι οι σχέσεις με τον Μητροπολίτη Κοζάνης Φώτιο δεν θα ήταν αγαστές. Στην πρόσκληση να τελέσει αγιασμό στην κήρυξη της επανάστασης και στο συλλαλητήριο της 18^{ης} Σεπτεμβρίου ο Μητροπολίτης αρνήθηκε και αυτό εξόργισε τον Ηλιάκη:

«...Αλλ' ό Μητροπολίτης ηρνήθη να με βοηθήση. Ηρνήθη δυστυχώς να δώση βοήθειαν εις το εκπολιτιστικόν μου έργον. Ήρνήθη, διότι δέν ηδυνήθη νά ανελθη από το επίπεδον των προσωπικών ζητημάτων εις το επίπεδον των ιδεών. Ή πράξις αύτη απέδειξς, ότι είναι ανάξιος λειτουργός τού Υψίστου. Αλλα δεν έχω ανάγκην τών

---

¹⁴⁴ Βήττος Χρ.(2008).σ.165

¹⁴⁵ Εφημ.Ηχώ της Μακεδονίας,φ.237,21/12/1916,σ.2

¹⁴⁶ Εφημ.Ηχώ της Μακεδονίας,φ.236,18/12/1916,σ.3

¹⁴⁷ Εφημ.Ηχώ της Μακεδονίας,φ.254,22/2/1917,σ.2

ευλογιών τοιούτου λειτουργού. Δεν έχω ανάγκην ενός τοιούτου αγιασμού δια να έλθω εις επικοινωνίαν με τον Θεόν. Διότι τον Θεόν τον έχω εις την καρδιάν μου. Τον αισθάνομαι μέσα μου, διότι έχω την συναίσθησιν ότι αγωνίζομαι υπέρ της πατρίδος μου, υπέρ της θρησκείας των πατέρων μου, υπέρ των Ανθρωπίνων δικαίων...»¹⁴⁸

Η οριστική ρήξη ήρθε μετά τα Νοεμβριανά επεισόδια στην Αθήνα. Στις 30 Νοεμβρίου 1916 ο Ηλιάκης με μια ανακοίνωση που έστειλε στους μητροπολίτες Σερβίων και Κοζάνης, Φλώρινας και Σισανίου και Σιατίστης τους καλεί να σταματήσουν να μνημονεύουν αυτοί και οι ιερείς των μητροπόλεων τους το όνομα του «αιμοσταγούς», «ελληνοκτόνου» και «έκπτωτου του θρόνου» Βασιλιά και της οικογένειας του¹⁴⁹. Οι μητροπολίτες Φλωρίνης και Σισανίου και Σιατίστης συμμορφώθηκαν αλλά ο μητροπολίτης Κοζάνης Φώτιος αρνήθηκε. Στις 7 Δεκεμβρίου απελάθηκε από την Κοζάνη και φυλακίσθηκε σε μοναστήρι στη Θεσσαλονίκη. Μαζί του απελάθηκε και ο ανηψιός του Επίσκοπος Ειρηνοπόλεως Φώτιος (μετέπειτα Οικουμενικός πατριάρχης Φώτιος Β΄ 1929-1935). Τοποτηρητής της θέσης ορίστηκε ο μητροπολίτης Σισανίου και Σιατίστης Ιερόθεος. Επέστρεψε στη θέση του ο μητροπολίτης Φώτιος στις 15 Δεκεμβρίου 1917 από την Αίγινα που είχε εξοριστεί αφού δήλωσε ότι επιδοκιμάζει την πολιτική Βενιζέλου ως την πλέον συμφέρουσα για την Ελλάδα. Από τότε η φρασεολογία της Ηχούς γίνεται εξαιρετικά κολακευτική για τον μητροπολίτη («λατρευτός» «άξιος συγχαρητηρίων» κ.λ.π.), μέχρι τις 23 Ιουνίου 1918 όταν κάθισε στο εδώλιο του κατηγορουμένου στο Στρατοδικείο Κοζάνης «επι δυσμενεία κατά του καθεστώτος». «Δυστυχώς η ομολογία του ήταν απατηλή. Ο παλιός ιεράρχης είχε πλέον ποτισθή με το δηλητήριο της αντεθνικής ιδέας...»¹⁵⁰

Οι κατηγορίες ήταν οι εξής: 1) Το 1916 χαρακτήρισε σε συνέντευξη του σε αθηναϊκή εφημερίδα τους Βούλγαρους που έφτασαν στην Πτολεμαΐδα ως «αγγέλους και φορείς πολιτισμού». 2) Στον λόγο του προς τους εφένδρους τον Φεβρουάριο του 1918 τους είπε ότι ο ελληνικός στρατός είναι ικανός να κατακτήσει όλον τον κόσμο όταν έχει αρχηγό της εμπιστοσύνης του (θεωρήθηκε υπονοούμενο ως προς την απουσία του Κων/νου από το στράτευμα).. 3) Στον λόγο της 25^{ης} Μαρτίου μιλά για την υπερηφάνεια. 4) Στον λόγο της Μ. Παρασκευής υπαινίσσεται έναν «πάσχοντα» όπως ο Χριστός (εννοώντας τον βασιλιά Κωνσταντίνο). 5) Στην επέτειο της εθνικής ενότητας κάνει μορφασμούς και νοήματα να σταματήσουν οι ζητωκραυγές και τα χειροκροτήματα του λαού στον λόγο του ιεροκήρυκα που αναφέρεται στον Βενιζέλο. Η ποινή ήταν πενταετής φυλάκιση. Πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ένα περιστατικό που δεν καταγράφεται στα φύλλα της εφημερίδας. Ο βασιλικός

¹⁴⁸ Εθνική Πολιτική, Σεπτ.1920, τεύχος 6

¹⁴⁹ Εφημ.Ηχώ της Μακεδονίας,φ.232,30/11/1916,σ.1

¹⁵⁰ Εφημ.Ηχώ της Μακεδονίας,φ.363,24/6/1918,σ.3

επίτροπος στο δικαστήριο Ιωσήφ Κούνδουρος φέρεται στην περίφημη δοξολογία όπου ο μητροπολίτης ζήτησε από τον λαό να πάψει να ζητωκραυγάζει να προσέγγισε την Ωραία Πύλη και να χειροδίκησε αλληπάλληλα στον μητροπολίτη.¹⁵¹ Ο μητροπολίτης Φώτιος έμεινε περιορισμένος στη Μονή Πεντέλης μέχρι τις 15 Νοεμβρίου 1920 που επανήλθε στη θέση του.

Ο ανηψιός του Φώτιος ο οποίος μετά την εξορία του στη Θεσσαλονίκη έγινε στα 1929 Πατριάρχης Κων/λεως φαίνεται ότι τότε συμφιλιώθηκε με τον Ηλιάκη ο οποίος του ζήτησε συγχώρεση για την εξορία που του επέβαλε το 1916 η οποία ήταν αναγκαία για να καθησυχαστούν οι σύμμαχοι. Όπως περιγράφει ο ίδιος ο Ηλιάκης με επιστολή του ο Πατριάρχης Φώτιος το 1929 συγχωρούσε τον Ηλιάκη με τα εξής λόγια : «*διαβεβαιούμενος, ότι εκ του παρελθόντος, ο υπομινύσκει (ή υμετέρα εντιμότης), εν τή ημετέρα μνήμη απέμεινε και διατηρείται μόνον η εντύπωσις της ακραιφνούς φιλογενείας και φλογοράς φιλοπατρίας της υμετέρας εντιμότητος, ουδέν δέ επισκιάζει την προς αυτήν πολλήν εκτίμησιν καί αγάπην ημών*».¹⁵²

3.4 Οι σχέσεις με το Γαλλικό προξενείο

Από την αρχή της εγκατάστασης του ως επίσημος αντιπρόσωπος της κυβέρνησης της Θεσσαλονίκης ο Ηλιάκης δήλωνε πως σκοπός του είναι η απόλυτη συμπαράσταση στον κοινό αγώνα που κάνει με τους συμμάχους για να εξασφαλιστεί η προστασία από κατασκοπεία και λαθρεμπόριο και η εξυπηρέτηση των στρατιωτικών αναγκών όσον αφορά τις οδούς και τα καταλύματα. Σκοπός του επίσης είναι να τον αναγνωρίσουν ως ισότιμο σύμμαχο και να περιβάλλουν τον λαό της Δυτικής Μακεδονίας με εμπιστοσύνη.

«Διά τούτο καί είς τό μέλλον όλην ημών τήν προσοχήν θα έχωμεν εστραμμένην εις το να συνδεώμεθα στενώτερον με τους φίλους τούτους και ευεργέτας της φυλής μας, μακράν των οποίων δεν ήμπορουμεν να ζήσωμεν. Καί θα επιτύχωμεν τούτο διά της μερίμνης μας, όπως προσφέρωμεν θετικές υπηρεσίας προς αυτούς, με όλην την παρουσίαν των λόχων του Κράτους των Αθηνών εν Σερβίσις καί Γρεβενοίσι, των παρεμβαλλόντων τόσα προσκόμματα εις το έργον μας, και τάς υπηρεσίας μας ταύτας θα προσφέρωμεν χωρίς νά φεισθώμεν ουδεμιάς θυσίας ήτις ήθελεν απαιτηθή διά την επιτυχίαν του σκοπού μας τούτου.

---

¹⁵¹ Δημόπουλος Ιωάννης.(1994).*Τα παρά των Αλιάκμονα εκκλησιαστικά*. Έκδοση Ιεράς Μητρόπολις,σ.82 και Γερακάρης Νικόλαος.(1936).Σελίδες εκ της συγχρόνου ιστορίας. τόμος Α. Αθήνα. Εκδόσεις « Ελευθέρου ανθρώπου»,σ.271

¹⁵² Ηλιάκης.Ι.(1940), σ. 61-62.

Ούτω μόνον θα γίνωμεν σεβαστοί πρὸς τοὺς ευεργέτας της Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ θὰ αποδείξωμεν εμπράκτως, ὅτι το Ἐθνικὸν καθεστῶς ἔχει ὅλας τὰς ἠθικὰς καὶ υλικὰς δυνάμεις, διὰ νὰ δικαιούται νὰ περιβληθῆ ἀπὸ ὅλην τὴν στοργὴν αὐτῶν.»¹⁵³

Στὴν προσπάθεια νὰ πεισθῆ ὁ λαὸς τῆς Κοζάνης νὰ περιβάλλει με στοργὴ τοὺς Γάλλους ἐπιστρατεύεται ἀπὸ πλευρὰς τῆς εφημερίδας μιὰ φρασεολογία με πλῆθος κοσμητικῶν ἐπιθέτων:

«ευγενεῖς σύμμαχοι», «λατρευτὴ Γαλλία», «Γαλατικὴ ευγένεια», «ο ἱπποτικὸς καὶ δημοφιλὴς πρόξενος», «φίλιτοι σύμμαχοι», «τοῖς πάσι συμπαθὴς...», «μεγαλείου καὶ τῆς δόξης τοῦ μεγάλου καὶ ευγενοῦς Γαλλικοῦ ἔθνους, τοῦ αείποτε ευεργέτου τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς», «ἡ μεγάλη καὶ πεπολιτισμένη ευγενὴς Γαλλία», «ἡ πατρίδα τῶν μεγάλων φιλελλήνων», «ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης τοῦ μεγάλου καὶ ευγενοῦς Γαλλικοῦ ἔθνους, τοῦ αείποτε ευεργέτου τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς», « τὴν μεγάλην Γαλλικὴν καρδίαν»

3.4.1 Κοσμικὲς ἐκδηλώσεις

Ὁ Ηλιάκης ξεκινά μιὰ μακρὰ σειρά ἐπαφῶν τῶν Γάλλων στρατιωτικῶν καὶ διπλωματικῶν υπαλλήλων τῆς Κοζάνης με τὴν αστικὴ –θα λέγαμε – τάξη τῆς Κοζάνης καὶ τὶς τοπικὲς ἀρχές. Σκοπὸς τοῦ ἡ γνωριμία , ἡ ἀρση τῶν ἀντιθέσεων καὶ ἡ ἐπαφὴ τῶν ντόπιων με ἓνα «ευγενὲς καὶ μεγάλο ἔθνος». Οἱ γιορτὲς , τὰ γεύματα καὶ οἱ προσκλήσεις καταλαμβάνουν ἀρκετὸ χῶρο στὶς στήλες τῆς εφημερίδας ὥστε νὰ οἱ ἀναγνώστες νὰ ἀρχίσουν νὰ βλέπουν με ευμένεια τοὺς συμμάχους.

Ἡ ἀρχὴ γίνεται με ἓνα γεύμα ποὺ παραθέτει ὁ τότε δήμαρχος Κοζάνης κ. Γεώργιος Μάνος τὸν Νοέμβριο τοῦ 1916 πρὸς τιμὴν τοῦ προξένου ὅπου παρευρέθησαν οἱ νομάρχες Κοζάνης Δελακοβίας καὶ Φλωρίνης Καλεύρας, καὶ οἱ τοπικὲς διοικητικὲς, δικαστικὲς καὶ ἀστυνομικὲς ἀρχές καὶ ὁ Ι. Ηλιάκης.¹⁵⁴

«Ὁ κύριος Δήμαρχος περὶ τὸ τέλος τοῦ γεύματος ἤγειρε πρόποσιν ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης τοῦ μεγάλου καὶ ευγενοῦς Γαλλικοῦ ἔθνους, τοῦ αείποτε ευεργέτου τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ τῶν ευγενεστάτων ἀντιπροσώπων αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει μας Κας καὶ Κου De Berne Lagarde, ἣν καὶ ἀπῆντησεν ευχαριστῶν ὁ κύριος πρόξενος τονίσας μετὰ τῆς λεπτότητος ἐκείνης ἥτις καθιστᾷ τοσοῦτον συμπαθὴν τὴν γαλλικὴν ψυχὴν τὴν ἰδιαίτερα ευχαρίστησιν ἣν ἠσθάνθη ἰδὼν ὅτι ὁ κ. δήμαρχος

¹⁵³ Ἐθνικὴ πολιτικὴ ,Μάιος 1920,τεύχος 1

¹⁵⁴ Ἡχώ τῆς Μακεδονίας ,φ.227,6/11/1916,σ.2

συμμετέσχε μεταξύ των πρώτων εις αγώναν όστις είναι κοινός αγών των Ελλήνων και των Γάλλων».

Στη συνέχεια, μετά από πρόποση που απευθύνει ο νομάρχης Φλωρίνης παίρνει τον λόγο ο Ηλιάκης ο οποίος αναφέρεται *«εις τας πατρικάς φροντίδας υπέρ του δυστυχούς τούτου τόπου»* που λαμβάνει ο De Berne Lagarde και τον ευχαριστεί επειδή *«μοί εδόθη η ευκαιρία να μελετήσω κατά βάθος την γαλλικήν ψυχήν»* και επειδή *«[ο πρόξενος] μ' έκαμε να συγχύσω τα αισθήματά μου απέναντι της πατρίδος μου με τα αισθήματά μου απέναντι της Γαλλίας».*

Φαίνεται πως τους επόμενους 3 μήνες μέχρι τις αρχές του 1917 έχουν μεσολαβήσει αρκετά γεγονότα που έφεραν σε αντιπαράθεση τους Γάλλους και τους Κοζανίτες .Οι στρατιωτικοί περιορισμοί και η πείνα πρέπει να έφεραν τέτοια δυσαρέσκεια και αντιπάθεια ώστε ο ίδιος ο Ηλιάκης να δώσει έναν χορό σπίτι του για να *«να άρη τας μεταξύ των Γαλλικών στρατευμάτων και ημών παρεξηγήσεις, να αποκαταστήση την αμοιβαίαν εμπιστοσύνην και να δώση ακόμη μίαν ώθησιν εις την κοινωνία μας, ήτις πρέπει πλέον να συμμορφωθή προς τας λοιπάς πεπολιτισμένας κοινωνίας.»* Προσπαθεί ξεκάθαρα να δείξει στην τοπική «αριστοκρατία» το πρότυπο το οποίο πρέπει να μιμηθεί στην πορεία του εκπολιτισμού της. Η περιγραφή της βραδιάς καλύπτει περίπου τρεις σελίδες στην εφημερίδα που κατά γράφει πολλά πρόσωπα ονομαστικά (σύνολο ήταν πάνω από 150 άτομα),τους χορούς που χορεύτηκαν (Κρητικοί προς τιμήν του Ηλιάκη και καλαματιανός για να δούν οι Γάλλοι τους τοπικούς χορούς ενώ στο τελευταίο μέρος κυριάρχησε το Βαλς και οι «ευρωπαϊκοί χοροί»),τις κυρίες και δεσποινίδες που παρίσταντο και τα χαρίσματα κάθε μιας. Αποφεύγεται η περιγραφή των φαγητών για να μην προκληθούν τα χαμηλότερα στρώματα που ζούν στο φάσμα της πείνας.¹⁵⁵

«Και συγκεντρώθηκεν εκεί ό,τι διαλεχτό, ό,τι όμορφο έχει να δείξει η Κοζάνη. Δικοί μας και ξένοι. Το διαλεχτό ζευγάρι, ο αγαπητός εις όλους κόμης Jules de Berne Lagarde, πρόξενος της Γαλλίας μετά της κυρίας του, ο νομάρχης κ. Ν. Δελακοβίας. Από τις στρατιωτικές αρχές ο Colonel du Fourtou, Commandant le 1er Chasseurs d' Afrique μετά της ακολουθίας του, Colonel de Bournazel, Commandant le 2ème Chasseurs d' Afrique μετά της ακολουθίας του,ο Sous Intendant αντισυνταγματάρχης Majorelle, μετά της ακολουθίας του, ο chef de Bataillon κ. Simon Commandant de territoire de Kozani, ο chef de Bataillon κ. Buck commandant le centre de ravitaillement de Kozani, μετά της ακολουθίας του, ο λαχαγός Pradet και πλείστοι άλλοι αξιωματικοί. Οι εκ του προσωπικού του προξενείου ο κ. Pierre de Berne Lagarde, ο κ. Κιοσύ, ο κ. Κρετέν, ο διευθυντής της Γαλλικής Αστυνομίας κ. Makennehem, ο πρόεδρος των πρωτοδικών κύριος

---

¹⁵⁵ Ηχώ της Μακεδονίας ,φ.248,1/2/1917,σ.1-3

Δαφνομήλης, ο Εισαγγελεύς κ. Αναγνωστάκης, ο ειρηνοδίκης κ.Σακελλαρίου, ο Πταισματοδίκης κ. Βενιζέλος, ο μοίραρχος διευθυντής της Αστυνομίας κ. Ι. Σουρής, ο επιθεωρητής της Παιδείας κ. Νάτσινας, ο Γυμνασιάρχης κ. Μικρού και εν γένει πάσαι αι πολιτικά και στρατιωτικά ελληνικά και γαλλικά αρχαί, οι πλείστοι οικογενειακώς. Όλη η αριστοκρατία της Κοζάνης μορφώσεως, καταγωγής, πλούτου και ομορφιάς...»

Τον ίδιο μήνα (Φεβρουάριος) δίνεται ακόμα ένας μεγάλος χορός στην αίθουσα του Γυμνασίου από την πλευρά του Δημάρχου Γεώργιου Δεληβάνη αυτή τη φορά. Προστίθενται και άλλοι Γάλλοι αυτή τη φορά : *«ο λοχαγός κόμης Δελαμό ....ο διευθυντής του Τηλεγραφείου υπολοχαγός Ζέλερ.....ο δ/ντης της Αστυνομίας της ουδετέρας ζώνης Σερβίων κ.Λαγκροά...»*. Συγκεντρώνεται και πάλι όλη η καλή κοινωνία και ο συντάκτης της ανταπόκρισης Κ.Μισαηλίδης περιγράφει αναλυτικά τις κυρίες και τις δεσποινίδες και πάλι ,την διακόσμηση της αίθουσας με ελληνικές και γαλλικές σημαίες και επιμένει ιδιαίτερος στην ενθουσιώδη ατμόσφαιρα με ελληνικούς και ευρωπαϊκούς χορούς που άφησε κατευχαριστημένους τους Γάλλους αξιωματικούς.

«...Είναι υπέροχον! Φωνάζουν οι Γάλλοι αξιωματικοί, είνε μοναδικόν. Και όταν αύριον θα γυρίσουν στην ωραία Γαλλία θα προσπαθούν να αναπαραστήσουν την υπέροχη αυτή ζωγραφιά στους αγαπημένους τους.[...] Μέρα πια κατέβαινα τα σκαλιά και στη σκάλα αντάμωσα πια έναν Γάλλο αξιωματικό.— Που πάς;του λέω,τελείωσε. —Δεν θέλω να το πιστέψω αυτό, μου απαντά. Ήταν μαγεία .Θα ξαναέβω και ας είμαι μόνος. Θα θυμηθώ τη νύχτα!»

*«Κι έτσι ο ωραίος και βαθύς σκοπός για τον οποίον εδόθηκεν ο μεγάλος τούτος χορός, να σφύξη περισσότερο τους δεσμούς της κοινωνίας της Κοζάνης με τους συμμάχους μας Γάλλους επέτυχεν τόσον, ώστε να βλέπομεν τους αξιωματικούς από του ανωτέρου, μέχρι του κατωτέρου, μη ευρίσκοντας τον κατάλληλον τρόπον να εξωτερικεύσουν τα καταπλημμυρούντα αυτούς αισθήματα χαράς και ευχαριστήσεως».*¹⁵⁶

Οι υπερβολές στην αφήγηση στόχο έχουν να δημιουργήσουν μια φιλική διάθεση από την πλευρά της τοπική κοινωνίας για να δείξει τη φιλόξενη διάθεση της προς τους Γάλλους οι οποίοι επιδιώκεται να εκφράσουν και την «ειρηνική», «ευχάριστη» πλευρά τους .Οι προσπάθειες αυτές με μέσο τις χοροεσπερίδες φαίνεται ότι ενίσχυσαν τις πιο ιδιωτικές συναναστροφές. Καταγράφονται στην εφημερίδα κάποια γλέντια με Γάλλους αξιωματικούς και Κοζανίτες που αρχίζουν να ενστερνίζονται τις γαλλικές συνήθειες. Διαβάζουμε για *après midi* με Γάλλους αξιωματικούς που απαγγέλουν στίχους της Οδύσσειας του Ομήρου, για τις

---

¹⁵⁶ Ηχώ της Μακεδονίας ,φ.253,19/2/1917,σ.2

συγκεντρώσεις στον Ηλιάκη για μπρίτζ, για τη νέα φράση «jusq' au fond» που μαθαίνουν οι Κοζανίτες σε κάποια συγκέντρωση και για την πρόσκληση Γάλλου αξιωματικού από τον καθηγητή των γαλλικών Κωνσταντινίδη να παρακολουθήσει το μάθημα στο Γυμνάσιο και να κάνει τις παρατηρήσεις του .Επίσης, για τα αυτοσχέδια γλέντια που οργανώνει ο εκδότης της εφημερίδας Μιλτ. Τζώνης στο σπίτι του με γάλλους και έλληνες αξιωματικούς, ενώ ο ίδιος ο Τζώνης είναι από τους πρώτους που συμπεριέλαβε και Γάλλους καλεσμένους στον γάμο του στις 20 Νοέμβρη 1916 και πρωτίστως τον Γάλλο πρόξενο και τον Κυβερνητικό αντιπρόσωπο Ηλιάκη ,ο οποίος είναι και κουμπάρος. Ένα άλλο σημαίνον πρόσωπο που «άνοιξε το σπίτι του» στους Γάλλους είναι και ο Γεώργιος Μ.Παπακωνσταντίνου επ'ευκαιρία των αρραβώνων του με την Ελένη Δαρδούφα. Εκτός από τον κυβερνητικό αντιπρόσωπο Ηλιάκη και τις τοπικές, δικαστικές και αστυνομικές αρχές ανάμεσα στους καλεσμένους ήταν και οι λοχαγοί Pradet ,Jacquet και Crossillard. Και κλείνει ο συντάκτης με την προτροπή: *«Ελπίζω πως τόσα καλά σπίτια της πόλεως μας επί τη ευκαιρία του Τριωδίου θα σπεύσουν να τον μιμηθούν δια να προσκαλέσουν περισσότερους από τους ξένους μας να τους δώσωμε δείγματα της αγάπης μας πράγμα το οποίον δεν κάναμε έως τώρα αν θέλουμε να μας αγαπούνε κι εκείνοι. Πρέπει να σπείρωμε για να θερίσουμε.»*¹⁵⁷

Τα γεύματα θα συνεχιστούν σε κάθε ευκαιρία με την επίσκεψη ή την άφιξη ή την αναχώρηση κάποιου Γάλλου υπαλλήλου ή στρατιωτικού είτε από τον De Berne Lagarde είτε από τον Ηλιάκη .Όλα αυτά τα γεύματα η Ηχώ τα καλύπτει είτε με ξεχωριστό ρεπορτάζ είτε στη στήλη «Κοσμική κίνησις». Όποτε δίδεται ευκαιρία σε αυτές τις συγκεντρώσεις όσο κρατά ακόμα το πνεύμα του διχασμού (όπως στην αναχώρηση του Δ/ντη της Γαλλικής επιμελητείας Majorelle και την άφιξη του αντικαταστάτη του Delvoye) ο Ηλιάκης υπενθυμίζει στις προπόσεις του πόση ανακούφιση αισθάνεται που περιβάλλεται από ανθρώπους ενός λαού που μοιράζεται τα ίδια ανθρωπιστικά ιδανικά με τον ελληνικό λαό και πόση λύπη αισθάνεται που αυτή τη στιγμή που δεν έχει πάψει ο διχασμός η Αθήνα έχει χωριστεί εξαιτίας ενός «*τυράννου*» από την «*ελληνική ψυχή*» και ο ελληνικός λαός αποσπάται από «*τη δεύτερη πατρίδα του τη Γαλλία*».

Και οι Γάλλοι στρατιωτικοί και διπλωματικοί υπάλληλοι φαίνεται ότι κράτησαν μια ανοιχτή στάση προς τα τοπικά δρώμενα. Το 1^ο σύνταγμα των Κυνηγών της Αφρικής διοργάνωσε καλλιτεχνική εσπερίδα για τη συγκέντρωση χρημάτων για τους τραυματίες του πολέμου με μεγάλη επιτυχία όπως αναφέρεται στο ευχαριστήριο που δημοσίευσαν στην εφημερίδα .¹⁵⁸ Μια παρόμοια χορευτική εσπερίδα διοργάνωσαν η Φιλόπτωχος αδελφότης Κυριών Κοζάνης και οι Γάλλοι αξιωματικοί της φρουράς Κοζάνης υπέρ του Γαλλικού Ερυθρού Σταυρού με τη συνοδεία τη μπάντας των Ζουάβων.Την γιορτή τίμησαν ,σύμφωνα

¹⁵⁷ Ηχώ της Μακεδονίας ,φ.246,25/1/1917,σ.2

¹⁵⁸ Ηχώ της Μακεδονίας ,φ.233,7/12/1916,σ.2

με την εφημερίδα, όλες οι στρατιωτικές και πολιτικές αρχές, Ελληνικές και Γαλλικές.¹⁵⁹ Σε μια άλλη περίπτωση οι Γάλλοι αξιωματικοί προσφέρουν στον έρανο της Φιλοπτώχου αδελφότητας Κυριών για την αγορά ποδιών και παπουτσιών για φτωχούς μαθητές και μαθήτριες. Στην γιορτή για την Πρωτοχρονιά στη Γαλλία (που εφόσον ακολουθούσε το νέο ημερολόγιο γιορταζόταν 19 Δεκεμβρίου) το Προξενείο δεχόταν ευχές από τις τοπικές αρχές και τον λαό. Στο τεύχος της 8ης Φεβρουαρίου 1917 υπάρχει θεατρική κριτική για την παράσταση της «Γαλάτειας» του Βασιλειάδη και η αναφορά: «Από τους επισήμους δεν έλειπε κανείς, τόσο από τους ιδικούς μας όσο και από τους συμμάχους». Την έλλειψη μιας δημοτικής ή στρατιωτικής μπάντας αναπλήρωνε η μπάντα του Μαροκινού Συντάγματος (Σπαχήδες) που συμμετείχε και στην γιορτή της 25 Μαρτίου αλλά και αναγγέλλεται ότι θα εκτελέσει εμβατήρια σε κεντρικό σημείο της Κοζάνης επί τη ευκαιρία του Πάσχα: «Ευχαρίστως πληροφορούμεθα ότι επί τη ευκαιρία του Πάσχα η μουσική του ενταύθα από τινος αφιχθέντος γαλλικού πεζικού συντάγματος θέλει παιανίση σήμεραν από της 4ης μ.μ. ώρας εν τοις ενταύθα εξοχικοίς καφενίοις της οδού Τριανδρίας». Στη συνέχεια απευθύνονται ευχαριστίες στον Γάλλο διοικητή και προτροπές για αθρόα προσέλευση, ενώ βεβαιώνεται πως θα υπάρξει επανάληψη τη δεύτερη μέρα του Πάσχα στην πλατεία Αγίου Δημητρίου.¹⁶⁰ Τέλος, ο Μισαηλίδης, στενός φίλος του λοχαγού –ιατρού Pradet διοργανώνει ένα κοντσέρτο για να ακουστούν οι μουσικές συνθέσεις που γράφει ο Γάλλος λοχαγός εμπνεόμενος από την παραμονή του στη Μακεδονία.¹⁶¹

3.4.2 Δημόσιες εκδηλώσεις

Από τις πρώτες κινήσεις ένα μήνα μετά τον επίσημο διορισμό του Ηλιάκη ως κυβερνητικός αντιπρόσωπος ήταν να κάνει μια περιοδεία στις 19 Νοεμβρίου 1916 στην Καστοριά και την Εράτυρα με τον Πρόξενο και την οικογένεια του μαζί με υπαλλήλους του Γαλλικού προξενείου Κοζάνης. Στην Καστοριά συνάντησαν και τον Γάλλο πρόξενο του Ιστίπ, υπολοχαγό Bargeton, και έγιναν δεκτοί με ενθουσιασμό από τις Καστοριανές αρχές που ένα μήνα πριν είχαν δεχτεί συμμαχικές δυνάμεις. Η περιοδεία αυτή είχε σκοπό την ανακοίνωση του προγράμματος συνδιοίκησης με τους Γάλλους συμμάχους, την έκκληση για συνεργασία και τον διαχωρισμό από το «ανθελληνικό» κράτος των Αθηνών.

Η κυριότερη καινοτομία που εισήχθη στο πλαίσιο του Εθνικού Διχασμού και της παρουσίας του Ηλιάκη στην Κοζάνη ήταν ο εορτασμός της ονομαστικής εορτής του Ελ.Βενιζέλου στις 15 Δεκεμβρίου. Η γιορτή επρόκειτο να λάβει μορφή εθνικής γιορτής με σημαιοστολισμούς των δρόμων, των δημόσιων κτηρίων και των σπιτιών με κλειστά και τα

¹⁵⁹ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.334,24/12/1917,σ.2

¹⁶⁰ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.264,2/4/1917,σ.2

¹⁶¹ Κόπανος,φ.1,14/5/1917.

καταστήματα. Ο στολισμός των σπιτιών και των καταστημάτων υπήρξε αφορμή παρεξηγήσεως αφού δημόσιος κήρυκας από την παραμονή διαλαλούσε ότι θα τιμωρούνταν όποιος τολμήσει να μη στολίσει το σπίτι του, αλλά δημοσιεύτηκε άμεσα διάμειψη εκ του γραφείου της Κυβερνητικής Αντιπροσωπείας ότι ήταν με εντολή του Ηλιάκη ο οποίος επιθυμεί την αυθόρμητη εκδήλωση των αισθημάτων. Φυσικά η συμμετοχή των Γάλλων ήταν μαζική με την ορχήστρα από το πρωί να παιανίζει στους δρόμους και τις Γαλλικές αρχές μαζί με τον κυβερνητικό αντιπρόσωπο και όλες τις τοπικές αρχές (ενδεικτικά αναφέρουμε τον Δήμαρχο με το δημοτικό συμβούλιο, τον Μουφτή Κοζάνης, τους Επιθεωρητές Μέσης και Δημοτικής εκπαίδευσης, αντιπροσωπεία των Σωματείων και των Συντεχνιών, το διδακτικό προσωπικό των σχολείων κ.α.). Μετά τη δοξολογία ο Ηλιάκης παρέθεσε δεξίωση στο σπίτι του. Έπειτα ακολούθησε μαθητική γιορτή στο Γυμνάσιο και το βράδυ φωταγώγηση όλης της πόλης και λαμπαδηφορία από τους στρατιώτες της Εθνικής Άμυνας, μαθητές και λαό από την κεντρική οδό της πόλης καταλήγοντας στο σπίτι του Ηλιάκη που από το μπαλκόνι έπλεξε το εγκώμιο του «*αρχηγού του Έθνους*», κατηγόρησε τον Βασιλιά που παρέδωσε τη Μακεδονία στους Βούλγαρους και συνεχάρη τους εθελοντές στρατιώτες της Εθνικής Άμυνας. Η ονομαστική γιορτή του Βενιζέλου γιορτάστηκε και το 1917 στην Κοζάνη και στα Σέρβια, Βελβεντό, Σιάτιστα, Νεάπολη, Τσοτύλι, Γρεβενά, Καστοριά.¹⁶² Για το 1918 δεν υπάρχουν στοιχεία ενώ το 1919 έγινε μια δοξολογία στον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου.

Στη γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου οι Γάλλοι σύμμαχοι συνδέονται με τους προγόνους τους στο Ναυαρίνο, που χάρη σ' αυτούς μπορέσαμε να ελευθερωθούμε και για δεύτερη φορά τώρα δίνουν το αίμα τους για χάρη μας. Ο Ηλιάκης θεωρεί την ελληνική Επανάσταση γνήσιο τέκνο της γαλλικής επανάστασης και την σημερινή επανάσταση του Εθνικού κινήματος τη θεωρεί συνέχεια του 1821. Όπως τότε χωρίς τη βοήθεια των Γάλλων δεν θα πετύχαιναν οι Έλληνες το στόχο τους, έτσι και τώρα οι Γάλλοι ήρθαν να υπερασπιστούν τα ίδια ιδανικά που μας ενώνουν ως έθνη. Από την πλευρά των Γάλλων ο συνταγματάρχης De Fortou επιβεβαίωσε ότι μόνο όσοι είναι στο πλευρό του Εθνικού κινήματος είναι οι πραγματικοί συνεχιστές των προγόνων τους που μαζί με τους παντοτινούς φίλους και προστάτες αγωνίζονται υπέρ της δικαιοσύνης, της ελευθερίας και του πολιτισμού. Είναι ενδιαφέρουσα η σταχυολόγηση κάποιων αποσπασμάτων από την λυρική πένα του Κ. Μισαηλίδη που σήμερα ίσως αποτελούσαν λογοτεχνικά παρά δημοσιογραφικά πονήματα:

*«Ανάμεσα στις Γαλαζόλευκες κι η θριαμβική Τρίχρωμη Αδελφή στον αγώνα,
μάννα στοργική στον πόνο και στον καημό. Αετός μαζί και περιστέρι και γλαύκα.
Σύμβολον μιας υπέροχης φιλοπατρίας. Σύμβολον πάνω από τρόπαια του σπαθιού,
του πνεύματος, της καρδιάς. Φέρτε άρμ! Καμαρώστε το γλυκοαγκάλιασμα της*

---

¹⁶² Ηχώ της Μακεδονίας, φ.236,18/12/1916,σ.2

Γαλλικής και Ελληνικής Σημαίας[...] Στην καρδιά μας μαζί δεμένος, αχώριστος ο αντίλαλος των ντουφεκιών του Μεσολογγίου και του Ναυαρίνου. Κάτω από τον Παρθενώνα σφιχτοδέθηκαν οι ιστορίες μας. Κι αν ο Εθνοκτόνος τύραννος των Αθηνών ανάμεσα στη λαμπράδα αυτή αφήκε να περάσει ο ίσκιος της 18ης Νοεμβρίου 1916, τι τάχα; όλοι δεν εκοινώνησαν στα ίδια Άχραντα.[...] Η Γαλλία χαιρετά το 21. Η Γαλλία παρουσιάζει τα όπλα στο Εθνικόν Κίνημα. Έξω από την Εκκλησιά κοντά στον Ελληνικό λόχο οι Γάλλοι πολεμισταί. Και μέσα στον Ναό ένα Ηρώο από τους Γαλάτας αξιωματικούς[...] Το 21 γιορτή των Ελλήνων και των Γάλλων. Μας ζημέρωσαν τη μέρα με τη Μουσική τους. Μας την έκλεισαν το ίδιο πάλι, έξω από το Μέγαρο του κ. Ηλιάκη..[= εννοεί την γαλλική μπάντα που παιάνιζε την ημέρα 25^{ης} Μαρτίου]». ¹⁶³

Παρόμοιο εορταστικό πρόγραμμα με συμμετοχή και των εκεί Γαλλικών αρχών έλαβε χώρα και στο Τσοτύλι . Το 1917 όμως οι Γαλλικές αρχές είναι παρούσες σε κάθε δημόσια εκδήλωση. Παρακολούθησαν με ευλαβικότητα την ακολουθία του Επιταφίου και τον Εσπερινό της Αναστάσεως όπου διαβάστηκε το Ευαγγέλιο στις γλώσσες των συμμάχων. Οι Γάλλοι συμμετέχουν και σε γεγονότα, όπως οι «εξετάσεις γυμναστικής» Α και Β δημοτικού σχολείου θηλέων, που έλαβαν χώρα στο προαύλιο του Γυμνασίου. Εκεί εκτός από τον Ηλιάκη και τις εκπαιδευτικές αρχές, παρευρίσκεται και ο «ευγενέστατος συνταγματάρχης» κ. de Fourtou, και ο Γάλλος διευθυντής του ταχυδρομείου Zenel μαζί με Έλληνες αξιωματούχους, εκπαιδευτικούς και γονείς. Το ίδιο και στην τελετή επίδοσης των βραβείων και απολυτηρίων των δημοτικών. Ο Ηλιάκης στις 4 Ιουνίου θα απονεμίει τα απολυτήρια του Γυμνασίου παρουσία του Νομάρχη Δελακοβία ,του Δημάρχου Δεληβάνη και άλλων τοπικών αρχών μαζί με τους Κιοσύ, υπάλληλο του Προξενείου και τους αξιωματικού γιατρούς Μπονέ και Αμπέ. Στα απολυτήρια και τα βραβεία αριστείας του Παρθεναγωγείου που θα απονεμίει ο Ηλιάκης θα είναι παρούσα η κυρία Προξένου με πλήθος δικαστικών, αστυνομικών και διοικητικών αρχών, όλους τους Γάλλους και Έλληνες αξιωματικούς. Στη Σιάτιστα οργανώθηκε από τον Επιθεωρητή των Δημοτικών σχολείων Μπατσούτα μια μεγάλη σχολική γιορτή στο Γυμνάσιο με τραγούδια, χορούς και ποιήματα των μαθητών και μαθητριών παρουσία του Ηλιάκη και των εκεί Γάλλων αξιωματούχων. Ο επικεφαλής αξιωματικός Lecachaux εξήρε στον λόγο του την ελληνική φυλή την οποία θαυμάζουν τόσο οι Γάλλοι και έκλεισε τον λόγο του με τις ζητωκραυγές «Vive Venizélos! Vive les alliés!». Το άρθρο κλείνει με συγχαρητήρια στον επιθεωρητή που με την οργάνωση αυτής γιορτής (η οποία είχε και χαρακτήρα εράνου) έδειξε ότι γνωρίζει ποιες είναι οι υποχρεώσεις του ως προς την παροχή στην νεολαία υψηλών εθνικών ιδανικών και στο διδακτικό προσωπικό που διαπνέεται από τις ίδιες αντιλήψεις.

---

¹⁶³ Ηχώ της Μακεδονίας ,φ.264,2/4/1917,σ.2

Η 25^η Μαρτίου 1918 στην Κοζάνη δεν έλαβε μεγάλη έκταση στην αρθρογραφία της εφημερίδας καθώς οι Γάλλοι βρίσκονταν σε διαδικασία αναχώρησης από την Κοζάνη και παρευρέθηκαν μόνο ο Γάλλος στρατιωτικός διοικητής Simon με κάποιους αξιωματικούς και ο Γάλλος Δ/ντης της Αστυνομίας Μάκενεν (ο Γάλλος πρόξενος De Berne Lagarde είχε ήδη φύγει από την Κοζάνη). Στο Τσοτύλι, στη Λειψίστα και στα Καϊλάρια παρίσταντο όλοι οι Γάλλοι αξιωματικοί στην πανηγυρική ομιλία, στο γεύμα, στη σχολική γιορτή και τη λαμπαδηφορία. Στο Ζουπάνι δεν αναφέρεται παρουσία Γάλλων στην Εθνική γιορτή. Σε όλα τα χωριά είχαν αναρτηθεί εικόνες του Ελευθέριου Βενιζέλου μαζί με τους ήρωες του 1821 και γινόταν αναφορά στους πανηγυρικούς για το Εθνικό έργο του.¹⁶⁴

3.4.3. Απονομή παρασήμων-Τιμητικές ονοματοδοσίες.

Το 1917 θα χαρακτηριστεί από την ανταλλαγή τιμητικών διακρίσεων ανάμεσα στον Ηλιάκη, τους Γάλλους αξιωματικούς, τις προξενικές αρχές και τις τοπικές αρχές. Την αρχή θα κάνει στις 7 Ιανουαρίου 1917 ο Τζώνης που στην Εράτυρα θα ανακοινώσει την μετονομασία της πλατείας Αγίου Νικάνορα σε πλατεία «Ηλιάκη» (Στη Λειψίστα αναφέρει η εφημερίδα ότι στις 25 Μαρτίου υπήρχε ήδη οδός «Ηλιάκη» που διασταυρωνόταν με την οδό «Βενιζέλου»). Τον Οκτώβριο ανακοινώνεται η παρασημοφόρηση του Πρόξενου με τον Χρυσό σταυρό του Σωτήρος από την ελληνική κυβέρνηση και λίγο αργότερα το υπουργείο Εξωτερικών ανακοινώνει την απονομή στον Ηλιάκη του Χρυσού Σταυρού της Λεγεώνας της Τιμής. Η εφημερίδα τονίζει πόσο σπάνια η γαλλική κυβέρνηση απονέμει παράσημα τόσο σε Γάλλους όσο και σε ξένους και δέ σε μη στρατιωτικούς. Την τιμή αυτή έχουν ελάχιστοι Έλληνες και είναι μια τιμή ατομική αλλά που αντανακλά της ελληνικές προσπάθειες της διοίκησης να ανταποκριθεί στις περιστάσεις που δημιουργούνταν από την παρουσία στη Δυτική Μακεδονία των συμμαχικών στρατευμάτων. Η απονομή έγινε στο μέγαρο της Γενικής Διοίκησης από τον στρατιωτικό διοικητή της περιφέρειας Simon ο οποίος «*Εν ονόματι του Προέδρου της Δημοκρατίας και δυνάμει των απονεμηθέντων ημίν δικαιωμάτων Σας ονομάζω αξιωματικόν της Λεγεώνας της Τιμής*»¹⁶⁵. Ακολούθησαν οι λόγοι του Simon, του Ηλιάκη, του Δημάρχου Δεληβάνη εκ μέρους του λαού της Κοζάνης και του Τζώνη. Πλήθος λαού είχε συγκεντρωθεί αφού η είσοδος ήταν ελεύθερη.

---

¹⁶⁴ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.346,1/4/1918 σ.2. Στο Τσοτύλι αναφέρονται ονομαστικά ο Δ/ντης της γαλλικής ασφάλειας υπολοχαγός Parany και ο διοικητής του αποσπάσματος Ινδοκινέζων υπολοχαγός Salaniak.

¹⁶⁵ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.326,22/11/1917 σ.1

Η απονομή στον Ηλιάκη του Χρυσού Σταυρού του Σωτήρος έγινε κατά την επίσκεψη του Βασιλιά Αλέξανδρου στη Φλώρινα στις 30 Ιανουαρίου 1918. Στην υποδοχή πρώτο ρόλο έχουν τα γαλλικά στρατεύματα που έχουν στολίσει ελληνογαλλικά και αποδίδουν τιμές. Ο Ηλιάκης με τους στρατηγούς Hengys και Regnault υποδέχονται στο σταθμό το Βασιλικό τρένο. Ο Βασιλιάς Αλέξανδρος επισκέπτεται το γαλλικό μέτωπο και τον ιταλικό τομέα συνοδευόμενος από τους Γάλλους στρατηγούς και το απόγευμα κάνει την απονομή του παρασήμου στον Ηλιάκη.¹⁶⁶

Με την αρχή του 1918 ο Ηλιάκης θα απονεμίσει σε 15 Γάλλους αξιωματικούς ελληνικά παράσημα ως ένδειξη ευγνωμοσύνης. Κατά την επίσκεψη του αρχιστρατήγου Hengys, αρχηγού της Γαλλικής στρατιάς στην Ανατολή, στην Κοζάνη τον Μάρτιο του 1918 στη δεξίωση αποχαιρετισμού του Πρόξενου De Berne Lagarde ο Ηλιάκης του απένειμε το παράσημο του ανώτερου ταξίαρχη του Σωτήρος. Στη συνέχεια, με αφορμή την αναχώρηση του Πρόξενου ο Δήμος Κοζάνης με το ψήφισμα 21/7-3-1918 αποφασίζει:

« 1) Κηρύττει τον Ντε Μπερν Λαγκάρντ πρόξενον της Γαλλίας εν Κοζάνη επίτιμον πολίτην του Δήμου Κοζάνης

2)ονομάζει εις ανάμνησή αυτού την οδό την άγουσαν από της αγοράς στην πλατεία Συντάγματος «οδό De Berne Lagarde».

3)εκλέγει τριμελή επιτροπή αποτελούμενη εκ των κ.κ. Κ.Στογιάννη, Στεργ.Δελιαλή και Λαζ.Κουτλή, ήτις μετά του Παρέδρου εκφράζουσα και την ευγνωμοσύνην αυτού προς τον κ.Πρόξενον επιδώση το παρόν ψήφισμα.

4) Η απόφασις αύτη δημοσιευθή δια της εν Κοζάνη εφημερίδος «Ηχώ της Μακεδονίας»

Το ψήφισμα τούτο διερμηνεύει την άπειρον ευγνωμοσύνην ην ο λαός της Κοζάνης οφείλει προς τον ευγενή Γαλάτην, δια τας υπηρεσίας ας κατά το τριετές διάστημα της ενταύθα παραμονής του προσέφερεν προς αυτόν»¹⁶⁷

Η διάθεση του κυβερνητικού αντιπροσώπου να συσφίξει τις σχέσεις των ανώτερων στρωμάτων της Κοζάνης με τους Γάλλους διπλωματικούς και στρατιωτικούς υπαλλήλους μέσω κοινωνικών εκδηλώσεων έχει διπλό στόχο: Εξυπηρετεί το «εθνικό» έργο, όπως ονομάζει ο ίδιος ο Ηλιάκης την παραχώρηση κάθε διευκόλυνσης προς την επίτευξη της νίκης των συμμάχων (και η συναναστροφή θα είναι η αρχή της εκτίμησης και έπειτα και της βοήθειας) και εξυπηρετεί και το «εκπολιτιστικό» έργο, δηλαδή την υιοθέτηση των τρόπων και των συνηθειών που έχουν τα ευρωπαϊκά «μεγάλα» έθνη όπως είναι η Γαλλία. Η εφημερίδα Ηχώ, όχι τυχαία, προσπαθεί να σκιαγραφήσει μια κοσμοπολίτικη πόλη που επάξια

¹⁶⁶ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.336,14/1/1918 σ.2

¹⁶⁷ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.343,11/3/1918, σ.2

μπορεί να σταθεί δίπλα σε άλλες μεγαλύτερες ευρωπαϊκές πόλεις. Όσον αφορά τα λαϊκότερα στρώματα όλες αυτές οι επικοινωνιακές κινήσεις, στις οποίες προβαίνει η γαλλική διοίκηση σε συνεργασία με την ελληνική, έχουν στόχο να δείξουν μια διαφορετική πλευρά των γαλλικών στρατευμάτων για να μην αντιμετωπίζονται ως στρατός κατοχής.

3.4.4. Οι Γάλλοι και ο τοπικός πληθυσμός.

3.4.4.1 . Μέτρα - Αρνητικές αντιδράσεις

Για τα μέτρα που έλαβε ο γαλλικός στρατός από τη στιγμή της προσχώρησης της Κοζάνης στο κίνημα της Θεσσαλονίκης δεν υπάρχουν επαρκείς πληροφορίες λόγω της έλλειψης των σημαντικών φύλλων της εφημερίδας τις περιόδους 24/8/16-14/9/1916 και 21/9/16-19/10/16. Πριν τις 24 Αυγούστου σίγουρα συνέβη η κατάληψη του ταχυδρομείου Κοζάνης από Γάλλους στρατιώτες.¹⁶⁸ Στις 18 Νοεμβρίου 1916 η Νομαρχία Κοζάνης κοινοποιεί μια εγκύκλιο της Γαλλικής Στρατιωτικής Διοίκησης Κοζάνης όπου διατάσσονται:

Α) Όλοι οι κάτοικοι οφείλουν να περιορίσουν τους σκύλους τους εντός των σπιτιών τους εκτός των ποιμενικών σκύλων οι οποίοι υποχρεωτικά θα φορούν φίμωτρο . Κάθε περιπλανώμενος σκύλος θα φονεύεται.

Β) Χωρίς προθεσμία οφείλουν όλοι να παραδώσουν στις αρμόδιες στρατιωτικές αρχές τα όπλα τους. Όποιος συνεχίζει να έχει όπλο θα συλλαμβάνεται και θα παραπέμπεται σε στρατοδικείο και το όπλο θα κατάσχεται.

Γ) Όποιος χρησιμοποιήσει όπλο, εκτός από την περίπτωση της νόμιμης άμυνας, εναντίον οποιουδήποτε προσώπου των συμμαχικών στρατευμάτων θα φονεύεται επιτόπου.¹⁶⁹

Στην ανακοίνωση για το θέμα του επισιτισμού στις 16 Δεκεμβρίου 1916 που εξέδωσε ο Ηλιάκης μετά απο συνεννόηση με τον Δ/ντη της Γαλλικής Επιμελητείας Κοζάνης Majorelle ανακοινώνεται ότι:

Α) Απαγορεύονται όλες οι εξαγωγές και οι μεταφορές ζώων , προϊόντων κ.λ.π. από δήμο σε δήμο στους Νομούς Κοζάνης-Φλώρινας. Άδειες εξαγωγής και μεταφοράς θα παραχωρούνται από τις αστυνομικές αρχές, τον Νομάρχη και τον πρόξενο.

Β) Η Γαλλική επιμελητεία Κοζάνης έχει το δικαίωμα να κάνει επιτάξεις των αναγκαίων προϊόντων για τον συμμαχικό στρατό. Κάθε προϊόν που επιτάσσεται θα

---

¹⁶⁸ Ηχώ της Μακεδονίας,φ.207,24/8/1917 σ.2 και Αγών,φ.10,6/8/1917. Η εφημερίδα δημοσιεύει ένα επεισόδιο με κάποιον (πρόκειται για τον συμβολαιογράφο Ν.Γάσπαρη) που πήγε στο ταχυδρομείο και οι στρατιώτες που δεν τον άφησαν να μπει του φώναζαν «Allez! Allez!». Διαμαρτυρόμενος σε συντοπίτες του μετά πήρε την απάντηση : - Καλύτερα που σε είπαν Allez παρά να σε πούν Αλή. Αν δεν ήσαν εδώ οι Γάλλοι θα ήσαν οι Τούρκοι και θα σε έλεγαν Αλή.-Καλύτερα να με έλεγαν Αλή παρά που με είπαν Allez!

¹⁶⁹ Ηχώ της Μακεδονίας,φ.230,19/11/1916 σ.1-2

πληρώνεται επιτόπου τοις μετρητοίς όχι παραπάνω από συγκεκριμένες τιμές σε γαλλικό νόμισμα όπως αναγράφονται.

Γ) Όσοι συλλαμβάνονται από την αστυνομία να μεταφέρουν εμπορεύματα ή ζώα χωρίς άδεια θα κατάσχονται υπέρ της επιμελητείας τα εμπορεύματα ή τα ζώα και θα εφαρμόζονται οι ελληνικοί νόμοι για τον παραβάτη.

Δ) Σε 4 μέρες από τη δημοσίευση πρέπει να δηλωθεί στην αστυνομία η ακριβής ποσότητα ζώων ή εμπορευμάτων που κατέχει κάποιος .Αν βρεθούν μετά αδήλωτα προϊόντα θα κατάσχονται από την γαλλική επιμελητεία.¹⁷⁰

Ο Majorelle επίσης ανέλαβε να καταρτίσει αναλυτικές οδηγίες για τον τρόπο που θα γίνεται η οργάνωση των караβανιών επισιτισμού από τη Βέροια τα ποσά πληρωμής των οδηγών, την ποσότητα τροφής για τα ζώα ,τις καταστάσεις με τα προϊόντα κ.λ.π.

Στις οδηγίες για τη μεταφορά των εμπορευμάτων από τη Βέροια αναφέρεται για πρώτη φορά ο όρος « Laisser-Passer» ο οποίος δηλώνει την άδεια –διαβατήριο που χορηγούσαν οι Γαλλικές αρχές σε όσους υπήρχε ανάγκη να μετακινηθούν από τόπο σε τόπο και τώρα με την γαλλική συνοδεία στους αγωγιάτες για τη μεταφορά από Βέροια δεν θα είναι απαραίτητο. Δεν υπάρχει συγκεκριμένη αναφορά στα φύλλα της εφημερίδας για το πότε καθιερώθηκε αυτό το διαβατήριο για τους κατοίκους ,όπως όμως θα εξηγηθεί παρακάτω αποτέλεσε μεγάλο «αγκάθι» στη ζωή των ανθρώπων τότε.

Αντιλαμβάνεται κανείς ότι πρωτίτως τα συμμαχικά στρατεύματα επιθυμούν να εξασφαλίσουν τα αναγκαία τρόφιμα γι' αυτούς και γι'αυτό λαμβάνουν μέτρα για τον επισιτισμό του λαού εφόσον αποφάσισαν να προμηθεύονται από ντόπιους τα αναγκαία άρα είναι προς το συμφέρον τους να λειτουργήσει εύρυθμα η μεταφορά από Θεσσαλονίκη. Επίσης απαραίτητο για την διευκόλυνση τους είναι να ελέγξουν τις επικοινωνίες και να αποφύγουν κάθε απόπειρα αντίστασης σ'αυτούς.

Η Ηχώ προσπαθεί πολλές φορές να νουθετήσει τους Κοζανίτες ώστε να συνδράμουν τους συμμάχους με την αιτιολογία ότι είναι υπήκοοι ενός εθνικού βασιλείου και οφείλουν υπηρεσίες προς την πατρίδα τους. Αντ' αυτού δυστροπούν όχι μόνο να προσφέρουν προσωπικές υπηρεσίες αλλά όπως προαναφέρθηκε δεν προσέφεραν ούτε τα ζώα τους για τη μεταφορά τροφίμων ενώ θα έπαιρναν και αμοιβή. Ο λόγος που υφίστανται περιορισμοί και καταπιέσεις από τους συμμάχους είναι γιατί δεν ξέρουν αν έχουν να κάνουν με φίλους ή εχθρούς. Γίνεται αντιληπτό ότι στις αρχές του 1917 η αντίδραση των κατοίκων προς τα συμμαχικά στρατεύματα εκφραζόταν με απάθεια ή αδιαφορία. Περιστατικά ισχυρών αντιδράσεων δεν προκύπτουν από την τοπική ειδησεογραφία μέχρι εκείνη τη στιγμή. Ο

---

¹⁷⁰ Ηχώ της Μακεδονίας,φ.236,18/12/1916 σ.2

Κυβερνητικός αντιπρόσωπος « *μυρίας καταβάλλει προσπάθειάς δια να αίρη τας παρεξηγήσεις τας οποίας δημιουργεί πολλάκις η διαγωγή μας την οποίαν τόσον παρουσιάζομεν ύποπτον δια της δυστροπίας μας ...*»¹⁷¹

Εκτός από την έλλειψη καταγραφής από την Ηχώ έντονων αντιδράσεων από πλευράς των ντόπιων αποφεύγει να καταγράψει και τις πράξεις επιβολής και καταπίεσης των συμμαχικών στρατευμάτων. Ένα τέτοιο περιστατικό ήταν η εκτέλεση 7 ατόμων στη Μονή Ζιδανίου της περιφέρειας Σερβίων στις 3 Μαρτίου 1917 το οποίο δεν καταγράφεται στην Ηχώ της Μακεδονίας¹⁷². Απο έναν διασωθέντα της εκτέλεσης, τον μάγειρα Αλέξιο Αλεξόπουλο, έγιναν γνωστά τα περιστατικά τα οποία έλαβαν και δημοσίευση σε εφημερίδες των Αθηνών. περιστατικό έχει ως εξής: Στη Μονή εκείνη τη μέρα βρίσκονταν εκτός από τους μοναχούς και του υπαλλήλους της Μονής και δύο λαϊκοί :Ο συμβολαιογράφος Σερβίων Χαράλαμπος Κατσούρας και ο γραμματέας του Δήμου Κοεμτζόπουλος (ο Δήμαρχος Σερβίων Χαρισίου που κανονικά βρισκόταν στη Μονή έλειπε εκτάκτως εκείνη τη μέρα). Ένα γαλλικό απόσπασμα φτάνοντας στο μοναστήρι διενεργεί έρευνα, βρίσκει ένα κυνηγετικό όπλο, κατάσχει κάποια έγγραφα και συγκεντρώνοντας φιλοξενούμενους και μοναχούς στο προαύλιο τους ανακοινώνει ότι σε 10 λεπτά θα τους εκτελέσει. Την μετάφραση έκανε ο Δ/ντής της Αστυνομίας Σερβίων ο οποίος πρέπει να ήταν και αυτό που έκανε την καταγγελία και οδήγησε το απόσπασμα. Πρώτος εκτελέστηκε έξω από την αυλή αφού του έδεσαν τα μάτια ο συμβολαιογράφος. Έπειτα κατά σειρά ο δεκαεπτάχρονος ανηψιός του ηγουμένου, ένας διανοητικά ανάπηρος δεκαπεντάχρονος με το όνομα Θεοφάνης, ο γραμματέας Κοεμτζόπουλος (ο οποίος προσπάθησε να το σκάσει τρέχοντας αλλά τουφεκίστηκε άμεσα, ο ηγούμενος Καλλίνικος και ο οικονόμος της Μονής Αργύριος .Ο μάγειρας Αλεξόπουλος τουφεκίστηκε αλλά τραυματίστηκε μόνο στα μάγουλα, έπεσε πάνω στα υπόλοιπα πτώματα και τον πέρασαν για νεκρό.¹⁷³

Ο Ηλιάκης αργότερα θα παραδεχθεί ότι η επέμβαση των συμμάχων ευθύς εξ αρχής υπήρξε αντιπαθής προς τον ελληνικό λαό(ο οποίος όμως εξέταζε επιφανειακά τα πράγματα) λόγω του ότι οι σύμμαχοι χρησιμοποίησαν μέτρα, τα οποία «*προσέβαλλον καιρίως την ψυχήν του*». Κάποια μέτρα ήταν άδικα και αυστηρά γιατί οι σύμμαχοι δεν εξέταζαν με λεπτομέρεια τις καταστάσεις. Για συγκεκριμένο περιστατικό ο Ηλιάκης αναφέρει:

«Τόν Φεβρουάριον 1917 μία περίπολος Σενεγαλέζων έχασε τόν δρόμον της καί ευρεθείσα πέραν τής ουδετέρας ζώνης μεταξύ Γρεβενών και Ηπείρου έπεσεν εις χείρας των ανταρτικών συμμοριών, αί όποιαι ήδρευον εις τό μέρος τούτο.

---

¹⁷¹ Ηχώ της Μακεδονίας,φ.242,11/1/1917 σ.1

¹⁷² Πρέπει να επισημανθεί ότι από όλα τα φύλλα του Μαρτίου 1917 λείπουν οι μισές σελίδες (δύο αντί τέσσερις) .

¹⁷³ Περισσότερες λεπτομέρειες στο Γερακάκης Ν.(1936),σ.229-232.

Ολόκληρός ή περίπολος κατεσφάγη και βέβαια δέν τήν κατέσφαζαν οι Βενιζελικοί. ουδ' είνε αυτά που ανεκάλυψα τούς σφαγέντας. Συνεπεία της διαπράξεως τον εγκλήματος τούτου ό Στρατηγός Σαράιγ έγινεν έξω φρενών και διέταξε τήν προέλασιν τον Γαλλικού ιππικού πρός νότον μέ τήν εντολήν να τουφεκίζεται επί τόπου ό συλλαμβανόμενος ένοπλος ως κομιτατζής. Κατά τήν προέλασιν είς εν Μοναστήριον τής περιφέρειας Σερβίων ευρέθησαν όπλα. Αμέσως συνελήφθησαν και ετουφεκίσθησαν επί τόπου εξ άτομα ευρισκόμενα εκεί, μεταξύ των οποίων και ο ηγούμενος».

Κατόπιν αυτών εξηγείται η εκ νέου υπενθύμιση στην Ηχώ της διαταγής για παράδοση των όπλων με ευθύνη των δημάρχων ή μουχτάρηδων κάθε περιφέρειας και από αυτούς στον Φρούραρχο Κοζάνης Simon με προθεσμία ως τις 23 Μαρτίου και έπειτα θα διενεργούνται έρευνες στα σπίτια. Τονίζεται δε ότι η διαταγή αφορά και τα Μοναστήρια (τα οποία μάλλον είχαν θεωρηθεί εστίες υπόθαλψης αντιδραστικών στοιχείων). Μάλιστα διέταξε ο Ηλιάκης να τοιχοκολληθεί στα χωριά η προκήρυξη με τον τίτλο «KINΔYΝΟΣ - ΘΑΝΑΤΟΣ» για να προλάβει μήπως υπάρξουν ποινές.¹⁷⁴

Στην περιφέρεια Σερβίων η οποία ανήκε στην ουδέτερη ζώνη υπό γαλλική διοίκηση υπήρχαν μαρτυρίες και για άλλα έκτροπα του γαλλικού στρατού όπως καταγγέλλονταν μέσω τηλεγραφημάτων από τον βουλευτή Κοζάνης Αντωνιάδη που ανέφερε για συλλήψεις και φυλάκιση αντιβενιζελικών από τα χωριά Σέρβια ,Βελβεντό, Καστανιά, Παλαιογράτσανο, Γούλες, Λάβα και για ξυλοδαρμό της μητέρας του και της γιαγιάς του με διαταγή του Γάλλου Φρούραρχου Βελβεντού. Στη Σιάτιστα συνέλαβαν και φυλάκισαν στη Θεσσαλονίκη στις 21 Φεβρουαρίου 1917 έναν ιερέα που στο κήρυγμα του είπε μία ύποπτη φράση και καταγγέλθηκε από τους βενιζελικούς της Σιάτιστας. Απελευθερώθηκε μετά από αίτημα του Μητροπολίτη Σιάτιστας μέσω του Υπ.Εξωτερικών της Κυβέρνησης Θεσσαλονίκης.¹⁷⁵

Η Ηχώ δίνει μια τακτική ανταπόκριση από την περιοχή των Γρεβενών ,του Βοΐου και των Σερβίων για τις συμμορίες που ληστεύουν τις περιοχές και τις οποίες χαρακτηρίζει «υπολείμματα της Γερμανόπληκτης βασιλοδοούλου κλίκας». Κάποιες μάλιστα απαγάγουν επιφανείς ντόπιους και απειλούν άλλους με απαγωγή (όπως τον δήμαρχο Πανταζόπουλο). Η ληστοκρατία πρέπει να είχε φτάσει να αποτελεί μάστιγα με μεγαλύτερη έξαρση από τον Ιούλιο του 1917 οπότε και ο Ηλιάκης κάνει ταξίδια στα Γρεβενά, το Τσοτύλι τη Σιάτιστα κ.α. για να εμψυχώσει τις αρχές και τον τοπικό πληθυσμό ώστε να συνεργάζονται με τις αρχές. «Η αποκατάστασις της δημοσίας τάξεως εις Γρεβενά υπήρξε και πανηγυρική αφορμή της εκδηλώσεως των φιλελευθέρων ήδη αισθημάτων του λαού όστις εναγωνίως ανέμενε εκεί τον

---

¹⁷⁴ Ηλιάκης Ι.(1921),σ.58-59

¹⁷⁵ Βήττος.Χρ.(2008),σ.295-300.

αικίνητον Κυβερνητικός μας επίτροπον όπως και εμπράκτως εκδηλώση την ευγνωμοσύνην του δι'ας προσέφερε και προσφέρει ο κ.Ηλιάκης μερίμνας εργαζόμενος δια τα συμφέροντα του τόπου».¹⁷⁶ Τον Σεπτέμβριο του 1917 σε μια συμπλοκή με τρεις μουσουλμάνους ληστές σκοτώθηκε ένας Έλληνας στρατιώτης από τη Φιλιπιάδα Πρεβέζης. Στην κηδεία του παρέστησαν όλοι οι επίσημοι και ο Γάλλος πρόξενος .

Για του κατοίκους της Κοζάνης πληροφορίες για τις αυθαιρεσίες των Γαλλικών στρατευμάτων υπάρχουν στις αιτήσεις που υπέβαλλαν πολίτες προς τον Ηλιάκη ως «μεσολαβητή» για να αποδώσει δικαιοσύνη: Ο Αθανάσιος Κατσικάς κατήγγειλε την αυθαίρετη κατάληψη από το Γαλλικό απόσπασμα Τζιτζελέρ του σπιτιού, του στάβλου και του αχυρώνα του με καταστροφή του σπόρου για την νέα σπορά και την τροφή των ζώων του και κατά συνέπεια την οικονομική του καταστροφή. Παρόμοια και η αίτηση του Γεώργιου Γκαγκαντάρα από τη Γαλατινή ότι η γαλλική αστυνομία της περιοχής του κατέσχεσε 900 κατσίκες με την δικαιολογία ότι θα της μετέφερε στην Παλαιά Ελλάδα. Αναφορά της Αστ. Διεύθυνσης Φλώρινας για διάρρηξη εμπορικού καταστήματος Ισραηλίτη από δύο Γάλλους στρατιώτες . Ο Εμμ. Πλιάκης ζητά βοήθεια για την εννεαμελή οικογένεια του που μένει στην Κοζάνη εφόσον εδώ και ένα χρόνο έχει επιταχθεί από Γάλλους το ξενοδοχείο και το κουρείο του στο Σόροβιτς(=Αμύνταιο). Το πανδοχείο του Κων/νου Δόκου διετάχθη από τη γαλλική αστυνομία να κλείσει για έναν μήνα επειδή χρέωσε παραπάνω χρήματα σε δύο Γάλλους στρατιώτες για κρασί. Η Αναστασία Μαλίτση από την Κοζάνη, αφού παραπονέθηκε στον Γάλλο λοχαγό ότι οι στρατιώτες του που είχαν επιτάξει το σπίτι της το άφησαν κατεστραμμένο , κλείστηκε στη φυλακή με ποινή 30 ημερών-μόνη γυναίκα ανάμεσα σε 100 άνδρες φυλακισμένους- γιατί δήθεν πούλησε στους στρατιώτες νερωμένο κρασί (το οποίο ενώ εξήγησε ότι δεν ήταν ποιότητας για πώληση εκείνοι επέμεναν).¹⁷⁷ Ο μουσουλμάνος Νεμίρ Αλή από το χωριό Ζελενίτς (=Σκλήθρο) της Φλώρινας μετά την επιστροφή του από οκτάμηνη εξορία στη Μασσαλία ξανασυνελήφθη στην Κοζάνη επειδή δεν διέθετε πιστοποιητικό. Αρκετές αιτήσεις ζητούν μεσολάβηση για καθυστερούμενα διαβατήρια (Laisser-passer) .¹⁷⁸

Για το φαινόμενο της λιποταξίας ο Κυβερνητικός Αντιπρόσωπος εκδίδει εγκύκλιο για να δώσει μία εβδομάδα διορία σε λιποτάκτες ή ανυπότακτους να παρουσιαστούν στις θέσεις τους. Αν δεν το κάνουν θα αναγκαστεί να εφαρμόσει τον νόμο, δηλαδή να εξορίσει

---

¹⁷⁶ Ηχώ της Μακεδονίας,φ.295,2/8/1917 σ.1

¹⁷⁷ Ο σατιρικός «Κόπανος» δημοσιεύει ευχαριστία της Γαλλικής επιμελητείας που βοηθά κατά του αλκοολισμού του στρατεύματος προμηθεύοντας το με κρασί από ¼ κρασί και ¾ «μικροβιοθριθούς» νερού,βλ. Κόπανος ,φ.6 ,18/6/1917.Την αγάπη των Γάλλων στρατιωτών για το κρασί (ιδιαίτερα το Σιατιστινό) καυτηριάζει και ο Κ.Τσιτσελίκης στο διήγημα «Ένα Μνημόσυνο»(Τσιτσελίκης Κων.(1924).Μακεδονικές εικόνες .Αθήνα. Τυπογραφείο Αδελ.Ζωγραφίδου)

¹⁷⁸ ΓΑΚ Κοζάνης Κιβώτιο 306 1972 Αιτήσεις πολιτών 1917

τους κοντινούς συγγενείς τους (γονείς, αδέρφια, κ.α) γιατί και αυτοί ευθύνονται που δεν ωθούν τους λιποτάκτες να παρουσιαστούν και να υπηρετήσουν την πατρίδα σε μια περίοδο που έρχονται από άλλα μέρη του κόσμου να υπερασπιστούν την Μακεδονία. Οι λιποτάκτες αποτελούν «μόλυνση» για όποιον τους υποθάλλει .

Στην Ηχώ, όπως φαίνεται, συστηματικά δεν καταγράφεται κανένα περιστατικό από τις αυθαιρεσίες των Γάλλων κυρίως στην ουδέτερη ζώνη, αλλά και όσα καταγράφονται παρουσιάζονται ως δικαιολογημένες αντιδράσεις. Δεν καταγράφονται λόγω της φιλοκυβερνητικής-φιλοσυμμαχικής στάσης που κρατά η εφημερίδα και λόγω της ύπαρξης λογοκρισίας από τις γαλλικές αρχές. «*Επανεκάμψε εις την πόλιν μας επανελθών εκ Παρισίων ο αβρός και τοις πάσι συμπαθής διευθυντής λογοκρισίας υπολοχαγός Charles Zeller*».¹⁷⁹ Ο Zeller θα αναχωρήσει τον Οκτώβριο του 1918 μετά από τετραετή (υπερβολικός ο χρόνος) επιτυχημένη διεύθυνση του γραφείου λογοκρισίας Κοζάνης και αφού για τις υπηρεσίες του (η Ηχώ εκθειάζει τον τρόπο που κατόρθωσε να συνδυάσει την ευγένεια και την λεπτότητα με την τήρηση του νόμου και την εκτέλεση του καθήκοντος) του απενεμήθη από την ελληνική πλευρά ο αργυρούς Σταυρός του Σωτήρος .

3.4.4.2 . Θετικές αντιδράσεις.

Πολλές φορές οι τοπικές κοινότητες στέλνουν δημόσια ευχαριστήρια προς τον Ηλιάκη για τη φροντίδα και για τη μέριμνα που δείχνει τον λαό και κυρίως στο ζήτημα του επισιτισμού. Τα ευχαριστήρια συντάσσονται από τα δημοτικά συμβούλια και δημοσιεύονται στην Ηχώ και σε άλλες εφημερίδες της Θεσσαλονίκης και των Αθηνών. Ευχαριστήριο δημοσιεύτηκε από τους δήμους Σερβίων, Εράτυρας, Κωσταντσκού, Νεάπολης κ.α. Για να τον ευχαριστήσει μάλιστα ο Δήμος Λειψίστης (=Νεάπολη) ανακηρύσσει τον Ηλιάκη επίτιμο Δημότη Νεάπολης και δίνει και το όνομα «Ιωάννης Ηλιάκης» σε μία οδό της πόλης (συγκεκριμένα την οδό που συνδέεται με την κήρυξη της επανάστασης την «3ης Οκτωβρίου 1916»)¹⁸⁰ Πέρα από τις ευχαριστίες των δήμων (για τον επισιτισμό ή τη λειτουργία των ταχυδρομείων) για τα φλέγοντα θέματα σπεύδει να ευχαριστεί η Ηχώ των Ηλιάκη εκ μέρους των κατοίκων με το επιχείρημα ότι «διερμηνεύει την βούλησιν του λαού». Η Ηχώ συγχαίρει και τους Γάλλους αξιωματικούς που πέρασαν από την Κοζάνη και τώρα σημειώνουν επιτυχίες στο μέτωπο. Κάποιες ιδιωτικές ευχαριστίες δεν λείπουν όπως ενός εμπόρου από τα Γρεβενά που ευχαριστεί τον Κυβερνητικό αντιπρόσωπο που μεσολάβησε για την άδικη κράτηση του ή την επιστολή της φοιτήτρια φιλολογίας Όλγας Κρασιώτη που συγχαίρει τον Ηλιάκη για τις φροντίδες του για την εκπαίδευση και τα σχολεία της δικαιοδοσίας του και προτείνει την ίδρυση «Διδασκαλείου Θηλέων» για να ολοκληρωθεί το εκπαιδευτικό του

¹⁷⁹ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.359,13/6/1918 σ.2

¹⁸⁰ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.324,15/11/1917 σ.3

έργο.¹⁸¹ Το 1917 είχε δημιουργηθεί η τάση να υποβάλλουν οι δήμοι και ψηφίσματα εναντίον του Βασιλιά Κωνσταντίνου λίγου μήνες πριν την απομάκρυνση του από τον Θρόνο. Μάλιστα στη Νεάπολη έγινε πάνδημο συλλαλητήριο παρουσία και των Γάλλων στρατιωτικών με ελληνογαλλικές σημαίες, εικόνες του Βενιζέλου και πορεία προς το Δημαρχείο. Αναγνώστηκε και εγκρίθηκε δια βοής το ψήφισμα στο οποίο ειδικό άρθρο ευγνωμονεί τις προστάτιδες δυνάμεις για την ειλικρινή υποστήριξη του κοινού αγώνα υπέρ του δικαίου και των ελευθεριών.¹⁸²

Ενθουσιώδης παρουσιάζεται η περιγραφή της άφιξης των συμμαχικών στρατευμάτων στο χωριό Ντόλος (=Βυθός) Κοζάνης. Ο λαός δέχτηκε με ενθουσιασμό την ύψωση της γαλλικής σημαίας στο διοικητήριο Ντόλου. Πρόκειται για μια περιοχή που οι ληστείες την έχουν καταστήσει πλήρως άπορη και σε απόγνωση. Ως μόνη ελπίδα έχουν τη φροντίδα του Κυβερνητικού αντιπροσώπου τον οποίο προσπαθούν να κολακέψουν με πλήθος φιλοφρονήσεων και με δήλωση φρονημάτων ότι όλοι οι κάτοικοι Ντόλου είναι φιλελευθέρων αρχών.¹⁸³

Οι δημόσιες ευχαριστίες πολιτών προς τους Γάλλους είναι ελάχιστες. Θα καταγραφεί μόνο το δημόσιο ευχαριστήριο του Δημήτριου Πατσαδά προς τον Δ/ντη του συμμαχικού στρατιωτικού νοσοκομείου Κοζάνης, προς τον χειρουργό, τους νοσοκόμους και τον μεταφραστή γιατί έσωσαν το πόδι του γιού που είχε χρόνια πρόβλημα.¹⁸⁴

Συμπερασματικά οι δημόσιες ευχαριστίες στρέφονται κυρίως προς τον Κυβερνητικό αντιπρόσωπο για να κολακέψουν το έργο και την προσωπικότητα του. Προέρχονται κυρίως από δημόσιους φορείς ενώ δεν υπάρχει σοβαρός αριθμός ευχαριστηρίων προς τις συμμαχικές αρχές.

3.4.4.3. Η Γαλλοκρατία στην Κοζάνη μέσα από λογοτεχνικές πηγές.

Με μεγαλύτερη ενάργεια μεταφέρεται η κατάσταση στην περίοδο της Γαλλοκρατίας στην περιοχή της Κοζάνης από δύο λογοτεχνικές πηγές. Τα διηγήματα «Ιβάν Τσέρμσκη» και «Ελενίτσα» του Κων/νου Τσιτσελίκη και «Ο Πάικος: Κοζάνη 1878-1958.Μυθιστορία» του

---

¹⁸¹ Ηχώ της Μακεδονίας,φ.299,20/8/1917 σ.3.Η υπερβολική φρασεολογία της επιστολής που έφτανε στα όρια της δουλικότητας σατιρίζεται από την εφημερίδα Αγών.

¹⁸² Ηχώ της Μακεδονίας,φ.271,26/4/1917 σ.3

¹⁸³ Ηχώ της Μακεδονίας,φ.256,1/3/1917 σ.3

¹⁸⁴ Ηχώ της Μακεδονίας,φ.341,4/3/1918 σ.3

Πάυλου-Πάικου Τσουμή. Στο διήγημα «Ελενίτσα» περιγράφει ο Τσιτσελίκης τη ζωή μιας Ελληνίδας πόρνης που ήρθε στην Κοζάνη από τη Θεσσαλονίκη όταν έμαθε ότι υπήρχαν και εκεί Γάλλοι αξιωματικοί. Μέσα από την ιστορία της ο Τσιτσελίκης θα τονίσει την πείνα που μάστιζε την περιοχή (τρία πεινασμένα παιδιά ζητιανεύουν τα αποφάγια του γεύματος της Ελένης με τον Γάλλο αξιωματικό Ολιβιέ), τις φυλακίσεις και την απάνθρωπη συμπεριφορά όλων των αποικιακών στρατιωτών, Μαροκινών, Σενεγαλέζων κ.α. (η Ελένη θα λυπηθεί τους φυλακισμένους «αντάρτες» της Αιανής που βρίσκονται κρατούμενοι στο δημοτικό σχολείο του Αγίου Δημητρίου και φωνάζουν για ψωμί εδώ και τρεις ημέρες. Η κατηγορία είναι ότι πέρασαν τη νύχτα τον Αλιάκμονα χωρίς το Laisser –passer για να πάρουν ψωμί και σιτάρι από την Αιανή στην ουδέτερη ζώνη . Στη συνέχεια εξορίστηκαν ως επικίνδυνοι).

Ο Τσιτσελίκης χρησιμοποιεί πραγματικά συμβάντα της Γαλλοκρατίας (π.χ. την πρόσφατη οδό «Ντε Μπρέν» ,τα περιστατικά που δημιουργήθηκαν στο Ζδάνι και τη Δεσκάτη κ.α.) χωρίς να τηρεί τη χρονολογική τους σειρά. Γράφει για την πείνα :

«Ήταν η εποχή που ένας χωρικός έδινε ένα πρόβατο για να προμηθευθή ένα καρβέλι ψωμί μαύρο, και στη Μακεδονία, την εύφορη αλλά πολυπαθή αυτή χώρα, είχαν αρχίσει να πεθαίνουν οι άνθρωποι από την πείνα. Ήταν ή εποχή που οι Γάλλοι πολεμούσαν μαζί μας για τις ελευθερίες των μικρών λαών και για να στείλουν δυό βαγόνια αλεύρι από τή Σαλονίκη για τον πληθυσμό τής Κοζάνης εξήτησαν και μετρήθηκε όλος ο χρυσός της πόλης διά τού αντιπροσώπου της Ελληνικής Κυβερνήσεως.

Ήταν ή εποχή κατά την οποίαν ή Γαλλική επιμελητεία έκαμνε επίταξι τα πρόβατα των Μακεδόνων χωρικών προς πέντε χάρτινα Γαλλικά φράγκα το κεφάλι και πωλούσε τό δέρμα των προς επτά φράγκα.

Μά ήταν απ' τό άλλο μέρος η εποχή κατά την οποίαν εδίδοντο οι πολυτελέστεροι αναγκαστικοί χοροί εις τό Μέγαρο τής Κυβερνητικής αντιπροσωπείας με ελληνικό γυναικείο υλικό για να ευχαριστήσουμε τούς συμμάχους μας.

Την ύπαιθρο χώρα τη θέριζε απ' άκρη σ' άκρη η πείνα. Έπρεπεν όμως εις κάθε περίστασι να ευγνωμονούμε τούς συμμάχους, οι οποίοι μάς έφεραν τον πόλεμο στη χώρα μας.»¹⁸⁵

Εκάθαρα ο Τσιτσελίκης στο περιθώριο της ιστορία της κεντρικής ηρωίδας του περιγράφει και αποτυπώνει τις δυσκολίες του λαού στην πόλη και την ύπαιθρο της Κοζάνης, την πείνα, την αγριότητα των «ευγενών» Γάλλων και τις αποικιοκρατικές μεθοδους που εφαρμοζαν .Ειρωνεύεται τους χορούς που διοργανώνονταν για την ψυχαγωγία τους και την

---

¹⁸⁵ Τσιτσελίκης.Κ.(1924). «Η Ελενίτσα».Μακεδονικές εικόνες.Αθήνα.αδελφοί Ζωγραφίδου. σ.36

δουλοπρέπεια όσων εθελουφλούσαν και παρά το καθεστώς που επέβαλλαν συνέχιζαν να τους εγκωμιάζουν και να τους θεωρούν «ελευθερωτές». Το διήγημα του φέρει μια εναργή απατύπωση της πραγματικότητας όπως την έζησε ο ίδιος ως επιφανής δικηγόρος της τοπικής κοινωνίας. Η μόνη ανεπιβεβαίωτη πληροφορία είναι ότι ζήτησαν από τον Κυβερνητικό αντιπρόσωπο χρήματα ή χρυσό για την αποστολή των βαγονιών με το αλεύρι.

Στο διήγημα «Ιβάν Τσέρμσκη» δίνεται μια εικόνα των δυσκολιών που περνούσαν οι κάτοικοι της Κοζάνης και των χωριών με το καθεστώς των διαβατηρίων *Laisser- passer*. Όλοι όσοι βρίσκονταν στην Κοζάνη για οποιοδήποτε λόγο από άλλα μέρη έπρεπε να σφραγίσουν το «πάσο» τους για επιστρέψουν στο μέρος τους. Κάθε μέρα γύρω στους 150 άτομα από τα χωριά της Κοζάνης, την Καστοριά, τη Σιάτιστα, την Πτολεμαΐδα κ.α. έκαναν ουρά έξω από τη γαλλική αστυνομία για να αφήσουν το διαβατήριό τους και να το πάρουν σφραγισμένο μετά από τρεις ώρες. Όσοι τύχαινε να βρεθούνε χωρίς σφραγισμένο «πάσο» σε έλεγχο (στην ύπαιθρο κυκλοφορούσαν πάντοτε Γάλλοι καβαλάρηδες για ελέγχους) συλλαμβάνονταν και καταδικάζονταν σε φυλάκιση 8,15 ή 30 ημερών. Οι κατάδικοι στη διάρκεια της ποινής τους χρησιμοποιούνταν ως εργάτες για την κατασκευή δρόμων. Στην κατασκευή δρόμων χρησιμοποίησαν οι Γάλλοι και τους Ρώσους στρατιώτες μετά την έκρηξη της Οκτωβριανής επανάστασης οπότε και τους απομάκρυναν από τη στρατιωτική υπηρεσία.

Στη βιογραφία του Πάικου Τσουμή που έζησε την περίοδο της Γαλλοκρατίας στην Κοζάνη καταγράφονται τα εξής:

«Το Μάρτιο του 1917 θέλησα να πάω στα Σέρβια, με πιάσαν και με φυλάκισαν στου Καρατζέτζου το σχολείο που είχαν στρατηγείο της Ζανταρμερί¹⁸⁶. Πέρασα δύο εβδομάδες με ανάκριση και ξύλο και έμαθα να κρατώ το στόμα μου κλειστό. Τότε έπαυα να είμαι γαλλόφιλος, μίσησα το Βενιζέλο και τους Γάλλους, διότι για να πάει κανείς τότε από την Κοζάνη στα Σέρβια έπρεπε να του κάνουν ταπεινωτικό έλεγχο οι Σενεγαλέζοι και οι Μαροκινοί. [...] Στην περιοχή της Κοζάνης οι Σενεγαλέζοι κάναν λαφυραγωγίες, μπαίναν σε σπίτια τάχα για έρευνα και πλιατσικολογούσαν. Αναφέρθηκαν και αρκετοί βιασμοί γυναικών στα χωριά του Τσιαρσαμπά».¹⁸⁷

3.5. Οι Γάλλοι και τα δημόσια έργα.

Από τους πρώτους μήνες της διοίκησης του το 1916 ο Ηλιάκης με αφορμή το θέμα της μεταφοράς τροφίμων από Θεσσαλονίκη ανακοινώνει ότι ξεκίνησε η σκυροτόμηση της οδού Κοζάνης-Βέροιας με εθελοντική προσφορά εργασίας από περιοίκους χωρίς επιβάρυνση

¹⁸⁶ Gendarmerie = Χωροφυλακή (γαλλ.)

¹⁸⁷ Τσουμής Πάυλος (1998), *Ο Πάικος, Κοζάνη 1878 –1958*, Κοζάνη: INBA, σ.88

για το δημόσιο. Άμεση προτεραιότητα θεωρούσε ότι έχει η επισκευή της οδού Καρατζιλάρ(=Δρέπανο)-Κοζάνης η οποία θα συντόμευε κατά πολύ τη διαδρομή Κοζάνης-Θεσσαλονίκης. Ανακοίνωσε και τη δρομολόγηση και άλλων επισκευών οδών.¹⁸⁸ Πρόκειται για έργα που εξυπηρετούν κυρίως τις μετακινήσεις του γαλλικού στρατού και στα οποία επιδόθηκαν οι Γάλλοι σε ολόκληρη τη Μακεδονία.

Την πρώτη βδομάδα του 1917 ανακοινώνεται η έναρξη των εργασιών από τον Γάλλο μηχανικό για την επισκευή των οδών. Εμφανίζεται νέα ευκαιρία για την εφημερίδα να συμβουλευσει με οξύ ύφος ότι με αυτά τα έργα θα καταπολεμηθεί η ανεργία και επιτίθεται προκαταβολικά εναντίον όσων δεν σπεύσουν να εργαστούν. Το ημερομίσθιο είναι μία έως τρεις δραχμές, και εφόσον θα είναι αμοιβόμενη εργασία και όχι αγγαρεία, σύμφωνα με τον συντάκτη θα είναι άξιοι της μοίρας τους και δικαίως θα πεινούν, όσοι αδιαφορήσουν και δεν προσέλθουν. Ο συντάκτης επιτίθεται στον ντόπιο πληθυσμό, ο οποίος δεν έστειλε εθελοντές στα συμμαχικά στρατεύματα, αλλά έδωσε πολλούς επιστράτους στο πλευρό του «ελληνοκτόνου βασιλέως» και τώρα είναι ευκαιρία να κάνουν και αυτοί κάτι για την πατρίδα τους. Τονίζει την άδοξη πρόθεση των συμμάχων να αναλάβουν το έργο και την ευκαιρία που μας δίνεται να «φέρουμε την νοικοκυροσύνη στα σπίτια μας». Και κλείνει το δημοσίευμα με τα εξής: « *Είνε λοιπόν ανάγκη κάθε χωριό να δώση τους εργάτας του με το καλόν. Είνε προτιμώτερον να αποφύγωμεν την βίαν, αφού δεν πρόκειται άλλωστε να αγγαρευθώμεν. Αλλά αν είνε ανάγκη και δια της βίας να εξευρεθούν οι εργάται δια την επισκευήν των οδών, θα γίνη και τούτο και ο κ. κυβερνητικός Αντιπρόσωπός μας θα έχη τας ευλογίας όλων μας διότι δεν μας αφήκε εις την τύχην μας.*»¹⁸⁹

Το δημοσίευμα προέρχεται από μια εποχή που οι σχέσεις Γάλλων και ντόπιων είναι άσχημες και η εφημερίδα ασταμάτητα νουθετεί και προτρέπει τον λαό σε συνεργασία με τους Γάλλους παρουσιάζοντας τη γενική συμπεριφορά του λαού ως τώρα ως «αχάριστη» . Συνδυάζεται στη φρασεολογία ο «εθνικός» σκοπός (το υπονοούμενο για την ελάχιστη προσφορά ανδρών) και ο «εκπολιτιστικός» σκοπός για την «νοικοκυροσύνη» του τόπου , ιδέες που ανταποκρίνονται απερίφραστα στην ιδεολογία και το όραμα του Κυβερνητικού αντιπροσώπου για τον τόπο όπως συνάγεται από προηγούμενα και μεταγενέστερα δημοσιεύματα.

Πρώτη οδός που ξεκίνησε να κατασκευάζεται ήταν η οδός Καρατζιλάρ-Κοζάνη, ένα όνειρο πολλών ετών για τους Κοζανίτες. Τη μελέτη και κατασκευή της οδού ανέλαβε Γάλλος μηχανικός, δημοσιεύτηκαν δύο φορές αγγελίες για εργάτες (με ημερομίσθιο 2,60 και 2

---

¹⁸⁸ Ηχώ της Μακεδονίας,φ.235,14/12/1916 σ.1

¹⁸⁹ Ηχώ της Μακεδονίας,φ.239,1/1/1917 σ.6

δραχμές) ενώ έγινε δημοπρασία για εργολάβο για τους οχετούς και τις γέφυρες .¹⁹⁰ Για την οδό αυτή θα γράψει αργότερα ο Ηλιάκης προκειμένου να αποδείξει ότι δεν έχει την ματαιοδοξία της υστεροφημίας για το έργο του :

«Οι Κοζανίται από γενεών «ονειροπολούν νά κατασκευάσουν μίαν οδόν, διά της οποίας θά ήνούτο κατ' εύθειαν ή Κοζάνη μέ τήν οδόν Βερροίας συντομευομένης της αποστάσεως κατά 11 χιλιόμετρα. Τήν οδόν ταύτην κατεσκεύασα. χωρίς νά έχω μάλιστα την αναγκαίαν πίστωσιν, επωφεληθείς μιας ευκαιρίας έξ εκείνων τάς οποίας έξεμεταλλεύθην, [...]. Καί ότε επερατούτο ή οδός, ό Πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου μ' επεσκέφθη διά νά μου αναγγείλη ότι είς τό προσεχές Δημοτικόν Συμβούλιον θά συνετάσσετο ψήφισμα, διά τού οποίου θά έδίδετο τό όνομά μου είς τήν οδόν αυτήν καί θά μοί έπεδίδετο πανηγυρικώς το ψήφισμα. Έγώ τόν ηυχάριστησα καί αμέσως προσεκάλεσα τόν μηχανικόν, είς τόν όποιον έδωκα τήν διαταγήν, όπως εγείρη είς τήν αρχήν της οδού μίαν στήλην, επί της οποίας έπρόκειτο νά τοποθετηθή ή ονομασία τής οδού. Αλλά συγχρόνως προσεκάλεσα εκ Σερβίων ένα λιθοζόον, είς τόν όποιον παρήγγειλα. όπως εспеυσμένος καί υπό εχεμύθειαν χαράξη επί μαρμαρίνης πλάκας τό όνομα τής οδού. Καί αυτόν πριν συνέλθη τό Δημοτικόν συμβούλιον καί ή στήλη είχε έγερθή καί ή ονομασία είχε τεθή επί της στήλης. Καί επειδή ή οδός αυτή έγινε εν συνεργασία μέ τούς Γάλλους, άνευ τών οποίων θά ήτο ζήτημα, αν κατεσκευάζετο, έδωκα είς τήν οδόν ταύτην τό όνομα «οδός Μάρνη».¹⁹¹

Την ίδια χρονιά ξεκινά η κατασκευή με τη συνδρομή Γάλλων της οδού Ζουπανίου-Λειψίστης και ιδιαιτέρως τονίζεται η προθυμία του λαού να προσέλθει (αν και θα' πρεπε να είναι κάπως μεγαλύτερο το ημερομίσθιο) για να εργαστεί στο έργο της γαλλικής διοίκησης που επιδεικνύει «εκπολιτιστική ροπήν».¹⁹² Ταυτόχρονα δρομολογούνται η κατασκευή γεφυριών : στο Τσοτύλι η γέφυρα Μπουχωρίνας για την οποία ο Ηλιάκης συνέδραμε με το ποσό των 4.000 δραχμών και η γέφυρα του Αλιάκμονα την οποία επιθεώρησε ο υπουργός συγκοινωνίας της Προσωρινής Κυβέρνησης Α.Κασαβέτης με τον διευθυντή της Ηλεκτρικής εταιρείας Βόλου. Στα εγκαίνια της γέφυρας τον Απρίλιο του 1918 παρέστησαν εκτός του Ηλιάκη, ο στρατηγός Henrys, ο Γάλλος στρατιωτικός Διοικητής Κοζάνης Masson, ο Κων.Μακρής, Νομάρχης Κοζάνης, ο Στυλ.Γρηγορίου, ο Γάλλος αστυνόμος Κοζάνης Mankenehen, ο δήμαρχος Λειψίστης Χρ.Κατσάνος, ο αστυνομικός Δ/ντης Ανασέλιτσας Εμμ.Πετράκης και ο αστυνομικός Δ/ντης Κοζάνης Εμμ.Ανδρουλάκης.¹⁹³

¹⁹⁰ Ηχώ της Μακεδονίας,φ.267,12/4/1917 σ.2, φ.274,8/5/1917 σ.3, ,φ.322,8/11/1917 σ.2

¹⁹¹ Ηλιάκης.Ι.(1921), σ. 27. Οι λαός όμως ,όπως ισχυρίζεται ο Ηλιάκης ,παρά το όνομα της οδού την ονομάζει «ο δρόμος του Ηλιάκη».

¹⁹² Ηχώ της Μακεδονίας,φ.262,22/3/1917 σ.2

¹⁹³ Ηλιάκης.Ι.(1940), σ. 54-55.

Εκτός από τους δρόμους σε σύμπραξη με τη Γαλλική αποστολή κατά της ελονοσίας προχώρησε σε αποξηράνσεις των λιμνών Ρούδνικ και Σαρή γκιόλ για να σταματήσουν τα προβλήματα υγείας των κατοίκων αλλά και για να δημιουργηθούν καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Το κονδύλι από πλευράς Κυβερνητικής αντιπροσωπείας ήταν 5.000 δραχμές και το έργο ξεκίνησε το καλοκαίρι του 1917. *«Την θλιβεράν ταύτην κατάστασιν [=την μάστιγα της ελονοσίας και της εγκατάλειψης του χωριού] βλέπων ο κ.Κυβερνητικός αντιπρόσωπος και με την συνήθη πατρική πάντοτε μέριμναν[.]έθεσεν τας σκέψεις του εις άμεσον ενέργειαν, και ευθύς 400 εργάται εστάλησαν επί τόπου και εργάζονται τη οδηγία Γάλλων εργοδηγών από 2 μήνας και πλέον δια την αποξήρανσιν της ελώδους ταύτης περιφερείας, το δε έργο εντός είκοσι ημερών αποπερατούται ..»*¹⁹⁴ Η αποξήρανση θα διακοπτόταν για να συνεχιστεί την άνοιξη αφού επιστρέψει ο υπεύθυνος με μια ειδική μηχανή. Με την αποπεράτωση του έργου υπολογίζεται ότι θα δοθεί στους γεωργούς καλλιεργήσιμη έκταση 45.000 στρεμμάτων. Εκτός από την επαναφορά των κατοίκων, θα γίνουν και νέοι συνοικισμοί για την εγκατάσταση προσφύγων ακτημόνων.

Δύο ακόμα θέματα δημόσιας ωφέλειας που απασχολούν τον Ηλιάκη σύμφωνα με την Ηχώ είναι η ηλεκτροφότιση της πόλης με την αρωγή των συμμάχων που διαθέτουν ηλεκτροπαραγωγό μηχανή και η εκμετάλλευση των υδάτων που θα γίνει δυνατή με τη βοήθεια του Διευθυντή υδάτων του συμμαχικού στρατού της Θεσσαλονίκης Pouillane ο οποίος επισκέφθηκε την Κοζάνη και σύστησε αναγνώριση των υδροφόρων στρωμάτων γύρω από την Κοζάνη. Η δυσκολία για την προμήθεια καυσόξυλων οδηγεί τον κυβερνητικό αντιπρόσωπο στην μέριμνα *«περί εκμεταλλεύσεως των στρεμμάτων λυγνίτου που ευρίσκονται πλησίον της Κοζάνης»* τα οποία ήταν ήδη γνωστό ότι υπήρχαν. Μάλιστα προτείνεται να χρησιμοποιείται ο λιγνίτης ως καύσιμο και από τα συμμαχικά στρατεύματα, ώστε να μην γίνεται υπερβολική υλοτόμηση στα δάση της περιοχής. Τον Ιούνιο του 1918 συντελούνται τα εγκαίνια της γέφυρας Λειψίστης –Καστοριάς παρουσία και του Γάλλου μηχανικού.¹⁹⁵

Τα έργα κοινής ωφέλειας που έγιναν με την τεχνογνωσία και την επίβλεψη των Γάλλων κατασκευάστηκαν από μουσουλμάνους επιστρατευμένους, κατάδικους και εργάτες. Έγιναν ασφαλώς με κύριο σκοπό την εξυπηρέτηση των αναγκών των συμμαχικών στρατευμάτων (π.χ. τα έργα οδοποιίας εξυπηρετούσαν τις ανάγκες μετακίνησης του στρατού) αλλά συνετέλεσαν και στην ωφέλεια της τοπικής κοινωνίας. Μετά την αναχώρηση των Γάλλων ο Ηλιάκης θα συνεχίσει με παρόμοια έργα.

3.6. Η επίσκεψη του στρατηγού Γκιγωμά στην Κοζάνη.

---

¹⁹⁴ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.312,4/10/1917 σ.1

¹⁹⁵ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.312,4/10/1917 σ.2, φ.313,8/10/1917 ,σ.2, φ.316, 18/10/1917 σ.2

Η επίσημη επίσκεψη του στρατηγού Γκιγιωμά στην Κοζάνη έγινε με αφορμή την περιοδεία του στο Μακεδονικό μέτωπο τον Απρίλιο του 1918. Για την επίσκεψη αυτή υπάρχει πλήρης δημοσιογραφική κάλυψη και οι πληροφορίες είναι αρκετές ,ενώ υπάρχει και φωτογραφικό υλικό ,συνεπώς κρίθηκε αναγκαίο να αποτελέσει ξεχωριστό κεφάλαιο.

Ο στρατηγός Γκιγιωμά έφθασε στην Κοζάνη στις 25 Απριλίου 1918 από την Εδεσσα, συνοδευόμενος απο το διοικητή των γαλλικών στρατευμάτων της Στρατιάς της Ανατολής στρατηγό Ανρύ. Ο Γενικός Διοικητής Ι. Ηλιακής είχε μεταβεί να τον προϋπαντήσει στα Καϊλάρια (Πτολεμαΐδα). Επιφυλάχθηκε ήδη από την είσοδο της πόλης της Κοζάνης από το ύψωμα της Αγίας Παρασκευής με αψίδες, ελληνογαλλικές σημαίες και εικόνες του Βασιλιά Αλέξανδρου και του Βενιζέλου. Τον στρατηγό υποδέχθηκε το 1^ο ελληνικό σύνταγμα της 2^{ης} Μεραρχίας ,ο λόχος Μαροκινών Σπαχίδων και μαθητές και μαθήτριες. Η Ηχώ περιγράφει μια παλλαϊκή κινητοποίηση όλων των κατοίκων της Κοζάνης που με την άφιξη της πομπής των αυτοκινήτων ξεσπούν σε ζητωκραυγές και χειροκροτήματα. Μετά την πρώτη προσφώνηση από τον Δήμαρχο Δεληβάνη, πραγματοποιήθηκε επίσκεψη στο Γαλλικό Νοσοκομείο και έπειτα έγινε η παρέλαση του 1^ο συντάγματος της 2^{ης} Μεραρχίας μπροστά από τους στρατηγούς απέναντι από το Διοικητήριο. Ακολούθησε επίσκεψη στη Σιάτιστα και το βράδυ ο Γενικός Διοικητής παρέθεσε γεύμα στον κήπο του Διοικητηρίου με όλες τις πολιτικές και στρατιωτικές αρχές παρούσες. Ανταλλάχθηκαν οι παρακάτω προπόσεις:

Ηλιακής:

«Είμαι ευτυχής εγείρων το ποτήριόν μου, όπως πίο υπέρ της υγείας του ενδόξου Αρχιστρατήγου του ηγούμενου εν τη Ανατολή του στρατού, ο οποίος μάχεται υπέρ του πολιτισμού και κατά της βαρβαρότητας.

Η επίσημος επίσκεψή σας, στρατηγέ μου, εις τον τόπον τούτον, ο οποίος εκ των πρώτων ηκολούθησε τον Συμμαχικόν αγώνα και προσέφερεν έκτοτε πολυτίμους υπηρεσίας εις αυτόν αντιπροσωπεύσας μέχρι της ενώσεως του Έθνους μας μέγα μέρος της Ελλάδος εις τας προς τον ιερόν αγώνα μας υποχρεώσεις της, αποτελεί μίαν μεγάλην ευχαρίστησιν δι' αυτόν και πληροί χαράς τας καρδίας όλου του πληθυσμού.

Η επίσκεψις αύτη συμπίπτει μέ τό ευτυχές γεγονός της επανόδου εις μέρος τούτο του Ελληνικού στρατού, ο οποίος πρό δυο περίπου ετών διετάχθη νά άποσυρθη απ' εδώ καί να αφήση αφρούρητα τά σύνορά μας από τα οποία θά εισήλανεν εις τό έδαφος της πατρίδας μου ο κληρονομικός εχθρός της φυλής μας, ό όποιος είναι συγχρόνως εν τη Ανατολή ο ασπονδότερος εχθρός του πολιτισμού. Και ο στρατός ούτος απήρχετο τότε συντετριμμένος έκ της οδύνης, διότι δεν ητο ή εθνική θέλησις εκείνη, ή όποια τόν διέτασσε νά αναχωρήση, διότι έγκατέλειπε τα μέρη

ταύτα, εἰς τα οποία πρό 4 περίπου ἐτῶν ἔδιδε τὴν ἐλευθερίαν διὰ του ἀπαραμίλλου ἡρωισμού του συνεχίζων το πρόγραμμα των προγόνων μας...

Ο στρατός οὗτος, του οποίου ἐπίλεκτοι ἀντιπρόσωποι παρακάθηνται ἀπόψε παρά το πλευράν σας, συναισθάνεται ὅτι ἔχει το καθήκον να πληρώσῃ την καθυστερήσασαν οφειλὴν του και να συνεισφέρῃ δια του αἵματός του υπέρ του αγώνος, ο οποίος γίνεται υπέρ της ἰσότητος, της ἀδελφότητος, της ἐλευθερίας, και του δικαίου, ἰδεῶν αἰ οποίαι ἐγεννήθησαν εν Ἑλλάδι οπόθεν μετεφυτεύθησαν εἰς την ωραίαν Πατρίδα σας, η οποία υπήρξεν η κατ' ευθείαν κληρονόμος του ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ και η οποία δια τούτο θεωρεῖται ἀπό ὅλους τους ἀληθινούς Ἕλληνας και ὡς ἰδία πατρίς...

Γκυγιωμά:

Κύριε Γενικὴ Διοικητά,

Ἡ σημερινὴ ἡμέρα ἐπηύξῃσεν ἀκόμη τὴν ἐμπιστοσύνην μου εἰς τα αἰσθήματα του Ἑλληνικοῦ Ἔθνους και τὴν ἀξίαν του στρατοῦ του. Ἡ υποδοχὴ, ἣς εἶχον ἐκ μέρους σας και ἐξ ὀλοκλήρου του πληθυσμοῦ της Κοζάνης, ἡ δεξίωσις ἡ τόσον ἐνθουσιώδης και αὐθόρμητος, ἣτις μοι ἐγένετο εἰς τὴν μικρὰν πόλιν, τὴν τόσον γραφικὴν, τὴν τόσον πασιφανῶς πατριωτικὴν της Σιατίστης, και τέλος ἡ ωραιότατη παράστασις των ἀνδρῶν του 1^ο Ἑλληνικοῦ Συντάγματος, το οποίον μου παρουσίασεν ὁ μέγαρχος συνταγματάρχης, μοι ἀπέδειξαν ὅτι το αἶσθημα του ἐθνικοῦ καθήκοντος κατέχει ἤδη ὅλα τα πνεύματα. Εἶμαι ἰδιαιτέρως εὐτυχὴς δια τὴν ευκαιρίαν, ἣτις μου δίδεται τὴν ἐσπέραν ταύτην, να ἐκφράσω εἰς τον συνταγματάρχην Κονταράτον, ὡς και εἰς τους ἀξιωματικούς του ὅλην μου τὴν ευχαρίστησιν ... Ὀπισθεν τῶν στρατηγῶν χρειάζονται διοικηταί, οἵτινες δια της ἀόκνου ἐργασίας των να ἰκανοποιῶσι τὰς στρατιωτικὰς ἀνάγκας καὶ ἀναστηλώνοντες το ἠθικόν της χώρας νὰ συμβάλωσι κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἀνύψωσιν του ἠθικοῦ του μαχητοῦ.»

Ἀπό τους λόγους του Ἡλιάκη και του στρατηγού φαίνεται ἡ διάθεσις και των δύο να κολακῆσουν ὁ μὲν Ἡλιάκης τον ἑλληνικὸν και γαλλικὸν στρατό και ὁ δε Γκυγιωμά τις πολύτιμες υπηρεσίες που προσφέρει στους συμμάχους ὁ Ἡλιάκης ὡς διοικητὴς Δυτικῆς Μακεδονίας. Τὴν ἐπόμενη μέρα 26 Ἀπριλίου παρόμοια υποδοχὴ στον Γκυγιωμά και τον Ἀνρὺ ἐγένετο ἐν τῇ πόλει της Καστοριάς ἀπὸ τον Νομάρχη Φλώρινας Σταματίου. Ἐπισκεφθηκα τὴν Πρέσπα και ἔπειτα τὴν Φλώρινα ὅπου ἀπο ἐκεῖ ὁ Ἡλιάκης ἐπέστρεψε ἐν Κοζάνη.¹⁹⁶

---

¹⁹⁶ «Ὁ Ἀρχιστράτηγος Γκυγιωμά ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ». (1918). Κοζάνη. Τύποις Μιλτιάδη Τζώνη.

3.7. Η αναχώρηση του Γάλλου πρόξενου Jules De Berne Lagarde.

Το 1918 έχει γίνει η ένωση των δύο κρατών και ο βασιλιάς Κων/νος έχει εκδιωχθεί από τον θρόνο οπότε η κυβέρνηση της Γαλλίας θεωρεί πως τελείωσε η εν Ελλάδι αποστολή του Προξένου De Berne Lagarde και τον «μεταθέτει». Και ενώ στην ίδρυση Γαλλικού Προξενείου και την ανάληψη υπηρεσίας από τον διακεκριμένο Γάλλο διπλωμάτη τον Απρίλιο του 1916 αφιερώνεται μόνο ένα μονόστηλο, η αναχώρησή του γεμίζει σελίδες επί σελίδων στα φύλλα του Μαρτίου 1918.

Στο φύλλο της 4^{ης} Μαρτίου παρουσιάζεται η τιμητική εκδήλωση που έλαβε χώρα με αφορμή την παρασημοφόρηση του αρχιστρατήγου Ανρίς στην Κοζάνη και εν είδει αποχαιρετισμού για τον πρόξενο. Πρόκειται για μια από τις τελευταίες ελληνογαλλικές εκδηλώσεις στην Κοζάνη που καταλαμβάνει μεγάλη έκταση στις στήλες της εφημερίδας.¹⁹⁷

«Τιμητική Εορτή

Την Παραελθούσαν Κυριακήν ο αρχιστράτηγος Ανρίς διοικητής του Γαλλικού στρατού της Ανατολής επισκέφθη επισήμως τον Γενικόν Διοικητήν μας κύριον Ηλιάκην. Επί τη ευκαιρία ταύτη εις το διοικητήριόν μας εδόθη μεγαλοπρεπής εορτή προς τιμήν του γενναίου αρχιστρατήγου και προς αποχαιρετισμόν του αναχωρούντος οριστικώς εκ της πόλεώς μας προξένου της Γαλλίας κ. Δε Μπερν Λαγκάρντ και της εριτίμου κυρίας του.

Το σημαιοστολισμένον με τα ελληνογαλλικά χρώματα διοικητικόν μέγαρον, αι ευρείαι αίθουσαι αυτού μέσα εις τας οποίας Έλληνες και Γάλλοι αξιωματικοί παρουσίαζον μίαν ωραίαν εικόνα ελληνογαλλικής συναδελφώσεως, η Γαλλική μουσική και τα αποσπάσματα στρατού και χωροφυλακής ελληνικής, τα πάντα συνέβαλον εις την δημιουργίαν του ωραιότερου πλαισιώματος των συγκινητικών εκδηλώσεων, αίτινες έλαβον χώραν κατά την τελετήν ταύτην»

Μετά τη δεξίωση και την παρασημοφόρηση του Henrys ο Ηλιάκης απευθύνεται προς τον Πρόξενο :

«...Κι όσονδήποτε μεγάλη και αν είναι η στεναχωρία την οποίαν αισθάνομαι δια την απομάκρυνσιν πολυτίμου και αδελφικού συνεργάτου της πρώτης στιγμής, χαίρω επίσης διότι είμαι βέβαιος ότι μεταβαίνων εις την νέαν του θέσιν θα προσφέρη ανεκτιμήτους υπηρεσίας εις τον συμμαχικόν αγώνα». Κλείνει τον λόγο του συγκρίνοντας την προσφορά των αρχαίων Ελλήνων της Σαλαμίνας και του Μαραθώνα που συγκράτησαν την επιθετικότητα των

---

¹⁹⁷ Ηχώ της Μακεδονίας ,φ.341,4/3/1918 ,σ.1-2

Περσών και έσωσαν την Ευρώπη με την προσφορά των Γάλλων απέναντι στην ανθρωπότητα και τη συγκράτηση των σημερινών βαρβάρων στη Μάρνη και το Βερντέν.

Ο De Berne Lagarde αφού βεβαιώσει τους παρισταμένους πως η πρόθεσή του ήταν να παραμείνει στη Βαλκανική Χερσόνησο μέχρι το τέλος του πολέμου και πως η αναχώρησή του προξενεί βαθύτατη θλίψη, ανακαλώντας την περίοδο της γνωριμίας του με τον Ηλιάκη δηλώνει τα εξής: *«Σας είδον από της πρώτης ημέρας, με διαθέσεις τόσον προσφυώς ευμενείς προς τους πληθυσμούς τούτους, τους προωρισμένους δια την δυστυχίαν, ώστε η επιθυμία του να σας βοηθήσω δι' όλων μου των δυνάμεων, εγεννήθη οριστικώς εις τον νουν μου. Και εν μέσω της σημερινής πολεμικής καταστάσεως ήτις συνεπάγεται τόσον βαρείας υποχρεώσεως, προσεπαθήσαμεν έκαστος εν τω κύκλω του εις το να εγκαταστήσωμεν εν καθεστώς όσο το δυνατόν καλύτερον, όσον το δυνατόν ολιγότερον προσκρούον εις την υπάρχουσαν κατάστασιν, όσον το δυνατόν ολιγότερον πιεστικόν»*. Τονίζει, επίσης, πως ο Ηλιάκης είναι ικανός για μεγάλα αποτελέσματα και θα ήταν μεγάλη τύχη για την περιοχή να τον έχει γι' απολύ ακόμη Διοικητή της. Έκλεισε τον λόγο του με πρόποση υπέρ της πόλεως της Κοζάνης και της ευημερίας της Δυτικής Μακεδονίας. Στο φύλλο της 11ης Μαρτίου 1918 υπάρχουν δημοσιευμένες δύο επιστολές μεταξύ του κ. Προξένου της Γαλλίας και του Γενικού Διοικητή Ηλιάκη με θερμό ύφος που διατρανώνει την αγαστή τους συνεργασία (Δημοσιεύονται ολόκληρες στο Παράρτημα).

Η αναχώρηση του Πρόξενου έγινε με τιμητική προπομπή αξιωματικών και πλήθος κόσμου που συνέρευσαν στο σπίτι του όπως αναφέρει η εφημερίδα. Στο ταξίδι προς τη Θεσσαλονίκη τον συνόδευσε ο Ηλιάκης. Η εφημερίδα δημοσίευσε δύο επιστολές μεταξύ του Προξένου της Γαλλίας και του Ι.Ηλιάκη. Το ύφος και των δύο επιστολών είναι προσωπικό και γεμάτο εξάρσεις όπως το γεγονός ότι ο Πρόξενος αναφέρει ότι οι δύο τους ήταν σα να σκέφτηκαν με τον ίδιο εγκέφαλο και ο Ηλιάκης ότι έχουν μία εθνική συνείδηση, την Γαλλοελληνική ή Ελληνογαλλική.¹⁹⁸ Η επικοινωνία τους συνεχίστηκε και μετά την αναχώρηση του De Berne Lagarde με συγχαρητήρια τηλεγραφήματα για τις ελληνικές και γαλλικές νίκες.¹⁹⁹ Αργότερα ο Ηλιάκης θα γράψει για τον Γάλλο πρόξενο :

*«Καί είμαι ευτυχής για την γνωριμία μας, γιατί συνεδέθηκα μέ το τελειότερο τύπο τών ανθρώπων. Η φιλία μας δέν είχε όρια. Τόν έκαμα ν' αγαπήσει τήν Ελλάδα σαν πατρίδα του. Μ' έκαμε ν' αγαπήσω τή Γαλλία σαν ιδική μου πατρίδα. Κι' έτσι εγώ τόν ωνόμαζα Francogrec καί εκείνος μ' έλεγε Grecofrançais».*²⁰⁰

Πρέπει να συναντήθηκαν και μεταπολεμικά στην Αθήνα, επειδή ο Ηλιάκης αναφέρεται σε φωτογραφία που έβγαλαν μαζί στην Ακρόπολη. Ο πρόξενος Jules De Berne

¹⁹⁸ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.343,11/3/1918, σ.1-2

¹⁹⁹ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.392,7/10/1918, σ.2

²⁰⁰ Ηλιάκης Ι.(1940),σ.44

Lagarde πέθανε όταν ήταν πρόξενος στη Δρέσδη το 1933 μετά από σύγκρουση του αυτοκινήτου του με τρένο. Ο Ηλιάκης θα γράψει : «*Τον έκλαμα σαν αδερφό*».²⁰¹

Η συνεργασία του Ηλιάκη με τον Γάλλο πρόξενο συμπεραίνουμε, ότι πέρα από τις φλύαρες μεγαλοστομίες που χρησιμοποιούνται σχεδόν από όλες τις πηγές μας υπήρξε αρμονική και άκρως εξυπηρετική για τα συμφέροντα και των δύο πλευρών. Ο γαλλικός στρατός θα παραμείνει στην Κοζάνη και μετά την κατάργηση του προξενείου και θα αποχωρήσει σταδιακά. Ο λαός της περιοχής καταπιέστηκε αρκετά και από τη γαλλική παρουσία και από τις ενέργειες του Κυβερνητικού αντιπροσώπου που δεν δίστασε να θυσιάσει σχεδόν τα πάντα στο βωμό της εξυπηρέτησης το υπέρτατου στόχου ,της αρωγής στη νίκη των συμμάχων. Μοναδική εξαίρεση η ωφέλεια της τοπικής κοινωνίας από δημόσια έργα που πραγματοποίησαν οι γαλλικές δυνάμεις και τα οποία ο Ηλιάκης, ως Γενικός Διοικητής για τα επόμενα δύο χρόνια τα συνέχισε.

Η παρουσία του Γαλλικού προξενείου στην Κοζάνη την περίοδο 1916-1918 διαδραμάτισε τον ρόλο που είχε αναλάβει : την εξυπηρέτηση σε διπλωματικό επίπεδο των αναγκών της στήριξης του μετώπου στα βόρεια της Κοζάνης. Μέσα στα πλαίσια της εξυπηρέτησης του μετώπου ήταν και η στήριξη στη φιλική προς τους συμμάχους Προσωρινή κυβέρνηση του Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη. Η συνεργασία μεταξύ του προξένου της Γαλλίας στην Κοζάνη και του Κυβερνητικού αντιπροσώπου Η.Ηλιάκη ήταν όπως προκύπτει από τις πηγές άριστη σε όλα τα επίπεδα. Ο γαλλικός στρατός θα παραμείνει στην Κοζάνη και μετά την κατάργηση του προξενείου και θα αποχωρήσει σταδιακά μέσα στο 1918-19.

4. Ο Γενικός διοικητής Ι.Ηλιάκης μετά την αναχώρηση των Γάλλων και μέχρι τον Νοέμβριο του 1920.

Τον Φεβρουάριο του 1918 επήλθε αναδιάρθρωση στις περιφερειακές διοικήσεις και οι Κυβερνητικοί αντιπρόσωποι των Νέων χωρών μετονομάστηκαν Γενικοί Διοικητές.

«Τηλεγραφικώς ηγγέλθη ότι καθορίζεται ο θεσμός των Γενικών Διοικήσεων. Η Μακεδονία χωρίζεται εις δύο διοικήσεις: η μία Θεσσαλονίκης και Πέλλας με γενικόν Διοικητήν τον κ. Αργυρόπουλον και η άλλη της Δ. Μακεδονίας περιλαμβάνουσα τους νομούς Κοζάνης-Φλωρίνης, με γενικόν διοικητήν τον κ. Ηλιάκην.

Γενικάς Διοικήσεις θα απετελέσουν επίσης η Κρήτη με Γ.Δ. τον κ. Κροκιδάν, η Σάμος με Γ.Δ. τον κ. Ζερβόν, η Χίος με Γ.Δ. τον κ. Παπανδρέου και η Ήπειρος με Γ.Δ. τον κ. Στεργιάδην. Ο θεσμός των διοικήσεων είναι μέγα βήμα προς την

---

²⁰¹ Ηλιάκης Ι.(1940),σ.53

*αποκέντρωσιν, δι ης και μόνης δύναται να διοικηθή τελεσφόρως σήμερον η Ελλάς».*²⁰²

4.1.Η παρουσία του Γαλλικού στρατού στη Δυτική Μακεδονία στα 1918

Στις 14 Ιουνίου 1918 γιορτάστηκε η Επέτειος της Εθνικής Ανεξαρτησίας στην Κοζάνη, δηλαδή η επέτειος της ένωσης των δύο Ελλάδων όπως γράφεται στην εφημερίδα με συμμετοχή όλων των πολιτικών, στρατιωτικών και συμμαχικών αρχών. Φυσικά έγινε η απαραίτητη ελληνογαλλική διακόσμηση της πόλης με αψίδες και σημαίες και το ίδιο έγινε και σε άλλα χωριά του νομού (Βλάστη, Τσοτύλι, Λειψίστη, Ζουπάνι, Φλώρινα, Καϊλάρια).²⁰³ Και η γιορτή της 14 Ιουλίου γιορτάστηκε με τη μαντολινάτα του Δήμου και με στολισμό της πόλης. Τα επίσημα γεύματα με Γάλλους αξιωματικούς συνεχίζονται είτε με την ευκαιρία μιας αναχώρησης ή μιας άφιξης, όπως και οι παρασημοφορήσεις π.χ. η απονομή του Χρυσού σταυρού του Σωτήρος στον Γάλλο Φρούραρχο Κοζάνης Manson από τον Ηλιάκη. Κάποιες αναχωρήσεις Γάλλων αξιωματικών συνοδεύονται από λόγια συγκίνησης και απονομή τιμών όπως η ανακήρυξη από το Δημοτικό συμβούλιο του Δ/τη Ασφαλείας Τσοτυλίου Parany σε επίτιμο δημότη Τσοτυλίου. Και στις μεγάλες έκτακτες δοξολογίες για την ανακωχή της Βουλγαρίας στις 20 Σεπτεμβρίου 1918 και της εισόδου του Ελληνικού στόλου στην Κων/λη τον Οκτώβριο του 1918 παρίστανται Γάλλοι αξιωματικοί. Την δοξολογία για την ήττα της Βουλγαρίας ακολούθησε το απόγευμα και πορεία προς τη Γενική Διοίκηση όπου ο Ηλιάκης στον λόγο του θύμισε στους παρευρισκόμενους ότι τις ίδιες μέρες πριν δύο χρόνια η Κοζάνη συμμετείχε στο κίνημα και τώρα φαίνονται τα αποτελέσματα αυτής της ιστορικής πράξης.

Όταν τον Οκτώβριο του 1919 τελέστηκε με πρωτοβουλία του Ηλιάκη μνημόσυνο στο Γαλλικό νεκροταφείο Κοζάνης με συμμετοχή και μαθητών υπέρ των Γάλλων πεσόντων στην Κοζάνη πια δεν υπήρχε γαλλικός στρατός. Ο πρώην πρόξενος De Berne Lagarde συγκινήθηκε ιδιαίτερα με φωτογραφία που του έστειλε ο Ηλιάκης. Έπειτα από λίγους μήνες τα οστά των Γάλλων μεταφέρθηκαν στη Γαλλία.²⁰⁴

4.2.Επιστράτευση-Το κίνημα των Σερβίων.

Τον Ιανουάριο του 1918 κηρύχτηκε επιστράτευση. Στην Κοζάνη ο Κυβερνητικός Αντιπρόσωπος της Δυτικής Μακεδονίας Ι. Ηλιάκης, έχοντας υπόψη ότι έχουν προηγηθεί στασιαστικά κινήματα ανάμεσα σε επιστρατευμένους στη Λαμία και τη Θήβα, συγκάλεσε στις 5 Φεβρουάριου 1918 και περί ώρα 15:00 πάνω από χίλιους επιστράτους της Κοζάνης και

---

²⁰² Ηχώ της Μακεδονίας, φ.340,18/2/1918,σ.2

²⁰³ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.359,13/6/1918,σ.2 και φ.362,21/6/1918,σ.2.

²⁰⁴ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.455,27/10/1918,σ.1 και Ηλιάκης .Ι.(1940),σ.54

των Σερβίων στη μεγάλη αίθουσα του Γυμνασίου, παρισταμένων των αρχών και του μητροπολίτη Κοζάνης Φωτίου. Στο λόγο του ο Ηλιάκης συνεχάρη τους στρατευμένους για τα πατριωτικά τους αισθήματα και τους εμψύχωσε για το εθνικό τους έργο. Παρόμοιες συγκεντρώσεις με επιστρατευμένους έγιναν στο Βελβεντό, Παλαιογράτσανο, Γρεβενά, Σιάτιστα, Τσσοτύλι, Καστοριά και Λειψίστα ενώ η ανταπόκριση από το Ντόλο εγκωμιάζει τους 13 που προσήλθαν για να τιμήσουν την πατρίδα ενώ οι δικοί τους τους αποχαιρετούσαν με δάκρυα χαράς.²⁰⁵

Ωστόσο, τα φαινόμενα λιποταξίας ή ανυποταξίας είχαν ήδη ξεκινήσει και αργότερα θα έπαιρναν και μεγαλύτερες διαστάσεις. Γι' αυτό δημοσιεύεται από τον Ηλιάκη και ο νόμος 1013 για την ανυποταξία ή λιποταξία για να έχουν όλοι υπόψη τους τις προβλεπόμενες ποινές. Εκτός από τις φυλακίσεις ή την εκτέλεση του λιποτάκτη ή ανυπότακτου, για τους συγγενείς Α και Β βαθμού υπήρχε η ποινή της εκτόπισης σε κάποιο νησί του κράτους. Απαγορεύτηκαν η κατοχή οποιασδήποτε μορφής όπλων από την αστυνομία δυνάμει των Β.Δ. της 21^{ης} Δεκεμβρίου και 2^{ας} Ιανουαρίου 1917 που έθεταν τους Νομούς Φλώρινας και Κοζάνης σε κατάσταση πολιορκίας. Για την ενίσχυση του ηθικού όσων πρόκειται να στρατευθούν αλλά και των οικογενειών η Ηχώ δημοσιεύει επιστολές στρατευμένων της Κοζάνης προς συγγενείς τους αλλά και τις εκτοπίσεις συγγενών ανυπότακτων στην Κρήτη.

Τον Ιούνιο συνέβη μια στάση στρατιωτών που οδηγούνταν στο μέτωπο, συνελήφθησαν και δικάστηκαν στο στρατοδικείο Κοζάνης. Ήταν η τρίτη φορά μετά τις εξεγέρσεις ανάμεσα στις τάξεις των οπλιτών στη Λαμία και τη Θήβα και στην εφημερίδα υπάρχει πλήρες ρεπορτάζ από κάθε μέρα της δίκης. Στις 6 Ιουνίου εκδηλώθηκε στάση των οπλιτών του 12^{ου} Συντάγματος Πεζικού, το οποίο βρισκόταν καταυλισμένο στις παρυφές των Σερβίων. Είχε ξεκινήσει από τη Λάρισα με προορισμό στρατόπεδο στα Πετρανά Κοζάνης. Οι περισσότεροι από τους στασιαστές κατάγονταν από την Αχαΐα, την Ηλεία και την Αιτωλοακαρνανία. Οι στασιαστές, χωρίς τους αξιωματικούς τους, στράφηκαν προς τα νότια, αναφωνώντας διάφορα αντιπολεμικά συνθήματα και πυροβολώντας στον αέρα. Αρκετοί από αυτούς, μόλις άρχισε να νυχτώνει, επέστρεψαν στις μονάδες τους, είτε γιατί είχαν μετάσχει της στάσης παρά τη θέλησή τους είτε γιατί μετανόησαν και αναλογίστηκαν τις συνέπειες της πράξης τους. Τελικά, 2.500 άνδρες έμειναν πιστοί στις μονάδες τους, ενώ οι 800 πήραν τα όπλα και τράπηκαν στα όρη. Ακολούθησε καταδίωξη και σύλληψη των στασιαστών.²⁰⁶

Οι θεωρούμενοι ως πρωταίτιοι παραπέμφθηκαν στο Στρατοδικείο Κοζάνης. Οι κατηγορούμενοι δε δικάστηκαν όλοι μαζί, αλλά σε επτά διαφορετικές ημερομηνίες. Κατηγορούμενοι στην πρώτη δίκη ήταν εννέα, οι εξής: υπολοχαγός Γεώργιος Καμπούρης,

---

²⁰⁵ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.342,7/3/1918,σ.2

²⁰⁶ Βήττος.Χρ.(2008),σ.497-506

ανθυπασιπιστής Ηλίας Στυλιόπουλος, λοχίες Ν. Κωτσόπουλος, Κ. Βικτωράτος, Σ. Αγραπίδης, Χρ. Πετραλιάς, Θωμάς Τσικλήρας, Δημ. Παπαθανασόπουλος και Κ. Σολωμός. Τους υπερασπίστηκαν «επαγγελματικώς» οι δικηγόροι της Κοζάνης Θεόδωρος Κωτούλας, Ιωάννης Γεωργόπουλος, Μιλτιάδης Στεριάδης και Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης. Η κατηγορία ήταν «παρότρυνση επί στάσει και λιποταξία εν καιρώ πολέμου». Από την διαδικασία προέκυψε ότι η στάση προκλήθηκε από φήμες που διαδίδονταν για το μέτωπο. Όλοι οι κατηγορούμενοι αρνήθηκαν την κατηγορία, περιέπεσαν όμως σε αντιφάσεις, όπως αναφέρει η εφημερίδα, οι οποίες δεν έπεισαν για την αθωότητά τους. Καταδικάστηκαν σε θάνατο ο υπολοχαγός Καμπούρης και 6 λοχίες, ο λοχίας Κ. Βικτωράτος αθωώθηκε, ενώ για τον ανθυπασιπιστή Ηλία Στυλιόπουλο ζητήθηκε αναβολή. Το πρωί της 20^{ης} Ιουνίου οι καταδικασθέντες σε θάνατο εξομολογήθηκαν και έπειτα μεταφέρθηκαν με αυτοκίνητο στον τόπο εκτέλεσης, στην έξοδο της πόλεως στο τέρμα της οδού Καϊλαρίων.²⁰⁷ Οι γύρω από το μέρος εκείνο λόφοι καταλήφθηκαν από πλήθος κόσμου. Είχαν ήδη ανοιχτεί οι τάφοι για να γίνει αμέσως και η ταφή. Αμέσως μετά την καθαίρεση του υπολοχαγού και των λοχιών ακολούθησε ο τουφεκισμός τους από τάγμα Ευζώνων. Στις επόμενες μέρες εκτελέστηκαν άλλοι 15 αξιωματικοί και στρατιώτες και κάποιοι καταδικάστηκαν σε ισόβια.

Η δίκη με τους περισσότερους κατηγορούμενους έγινε στη μεγάλη αίθουσα του Γυμνασίου, όπου οι 171 από τους 178 κρατούμενους καταδικάστηκαν σε πενταετή φυλάκιση με αναστολή καθώς όλοι δήλωσαν μεταμέλεια και ότι παραπλανήθηκαν.²⁰⁸ Η δίκη του διοικητή του 12^{ου} Συντάγματος συνταγματάρχη Παντελή Γιαννετάκη κράτησε μια εβδομάδα. Στις 15 Ιουλίου 1918 το απόγευμα εκδόθηκε η απόφαση του Στρατοδικείου, με την οποία καταδικάστηκε σε θάνατο και στρατιωτική καθαίρεση. Η εκτέλεση του έγινε στον συνηθισμένο τόπο των εκτελέσεων. Σε άλλες δύο συνεδριάσεις καταδικάστηκαν σε θάνατο 17 Ευζώνοι και 2 δεκανείς. Στο στρατοδικείο Κοζάνης τακτικά καταδικάζονταν εις θάνατο σύμφωνα με το νόμο όσοι επιστρατευμένοι κατηγορούνταν και για ψευδή απαλλακτικά στρατολογίας και για παρότρυνση επί ανυποταξία (οι περισσότεροι ήταν μουσουλμάνοι).

Ο Ηλιάκης προσπάθησε αρχικά να κρατήσει μυστικό το κίνημα από τους συμμάχους στην Κοζάνη και το κατάφερε για δύο μέρες όταν ο Γάλλος στρατιωτικός διοικητής Κοζάνης του παραπονέθηκε για την απόκρυψη ενός τόσο σπουδαίου γεγονότος το οποίο είχε γίνει γνωστό στο στρατηγείο από άλλη πηγή. Του δικαιολογήθηκε ότι δεν το θεώρησε τόσο σημαντικό ώστε να τον ανησυχήσει. Ο Ηλιάκης δικαιολογεί την δική του μυστικοπάθεια και την αυστηρότητα των ποινών που επιβλήθηκαν για να εξαλειφθεί η κακή εντύπωση που είχαν οι σύμμαχοι από τα κινήματα που ξέσπαγαν στον ελληνικό στρατό και να επέλθει η πειθαρχία στο στράτευμα. Την ίδια μέρα με το κίνημα των Σερβίων συστήθηκε στη

---

²⁰⁷ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.361,17/6/1918,σ.2 και φ.362,21/6/1918 σ.2.

²⁰⁸ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.366,5/7/1918,σ.2

Βουλγαρία το υπουργείο Μαλίνωφ το οποίο άρχισε να έρχεται σε συνεννόηση με την Αντάντ δια μέσου της Αμερικής. Γινόταν, λοιπόν σκέψεις να εγκαταλειφθεί το Βαλκανικό μέτωπο και να δοθεί έμφαση στο Δυτικό και μόνο με τις ενέργειες του Βενιζέλου, του Γκιγιωμά και του στρατηγού Henrys, ο οποίος συνεργαζόμενος με το συγκεκριμένο σύνταγμα που στασίασε διαπίστωσε την αποκατάσταση του ηθικού του «*διά τήν αποκατάσταση τού οποίου καί αυτός κατά πολύ συνέβαλε όχι πλέον ως σύμμαχος, άλλ' ως Έλλην καί πατήρ τών ανδρών της*». Γι' αυτό λοιπόν η κυβέρνηση αναγκάστηκε να λάβει τα μέτρα που έλαβε (την απομάκρυνση υπόπτων, τις δίκες, κ.α.) και ακόμα να διωχθούν και άτομα τα οποία δεν ήταν επικίνδυνα τουναντίον ήταν και χρήσιμα. Αλλά τέτοιες περιστάσεις, λέει ο Ηλιάκης, είναι φυσικό να γίνουν και αδικίες όταν δεν υπάρχουν τα μέσα για την εξακρίβωση. «*Τα κινήματα ταύτα έκαναν τούς συμμαχούς νά διστάζουν νά επιχειρήσουν την έν τω Βαλκανικό μετώπο επίθεσιν. Εξ άλλου αί ενέργειαι τής Κυβερνήσεως. όπως απελευθέρωση τούς υπό των συμμαχών κρατουμένους Έλληνας εθραύοντο προ των κινήματων αυτών. Αί μεραρχίαι μας, αντί ν' αποτελούν ενίσχυσιν τού συμμαχικού αγώνος απετέλουν μάλλον έξασθένησιν αυτού, αφού δεν ενέπνεον εμπιστοσύνην, τήν οποίαν εκλόνιζον ίδια αί λιποταξίαι καί αί αυτομοιλίαι προς τον εχθρόν. [...] Επομένως τά ληφθέντα τυραννικά μέτρα ήσαν κατ' αρχήν επιβεβλημένα καί απαραίτητα χάριν της πατρίδος*».²⁰⁹

Κατά τους ισχυρισμούς του Γενικού Διοικητή οι αυστηρές ποινές στα στρατοδικεία για κινήματα ή λιποταξίες επιβλήθηκαν γιατί και πάλι η στάση των Ελλήνων απέναντι στις υποχρεώσεις τους ως σύμμαχοι της Αντάντ δεν ενέπνεε εμπιστοσύνη στους υπόλοιπους συμμαχούς. Πάση θυσία έπρεπε να αποφευχθούν οι εκτροπές από τη σταθερή υποστήριξη των συμμαχών τώρα πια και στο στρατιωτικό πεδίο, οι οποίες θα κόστιζαν τα μελλοντικά κέρδη της Ελλάδας.

4.3. Η επίσκεψη του Ελευθέριου Βενιζέλου στην Κοζάνη.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος επισκέφτηκε τη Δυτική Μακεδονία στα πλαίσια περιοδείας του στο Μακεδονικό μέτωπο φτάνοντας στην Κοζάνη στις 14 Αυγούστου 1918 και η κάλυψη ενός τόσο σημαντικού γεγονότος ήταν εκτενέστατη. Ήδη από την επίσκεψη του στη Φλώρινα στη Νομαρχία και στα συμμαχικά εργοστάσια, στην Καστοριά, στην Κλεισούρα και στο αγροκήπιο Πτολεμαΐδας συνοδευόταν παντού από τον Ηλιάκη.²¹⁰ Η είσοδος στην πόλη της Κοζάνης από την πλευρά της Πτολεμαΐδας ήταν σημαιοστολισμένη και εικόνες του Βενιζέλου και της Τριανδρίας είχαν τοποθετηθεί στα σπίτια και στα μαγαζιά και η υποδοχή

---

²⁰⁹ Ηλιάκης.Ι.(1921), σ.76-80

²¹⁰ Ηλιάκης.Ι.(1940),σ.59-60.Μάλιστα,αναφέρει ο Ηλιάκης ότι ο Αμερικάνος γεροϋσιαστής Cramton και ταγματάρχης Blagney, σύνδεσμος των Αμερικανικών στρατευμάτων στο δυτικό μέτωπο, οι οποίοι βρισκόνταν στην Κορυτσά με παρότρυνση του στρατηγού Henrys ήρθαν στην Κοζάνη να συναντηθούν με τον Βενιζέλο και τον συνόδεψαν στην περιοδεία στη Σιάτιστα και Νεάπολη Κοζάνης.

ήταν ενθουσιώδης. Κατά μήκος της διαδρομής υπήρχαν παρατεταγμένα ελληνικά στρατιωτικά τμήματα, Γάλλοι στρατιώτες και πλήθος κόσμου. Στο πρώτο αυτοκίνητο επέβαινε ο Γάλλος φρούραρχος Φλώρινας και ο Νομάρχης Φλώρινας Σταματίου και στο επόμενο αυτοκίνητο βρίσκεται ο Ηλιάκης με τον Βενιζέλο. Τον Βενιζέλο συνόδευαν ο βασιλικός επίτροπος Ιωσήφ Κούνδουρος, ο βουλευτής Κρήτης Β. Σκουλάς, ο διοικητής του τάγματος ασφαλείας Γύπαρης και ο δ/ντης της ασφάλειας μοίραρχος Τσούρδος. Τον προσφώνησε με θερμά λόγια ο δήμαρχος Γ. Δεληβάνης, ο οποίος, μεταξύ άλλων, είπε ότι η άφιξη του Προέδρου της Κυβέρνησης στην Κοζάνη αποτελούσε αληθινή εθνική γιορτή. Εκ μέρους των μουσουλμάνων χαιρέτησε τον πρωθυπουργό ο μουφτής Κοζάνης, εκφράζοντας την ευγνωμοσύνη των ομοθρήσκων του για την ισόνομη διοίκηση της πολιτείας και ευχήθηκε ευόδωση των προσπαθειών του έθνους και της πατρίδας, της οποίας αναπόσπαστα μέλη αποτελούσαν και οι μουσουλμάνοι των Ελληνικών χωριών.

Στη συνέχεια ο Βενιζέλος πεζός κατευθύνθηκε στο Διοικητήριο (πρόκειται για το μεγάλο Δρίζη) το οποίο είχε ηλεκτροφωτιστεί από τους Γάλλους και είχε στην είσοδο στοά με επιγραφή «*Καλώς μας ήρθες ελευθερωτά*». Στο επίσημο δείπνο, που παρέθεσε προς τιμήν του ο δήμαρχος το βράδυ της ίδιας ημέρας, παρακάθισαν οι πολιτικές και στρατιωτικές ελληνικές και γαλλικές αρχές, βουλευτές και πολιτικοί φίλοι του πρωθυπουργού. (Ο χώρος, που χρησιμοποιήθηκε για την εκδήλωση αυτήν ήταν το μητροπολιτικό μέγαρο, το οποίο αυθαίρετα ο δήμαρχος Γ. Δεληβάνης είχε μετατρέψει σε δημαρχείο μετά την εξορία του μητροπολίτη Κοζάνης Φωτίου). Δόθηκε γεύμα με περίπου 60 συνδαιτυμόνες όπου ο Βενιζέλος στην πρόποση του τόνισε το χρέος και των μαχόμενων στρατιωτών αλλά και όσων είναι στα μετόπισθεν που πρέπει να προστατεύσουν την οικονομία για να επαρκέσουν τα οικονομικά του κράτους για τη διπλασιασμένη ήδη Ελλάδα Την επομένη (15 Αυγούστου) ο πρωθυπουργός δέχθηκε τις τοπικές αρχές και τους αντιπροσώπους των σωματείων και συντεχνιών και άκουσε με προσοχή τα αιτήματά τους. Το απόγευμα επισκέφθηκε το «Αναγνωστήριο» της Κοζάνης, όπου παρέμεινε επί μια ώρα περιεργαζόμενος διάφορα αρχεία και έγγραφα. Εντυπωσιάστηκε από τον πλούτο της βιβλιοθήκης και διέθεσε 1.000 δρχ. για τις ανάγκες του «Αναγνωστηρίου». Το Σωματείο του Αναγνωστηρίου συνήλθε εκτάκτως και τον ανακήρυξε επίτιμο Πρόεδρο και Μέγα Ευεργέτη.

Στις 16 Αυγούστου ο Βενιζέλος αναχώρησε για τη Σιάτιστα. Στο σημερινό χωριό Ξηρολίμνη (Σαριχανλάρ), που βρίσκεται κατά μήκος της διαδρομής, είχε συγκεντρωθεί πλήθος Οθωμανών από τα χωριά των Καραγιαννίων, για να τον υποδεχθούν. Στο σημείο υποδοχής, ο δρόμος είχε στρωθεί με τάπητες. Οι Οθωμανοί τον υποδέχθηκαν με ενθουσιασμό και χειροκροτήματα. Ο Βενιζέλος ακολουθώντας το δρόμο, που ήταν στρωμένος με τάπητες, μετέβη με τα πόδια στην οικία του προκρίτου Γιασάρ βέη, όπου προσφέρθηκε άρτος και μέλι. Εκεί ο μουφτής της περιοχής ευχήθηκε στο Βενιζέλο μακροβιότητα προς εκπλήρωση

του μεγάλου έργου του και ζήτησε να διορίσει στα σχολεία τους και Έλληνες δασκάλους, για να μάθουν τα παιδιά την ελληνική γλώσσα. Πρόκριτοι Οθωμανοί τον παρεκάλεσαν να δεχθεί ως δώρο πολύτιμο τάπητα, που κατασκευάστηκε στην περιοχή, αλλά εκείνος, ευχαριστώντας, αποποιήθηκε την προσφορά. Ο Βενιζέλος συνέστησε στους κατοίκους να επιδοθούν με περισσότερο ζήλο στη ταπητουργία, η οποία αποτελούσε προσοδοφόρο επάγγελμα, υποσχόμενος ότι θα φρόντιζε να συσταθεί πρατήριο στην Αθήνα για την πώληση των ταπήτων. Επίσης ζήτησε από τον Ηλιάκη να φροντίσει για κάποιον Οθωμανό, που είχε χάσει το πόδι του, για να τον εισαγάγει σε νοσοκομείο στην Αθήνα.

Στη Σιάτιστα οι κάτοικοι τον ανέμεναν στην είσοδο της πόλης με επικεφαλής το μητροπολίτη Σισανίου και Σιατίστης Ιερόθεο Ανθουλίδη και τους δημάρχους Σιάτιστας και Γρεβενών. Μόλις έφθασε ο πρωθυπουργός έγινε δεκτός με ενθουσιώδεις εκδηλώσεις και ζητωκραυγές. Λόχος του γαλλικού στρατού απέδωσε τιμές. Μετά τη δοξολογία ακολούθησε γεύμα και το απόγευμα ο Βενιζέλος επισκέφθηκε τους τάφους των ογδόντα εθελοντών, που έπεσαν μαχόμενοι στη μάχη με τους Τούρκους στις 4 Νοεμβρίου 1912 και κατέθεσε στεφάνι. Ύστερα επισκέφθηκε τα σχολεία της πόλης και αναχώρησε για την Κοζάνη.

Στις 18 Αυγούστου 1918 ο Βενιζέλος πραγματοποίησε επίσκεψη στα Σέρβια. Αναχωρώντας από την Κοζάνη με την ακολουθία του, έφθασε μετά μια ώρα στο χωριό Κιτσελέρ (=Βαθύλακκος), οι κάτοικοι του οποίου τον ανέμεναν στην σιδερένια γέφυρα του Αλιάκμονα. Συνεχίζοντας την περιοδεία του ο πρωθυπουργός έφθασε μετά από λίγο στα Σέρβια. Ένα χιλιόμετρο πριν από την πόλη είχε στηθεί ανίδα με την εικόνα του Βενιζέλου. Στο σημείο εκείνο υποδέχθηκαν τον πρωθυπουργό οι αρχές της πόλης, οι επικεφαλής της οθωμανικής κοινότητας και οι κάτοικοι της πόλης και των γύρω χωριών. Τον προσφώνησε ο δήμαρχος Σερβίων Ιωάννης Κοντοδίνας εκφράζοντας την ευγνωμοσύνη της πόλης για την επίσκεψη του απελευθερωτή αυτής. Έπειτα τον προσφώνησε ο μουφτής Σερβίων και ο επιθεωρητής Στεφανάκης του παρουσίασε πληροφορίες για τους αντιπροσώπους των 24 χωριών της περιφέρειας. Στο τέλος ανακοίνωσε ο Δήμαρχος την απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου να ονομαστεί η πλατεία που του έγινε η υποδοχή με το όνομα του.²¹¹

Με την ευκαιρία της αναχώρησης του πρωθυπουργού από την Κοζάνη, ο Δήμος Κοζάνης οργάνωσε το βράδυ της 18 Αυγούστου (ημέρα Σάββατο) λαμπαδηφορία, στην οποία έλαβαν μέρος αρκετοί πολίτες. Της λαμπαδηφορίας προπορεύονταν οι φιλαρμονικές, μετά τα εξαπτέρυγα των εκκλησιών και στο τέλος ακολουθούσε το πλήθος. Η πομπή πέρασε από τους κεντρικούς δρόμους της Κοζάνης και κατέληξε στο Διοικητήριο, στον εξώστη του οποίου εμφανίστηκε ο Βενιζέλος, ο οποίος χαιρέτησε και μίλησε για λίγο στο συγκεντρωμένο

---

²¹¹Ηχώ της Μακεδονίας, φ.377,15/8/1918,σ.1-2 φ.378,19/8/1918,σ.1-2, φ.379,22/8/1918,σ.1-2.

πλήθος.²¹² Από την επίσκεψη αυτή ο Βενιζέλος ικανοποιήθηκε τόσο πολύ που σκεφτόταν να έρχεται κάθε τρεις μήνες για να βοηθάει στις δυσχέρειες και να νιώθει ευχαρίστηση.²¹³

4.4. Δημόσια έργα

Για το δεύτερο μισό του 1918 το μόνο δημόσιο έργο που απασχόλησε ήταν η μελέτη της κατασκευής αμαξιτού δρόμου 28 χιλιομέτρων από Τσοτύλι προς Πεντάλοφο. Η μελέτη έγινε από τον νομομηχανικό Θ.Κουτρώτσο.²¹⁴ Από τα 1919 δημοσιεύονται μειοδοτικοί διαγωνισμοί για επισκευές στο δρόμο Κοζάνης-Λάρισας, Κοζάνης-Νεάπολης, σε δρόμους της Σιάτιστας, στο δρόμο Φλώρινας-Κορυτσάς, Φλώρινας ως Σερβικά σύνορα και Κοζάνης - Αμυνταίου. Επίσης, ξεκινούν διαδικασίες επισκευής των νέων δικαστηρίων Κοζάνης, της αποπεράτωσης του νέου Διοικητηρίου Καϊλαρίων και με αφορμή κάποιους ισχυρισμούς του αντιβενιζελικού βουλευτή Φλώρινας Λιούμπη δημοσιεύεται άρθρο-υπεράσπιση των έργων που έχει κάνει (ίδρυση υποκαταστημάτων Εθνικής Τράπεζας Φλώρινας και Καστοριάς) και όσα σκοπεύει να κάνει (τηλεφωνική σύνδεση –έχει φέρει και τηλεφωνικές συσκευές γι' αυτό τον σκοπό- ,συγκοινωνία με αυτοκίνητα μέχρι Καστοριά κ.α.).²¹⁵

Και το 1920 ο Γενικός Διοικητής ασχολείται με τα εξής έργα :

- Α) Μειοδοτικός διαγωνισμός για περιτείχιση του Γαλλικού Στρατιωτικού Νεκροταφείου.
- Β) Τοποθέτηση θεμέλιου λίθου από Ηλιάκη για Ναό Κων/νου και Ελένης Σόροβιτς και προσφορά 500 δραχμών.
- Γ) Διαγωνισμός για ανέγερση Γαλλο-Σερβικού νεκροταφείου Σόροβιτς.
- Δ) Διαγωνισμός για επισκευή οδού Λειψίστης-Τσοτυλίου
- Ε) Τοποθέτηση θεμέλιου λίθου από Ηλιάκη σε ναό στο Εμπόριο.
- Στ) Διαγωνισμός για κατασκευή περιτοιχισμού Δικαστικού μεγάρου Κοζάνης
- Ζ) Κατασκευή σταθμού Χωροφυλακής Λειψίστης.
- Η) Διαγωνισμός για επισκευή οδού Λειψίστης -Τσοτυλίου
- Θ) Διαγωνισμός επισκευή γέφυρας Αζίζις αγά στα Γρεβενά

Τον Σεπτέμβριο του 1920 ο Ηλιάκης δημοσιεύει για προεκλογικούς λόγους στο περιοδικό «Εθνική πολιτική» που εξέδιδε ο ίδιος πλήρη λίστα των δημοσίων έργων που περατώθηκαν, ήταν σε εκτέλεση, σε δημοπρασία ή υπο μελέτη το πρώτο εξάμηνο του 1920

---

²¹² Βήττος.Χρ.(2008),σ.527.

²¹³ Ηλιάκης .Ι.(1940),σ.58.

²¹⁴ Ηχώ της Μακεδονίας ,φ.393,10/10/1918, σ.2

²¹⁵ Ηχώ της Μακεδονίας ,φ.428,14/4/1918, σ.1

με τα κόστη τους . Τον Ιούλιο του 1920 δημοσίευσε πλήρη λίστα των χωριών της Δυτικής Μακεδονίας που έχουν πια τηλεφωνική και τηλεγραφική σύνδεση.²¹⁶

Στα έργα κοινής ωφέλειας θα εντάσσαμε και τις ενέργειες του Γενικού Διοικητή για την επιδημία γρίπης που αποδεκάτισε μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού της περιφέρειας Κοζάνης τον Οκτώβριο του 1918. Η Ηχώ αναφέρει τις έγκαιρες ενέργειες του Ηλιάκη για προμήθεια φαρμάκων (κινίνου) και την αποστολή ειδικών γιατρών που απέδωσαν στην ύφεση της νόσου. Παρόλες τις ενέργειες όμως του Γενικού διοικητή η γρίπη είχε έξαρση για άλλες 15 μέρες μέχρι τα τέλη του Οκτωβρίου.

Μετά από ένα ταξίδι που έκανε ο Ηλιάκης στη Θεσσαλονίκη και συζήτησε το θέμα των διαβατηρίων στις 10 Οκτωβρίου 1918 ανακοινώνεται από τη Γενική Γαλλική Ασφάλεια η κατάργηση των Laisser passer για όλη την ελληνική και σερβική επικράτεια.

4.5. Εκπαίδευση

Ο Ηλιάκης έδειξε από νωρίς ενδιαφέρον για την οργάνωση της εκπαίδευσης. Ίδρυσε τον Αύγουστο του 1917 Νυχτερινή σχολή για τους εργαζόμενους νέους και ανέλαβε όλα τα έξοδα της σχολής για τον πρώτο χρόνο. Η σχολή απευθυνόταν σε εργαζόμενους από 7 εως 40 ετών και τα μαθήματα ήταν για μία ώρα κάθε μέρα εκτός από το Σάββατο .Έδωσε επίσης οδηγίες τα μαθήματα να γίνονται σε απλή γλώσσα, κυρίως για πρακτικές γνώσεις ,ανάγνωση, μαθηματικά και ιστορία ώστε να *«συντελέσουν εις την εκπλήρωσιν του προορισμού της φυλής μας»*.²¹⁷Και ενώ τον Οκτώβριο οι μαθητές της Σχολής είχαν φτάσει τους 75,σε αιφνιδιαστική επίσκεψη που έκανε ο Ηλιάκης τον Νοέμβριο βρήκε τη σχολή να υπολειτουργεί καθώς τα αφεντικά δεν επέτρεπαν στους εργαζόμενους να φεύγουν για να πάνε στα μαθήματα. Καλώντας τους προέδρους των συντεχνιών τους ζήτησε τη συνδρομή τους ώστε να μη αναγκασθεί να επιβάλλει την εφαρμογή αυστηρών μέτρων .Τους διάβασε τον βενιζελικό νόμο του 1913 για την εργασία των γυναικών και των παιδιών τον οποίο όπως έμαθε ρωτώντας τα λιγιστά παιδιά που βρήκε στη σχολή κανείς από τους εργοδότες δεν τον τηρεί (π.χ. βρήκε παιδιά 12 ετών να δουλεύουν από τις 5 το πρωί ως τις 7 το απόγευμα χωρίς κανονικό διάλειμμα). Τους τόνισε με αυστηρό ύφος ότι απαιτεί να εφαρμόσουν τον νόμο και να διευκολύνουν τους μαθητές να πηγαίνουν στη σχολή. Οι πρόεδροι *αφού «ηυχαρίστησαν αυτόν δια τας καλά συμβουλάς και τας καλὰς προθέσεις του»* τον διαβεβαίωσαν ότι δεν θα χρειαστεί να προσφύγει σε αυστηρά μέτρα.²¹⁸Την ίδια περίοδο ίδρυσε νυχτερινή σχολή στο «βουλγαρόφωνο» Εμπόριο Πτολεμαΐδας για γενική εκπαίδευση και εκμάθηση της ελληνικής

---

²¹⁶ Εθνική πολιτική , Σεπτ.1920, τεύχος 6

²¹⁷ Ηχώ της Μακεδονίας ,φ.301,27/8/1917, σ.2

²¹⁸ Ηχώ της Μακεδονίας ,φ.324,15/11/1917 ,σ.1

γλώσσας όπου ήδη φοιτούν 50 μαθητές. Η πορεία της σχολής στο Εμπόριο είναι πολύ καλή σε σημείο να ζητούν τον Απρίλιο του 1918 να ιδρυθεί και σχολή για γυναίκες σε αντίθεση με τη νυχτερινή σχολή Κοζάνης που δεν έχει ακόμα πάνω από 30 μαθητές.

Στην Πτολεμαΐδα ίδρυσε Αγροκήπιο σε παλιούς στρατώνες για τη διάδοση της καλλιέργειας των κηπουρικών προϊόντων. Το Αγροκήπιο το έθεσε υπό την προστασία του Γαλλικού στρατηγείου για να το προσέχουν τα στρατεύματα που περνούσαν από εκεί .

Το 1918 αποφάσισε να θεσπίσει βραβεία με χρηματικό έπαθλο για τους μαθητές και μαθήτριες δημοτικών, γυμνασίου και Παρθεναγωγείου, τους δασκάλους και δασκάλες και το καλύτερο σχολείο της περιφέρειας σε μαθητική επίδοση .Η απονομή θα γίνεται στη γιορτή λήξης των σχολείων από τον ίδιο τον Γενικό Διοικητή. Ειδικά για τις αριστεύουσες μαθήτριες θα φροντίζει να εισαχθούν στο Αρσάκειο της Αθήνας. Οι πρώτες βραβεύσεις πραγματοποιήθηκαν σε Φλώρινα, Καστοριά, Κοζάνη, Σιάτιστα παρουσία και του στρατηγού Henrys .Στους λόγους του ο Ηλιάκης τόνιζε την αξία των ελληνικών γραμμάτων ,των οποίων κύρια αρχή είναι η αγάπη για την Πατρίδα.²¹⁹

Το 1919 ο Γενικός Διοικητής επισκέπτεται σχολεία σε όλη την περιφέρεια του (Καστοριά, Άργος Ορεστικό, Κορησός). Στα Γρεβενά, όπου για πρώτη φορά θα γίνουν βραβεύσεις θα εκφωνήσει πολιτικό λόγο και θα εξηγήσει ότι πέρσι τα γεγονότα του κινήματος των Σερβίων και η δράση του ληστή Βερβέρα στην περιοχή των Γρεβενών δεν επέτρεψε να γίνουν εκεί οι γιορτές βράβευσης των μαθητών. Στην Πτολεμαΐδα επισκέφτηκε το Δημοτικό σχολείο όπου ο Δ/ντης του σχολείου του έπλεξε το εγκώμιο για τις φροντίδες του για τον προσφυγικό κόσμο από την Θράκη. Απο την επίσκεψη στο μουσουλμανικό σχολείο δήλωσε πολύ ευχαριστημένος από την πρόοδο των μαθητών στα ελληνικά με Τουρκοκρητικούς δασκάλους. Το συγκεκριμένο άρθρο κλείνει με τα εξής αποκαλυπτικά της πολιτικής του Ηλιάκη: *«Εκ των ολίγων τούτων καταμαρτυρείται αφ 'ενός το πατρικόν ενδιαφέρον του Γενικού μας διοικητού και αφ'ετέρου η εκπολιτιστική αποστολή της Ελλάδος. Εάν οι Τούρκοι εξοντώνουν τον Ελληνισμόν οι Έλληνες καταβάλλουν προσπάθειάς όπως εξανθρωπίσουν τους Μουσουλμάνους υπηκόους των»*.²²⁰ Επίσης ,τον Ιούνιο θεμελίωσε και το σχολείο Αρρένων στη Σιάτιστα.

Οι γιορτές βραβεύσεως στη Σιάτιστα και την Κοζάνη που δημοσιεύτηκαν στις 23 Ιουνίου και 1 Ιουλίου 1919 αντίστοιχα σε πρωτοσέλιδο άρθρο συνοδεύτηκαν από λόγους προς τους μαθητές και τους δασκάλους για την αξία της μόρφωσης ειδικά για τον Μακεδονικό λαό.

---

²¹⁹ Ηχώ της Μακεδονίας ,φ.361,17/6/1917 ,σ.1 και φ.346,1/4/1917,σ.1

²²⁰ Ηχώ της Μακεδονίας ,φ.430,28/4/1919

Το 1920 θεμελιώνει το σχολείο Βογατσικού το οποίο θα χτιστεί με προσφορές της τοπική κοινότητας και της Γενική Διοίκησης, ενώ προσφέρει και 50.000 δραχμές για την ανέγερση Αστικής σχολής στην Κοζάνη. Τον Αύγουστο θεμελιώνει το δημοτικό σχολείο της Γκόβλιτσας(=Κρόκος),προσφέρει 10.000 δραχμές στην κοινότητα και προς τιμή του ανακοινώνουν ότι ονομάζουν την πλατεία μπροστά από το σχολείο πλατεία Ηλιάκη. Τέλος, ο Γενικός Διοικητής παρίσταται σε Γυμναστικές επιδείξεις στο Γυμνάσιο και στο Δημοτικό Κοζάνης και στο Δημοτικό, ενώ στις 19 Αυγούστου πραγματοποιήθηκε διδασκαλικό συνέδριο στην Κοζάνη με δασκάλους από την Κοζάνη ,τα Σέρβια και την Πτολεμαΐδα. Την έναρξη των εργασιών κήρυξε ο Γενικός Διοικητής Ηλιάκης.

Συμπερασματικά ,τα δύο τελευταία χρόνια της διοίκησης του ο Ηλιάκης δίνει έμφαση στην κατασκευή σχολείων²²¹, τη διενέργεια εκδηλώσεων με γυμναστικές επιδείξεις και βραβεία ώστε να ωθήσει τους μαθητές να δώσει βάση στις σπουδές κυρίως των ελληνικών . Η βαρύτητα που δίνει στην εκπαίδευση οφείλεται στην πεποίθηση του ότι μέσω της μόρφωσης θα ενισχυθεί η ελληνική συνείδηση και θα εξευγενιστεί ο μακεδονικός λαός μετά από αρκετά χρόνια δουλείας που είχαν αρνητική επίδραση στην ηθική και πνευματική ποιότητα των ανθρώπων στη Μακεδονία.

4.6. Προσκοπισμός

Ο Ηλιάκης υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής του προσκοπισμού που τον θεωρούσε μια από τις καλύτερες απασχολήσεις για τη νεολαία .Τον Απρίλιο ανακοινώνεται από την Ηχώ: *«Ο Γενικός διοικητής μας θέλων δια παντός να ζωοπυρώση την νεολαίαν μας και να αναδείξη αυτήν ανταξίαν των ελπίδων του έθνους εμερίμνησε και δια την ίδρυσιν προσκοπικών σωμάτων. Ήδη αναμένεται η αγορασθείσα μεγάλη ποσότης υφασμάτων δια ομοιομόρφους στολάς».*²²² Ταυτόχρονα, ιδρύεται και σκοπευτήριο για την εξάσκηση των νέων στην σκοποβολή. Οι εγγραφές ξεκίνησαν ένα μήνα μετά στο χώρο του Γυμνασίου μετά και την σύσταση Κεντρικής Επιτροπής Προσκόπων Δυτικής Μακεδονίας. Τον Φεβρουάριο του 1919 έχει ιδρυθεί ομάδα προσκόπων και στη Φλώρινα και τον Βυθό Κοζάνης. Την οργάνωση των ομάδων έχουν αναλάβει οι καθηγητές των Γυμνασίων ή οι δάσκαλοι των Δημοτικών . Η εφημερίδα τακτικά προσπαθεί να προβάλλει τις δράσεις των προσκόπων για να προκαλέσει και περισσότερες εγγραφές, όπως τις εκδρομές, την βοήθεια σε δημόσιες τελετές όπως τις περιφορές εικόνων και λειψάνων, τους εράνους που διενεργούν κ.λ.π. Τρία μέλη της προσκοπικής ομάδας Πισοδερίου η οποία αριθμεί σύμφωνα με την εφημερίδα 60 άτομα κατόρθωσαν να συλλάβουν και να παραδώσουν στην αστυνομία δύο ληστές. Συχνά

---

²²¹ Μόνο στην περιφέρεια Γρεβενών στα τρία χρόνια διοίκησης του έχει επισκευάσει ή ιδρύσει 29 σχολεία, βλ. Εθνική πολιτική, Ιούνιος 1920,τεύχος 2.

²²² Ηχώ της Μακεδονίας ,φ.346,1/4/1918,σ.4

δημοσιεύονται συγχαρητήρια και από τον Ηλιάκη και από τους ανώτερους στην ιεραρχία του προσκοπισμού π.χ. τον Πρόεδρο του Σώματος Ελλήνων Προσκόπων Μελά και τον τοπικό έφορο προσκόπων Έδεσσας και ευχαριστήρια ή αιτήματα για στολές κυρίως από προσκοπικές ομάδες προς τον Γενικό διοικητή. Από ένα τέτοιο ευχαριστήριο μαθαίνουμε ότι οι τίτλοι των ομαδαρχών ή των μελών μιας ομάδας προσκόπων ήταν στρατιωτικοί βαθμοί όπως λοχίας, επιλοχίας, δεκανέας γεγονός που δείχνει τον στρατιωτικό χαρακτήρα της προσκοπικής οργάνωσης στα πρώτα χρόνια της ίδρυσης της.

Όταν ένα χρόνο μετά την ίδρυση των προσκόπων στην Κοζάνη η συμμετοχή της νεολαίας δεν είναι η αναμενόμενη η Ηχώ δημοσιεύει σε πρωτοσέλιδο μια λεπτομερέστατη περιγραφή της εκδρομής τους στα Σέρβια και το Βελβεντό και διευκρινίζει τους παρεξηγημένους σκοπούς του προσκοπικού θεσμού που δεν είναι άλλοι από την ηθική, σωματική και πνευματική ανάπτυξη της νεολαίας και δεν έχουν σχέση με την εμφύσηση στρατιωτικών ιδεωδών στους νέους.²²³

Το 1920 αντί των ξεχωριστών βραβεύσεων σε σχολική γιορτή σε κάθε γυμνάσιο χωριστά αποφάσισε ο Γενικός Διοικητής να κάνει μία συγκέντρωση για τη βράβευση των μαθητών που απολύονται από τα πέντε γυμνάσια και ταυτόχρονα συγκέντρωση προσκοπική. Η συγκέντρωση έγινε στο χωριό Εξησού (=Ξινό νερό) Φλώρινας στις 14 Ιουνίου. Η επιλογή του μέρους έγινε από τον Ηλιάκη γιατί είναι κεντρικό για την Δυτική Μακεδονία και γιατί επρόκειτο για ένα χωριό που είχε γνωρίσει τις αγριότητες του πολέμου και τώρα που είχε επέλθει η μεταβολή σε ελεύθερο καθεστώς ήθελε να δώσει μια επισημότητα σ'αυτή την μεταβολή κυρίως για τους κατοίκους που είχαν ταλαιπωρηθεί και «απομακρυνθεί» λόγω της μακραίωνης δουλείας. (Πράγματι στο χωριό λέγεται ότι επικράτησε μεγάλος ενθουσιασμός για τη συγκέντρωση αυτή και όλοι οι κάτοικοι προετοιμάζονται από 15 μέρες πριν).²²⁴

Στο χωριό είχαν κατασκηνώσει από την προηγούμενη μέρα 38 ομάδες προσκόπων από όλη τη Δυτική Μακεδονία σύνολο 1356 άτομα. Υπήρχαν και δύο μουσουλμανικές ομάδες (Φλώρινας και Πτολεμαΐδας) και μία Ισραηλιτική της Φλώρινας. Ο Ηλιάκης έφτασε από την Κοζάνη με μεγάλη συνοδεία πολιτικών και αστυνομικών-στρατιωτικών αρχών, τον διευθυντή της Ηχούς Τζώνη και τον νέο Γενικό Έφορο Προσκόπων Δυτ.Μακεδονίας Οικονομίδη (μέχρι τότε ήταν Γενικός έφορος ο ίδιος ο Ηλιάκης). Στη σχολική γιορτή που έγινε στο δημοτικό σχολείο βραβεύτηκαν οι άριστοι (ένας από κάθε γυμνάσιο) που απολύονται από τα Γυμνάσια Κοζάνης, Φλώρινας, Σιάτιστας, Καστοριάς και Γρεβενών. Στο λόγο του ο Ηλιάκης εξηγεί τον σκοπό αυτού του ταξιδιού ,που είναι να συμβολίσει την εργασία « η όποια πρέπει νά γίνη εδώ, διά να δυνηθώμεν να φέρωμεν την ευτυχίαν και την

---

²²³ Ηχώ της Μακεδονίας ,φ.456,3/11/1919,σ.1

²²⁴ Εθνική πολιτική ,Ιούλιος 1920, τεύχος 3

*χαράν εἰς τον δυστυχή τούτον τόπον που τόσοις αἰώνας ἐζήσε υπό το κράτος τρομεράς αναρχίας, αναρχίας πολιτικής, αναρχίας κοινωνικής, αναρχίας οικογενειακής, αναρχίας φθειρούσης το σώμα και την ψυχήν».*²²⁵ Και αυτό το ἔργο ἀνήκει στη νεολαία που εἶναι συγκεντρωμένη ἐδῶ λέει κλείνοντας τον λόγο του. Την συγκέντρωση αὐτή επισκέφθηκε και ο Ὑπουργός Παιδείας Δίγκας ο οποίος βρισκόταν στην Ἐδεσσα και μετά ἀπό τηλεφώνημα του Ηλιάκης ἔφτασε στο Ξυνό νερό με τον Νομάρχη Ἐδεσσας, τον Μητροπολίτη Ἐδεσσας και τον Επιθεωρητή Δημοτικῶν σχολείων Ἐδεσσας. Ακολούθησαν ἀθλητικοὶ ἀγῶνες και βράβευση των ομάδων που διακρίθηκαν και οι ομάδες ἀναχώρησαν την ἐπόμενη μέρα. Την συγκέντρωση αὐτή ο Ηλιάκης ἀργότερα θα την χαρακτηρίσει « ιστορική» .²²⁶ Κάνοντας τον ἀπολογισμό των πεπραγμένων του ως Γενικός ἑφορος Δυτικῆς Μακεδονίας για περίοδο ἐνός ἔτους ἕως 1 Ιουνίου 1920 δημιούργησε 70 ομάδες προσκόπων στη Δυτική Μακεδονία και σύνολο 2791 προσκόπους.²²⁷

4.7. Τοπικά γεγονότα.

Το 1919 συνέβη μια «Δημαρχική κρίση» ὅταν ο Δήμαρχος Κοζάνης Γ.Δεληβάνης με τη σύμφωνη γνώμη της πλειοψηφίας του δημαρχιακοῦ συμβουλίου, κατέλαβε αυθαίρετα το μητροπολιτικό μέγαρο μετά την καταδίκη του Μητροπολίτη Σερβίων και Κοζάνης Φώτιου και τον ἐγκλεισμό του στη Μονή Πεντέλη και ἐγκατέστησε σ' αὐτό τα γραφεῖα της Δημαρχίας, ἀναρτώντας ἔξω ἀπό το κτίριο και πινακίδα με την ἔνδειξη «Δημαρχεῖον». Το μέγαρο της Μητρόπολης κατελήφθη τον Αύγουστο του 1918 και χρησιμοποιήθηκε αυθαίρετα ως Δημαρχεῖο μέχρι το Μάρτιο του 1919. Ὅταν ἔγινε η κατάληψη ο γενικός διοικητής Κοζάνης - Φλώρινας Ι. Ηλιάκης ἀπούσιαζε στην Αθήνα και μόλις την πληροφορήθηκε δήλωσε την ἀντίθεσή του για την πράξη του δημάρχου.

Το μητροπολιτικό μέγαρο ἦταν ἰδιοκτησία της Εκκλησίας και εἶχε κτισθεῖ την εποχή της Τουρκοκρατίας με ἔξοδα της Μητρόπολης και εἰσφορές των πιστῶν. Στην Ηχώ μάλιστα δημοσιεύεται ἔγγραφο του 1745 ἀπό τον Μητροπολίτη Σερβίων και Κοζάνης Μελέτιο ὅπου φαίνεται και ὅτι προέβη σε ἀγορά του νέου μητροπολιτικοῦ μεγάρου και ὅτι και η κοινότητα και ο μητροπολίτης δηλώνουν ὅτι αὐτό το κτίριο θα ἀποτελεῖ την κατοικία του ἐκάστοτε μητροπολίτη. Ο δήμαρχος ἐπικαλέστηκε ως ἐπιχείρημα κάτι, που δεν εἶχε σοβαρή νομική βάση, ὅτι δηλαδή παλιά οι μητροπολίτες ἦταν «Εθνάρχες» και δεν εἶχαν αὐτήν την πολυτέλεια των ἐγκαταστάσεων και ὅτι το κτίριο αὐτό εἶχε πολλά δωμάτια, τα οποία δεν χρησιμοποιούνταν. Αὐτό ὅμως δεν ἔδινε στο Δήμο το δικαίωμα να προβεῖ σε αυθαίρετη κατάληψη ξένης ἰδιοκτησίας, γιατί ὅπως δήλωσε και ο Ηλιάκης το να καταλάβουμε

---

²²⁵ Ηχώ της Μακεδονίας,φ.488,21/6/1920,σ.2

²²⁶ Ηλιάκης.Ι.(1940) ,σ.51

²²⁷ Εθνική πολιτική,Αύγουστος 1920,τεύχος 5

παράνομα το σπίτι κάποιου, που δε χρησιμοποιεί όλα τα δωμάτια, ήταν μια νοοτροπία που ταίριαζε μόνο στους μπολσεβίκους.

Μετά από συζητήσεις, που είχε ο Ηλιακής με το δήμαρχο, για να τον πείσει να εγκαταλείψει το μητροπολιτικό μέγαρο, διαπίστωσε την αδιαλλαξία του τελευταίου, οπότε πιεζόμενος από το υπουργείο Εκκλησιαστικών, από την έντονη αντίδραση του κόσμου και την πλειοψηφία των σωματείων της Κοζάνης, καθώς και από τα δημοσιεύματα των εφημερίδων, που κατηγορούσαν τη Δημοτική Αρχή για την αυθαίρετη αυτή πράξη, αναγκάστηκε να επέμβει δραστήρια και το Μάρτιο του 1919 διέταξε την εκκένωση του κτιρίου. Ο δήμαρχος Γεώργιος Δεληβάνης και δέκα τέσσερις δημοτικοί σύμβουλοι, αντί να συμμορφωθούν με τις υποδείξεις του εκπροσώπου της κυβέρνησης, της οποίας ήταν και οπαδοί, υπέβαλαν τις παραιτήσεις τους, οι οποίες έγιναν δεκτές και στη θέση τους διορίστηκαν άλλοι. Με τη γνωμοδότηση των συντεχνιών την οποία ζήτησε ο Ηλιάκης διορίστηκαν δημοτικοί σύμβουλοι: οι Γκοβεδάρος Γ. Ιωάννης, Γκορτσούλης Θωμάς, Δαβάνης Απόστολος, Δαρδούφας Στέργιος, Δόκος Κωνσταντίνος, Δραγατσίκας Αργύριος, Ζωγράφος Μιχαήλ, Κουτσιμάνης Νικόλαος, Κωστούλας Θεόδωρος, Μεσημέρης Τριαντάφυλλος, Παπαδέλης Θεόδωρος, Πούχιας Αδάμος και Χαλκιάς Ιωάννης. Νέος δήμαρχος διορίστηκε ο Ηλίας Βαμβακάς.²²⁸

4.8. Ο Ι.Ηλιάκης και η Κορυτσά.

Παράλληλα με το κίνημα στη Δυτική Μακεδονία φαίνεται ότι προκύπτει και μια εμπλοκή του Γενικού Διοικητή με την περιοχή της Κορυτσάς, περιοχή με ελληνικό πληθυσμό που αποτελούσε σταθερή διεκδίκηση σε πολλές προσπάθειες επέκτασης των ελληνικών συνόρων.

Ταυτόχρονα σχεδόν με την έκρηξη του κινήματος στη Δυτική Μακεδονία το φθινόπωρο του 1916 ο Ηλιάκης φοβόταν την απομάκρυνση των ελληνικών αρχών (ως μη έμπιστες) είτε από τις ιταλικές είτε από τις γαλλικές δυνάμεις που προήλαυναν προς την Κορυτσά από διαφορετικές πλευρές (οι Ιταλοί είχαν αποβιβασθεί στους Αγίους Σαράντα).

«Διά τούτο ανέθηκα εις πρόσωπον της εμπιστοσύνης μου νά μεταβή εις Κοριτσάν καί συνεννοηθῆ με τὰς ἐκεῖ ἐλληνικὰς ἀρχὰς καί υποδείξει εις αὐτάς, ὅτι χάριν τῆς σωτηρίας τῆς Κοριτσᾶς ἔπρεπε νά ταχθούν ἄνευ ἀναβολῆς ὑπὲρ τοῦ κινήματος ἐννοούμεναι με τὸ κίνημα τῆς Δυτ. Μακεδονίας. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἐδημιουργεῖτο καὶ ἐν Κοριτσᾶ ἐν κίνημα οἷον τὸ τῆς Δυτ. Μακεδονίας καὶ θὰ ἠκολούθει τὴν τύχην του. Δυστυχῶς τὸ πρόσωπον, ὅπερ ἀπέστειλα εις Κοριτσάν δέν

---

²²⁸Ηχώ της Μακεδονίας, φ.417 ,3/2/1919, σ.1, φ.422, 6/3/1919, σ.1, φ.423, 10/3/1919 σ.1, φ.423,17/3/1919,σ.2

*κατόρθωσε νά έπικοινωνήσει μέ τάς εκεί ελληνικάς αρχάς, τουναντίον δέ κινδυνεύσαν να συλληφθή απ' αυτάς ανεχώρησε».*²²⁹

Στη συνέχεια οι στρατιωτικές ελληνικές αρχές Κορυτσάς αποχώρησαν και μετα την είσοδο του γαλλικού στρατού έφταναν τηλεγραφήματα που ζητούσαν από τον Ηλιάκη να σπεύσει στην Κορυτσά για να κηρύξει την ένωση με το Εθνικό Κίνημα αλλά δεν είχε ακόμα παγιώσει την κατάσταση στην Κοζάνη και δεν μπορούσε να απομακρυνθεί.

Η επόμενη φορά που ο Ηλιάκης ήρθε κοντά σε μια προσάρτηση της Κορυτσάς στο ελληνικό κράτος ήταν το Μάιο του 1920 .Οι γαλλικές δυνάμεις επρόκειτο να εγκαταλείψουν την Κορυτσά και ο βενιζέλος ανέθεσε στον Ηλιάκη να μεταβεί στη Θεσσαλονίκη, να συνεννοηθεί την ημέρα αποχώρησης των Γάλλων ώστε να παραλάβει την Κορυτσά και να την διοικήσει ως Ύπατος Αρμοστής.²³⁰ Ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις με επικεφαλής τον στρατηγό Νικ.Τρικούπη κατευθύνονταν προς την Κορυτσά. Ενώ όλα τα παραπάνω είχαν δρομολογηθεί και ο Ηλιάκης βρισκόταν στη Φλώρινα με συμβούλους επι του θέματος τον Νομάρχη Φλώρινας Γρηγορίου και τον μπέη Ριζά Χαμτζά Χουρσίτ (ώστε να δείξει προς τους Αλβανούς ότι είχε φιλικές διαθέσεις προς αυτούς) ο Βενιζέλος σταθμίζοντας διπλωματικούς και στρατιωτικούς παράγοντες διέταξε τη ματαίωση του εγχειρήματος. Ταυτόχρονα μια επιτροπή από την Αλβανική κυβέρνηση έφτανε στην Κορυτσά ζητώντας διαπραγματεύσεις ώστε να αποφευχθούν επεισόδια από την εισβολή του ελληνικού στρατού. Ο στρατηγός Ν.Τρικούπης δηλώνοντας αναρμόδιος τους παραπέμπει στον γενικό διοικητή Ηλιάκη ο οποίος έχει λάβει από τον Βενιζέλο εν λευκώ εξουσιοδότηση να συνεννοηθεί. Αποφασίστηκε την επομένη να πάνε στην Καπέστιτσα πληρεξούσιοι της Αλβανικής πλευράς για να υπογράψουν το κείμενο το οποίο θα συνέτασσε ο Ηλιάκης.

Στις 15/28 Μαΐου του 1920 υπογράφηκε το ελληνοαλβανικό Πρωτόκολλο της Καπεστίτσας. Το Πρωτόκολλο υπέγραψαν από ελληνικής πλευράς ο γενικός διοικητής της Δυτικής Μακεδονίας Ηλιάκης και ο υποστράτηγος, Ν. Τρικούπης. Επίσης, υπογράφηκε από τους παραβρισκόμενους Μητροπολίτη Δυρραχίου Ιάκωβο και Ριζά Χουρσίτ Μπέη. Η μεν ελληνική πλευρά αναλάμβανε την υποχρέωση να σταματήσει την προέλαση για την κατάληψη της Κορυτσάς, η δε αλβανική αναλάμβανε υποχρεώσεις έναντι του ελληνικού στοιχείου, μέχρι την οριστική διευθέτηση του ζητήματος από τη διάσκεψη της ειρήνης ή κατόπιν διμερούς συμφωνίας.²³¹

---

²²⁹ Ηλιάκης.Ι.(1921),σ.48-49

²³⁰ Ηλιάκης.Ι.(1940),σ.63-65

²³¹ Οικονομόπουλος Πέτρος-Εμμανουήλ .(2016).Ο Μητροπολίτης Μυτιλήνης Ιάκωβος οαπο Δυρραχίου. Από την εθνάρχουσα εκκλησία στην εθνική. ΑΠΘ.Θεολογική σχολή-Τμήμα Θεολογίας, Θεσσαλονίκη. Διδακτορική Διατριβή, σ.127-130

5.Οι εκλογές του 1920 και η αναχώρηση του Ηλιάκη από την Κοζάνη.

Από το φθινόπωρο του 1920 επικρατεί εκλογικός αναβρασμός για τις εκλογές που είχαν προκηρυχθεί για τις 25 Οκτωβρίου 1920 και αναβλήθηκαν λόγω του θανάτου του βασιλιά Αλέξανδρου για τις 1 Νοέμβρη 1920. Ήδη ένα χρόνο πριν ο Ηλιάκης σε εγκύκλιο του για να απαντήσει σε κατηγορίες ότι όσα κάνει για τον λαό αποβλέπουν σε ψηφοθηρικούς λόγους διευκρίνιζε ότι δεν έχει σκοπό να πολιτευθεί στη Δυτική Μακεδονία αν και, αν έπρεπε να διαλέξει ανάμεσα στην ιδιαίτερη πατρίδα του την Κρήτη και την Δυτική Μακεδονία, θα επέλεγε τη Δυτική Μακεδονία γιατί έχει συνδεθεί με αυτόν τον τόπο και για να αντιταχθεί στη νοοτροπία ότι για τη Μακεδονία μπορούν να ενδιαφέρονται μόνο όσοι γεννήθηκαν σ' αυτήν. Για λόγους όμως ανεξάρτητους από τη θέληση του θα πολιτευθεί στη Δυτική Μακεδονία μόνο ως διοικητής και ως πολίτης.²³²

Παρόλο που δεν θα πολιτευτεί ο ίδιος φροντίζει να στηρίξει το έργο της Γενικής Διοίκησης στα τέσσερα χρόνια της παρουσίας του στη Δυτική Μακεδονία εκδίδοντας το περιοδικό «Εθνική πολιτική» το Μάιο του 1920 όπου δημοσιεύει εγκυκλίους που εξέδωσε, ομιλίες που έκανε για να εξηγήσει το πολιτικό του πρόγραμμα και κατά συνέπεια και τις αρχές των Φιλελευθέρων και πίνακες με απολογισμό των πεπραγμένων του. Στο φύλλο της 18 Οκτωβρίου εξηγεί γιατί σταμάτησε να φροντίζει για υποθέσεις πολιτών και αφήνει επιστολές να συσσωρεύονται στο γραφείο του :

*«Το κάνω αυτό γιατί δεν θέλω να επηρεάσω κανέναν αυτές τις μέρες. Θέλω να αφήσω καθένα να κάμει ό,τι τον φωτίσει ο Θεός και η αγάπη του προς την πατρίδα. Υπόσχομαι όμως ύστερα από λίγες μέρες να ενεργηθούνε όλες οι υποθέσεις που μένουν τώρα στάσιμες. Υπόσχομαι ακόμη πως ύστερα από τις εκλογές που θα πάψη αυτό το κακό που γίνεται σήμερα, θα αφιερώσω όλη μου τη δύναμη για να υπηρετήσω τον τόπον αυτόν που τόσο αγάπησα σαν να γεννήθηκα εδώ».*²³³

Γι' αυτό, λοιπόν, σταμάτησε να διεκπεραιώνει υποθέσεις ενώ άλλοι στη θέση του θα εκμεταλλευόντουσαν την περίπτωση. Στη συνέχεια της ανακοίνωσης του αυτής υπόσχεται ότι με τη συνέχεια του έργου του άρχισε πριν τέσσερα χρόνια θα έρθουν για τη Μακεδονία μέρες ευτυχίας που δεν τις φαντάζονται όσοι σκέφτονται μόνο τα συμφέροντά τους. Στα μέτρα που σκέφτεται να λάβει θα τον βοηθήσει η κυβέρνηση που τώρα δεν έχει να ασχολείται με πολεμικά έργα αλλά μόνο με έργα ειρήνης.

Από την παραπάνω ανακοίνωση φαίνεται ότι επιθυμεί να κρατήσει μια απομακρυσμένη στάση από τις προεκλογικές ζυμώσεις, να στηρίξει το κόμμα του

²³² Εθνική πολιτική, Μάιος 1920, τεύχος 1, Ηχώ της Μακεδονίας, φ.451,29/2/1919, σ.1

²³³ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.508,18/10/1920, σ.1

προβάλλοντας το έργο που έκανε αλλά και όσα σχεδιάζει να κάνει, γεγονός που δείχνει ότι πίστευε και ήθελε η κυβέρνηση να του ξαναεμπιστευθεί τη θέση του Γενικού Διοικητή Δυτικής Μακεδονίας.

Μέσα στον προεκλογική περίοδο ξεκινά την κυκλοφορία της η εφημερίδα της αντιπολίτευσης « Η Νίκη» η οποία φέρει υπότιτλο «Όργανον Λαϊκού Πολιτικού Συλλόγου Κοζάνης». Διευθυντής ήταν ο έμπορος από τη Θεσσαλονίκη Λάζαρος Παπαδέλης. Στην εφημερίδα αυτή δημοσιεύτηκαν οι επιστολές Βενιζέλου –Ηλιάκη του καλοκαιριού του 1916 με σκοπό να πλήξουν το κόμμα των Φιλελευθέρων και ιδιαίτερα τον Ηλιάκη αποκαλύπτοντας τις μεθόδους που χρησιμοποιούσαν. Μέσω της Ηχούς στηλιτεύεται η δράση των επιστράτων τότε που διέρρηξαν το σπίτι του Βενιζέλου στα Νοεμβριανά και έτσι προέκυψαν στην κατοχή τους αυτές οι επιστολές ,δεν διαψεύεται η γνησιότητα τους αλλά μάλλον γίνεται παραδοχή (ασφαλώς όχι χωρίς την έγκριση του Ηλιάκη). Παρά την υποστήριξη της Ηχούς, τον πόλεμο αλληλοκατηγοριών ανάμεσα με την αντιβενιζελική Νίκη και τις εκδόσεις του Ηλιάκη, οι Φιλελεύθεροι της Κοζάνης έχασαν με συντριπτική διαφορά (η Ηνωμένη Αντιπολίτευση είχε τις διπλάσιες σχεδόν ψήφους και εξέλεξε και τους 11 βουλευτές του νομού).²³⁴

Η αναχώρηση του Ηλιάκη από την Κοζάνη μετά την ήττα είναι άμεση και ανακοινώνεται ως εξής :«Ο Γενικός Διοικητής μας κ. Ηλιάκης μετά την ολοσχερή ήτταν των εκλογών επίσπευσε την αναχώρησιν του αναχωρήσας την πρωΐαν της παρελθούσης Τετάρτης».²³⁵

6. Απολογισμός της πορείας του Ι. Ηλιάκη ως Γενικού Διοικητή Δυτικής Μακεδονίας.

Ο ίδιος ο Ι.Ηλιάκης για τις προεκλογικές ανάγκες των εκλογών της 1^{ης} Νοεμβρίου 1920 δημοσίευσε έναν απολογισμό του τετράχρονου έργου του και ως Κυβερνητικός Αντιπρόσωπος και ως Γενικός Διοικητής. Με αφορμή τα παράπονα ορισμένων «αντιδραστικών» ότι η κυβέρνηση των Φιλελευθέρων φέρθηκε τυραννικά και ότι υπάρχει κακή εσωτερική διοίκηση χρησιμοποιεί το παράδειγμα της περιφέρειας της Κοζάνης για να τους αντικρούσει .Για την τυραννία και τον περιορισμό των ελευθεριών ευθύνεται όχι ο Βενιζέλος αλλά ο στρατιωτικός νόμος τον οποίο οποιαδήποτε κυβέρνηση θα αναγκαζόταν να κηρύξει λόγω του πολέμου. Όσο για την εσωτερική κακοδιοίκηση φέρνει ως επιχειρήματα τα αποτελέσματα της δράσης του. Αφού εξηγήσει πώς έφτασε στο σημείο να κηρύξει την

---

²³⁴ Γκλαβίνας.Ι.(2014),σ.460

²³⁵ Ηχώ της Μακεδονίας,φ.512,8/11/1920,σ.3

επανάσταση στην Κοζάνη και από ποιους κινδύνους γλίτωσε την περιοχή παρά τις αντιδράσεις πολλών, απαριθμεί τα θετικά του κινήματος για την Κοζάνη:

- Έγινε έδρα Γεν. Διοικήσεως και γι' αυτό απέκτησε κίνηση ως πόλη.
- Η Διοίκηση ποτέ δεν λειτούργησε εξετάζοντας τα πολιτικά φρονήματα αλλά αντιθέτως τους προστάτευσε όλους ανεξαρτήτως φρονημάτων από τις Γαλλικές αρχές όταν είχε σχεδόν καταργηθεί η ελληνική κυριαρχία.
- Ο επισιτισμός λειτούργησε σε τέτοιο βαθμό ώστε «ο λαός όχι μόνο δέ πείνασε, άλλ' είχε και άφθονα τα είδη της πρώτης ανάγκης με την πρόνοια της Διοίκησης. Καί όχι μόνο το ψωμί, άλλα και όλα τ'άλλα». Τα είδη πωλούνταν φθηνότερα από ότι σε άλλα μέρη και δε γινόταν καμιά διάκριση σε πρόσωπα για τον επισιτισμό εκτός από τις οικογένειες των στρατιωτών .Και ενώ αλλού ο επισιτισμός είχε ζημιές στη δυτική Μακεδονία είχε κέρδη που χρησιμοποιήθηκαν προς όφελος της τοπική κοινωνίας.
- Ενώ σ' άλλα μέρη οι Γάλλοι ήσαν τυραννικοί καί φερόντουσαν σαν καταχτητές (παρά τα συχνά ταξίδια του), στην Κοζάνη χάρη στην παρουσία του Γενικού Διοικητή φερόντουσαν σάν σύμμαχοι. Επίσης, με τις παρεμβάσεις του Ηλιάκη δεν κάνανε επιτάξεις όπως στην επαρχία και γενικά οι Γάλλοι μόνο καλό κάνανε στην πόλη της Κοζάνης.
- Οι Κοζανίτες είχαν όνειρο να γίνει ο δρόμος Κοζάνης — Καρατζιλάρ, για να συντομεύσει ο δρόμος Κοζάνης — Βέροιας. Τον δρόμο αυτό τον έκανε χωρίς να υπολογίζει νόμους και κόστος ο Γενικός Διοικητής και μάλιστα πρόλαβε να μην δοθεί το όνομα του στον δρόμο, όπως ήθελε ο Δήμος, αλλά τον ονόμασε αλλιώς για να δείξει πως ό,τι κάνει το κάνει γι' αυτόν τον τόπο και για κανέναν άλλο λόγο.
- Η Διοίκηση φροντίζει να επισκευάζονται τακτικά οι δρόμοι της Κοζάνης και έτσι η Κοζάνη ενώθηκε με συγκοινωνία με αυτοκίνητα με την Αθήνα και με τη Θεσσαλονίκη .
- Όλα τα χωράφια ήταν πάντοτε σπαρμένα επειδή ο Γενικός διοικητής έδινε δανεικό σπόρο στους αγρότες.
- Δόθηκαν υλικά και χρήματα από τη Γενική Διοίκηση και τελείωσε το μεγάλο διδακτήριο πού θα εγκαινιαστεί αυτές τις ημέρες που ποτέ δε θα γινότανε, αν δεν υπήρχε αυτή η εσωτερική Διοίκηση.

- Ο Γεν. Διοικητής έδωσε με ευθύνη του στο Δήμο ένα στρατώνα για να γίνει αποθήκη έξω από τη πόλη για το πετρέλαιο και τη βενζίνη και έτσι, εκτός του ότι ο Δήμος έχει ένα έσοδο, η πόλη σώθηκε από ενδεχόμενη πυρκαγιά.
- Η Γεν. Διοίκηση βρήκε την ευκαιρία όταν ήταν εδώ Ρώσοι αιχμάλωτοι και έκανε ένα πάρκο, στο νεκροταφείο, για να αναπνέουν τα παιδιά της Κοζάνης καθαρό αέρα.
- Η Διοίκηση φρόντισε να επισκευασθεί ένας παλιός και ερειπωμένος στρατώνας για να γίνει σταθμός της Χωροφυλακής.
- Έξω από την πόλη ήταν δύο ερειπωμένα κτίρια τα οποία επισκευάζονται σήμερα. Στο ένα πήγανε όλες οι Δικαστικές Αρχές και τα γραφεία της Γεν. Διοίκησης και στο άλλο θα μεταφερθούν και άλλες αρχές (στα γειτονικά δε οικόπεδα ανέβηκε η αξία τους και πολλά από αυτά ανήκουν σε αντιδραστικούς [=αντιβενιζελικούς]).
- Ο Γεν. Διοικητής φρόντισε με κάθε τρόπο ν' αναπτύξει το μουσικό αίσθημα της νεολαίας Κοζάνης.
- Χτίζεται στην Κοζάνη και οικοτροφείο για τα κορίτσια και διδασκαλείο για κορίτσια και αγόρια.
- Η Γενική Διοίκηση και όλες οι αρχές είχαν ορθάνοιχτες τις πόρτες για οποιοδήποτε θέμα σε όλους χωρίς να εξετάζουν πολιτικά φρονήματα.
- Τέλος, κανένας Κοζανίτης δεν καταδιώχτηκε ούτε εξορίστηκε από τη Διοίκηση για τα φρονήματά του.

Έτσι, λοιπόν, καταρρέουν τα επιχειρήματα περί εσωτερικής κακοδιοίκησης καθώς και η σύγκριση με άλλα μέρη δείχνει ότι στην Κοζάνη η διοίκηση έφερε αποτελέσματα οφθαλμοφανή μέσα σε τέσσερα πολύ δύσκολα χρόνια. Μόνο ένα αρρωστημένα φανατικός δεν θα το αναγνώριζε αυτό. Αφού και με όσα βλέπουν κάποιοι να έχουν γίνει μιλάνε για κακοδιοίκηση, τότε « *βέβαια δέ μπορούμε νά διοικήσωμε καλύτερα και πρέπει νά φύγη ή σημερινή Κυβέρνηση γιά νάλθουν αυτοί να φέρουνε τον παράδεισο*». ²³⁶

Τα παραπάνω επιχειρήματα ασφαλώς διαπνέονται από μια μονοδιάστατη οπτική που οφείλεται στο προεκλογικό μένος. Ο Ηλιάκης επιδιώκει να υπερασπιστεί το έργο του και ταυτόχρονα την Κυβέρνηση που τον εμπιστεύτηκε και η οποία πρέπει να ξαναεκλεγεί για να γίνει η Κοζάνη η «*Θεσσαλονίκη της Δυτικής Μακεδονίας*». ²³⁷ Επιχειρώντας έναν έλεγχο του

²³⁶ Εθνική πολιτική, Οκτώβριος 1920, τεύχος 7.

²³⁷ Εθνική πολιτική, ο.π.

απολογισμού του ως Γενικού Διοικητή θα λέγαμε ότι έχει, εκτός από βásiμα στοιχεία ,και ανακρίβειες και υπερβολές. Είναι αληθές ότι και όταν υπήρχε Γαλλική παρουσία στην πόλη και μετά έγιναν αρκετά έργα κοινής ωφέλειας ,όπως δρόμοι, δημόσια κτίρια ,σχολεία κ.α. Το ενδιαφέρον του Ηλιάκη είχε να κάνει με τη διευκόλυνση της συγκοινωνίας συνδυάζοντας την εξυπηρέτηση του γαλλικού στρατού με την κατασκευή έργων υποδομής που θα έμεναν παρακαταθήκη στη Δυτική Μακεδονία εκμεταλλεζόμενος τις γνώσεις ,την χρηματοδότηση των Γάλλων και τους πολλούς κατάδικους, αιχμαλώτους και μουσουλμάνους επιστρατευμένους στα συμμαχικά έργα . Στα συμμαχικά έργα πρέπει να συγκαταλεχθούν και τα εργοστάσια στη Φλώρινα, πιθανόν λιγνιτωρυχεία ²³⁸. Ενδιαφέρθηκε σταθερά για την μόρφωση των κατώτερων τάξεων την οποία προσάρμοζε στις τοπικές ανάγκες (Νυχτερινή σχολή, Αγροκήπιο Πτολεμαΐδας). Η ίδρυση και η στήριξη του «Μουσικού Συλλόγου» Κοζάνης οφείλεται στον Γενικό Διοικητή. Στο τεράστιο πρόβλημα του επισιτισμού ακολουθούσε τις κατευθύνσεις των Γαλλικών αρχών που έδιναν –όπως και ο ίδιος – προτεραιότητα στον επισιτισμό του στρατού λόγω της πολεμικής συγκυρίας δημιουργώντας ένα συνεχές πεδίο τριβής με τον λαό. Τέλος, η διάθεση του Ηλιάκη για συνεχή επικοινωνία με τον λαό είτε στο γραφείο του είτε με συχνά ταξίδια ανά την επικράτεια του επιβεβαιώνονται και από τις δικές του καταγραφές και από τις ανταποκρίσεις της Ηχούς.

Παρόλα αυτά είναι ανακριβές όπως φάνηκε και από την δράση του πριν την προσάρτηση στο Κίνημα της Θεσσαλονίκης και μετά ότι κανείς ποτέ δεν διώχθηκε για τα πολιτικά του φρονήματα .Οι αλλαγές όλων των δημόσιων λειτουργιών που δεν συντάχθηκαν μαζί του, οι εξορίες επιφανών και μή προσώπων, η τρομοκράτηση και οι συλλήψεις από Γάλλους και Κρητικούς χωροφύλακες καταδεικνύουν το αντίθετο. Η πείνα στην πόλη της Κοζάνης και σε όλη την περιφέρεια ήταν έντονη παρόλο που ο ίδιος ισχυρίζεται ότι κανείς δεν πείνασε.²³⁹ Για την στάση των γαλλικών στρατευμάτων απέναντι στους κατοίκους της πόλης δεν μπορούμε να αντλήσουμε πληροφορίες από τις δύο εφημερίδες ,την *Ηχώ της Μακεδονίας* και τον *Αγώνα*, γιατί υφίσταντο λογοκρισία και από τις Γαλλικές αρχές και από τις Ελληνικές. Τα δείγματα από τις αιτήσεις πολιτών του 1917 και τις πηγές από τη λογοτεχνική παραγωγή δείχνουν, παρά τις πενιχρές πληροφορίες, ότι δεν πρέπει να ήταν ακριβώς τα πράγματα όπως ισχυρίζεται ο Γενικός Διοικητής Ηλιάκης. Μόνιμο όπλο στην

---

²³⁸ Ο Mann (2008),σ.82 ανφέρεται στη λειτουργία τριών λιγνιτωρυχείων.

²³⁹ Στην Ηχώ της Μακεδονίας ,φ.237,21/12/1916 στη στήλη του χρονογραφήματος υπάρχει η ιστορία της «κλοπής» από τα δόντια ενός σκύλου μια σενεγαλέζικης κουραμάνας (η οποία πρέπει να είχε μέγεθος ικανό για τρία άτομα) για να δοθεί σε πεινασμένους της Κοζάνης από έναν στρατιώτη και η έκπληξη μέχρις λιποθυμίας στη θέα του ψωμιού από την σπιτονοικοκυρά του. Επίσης στην Ηχώ της Μακεδονίας φ.239,1/1/1917 ο Κώστας Μισαηλίδης, δημοσιογράφος από τη Σμύρνη και αρθρογράφος της Ηχού, τον οποίο ο Ηλιάκης είχε διορίσει για κάποιο διάστημα και Δ/ντη Επισιτισμού της πόλης γράφει για την ειρωνεία που του έτυχε να είναι Γραμματέας του Επισιτισμού και να μην έχει αλεύρι στο σπίτι του.

επιχειρηματολογική του φαρέτρα αποτελεί ο καταλυτικός ρόλος που διαδραμάτισε ως μεσάζοντας ανάμεσα στους Γάλλους και τον «αχάριστο» λαό για να μη γίνουν τα πράγματα χειρότερα όπως ήδη ήταν σε σύγκριση με άλλα μέρη.

Ένα χρόνο μετά την ήττα του Νοεμβρίου 1920 ο Ηλιάκης θα αναφερθεί στους σκοπούς της διοίκησης του στη Δυτική Μακεδονία που ήταν οι εξής :1) Να καταλάβει ο λαός τα καλά που μπορούν να έρθουν από μία καλή [=μη διεφθαρμένη, δίκαιη] διοίκηση για να επουλωθούν οι πληγές της μακρόχρονης δουλείας και 2) Να αγαπήσει το κράτος. Ως «πληγές» ο Ηλιάκης εννοεί την διαφθορά και τον σκοταδισμό που έφερε η μακραίωνη υποδούλωση στο λαό της Μακεδονίας γενικά με συνέπεια ο λαός να αντιμετωπίζει το Κράτος ως εχθρό από τον οποίο πρέπει να γλυτώσει. Λόγω της δουλείας ο λαός της Μακεδονίας φοβάται να πλησιάσει τις αρχές του τόπου και γι' αυτό τον λόγο μετήλθε πάρα πολλών μέσων για να πλησιάσει ο ίδιος τον λαό . Δεχόταν τους πάντες που ήθελαν να του μιλήσουν και βρισκόταν διαρκώς σε ταξίδια. Εξέδιδε εγκυκλίους για να παροτρύνει τον λαό να μη διστάζει να του καταγγείλει παρεκτροπές οργάνων ή να φροντίσει για τη διεκπεραίωση υποθέσεων των πολιτών. Γι' αυτό εξέδωσε και το μηνιαίο περιοδικό «Εθνική πολιτική» με τις ομιλίες και τις απόψεις του για να επικοινωνεί με τον λαό και τις αρχές [=της πόλης].²⁴⁰ Όλες αυτές οι προσπάθειες γινότανε γιατί δεν είχε καθόλου εμπιστοσύνη στα στελέχη της διοίκησης και ήθελε να περιορίζει έτσι τις παρεκτροπές τους ,παρόλο που δεν το κατόρθωσε στον επιδιωκόμενο βαθμό. Από έλλειψη όμως αρκετών ικανών στελεχών αναγκαζόταν να χρησιμοποιεί στη διοίκηση και διεφθαρμένους .

Η δράση του αυτή έφερε υποψίες ότι επιθυμεί να πολιτευθεί στην περιοχή και γι' αυτό συμπεριφέρεται κατ' αυτόν τον τρόπο προς τον λαό . Το γεγονός ακόμη ότι δεν δέχθηκε να εφαρμόσει μεθόδους του προηγούμενου καθεστώτος, της «φασλοκρατίας», έφερε μέχρι και φήμες στην Αθήνα ότι «διαλύει» τα κόμμα των φιλελευθέρων επειδή παρακάμπτει τους τοπικούς πολιτικούς παράγοντες.²⁴¹ Στόχος του διακηρύττει ο Ηλιάκης ήταν η διαφάνεια και η χρηστή διοίκηση ακόμη και στα οικονομικά . Στη Γενική Διοίκηση στη Δυτική Μακεδονία οι δαπάνες ήταν μηδαμινές σε σχέση με άλλες Διοικήσεις και κάθε λεπτό που ξοδεύονταν ήταν «υπέρ εθνικού σκοπού» και με απόλυτη διαφάνεια «από συστήματος». Συγκεκριμένα, αύξησε τον μισθό των υπαλλήλων (με ένα ποσό που του χορηγήθηκε από το Υπουργείο Εξωτερικών χωρίς να του ζητηθεί) και έδωσε επιδόματα σε δασκάλους (χωρίς πάλι να ελέγχει τα πολιτικά φρονήματα). Κατηγορήθηκε για αμοιβές προς τους Γάλλους, αλλά αντικρούει αυτή την

---

²⁴⁰ Ηλιάκης.Ι.(1921) σ.24-25. Ως «επικοινωνία» με το λαό ορίζει εδώ ο Ηλιάκης την παρουσίαση των αρχών του ως Γενική Διοικητή και την δημοσιότητα των πεπραγμένων του .

²⁴¹ Τα παράπονα από τοπικούς κομματικούς παράγοντες έφεραν μέχρι και τον Υπουργό Παιδείας Δίγκα στη Φλώρινα λίγους μήνες πριν τις εκλογές του 1920 για να διενεργήσει κομματικές ανακρίσεις.

κατηγορία λέγοντας πως το μόνο που έδωσε ήταν ένα βοήθημα χιλίων δραχμών σε έναν Γάλλο που έχασε το χέρι του στην κατασκευή μιας γέφυρας.

Ιδιαίτερα προβάλλει την ανιδιοτέλεια και την σεμνότητα του επειδή δεν αποζητά υστεροφημία για όσα έκανε για τη Δυτική Μακεδονία. Γράφει χαρακτηριστικά:

«...διότι ποτέ μου δεν διεικοήθην να καπηλευτώ τας προς την πατρίδα υπηρεσίας μου, πάντοτε δ' εβδελύχθην τούς Πατριδοκαπήλους.[...] ότε ήμην Γεν. Διοικητής, ουδέποτε ενεθουσιάσθην διά τας υπέρ εμού λαϊκάς εκδηλώσεις, ουδέ μ' εθάμβωσε ποτέ το αξίωμα μου. τό οποίον δέν επεδίωξα καί χάριν του οποίου ουδέποτε ηθέλησα να θυσιάσω την ιδίαν αξιοπρέπειαν, χάριν της όποιας πολλάκις επεζήτησα να το απορρίψω. Και εφοβούμην πάντοτε μήπως ενομιζέτο, ότι εφιλοδόχησα το αξίωμα χάριν τούτου ή ότι επεδίωκον τας επευφημίας τού λαού, τας όποιας πάντοτε προσεπάθουν ν' αποφύγω, διότι άλλως τε ποτέ μου δέν είχαν εμπιστοσύνην εις αυτάς.[...] Έφοβούμην ιδία τας λαϊκάς επευφημίας, όταν αύται εφαινοντο ώς έκδήλωσις ευγνωμοσύνης. Διά τούτο εις πρόσωπα, τα οποία ήρχοντο εις εγγύτεραν μετ' εμού επικοινωνίαν, τα όποια, διά να μ' ευχαριστήσουν δήθεν, με εβεβαίουν, ότι θα μοι είνε ευγνώμων ο λαός της Δυτ. Μακεδονίας διά τας προσπάθειας μου υπέρ της ευημερίας του. έλεγαν πολλάκις, ότι το μόνον που φοβούμαι είνε η ευγνωμοσύνη τού λαού. Λιά τούτο, δεν έπαυσα να διακηρύττω, ότι ό,τι καλόν έπρατταν το έπραττον χάριν του εαυτού μου, διότι μου επροξένει ευχαρίστησιν να το πράττω και ότι θά με υπεχρέωνε ο λαός, αν αυτός δεν ήζίου χάριτας από εμέ διά την ευχαρίστησίν μου αυτήν.[...] όχι μόνον δεν είχαν την υστεροβουλίαν ν' αποχτήσω πολιτικήν επιρροήν, αλλ' απέφευγον επιμελώς την διαφήμισιν της διοικήσεώς μου μή ενδιαφερόμενος ποσώς, αν η εκ της καλής διοικήσεώς μου εντύπωσις εξήρχετο πέραν της περιφερείας μου....»²⁴²

Παρά τις παραπάνω διαβεβαιώσεις όμως με απογοήτευση διαπιστώνει : *«Δυστυχώς δέν κατώρθωσα να πείσω κανένα, ότι ειλικρινώς επίστευον τας ιδέας αυτάς.[...] Το μεγαλείτερον όμως δυστύχημα είνε, ότι επιστεύθη επίσης, ότι η μέριμνά μου υπέρ της ευημερίας καί της προόδου του λαού εγένετο διά λογαριασμόν του κόμματος των φιλελευθέρων. διά να υποχρεώσω τόν λαόν πρός αυτό. Και είνε μέν αληθές, ότι διά λογαριασμόν του κόμματος έδρων, αλλ' απλώς και μόνον, διότι εφήρμοζα τας αρχάς του»²⁴³. Ο Ηλιάκης έχει ξεκάθαρα την πεποίθηση ότι η δράση του είχε αγνά κίνητρα και στόχευση πάντοτε προς την εξυπηρέτηση του λαού και σε καμία περίπτωση προσωπικά πολιτικά οφέλη αφού δεν επρόκειτο να ζητήσει την ψήφο κανενός ως πολιτικός.*

²⁴² Ηλιάκης .Ι.(1921),σ.20-25

²⁴³ Ηλιάκης.Ι. οπ.π.

Και απέναντι στους Γάλλους συμμάχους δεν φαίνεται να έχει αλλάξει ο θαυμασμός που ένιωθε ο οποίος έφτανε στα όρια «λατρείας». Διαβεβαιώνει πως στη θητεία του στη Δυτική Μακεδονία γνώρισε πολλούς Γάλλους και «ουδένα γνώρισα μισέλληνα». Οι Γάλλοι έχουν μια ειλικρινή αγάπη για την Ελλάδα, μεγαλύτερη καμιά φορά και από τους ίδιους τους Έλληνες. Εκτιμά δε ιδιαίτερα και τονίζει πως οι Γάλλοι ήρθαν στην Ελλάδα να θυσιάσουν και για τα ιδανικά τους και για την σωτηρία της συμμάχου χώρας, ενώ οι ίδιοι οι Έλληνες προσπαθούσαν να αποφύγουν την κατάταξη στο στρατό και συνεχώς φέρονταν εχθρικά προς τους Γάλλους. Διαβεβαιώνει συνέχεια τους Γάλλους ότι ο λαός της Δυτικής Μακεδονίας είναι στο πλευρό τους (για το συμφέρον του συμμαχικού αγώνα), όμως εκείνοι αμφέβαλλαν για τις «αντιληπτικές» του ικανότητες.

«Δύναμαι να είπω, ότι από όλους τους παράγοντας του επαναστατικού καθεστώτος εγώ κατώρθωσα να εμπνεύσω την περισσοτέραν εμπιστοσύνην εις τους συμμάχους και ιδία τους Γάλλους μετά των οποίων ευρισκόμην εις στενήν επαφήν και αδελφικής ούτως ειπείν συνεργασίαν. Κατώρθωσα να τους πείσω ότι επίστευον εις την ιερότητα του διεξαγομένου αγώνος, εις την εξυπηρέτησιν του οποίου ήμην αφοσιωμένος ψυχή τε και σώματι πιστεύων, ότι από την αισίαν έκβασιν αυτού εξηρτάτο η σωτηρία της ανθρωπότητας, αλλά και η σωτηρία καί το μεγαλείον της πατρίδος μου.»²⁴⁴

Η Γαλλία είναι το κράτος το οποίο οφείλει, ιδιαίτερα η Μακεδονία να μιμηθεί στον τρόπο που ενσωμάτωσε τους αλλόφυλους με τον ανώτερο πολιτισμό του και έκανε τους κατακτημένους λαούς να αγαπήσουν την Γαλλία.

«Εις τήν Μακεδονίαν ιδία δίδομεν εξετάσεις περί του έαν είμεθα ίκανοί νά διοικήσομεν και άλλους λαούς, και κατά τό πλειστον τοῦ χρόνου τής διοικήσεως μου είχομεν παρόντας τούς έξεταστάς. Ούτοι ύπερηφάνως μάς έπεδείκνυον αλλοφύλους λαούς, οί όποιοι έμάχοντο παρά τό πλευρόν των μέ αληθινήν άφοσίωσιν. Καί άπέδιδον τό γεγονός τούτο εις τόν πολιτισμόν των, δυνάμει του οποίου κατώρθωσαν νά επιβληθούν εις τούς κατακτηθέντας λαούς και ν' αγαπηθούν απ' αυτούς. Καί ήθελα ν' αποδείξω, ότι και ημείς είμεθα ικανοί να διοικήσομεν άλλους λαούς.»²⁴⁵

Συνοψίζοντας για την θητεία του Ι.Ηλιάκη ως Γενικού Διοικητή Δυτικής Μακεδονίας επί τέσσερα χρόνια από την αποδελτίωση των τοπικών εφημερίδων και των βιβλίων του ίδιου ένα πρώτο συμπέρασμα που προκύπτει είναι η σταθερή πίστη που είχε ότι υπηρετεί έναν εθνικό σκοπό, την σωτηρία της Μακεδονίας που με τόσους αγώνες απελευθερώθηκε και στη

---

²⁴⁴ Ηλιάκης.Ι.(1921),σ.51. Μάλιστα, είχε σκοπό να εκδώσει και ξεχωριστή πραγματεία για τις ελληνογαλλικές σχέσεις διότι επικοινωνήσε «με την ευγενή και μεγάλην Γαλλικήν ψυχήν» και γνώρισε τα προτερήματα και τα ελαττώματα της.

²⁴⁵ Ηλιάκης .Ι.(1921),σ.23

συγκυρία του Α΄ παγκόσμιου πολέμου κινδύνευε να χαθεί εξαιτίας του Εθνικού Διχασμού. Υπηρετώντας αυτό το ανώτερο ιδανικό, την Μεγάλη Ιδέα που πραγματώθηκε χάρη στις ενέργειες του ηγέτη του κράτους και προσωπικό του φίλο από την εποχή του Κρητικού αγώνα Ελευθέριο Βενιζέλο, διοικεί τη Δυτική Μακεδονία τοποθετώντας όλες τις δυνάμεις του τόπου και όλες του τις προσωπικές προσπάθειες στο πλευρό όσων θα προστάτευαν αυτό το ιδανικό, δηλαδή τα γαλλικά στρατεύματα. Σε δεύτερο επίπεδο φαίνεται ο θαυμασμός του προς το γαλλικό έθνος ο οποίος δεν πρέπει να είναι συγκυριακός λόγω των πολεμικών περιστάσεων. Πρόκειται για ένα έθνος που φαίνεται ότι με βάση τις αρχαιοελληνικές ιδέες δημιούργησε ένα σύγχρονο, φιλελεύθερο κράτος που η Ελλάδα οφείλει να το εκλαμβάνει ως πρότυπο αλλά και ως «αδελφό» έθνος, εφόσον πιστεύουμε στα ίδια ιδανικά (ελευθερία, ισονομία, δικαιοσύνη κ.α.) και οι Γάλλοι προβάλλονται ως φιλέλληνες. Δεν είναι τυχαίο και οι όροι «Γαλλοέλληνας» και «Ελληνογάλλος» που χρησιμοποιεί, ενώ σε πολλούς λόγους του ενώπιον Γάλλων αναφέρει ότι πια του είναι δύσκολο να ξεχωρίσει στην καρδιά του τις δύο πατρίδες.

Οι πράξεις του όσον αφορά τη διαχείριση του λαού της Δυτικής Μακεδονίας είχαν ως σταθερό επιχείρημα την επιβολή χάριν του συμφέροντος της πατρίδος. Η αυστηρότητα του λόγου και των πράξεων πρέπει να προξένησε φοβερή αντιπάθεια στον τοπικό πληθυσμό, παρόλο που ο ίδιος φαίνεται να «καθαγιάζει» όλα του τα πεπραγμένα χωρίς διάθεση αυτοκριτικής παρά μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις που για τα αυστηρά μέτρα που εφαρμόστηκαν επικαλείται την αδιαπραγμάτευτη ανάγκη να εμπνεύσουν εμπιστοσύνη προς τις συμμαχικές αρχές και ο ίδιος αλλά και η κυβέρνηση Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη. *«Επομένως τά ληφθέντα τυραννικά μέτρα ήσαν κατ' αρχήν επιβεβλημένα καί απαραίτητα χάριν τής πατρίδος. Καί, αφού έγινε η αρχή, μοιραίως θά εγίνοντο και σφάλματα έν τη εφαρμογή των...»*.²⁴⁶ Παραλείπει, βέβαια να αναφερθεί σε «σκοτεινά» σημεία της δράσης του όπως το κυνήγι κομματικών αντιπάλων, τη φίμωση των αντίθετων φωνών, τον χρηματισμό της τοπικής εφημερίδας (στην οποία πρέπει να έγραφε και ο ίδιος κατά καιρούς ανώνυμα) και την επιβολή των «νέων» εορτών (της ονομαστικής γιορτής του Βενιζέλου, της ημέρας κατάλυσης του κράτους των Αθηνών κ.α.). Όλα τα παραπάνω είναι πρακτικές που ταιριάζουν αρκετά σε ένα ανελεύθερο δικτατορικό καθεστώς. Και, προκλητικά σχεδόν, υπερασπίζεται τον εαυτό του ως άνθρωπο υπεράνω μικροκομματικών μεθοδεύσεων που προσιδιάζουν μόνο στους αντιπάλους του κόμματος των Φιλελευθέρων και ως υπεράνω αναξιοπρεπών κινήσεων, όπως το κυνήγι εφημερίδων που τον κατακρίνουν.

---

²⁴⁶ Ηλιάκης .Ι.(1921),σ.80.Η λέξη *τυραννικά* χρησιμοποιείται με ειρωνική έννοια ,επειδή ήταν η κατηγορία που εκτοξευόταν από τους αντιβενιζελικούς για να χαρακτηρίσει το βενιζελικό καθεστώς πριν τον Νοέμβριο του 1920.Με την ειρωνική έννοια την χρησιμοποιεί στο έργο του ο Ηλιάκης προσπαθώντας να την ανασκευάσει.

Παρουσιάζει ,επίσης, τον εαυτό του ως διαμεσολαβητή ανάμεσα στον λαό και τους συμμάχους και επαναλαμβάνει συνεχώς την θέση ότι χωρίς τις δικές του παρεμβάσεις οι Γάλλοι θα συμπεριφέρονταν πολύ χειρότερα προς τον λαό. Και οι κοσμικές γιορτές που διοργάνωνε αυτό τον σκοπό είχαν, την επαφή ανάμεσα στους Γάλλους και την τοπική ανώτερη τάξη που θα έλυνε τις παρεξηγήσεις. Ωστόσο, απέναντι στα λαϊκά στρώματα χρησιμοποιεί μόνο την επιβολή και τον συνδυασμό απειλών-νουθεσιών για τη συμπεριφορά τους προς τους συμμάχους. Γεγονός είναι πως εναντίον των Γάλλων συμμάχων δεν έχει να προσάψει το παραμικρό.

Ο σκοπός του μετά την απομάκρυνση των Γάλλων ήταν να «εκπολιτίσει» αυτή την περιοχή και να την εντάξει με όλα τα ετερόκλητα στοιχεία της πλήρως στο ελληνικό κράτος . Επίσης , χαρακτηριστικό είναι το επίθετο «πατρικός» που χρησιμοποιεί και ο ίδιος αλλά και η εφημερίδα –όργανο του (η Ηχώ της Μακεδονίας) για να χαρακτηρίσει τις πράξεις ή τις σκέψεις του : φέρει μια διπλή νοηματοδότηση, της έννοιας του «πατέρα-αυθεντία», του αυστηρού κριτή και οδηγού προς τον ορθό δρόμο και του «πατέρα-αρωγού», που φροντίζει με ανιδιοτέλεια και χωρίς να φείδεται κόπων για το καλό και την ευημερία των παιδιών του. Και πράγματι στον τομέα των δημόσιων έργων, της εκπαίδευσης και της οργάνωσης της νεολαίας επέδειξε μια έντονη δραστηριότητα. Τα δικά του λόγια αποτυπώνουν τη συνείδηση του η οποία μέχρι και τα τελευταία χρόνια της ζωής του παρέμεινε ήσυχη ότι έκανε το καθήκον του απέναντι στον λαό της Δυτικής Μακεδονίας :

«Καί μπορώ να πώ πώς διοίκησα τον τόπο αυτό με μεγάλη στοργή και ομολογώ, πως και σήμερα αισθάνομαι την αυτή στοργή για τόν τόπο αυτό».²⁴⁷

7.Οι ιδεολογικές τοποθετήσεις του Ιωάννη Ηλιάκη .

7.1. Οι δεσμοί του Ηλιάκη με τον Βενιζέλο.

Η φιλία του Ηλιάκη με τον Βενιζέλο ήταν μια σχέση που κράτησε μέχρι το τέλος της ζωής του Βενιζέλου και καθόρισε αποφασιστικά την ζωή, την προσωπικότητα και την ιδεολογία του Ηλιάκη. Για την πρώτη στιγμή της γνωριμίας τους ο Ηλιάκης θα γράψει:

«...ήμωνα αγνός στη καρδιά και απονήρευτος και μπόρεσα να επικοινωνήσω με τη ψυχή του όσον κανένας άλλος. Εξετίμησα από τη πρώτη στιγμή το καθάριο μυαλό του, τη παλληκαριά του, τη κρίση του και τα ευγενικά του αισθήματα. Και με τη στάση, πού τήρησε στις Αρχάνες, κυριολεκτικά τον ελάτρευσα.[...] είχα όλη τη προδιάθεση να διαμορφωθεί ο χαρακτήρας μου

---

²⁴⁷ Ηλιάκης.Ι.(1940),σ.45-46.

σύμφωνα με το δικό του, και ημπόρεσα μόν να τού προσφέρω αρκετές υπηρεσίες...»²⁴⁸

Ο θαυμασμός του Ηλιάκη προς την προσωπικότητα του Βενιζέλου δεν ήταν μονόδρομος αλλά και από την πλευρά του ο Βενιζέλος τον αποκαλούσε «*τσιράκι του*».²⁴⁹ Θαύμασε από νωρίς την οξύνουα, την καθαρή πολιτική σκέψη που είχε ακόμα και σε νεανική ηλικία ο Ηλιάκης, αλλά και το ταλέντο του στις συζητήσεις, στο γραπτό λόγο και τη στιχουργία. Σε ένα γράμμα του ο Βενιζέλος γράφει ότι αποτελεί ο Ηλιάκης γι'αυτόν «*ένα ιδανικό από εκείνα που τόσο ζηλοτύπως φυλάττω εις τα βάθη της συνειδήσεως μου*».²⁵⁰ Έγιναν συνεργάτες στο δικηγορικό γραφείο του Βενιζέλου και σε ηλικία μόλις 23 ετών του εμπιστεύτηκε τη διεύθυνση της εφημερίδας του «Κήρυξ». Ο Ηλιάκης θεωρούσε ότι σε όλη τη διάρκεια της ζωής του Βενιζέλου οι δύο τους είχαν φτάσει σε σημείο να έχουν και τηλεπαθητικά φαινόμενα.Ακόμα και πρίν κάνει την επανάσταση στη Δυτική Μακεδονία είχε συνεννοηθή τηλεπαθητικώς με τον Βενιζέλο και σκέφτηκαν να δημιουργήσουν στη Δυτ.Μακεδονία ένα καθεστώς φιλικό προς του συμμάχους.²⁵¹ Δεν έλειπαν όμως και στιγμές παρεξηγήσεων και εκρήξεων ανάμεσα τους, τόσο σοβαρές ώστε ο Βενιζέλος στα τελευταία γράμματα της ζωής του να προσπαθεί να εξιλεωθεί κατά κάποιο τρόπο για «τις πίκρες» που έδωσε στον Ηλιάκη .Γι'αυτό και από κάποια στιγμή και έπειτα ο Ηλιάκης απέφευγε να τον συναναστρέφεται όσο ήταν στην εξουσία αλλά προτιμούσε να είναι κοντά του στις δύσκολες στιγμές της ζωής του. Ένας ακόμα λόγος που θα φτάσει σε σημείο να τον αποφεύγει σε φάσεις που είχε την εξουσία ήταν και «*οι όρνιθες που έτρεφε στην αυλή του*» και τον γέμιζαν πίκρες, εννοώντας κάποια άτομα από το κομματικό περιβάλλον του Βενιζέλου που με τα λόγια τους καμιά φορά τους φέρνανε και μεταξύ τους σε σύγκρουση.

Η εποχή του Βενιζέλου κατά τον Ηλιάκη ξεκίνησε στις 18 Μαρτίου 1901 και τελείωσε στις 18 Μαρτίου 1936 (ημέρα θανάτου του Βενιζέλου). Η αρχή της σηματοδοτήθηκε από την απόλυση του Βενιζέλου από σύμβουλος του Πρίγκηπα Γεώργιου στην Κρήτη γεγονός που οδήγησε στην δημιουργία κομματικών συνδυασμών στην Κρήτη (σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1899 απαγορευόταν τα κόμματα στην Κρήτη). Ο Ηλιάκης σε ένα γράμμα του προς τον Βενιζέλο κάνοντας ανασκόπηση της σχέσης τους εκφράζει ταυτόχρονα με μια μεταφυσική ερμηνεία του προορισμού και της προσωπικότητας του Βενιζέλου και την δική του αποστροφή για τους κομματικούς μηχανισμούς και τον τρόπο λειτουργίας της πολιτικής :

---

²⁴⁸ Ηλιάκης.Ι.(1940).Η ιστορία εξήντα χρόνων. Αθήνα. Εκδ. Εφεδρικού Αγώνος, σ.80

²⁴⁹ Ηλιάκης.Ι.(1940),σ. 9

²⁵⁰ Ηλιάκης.Ι.(1940),σ.88

²⁵¹ Εθνική πολιτική, Ιούνιος 1920,τεύχος 2.

«...Ευρήκα λοιπόν πώς έχεις δύο ιδιότητες. Είσαι Εθνικός Αρχηγός ή Αρχηγός μιάς κοσμοπολιτικής Ιδεολογίας, για τήν οποίαν σ' έταξεν η Ύπερτάτη Δύναμις, πού σέ διευθύνει καί Αρχηγός κόμματος ή κομματάρχης. Η δευτέρα ιδιότης σου εχρησίμευσε καί σου χρησιμεύει για να την χρησιμοποιήσης για την εξυπηρέτησιν της πρώτης σου ιδιότητος. Για τήν εξυπηρέτησιν της πρώτης σου ιδιότητος μ' έταξε καί μένα κοντά σου η Ύπερτάτη Δύναμις. Γιά την εξυπηρέτησιν τής δευτέρας σου ιδιότητος βρίσκονται κοντά σου οι περισσότεροι άλλοι φίλοι σου. Γι αυτό γιά όσα μέν πράττεις ως άποστολος τής Ύπερτάτης Δυναμείως μ' ένθουσιάζεις καί σέ κάθε στιγμίν ήμην καί είμαι πρόθυμος ν' άνέλθω εις τόν βωμόν. Γιά όσα όμως πράττεις ως κομματάρχης ποτέ μου δέν ενεθουσιάσθηκα.

Καί μπορώ νά πώ, πως δέν υπήρξα ποτέ ψυχικός οπαδός σου ύπ' αυτήν σου τήν ιδιότητα αδιάφορον, αν δέν τό εφανέρωνα. Καί όσες φορές εστενοχωρούμην διά τήν επικράτησιν της δευτέρας σου ιδιότητος ελάφρυνα τήν στενοχωρίαν μου με το ιησουητικόν δόγμα «ο σκοπός αγιάζει τά μέσα». Καί είμαι βέβαιος, πώς, άν εξέτάσης τόν έαυτόν σου, θά ευρης, πώς είμεθα τέλεια σύμφωνοι, γιατί ή κυριαρχούσα ιδιότης σου είνε ή πρώτη. Καί γι' αυτό, ενώ καί σύ ένθουσιάζεσαι καί ποτέ σου δέν μετάνοιωσες δι' όσα πράττεις υπό τήν πρώτην σου ιδιότητα, πολλές φορές συχαίνεσαι ακόμη τόν έαυτόν σου δι' όσα πράττεις υπό τήν δευτέραν σου ιδιότητα, πού αντιστρατεύεται εις τήν πρώτην. Σκέψου και θά βρής πολλά παραδείγματα, για νά δικαιώσης τήν φιλοσοφίαν μου. Υπό την πρώτην ιδιότητά σου είσαι υπεράνθρωπος χωρίς κανένα ελάττωμα. Είσαι Βενιζέλος. Υπό τήν δευτέραν σου ιδιότητα είσαι άνθρωπος, Αντιβενιζέλος. Καί έτσι είσαι βενιζελικός καί άντιβενιζελικός.»²⁵²

Αυτή η φιλοσοφική ερμηνεία του ρόλου του Βενιζέλου ,η οποία ξεπερνά τον όρο «Εθνάρχης» και φτάνει στο σημείο να του αποδίδει θεόσταλη αποστολή (το σχήμα της υπεράνθρωπης-Βενιζελικής φύση και ανθρώπινης-Αντιβενιζελικής φύσης θυμίζει την Θεανθρώπινη- διπλή φύση του Χριστού) μας πληροφορεί και για την προσωπική του απέχθεια για τις κομματικές τακτικές τις οποίες ποτέ δεν επικροτούσε αλλά τις δεχόταν (και τις εφάρμοζε και ο ίδιος) με την δικαιολογία του σκοπού που αγιάζει τα μέσα. Ξεχωρίζει και τον εαυτό του ως απεσταλμένο από τον Θεό για να εξυπηρετεί την πρώτη ιδιότητα του Βενιζέλου ως Εθνικού Αρχηγού, για την εξυπηρέτηση της οποίας είναι έτοιμος και να θυσιασθεί, ενώ όλοι οι υπόλοιποι με μια υπεροψία κατατάσσονται στην κατηγορία των εξυπηρετητών της ιδιότητας του Βενιζέλου ως κομματικού αρχηγού. Στη συνέχεια του γράμματος αναφέρει ότι αποστολή του είναι και να συγκρατεί τον Βενιζέλο από πράξεις που

---

²⁵² Ηλιάκης.Ι.(1940),σ.91-93.

ενισχύουν την κομματική του ιδιότητα και να τον ωθεί προς ενίσχυση της Εθνικής του αποστολής. Χρησιμοποιεί και πάλι ένα χριστιανικό ερμηνευτικό σχήμα που αγιοποιεί και τον Ηλιάκη και του αποδίδει μια αποστολή από τον Θεό ή την Υπέρτατη Δύναμη δίπλα στον Αρχηγό για την σωτηρία του Έθνους. Ειδικά μετά το 1932 προσπαθούσε να πείσει τον Βενιζέλο να εγκαταλείψει την πολιτική σκηνή (ή «το κοτέτσι» όπως τη χαρακτήριζε ο Ηλιάκης και «όρνιαρες» τους πολιτικούς) γιατί η προσωπικότητα του Βενιζέλου δεν ταίριαζε με το κοινοβουλευτικό πολίτευμα της εποχής.

Στα τελευταία χρόνια της ζωής του Βενιζέλου αλληλογραφούσανε τακτικά και μάλιστα, από ένα γράμμα του Βενιζέλου από τη Γαλλία που του έγραφε ότι αρρώστησε ο Ηλιάκης αισθάνθηκε ότι τα πράγματα ήταν ανησυχητικά ²⁵³ και σκέφτηκε να ταξιδέψει στο Παρίσι αλλά δεν θα τον προλάμβανε ζωντανό. Ήταν ιδέα του Ηλιάκη να ταφεί ο Βενιζέλος στο μέρος που χιζόταν το άγαλμα της Ελευθερίας στο Ακρωτήρι Χανίων. Ενώ αρχικά η ταφή θα γινόταν στη Χαλέπα ο Ηλιάκης έσπευσε στη γυναίκα του Βενιζέλου και την έπεισε ότι το σωστό ήταν ο Βενιζέλος να ταφεί στον τόπο που αγωνίστηκε για «να φωτίζει τις μέλλουσες γενεές». ²⁵⁴ Από το θάνατο του Βενιζέλου και μετά επιδόθηκε στην συλλογή υλικού που αφορούσε τον Βενιζέλο (φωτογραφίες, έγγραφα, επιστολές, αποκόμματα από εφημερίδες ακόμα και θραύσματα από το γυαλί του αυτοκινήτου που έσπασε κατά την απόπειρα δολοφονίας του Βενιζέλου στις 6 Ιουνίου 1933) με σκοπό σταδιακά να εκδίδει κάποια μέρη των συλλογών του και τα υπόλοιπα να τα κληροδοτήσει ώστε να γίνουν κτήμα των επόμενων γενεών. Με τη μεταφυσική διάσταση που έδινε σε πολλά θέματα δήλωνε μετά τον θάνατο του Βενιζέλου ότι «*τόρα ή ψυχή του είναι πάντα μαζί μου και επικοινωνώ καθημερινά μαζί της, γιατί δέ μπαίνουν πιά στή μέση τα παράσιτα, όπως γινότανε, όταν αυτός βρισκετο στή πρόσκαιρη ζωή*». ²⁵⁵ Σκοπός του θα είναι να παύσει η εκμετάλλευση του ονόματος του Βενιζέλου και γι' αυτό θα καταβάλλει κάθε προσπάθεια να πάρει ο Βενιζέλος την θέση που πρέπει να έχει στη συνείδηση του Ελληνικού λαού. Ακράδαντα πιστεύει πως σε δέκα χρόνια ο Βενιζέλος δεν θα έχει κανέναν εχθρό και όλοι θα αναγνωρίζουν τις υπηρεσίες προς την πατρίδα, την αγνότητα των προθέσεων του και την ευγένεια της ψυχής του. Η αφοσίωση του Ηλιάκη προς τον Βενιζέλο συνεχίστηκε με μεγαλύτερη ένταση και μετά τον θάνατο του τελευταίου : «*Εκείνο όμως που ξέρει όλος ο κόσμος είναι, πως εγώ τον ακολούθησα ως το τάφο, που του σκαψα, και που μόνος εγώ έμεινα εκεί, για να του τον σκεπάσω και που τελευταίος έφυγα και που μήνες τον επρόσεχα και που κάθε βδομάδα ανεβαίνω εκεί, για να του φέρω λίγα άνθη και να του ανάβω ένα κερί, ως έκανε και κείνος, σαν εζούσε, για τούς φίλους*

---

²⁵³ Εξάλλου ,όπως υποστήριζε ο Ηλιάκης ,από τότε που ατόνησε η ακοή του ενισχύθηκε η διαίσθηση του, βλ. Ηλιάκης.Ι.(1940),σ.44

²⁵⁴ Ηλιάκης.Ι.(1940),σ.82

²⁵⁵ Ηλιάκης.Ι.(1940),οπ.π.

του [...] Και δέ φτάνουν αυτά πού έκαμα και κάνω για τη μνήμη του, αλλά και το σπίτι μου χρόνια τώρα το χω κάμει σαν εκκλησιά του Βενιζέλου...». ²⁵⁶

7.2. Ο ρόλος του Ελληνισμού

Λίγο πριν το τέλος του Διχασμού και την επίσημη σύνταξη της Ελλάδας στο πλευρό της Αντάντ ο Ηλιάκης είχε ήδη διαμορφώσει ιδεολογικά την «Νέα Μεγάλη Ιδέα» όπως την ονόμαζε . Η Νέα Μεγάλη ιδέα θα αντικαθιστούσε την αλυτρωτική Μεγάλη ιδέα για την ένωση της φυλής η οποία έφτανε στην ολοκλήρωση της. Οι στόχοι του έθνους πια κατευθύνονταν προς την οικοδόμηση των ερειπίων του παρελθόντος και την οργάνωση κράτους πολιτισμένου και εύρυθμου ώστε να αποτελέσει η Ελλάδα την εκπρόσωπο του πολιτισμένου (δυτικού) κόσμου στην Ανατολή . Το έργο αυτό το ανέθεσε στην Ελλάδα ο πολιτισμένος κόσμος (τα πολιτισμένα κράτη) τα οποία προσδοκούν να το εκπληρώσει η Ελλάδα καθώς ο σύγχρονος πολιτισμός βασίζεται πάνω στα αρχαιοελληνικά ιδεώδη. Πολιτισμένη πολιτεία είναι αυτή που αναπτύσσει τις πλουτοπαραγωγικές πηγές της, προστατεύει τα δικαιώματα όλων των πολιτών ανεξαρτήτως φυλής και θρησκείας, ώστε όλες οι φυλές του Ελληνικού κράτους να συνεργαστούν προς το νέο εθνικό στόχο. Το έργο αυτό του «εκπολιτισμού της Ανατολής» ανήκει στη νέα γενιά που με την βαθιά γνώση των ελληνικών γραμμάτων θα φέρει την πρόοδο και τον πολιτισμό στο Ελληνικό έθνος το οποίο υπέφερε πολλές θυσίες οι οποίες χάνουν το νόημα τους αν δεν συμπληρωθούν από ένα νέο εθνικό στόχο. Σύμφωνα με τον Ηλιάκη οι Έλληνες είναι η εκλεκτή φυλή του Θεού επειδή ο Χριστός επέλεξε να έρθει στον κόσμο μόνο όταν είχε διαδοθεί από τον Μ.Αλέξανδρο ο Ελληνικός πολιτισμός και είχε προετοιμαστεί το έδαφος για τον χριστιανικό πολιτισμό. Άλλη απόδειξη της αγάπης του Θεού για το ελληνικό έθνος είναι το ότι το Ευαγγέλιο γράφτηκε στα ελληνικά, άρα τα ελληνικά θεωρούνται ως γλώσσα του Θεού. ²⁵⁷

Ωστόσο, ο όρος «Έλληνας» δεν αποδίδεται σε κάποιον απλά επειδή μιλά τα ελληνικά. Δεν είναι η γλώσσα αυτή που ξεχωρίζει τις φυλές, αλλά οι ιδέες. Αυτός που θέλει να ονομάζεται Έλληνας πρέπει να ακολουθεί τις ελληνικές αρχές και ιδανικά και κυρίως την αυτοθυσία για την πατρίδα και την ευγνωμοσύνη απέναντι σε όσους θυσιάζουν τα πάντα για τα ελληνικά ιδεώδη. Προγονόπληκτος είναι αυτός που απλά καυχάται για τους προγόνους και όχι αυτός που τους μιμείται ακολουθώντας τις ιδέες τους. ²⁵⁸

Ο Ελληνικός πολιτισμός αντιδιαστέλλεται με τους πολιτισμούς των γειτονικών εθνών και κυρίως του Βουλγαρικού έθνους. Οι Βούλγαροι προσδιορίζονται ως «πατροπαράδοτος εχθρός της φυλής μας» ο οποίος αμφισβητεί την θέση που «από καταβολής κόσμου» κατέχει

---

²⁵⁶ Ηλιάκης.Ι.(1940), σ.104

²⁵⁷ Εθνική πολιτική ,Ιούνιος 1920,τεύχος 2.

²⁵⁸ Εθνική πολιτική,οπ.π.

η ελληνική φυλή . Ο λαός αυτός που ήλθε από τα βάθη της Ανατολής και πάνω από χίλια χρόνια αγωνίζεται μάταια να εκτοπίσει τους Έλληνες από την γή του έχει πολιτισμό «άγριο», «άτιμο» και «κτηνώδη». ²⁵⁹ Άρα, έμμεσα προβάλλεται ο ελληνικός πολιτισμός ως ανώτερος και εκ διαμέτρου αντίθετος με τον πολιτισμό των γειτόνων εξ Ανατολών. Εξαιτίας της ανωτερότητας αυτής ο ελληνικός πολιτισμός έχει μεγάλη δύναμη αφομοίωσης των άλλων κατώτερων πολιτισμών :

« Ο Έλληνισμός δεν εδοξάσθη μόνον διά τών όπλων έδοξάσθη επίσης και διεισέδυσσε εις τά πέρατα τής γης καί ενέπηξε τον πολιτισμόν του εις τά βάθη τής Ασίας χάρις εις τήν μεγάλην του αφομοιωτικήν δύναμιν.

Ο Έλληνισμός υπήρξε μία δυναμικ θαυμαστή τόσον διά τά πολεμικά του έργα, όσον και διά τά ειρηνικά τοιαύτα. Διά τών πρώτων προήσπιζε τήν ανεξαρτησίαν του καί επεξέτεινε τά όρια τής εκπολιτιστικής δράσεως του, δια των δευτέρων εστερεοποιεί τά κεκτημένα καί προσέφερε τον ανώτερον πολιτισμόν του εις τούς κατωτέρους λαούς τούς οποίους εμόρφωνε καί εξελλήνιζε. Τήν αυτήν δέ αποστολήν εκπληρεί καί σήμερα η Ελλάς.»²⁶⁰

Στις απόψεις αυτές του Ηλιάκη διακρίνεται μια μεγαλόπνοη όσο και απλουστευτική ερμηνεία της ελληνικής φυλετικής ανωτερότητας που οφείλεται στην θεϊκή εύνοια. Οι πρόγονοι του ελληνικού έθνους κατόρθωσαν να εκπολιτίσουν την Ανατολή και τον ίδιο προορισμό έχει και η σύγχρονη Ελλάδα που πρέπει να καταβάλλει προσπάθεια να ενταχθεί εκεί που ανήκει, στις πολιτισμένες δυτικές χώρες. Οι απόψεις αυτές ταιριάζουν και με την προσπάθεια του Βενιζέλου να ενταχθεί η Ελλάδα με τις δυνάμεις της Αντάντ που αποτελούν φυσικούς συμμάχους της Ελλάδας λόγω της αρχαιοελληνικής βάσης του δυτικού πολιτισμού (χωρίς να θίγεται το γεγονός ότι και η Γερμανική αυτοκρατορία ανήκε και αυτή στον λεγόμενο «δυτικό πολιτισμό»).

7.3. Σκέψεις για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να διοικείται η Μακεδονία.

Στενά συνδεδεμένη με την ιδεολογία του Ηλιάκη για τον ελληνικό πολιτισμό και την δυναμική του είναι και οι απόψεις του για τον τρόπο που πρέπει να διοικηθεί η Μακεδονία που είναι το πεδίο εφαρμογής της δυναμης του ελληνικού πολιτισμού. Η ελληνική κυριαρχία στη Μακεδονία θα είναι επισφαλής σύμφωνα με τον Ηλιάκη αν δεν γίνει σοβαρή προσπάθεια να επιτευχθεί αφομοίωση όλων των εθνοτήτων. Επιβάλλεται μια πολιτική μακράς συνέχειας (τουλάχιστον μίας γενεάς, όπως υποστηρίζει) στην οποία πρέπει

---

²⁵⁹ Ηχώ της Μακεδονίας .φ.459,20/11/1919,σ.1

²⁶⁰ Ηχώ της Μακεδονίας .φ.314,11/10/1917, σ. 1

να συμφωνήσουν όλα τα κόμματα. Ειδικά στο χώρο της Μακεδονίας η πολιτική με βάση τα κομματικά συμφέροντα είναι ολέθρια για τα εθνικά συμφέροντα. Για την απόκτηση της Μακεδονίας η Εθνική πολιτική ήταν σκληρή και κοπιώδης από τα πολεμικά και διπλωματικά γεγονότα. Από τη στιγμή που λύθηκε το εδαφικό ζήτημα η πολιτική του κράτους οφείλει να είναι εκπολιτιστική. Κατά τη διάρκεια της θητείας του ως Γενικός Διοικητής εφάρμοσε τις απόψεις του περί εκπολιτισμού και ένωθε να δίνει εξετάσεις στην διοίκηση μιας περιοχής με αλλόφυλους πληθυσμούς.²⁶¹

Εξάλλου, όπως προαναφέρθηκε, ο σκοπός του κινήματος που ηγήθηκε στην Δυτική Μακεδονία ήταν η διατήρηση της ελληνικής κυριαρχίας και σε δεύτερο επίπεδο η πατρική και εκπολιτιστική διοίκηση. Εξέδωσε το περιοδικό «Εθνική πολιτική» για να συγκεντρωθούν όλες οι εγκύκλιοι και οι ομιλίες ώστε να χρησιμεύσουν ως πρόγραμμα της πολιτικής που πρέπει να ακολουθηθεί στη διοίκηση της Μακεδονίας. Στον πρόλογο τονίζει και πάλι πως δεν πρέπει να διοικείται η Μακεδονία μικροπολιτικά αλλιώς δεν θα μπορέσουν να συνεργαστούν τα αλλόφυλα στοιχεία υπέρ της ευημερίας του ελληνικού κράτους.²⁶² Δεν μπορεί «να διοικηθεί η Μακεδονία απaráλλακτα ως η Πελοπόννησος». Εκφράζει βέβαια την απογοήτευση του για το γεγονός όλα τα εκπολιτιστικά και εξελληνιστικά μέτρα, τα οποία έθεσε σε εφαρμογή, χαρακτηρίστηκαν ως κομματικά και είτε παραμελήθηκαν είτε κατηργήθηκαν είτε χρωματίστηκαν με καθαρά κομματική χροιά από τους διοικούντες μετά το 1920.²⁶³

Οι ιδιαιτερότητες που έχει η απόπειρα διοίκησης της Μακεδονίας οφείλονται στην μακροχρόνια δουλεία υπό ξένο κυρίαρχο αλλά και από την διοίκηση της «φασλοκρατίας», δηλαδή των αντιβενιζελικών. Υπό αυτές τις συνθήκες οι ψυχές των Μακεδόνων απομακρύνθηκαν από τα ελληνικά ιδεώδη και απέκτησαν κακές συνήθειες και διεφθαρμένη νοοτροπία. Στο παρελθόν η δράση διαφόρων προπαγανδών δημιούργησε διαιρέσεις στο χώρο της Μακεδονίας και με αδύναμο ελληνικό κράτος πολλοί παρασύρθηκαν ή από διάθεση προστασίας των μικροσυμφερόντων του προσέφυγαν σε όσους προπαγανδιστές μπορούσαν είτε με τις κυβερνήσεις τους είτε με τη βία να προστατεύσουν ομάδες προσώπων. Αναφέρεται ως φαίνεται στην δράση της Βουλγαρικής και Ρουμανικής προπαγάνδας στους ξενόφωνους του Μακεδονικού χώρου που έφθειρε το εθνικό συναίσθημα και έκανε πολλούς να απομακρυνθούν από την ελληνική τους ταυτότητα και ιδεολογία. Έτσι, ήρθε και η διαπίστωση ότι ο μακεδονικός λαός φοβάται και δεν εμπιστεύεται τις αρχές διοίκησης, κατάλοιπο και αυτό των πολλών χρόνων δουλείας το οποίο, όπως προαναφέρθηκε, προσπάθησε από την αρχή να καταπολεμήσει.

---

²⁶¹ Ηλιάκης .Ι. (1921),σ. 18

²⁶² Εθνική πολιτική, Μάιος 1920, τεύχος 1.

²⁶³ Ηλιάκης .Ι. (1921),σ. 24

Και σ' αυτό το σημείο έρχεται ο ρόλος της εκπαίδευσης για να αποβάλλει η μακεδονική νεολαία νοοτροπίες του παρελθόντος. Η στόχευση στη νεολαία της Μακεδονίας ήταν σωστή επιλογή αφού η νεανική ψυχή διαπλάθεται ευκολότερα από τους μεγαλύτερους σε ηλικία.

«Αλλού προ πάντων πρέπει να είναι στραμμένη η προσοχή τού σχολείου εδώ. Είς την αφύπνησιν της Μακεδονικής ψυχής, την όποιαν μακρά και αποχτηνωτική δουλεία προσεπάθησε να κρατή είς το σκότος διά να μη δύναται να ατενίση το φώς της ελευθερίας, η οποία μαζί της φέρει τήν πρόοδον και τον πολιτισμόν. Καί η ανατείλασα πρό ολίγου ελευθερία διαλύει ήδη το σκότος πατάσσουσα παράνομα συμφέροντα και κακάς έξεις, και η Μακεδονική ψυχή αναπνέουσα ήδη την ζείδωρον της ελευθερίας αύραν έχει ήδη εννόηση, ότι δεν είναι ο υλικός πλούτος μόνον, ο οποίος κάμνει ευτυχή τον άνθρωπον, ούδ' είνε ο πλούτος εκείνος ο οποίος παρέχει τής ευγενείας τάς περιγαμηνάς. Ενόησε ήδη η Μακεδονική ψυχή, ότι ο άνθρωπος έφ' όσον ατενίζει πρός υψηλότερα ιδανικά, επί τοςούτον απομακρύνεται από την ζωήν των κτηνών, τα οποία δέν έχουν πατρίδα, ουδέ θρησκείαν, ουδέ κοινωνίαν, ουδέ οικογένειαν...»²⁶⁴

Μια αντίληψη που θεωρούσε ότι πρέπει να εκλείψει από τη Μακεδονία ήταν ο τοπικισμός. Σε πολλές ομιλίες του τονίζει προς τους Δυτικομακεδόνες ότι δεν πρέπει να αποδέχονται μόνο τους Μακεδόνες σε διοικητικές θέσεις στη Μακεδονία. Το δόγμα «Η Μακεδονία στους Μακεδόνες» πρέσβευε ο πρώην φίλος του Ηλιάκη Στέφανος Παπακωνσταντίνου μέσα από την εφημερίδα του «Αγών» που αρκετές φορές διατυμπάνιζε πως μόνο οι Μακεδόνες καταλαβαίνουν τις ανάγκες του τόπου και μπορούν να τον διοικήσουν αποτελεσματικότερα. Καταφερόταν και εναντίον των Παλαιοελλαδιτών και κάποια στιγμή και εναντίον των Κρητικών και έδειξε την ευχαρίστηση του όταν διορίστηκε κάποια στιγμή Νομάρχης Κοζάνης ο Κ.Μακρής με καταγωγή από το Μοναστήρι. Γι' αυτό και μόνο το γεγονός σε συνεντεύξεις του και ομιλίες του ο Ηλιάκης τόνιζε πως την κυβέρνηση των Φιλελευθέρων την ενδιαφέρουν τα προσόντα κάποιου και όχι η καταγωγή. Όλοι είναι πάνω απ' όλα Έλληνες με πατρίδα την Ελλάδα μέρος της οποίας είναι και η Μακεδονία. Υπάρχει γενικά έλλειψη ανδρών με διοικητικά προσόντα και ειδικά στη Μακεδονία είναι δύσκολη η διοίκηση λόγω του ακαθόριστου εθνικού αισθήματος σε πολλά μέρη. Εξάλλου η γέννηση κάποιου οπουδήποτε είναι τυχαίο γεγονός και οι ιδέες των φιλελευθέρων πρεσβεύουν ότι όλοι οι Έλληνες είμαστε αδέρφια και κανένα κομμάτι της Ελλάδας δεν ανήκει αποκλειστικά σε καμία τάξη ανθρώπων. Αλλού αναφέρει ότι δεν θα επιτρέψει το έθνος να υπάρξουν στη Μακεδονία «δόγματα Μονρόε» γιατί κανείς δεν έχει το ανάστημα να

---

²⁶⁴Εθνική πολιτική, Ιούνιος 1920, τεύχος 2.

σηκώσει τη σημαία του χωρισμού της Μακεδονίας από την Ελλάδα. Χαρακτηριστικά είναι τα εξής λόγια του από συνέντευξη του 1917:²⁶⁵

«...[Η Μακεδονία] Δέν είναι τσιφλίκα κανενός. Καί δικαίωμα νά όμιλή διά τήν Μακεδονίαν έχει όχι εκείνος πού έγεννήθη είς αυτήν , ή εκείνος πού εγεννήθη από εκείνους πού εγεννήθησαν είς αυτήν, άλλ' αυτοί πού προσφέρουν τάς υπηρεσίας των είς αυτήν, αυτοί πού άγωνίζονται να την ξεθάψουν από την κατάσταση, εις τήν οποίαν τήν έχει ρίψει η μακρά δουλεία, αδιάφορον άν έγεννήθησαν ή αν κατάγονται άπ' έδώ ή απ' αλλού, άρκει νά είναι έλληνες μέ ελληνικούς παλμούς, αρκει νά γαλουχώνται μέ τήν Εθνικήν ιδέαν...»

*«ή Ελληνική γη είνε μία καί αδιαίρετος. Δέν υπάρχει Μακεδονία καί Κρήτη καί Θράκη καί Σμύρνη καί Κύπρος καί Νήσοι και Παλαιά Έλλάς. Μία είνε ή Έλλάς ή πατρίς μας και ένας ό σκοπός πού ένώνει όλα τά Ελληνικά τμήματα πού διακρίνονται μόνον κατ' όνομα διά τήν γεωγραφικήν διαίρεσιν, όπως είνε μία η οικογένεια, της οποίας τα μέλη διακρίνονται με διάφορα ονόματα».*²⁶⁶

Σε λόγους του προς την μαθητική νεολαία της Δυτ.Μακεδονίας τους καλεί να νιώσουν όλη την Ελλάδα πατρίδα τους και να νοιαστούν για όλη την Ελλάδα όπως νοιάζονται για την πατρίδα τους προκείμενου να αποβάλλουν τον κακώς νοούμενο τοπικισμό. Και ειδικά για την διαμόρφωση της ιδεολογίας των Μακεδόνων μαθητών έδωσε βάση στις σχολικές γιορτές και στον προσκοπισμό. Η επιλογή του Ξυνού Νερού Φλώρινας για να κάνει την μεγάλη προσκοπική συγκέντρωση ήταν συμβολική επιλογή για να δούν οι μαθητές και πρόσκοποι ένα μέρος που πέρασε πολλά χρόνια σε καθεστώς πολιτικής και κοινωνικής αναρχίας και τη δουλειά που πρέπει να γίνει για την οργάνωση και διοίκηση της Μακεδονίας. Η θέση της Μακεδονίας στα σύνορα της Ελλάδας καθιστά αναγκαία την δημιουργία μιας νέα μακεδονικής κοινωνίας με διευρυμένους ορίζοντες, μακριά από τις αναμνήσεις του παρελθόντος και τις κακές συνήθειες όπως τον συμφεροντολογισμό, τον τοπικισμό, την ρουσφετολογία κ.α. ώστε να βρεθούν στο μέλλον ικανά πρόσωπα να αντιπροσωπεύσουν τη Μακεδονία στη διοίκηση του ενιαίου κράτους.²⁶⁷

7.4. Η στάση του απέναντι στους αλλόφυλους.

Στην αρχή της κήρυξης του κινήματος στη Δυτική Μακεδονία ο Ηλιάκης απαιτούσε με αυστηρότητα από τους αλλόφυλους της περιοχής την πλήρη υποταγή στο κίνημα, ενώ από τους Έλληνες την συνεργασία. Αν δεν συνεργάζονταν οι Έλληνες τότε δεν ήταν πραγματικοί Έλληνες με εθνική συνείδηση οπότε θα υποτάσσονταν όπως οι ξενόγλωσσοι

²⁶⁵ Εθνική πολιτική , Ιούλιος 1920, τεύχος 3.

²⁶⁶ Ηλιάκης.Ι..(1937) .Η νεολαία ,στη νεολαία ,για τη νεολαία. Αθήνα.Εκδόσεις Πυρσός σ.47

²⁶⁷ Ηλιάκης.Ι..(1937),σ.37-44

αλλόφυλοι.²⁶⁸ Στη συνέχεια όμως πολλές φορές θα επαινέσει και τους μουσουλμάνους που προσφέρουν αγόγγυστα την υπηρεσία τους στην οδοποιία, δημιουργώντας έτσι την υποχρέωση να προσφέρει και ο ελληνικός πληθυσμός στρατιωτικές υπηρεσίες και από τους εκπροσώπους των μουσουλμάνων (μουφτήδες) θα λάβει τα τιμητικά δημόσια ευχαριστήρια γενικά για όσα προσφέρει στον τόπο και στην κοινότητα τους.²⁶⁹ Γενικά, όποτε χρειαζόταν να παρακινηθούν οι ελληνικοί πληθυσμοί προβαλλόταν το καλό παράδειγμα των αλλόφυλων πληθυσμών, όπως το παράδειγμα των χωριών Σόροβιτς (=Αμύνταιο) και Πάτελε (= Άγιος Παντελεήμων) τα οποία παρόλο που είναι κατεστραμμένα και χαρακτηρίζονται από «μη ανεπτυγμένο» εθνικό αίσθημα, προσέφεραν χρήματα για τον εθνικό αγώνα, αποδεικνύοντας ότι έχουν εθνικό αίσθημα το οποίο βγήκε στην επιφάνεια.²⁷⁰

Στις προγραμματικές αρχές της διοίκησης του διακηρύσσει ότι αποστολή του έθνους είναι η ένωση όλων των στοιχείων υπό την Ελληνική ιδεολογία και η συνεργασία των όλων των πληθυσμών του κράτους για να επέλθει ειρήνη στη Βαλκανική. Και ο μόνος τρόπος για την ειρηνική συνύπαρξη είναι η αφομοίωση των αλλόφυλων πληθυσμών και ο εξελληνισμός του με την εκπολιτιστική δύναμη που έχει ο ελληνικός πολιτισμός. Υπενθύμιζε και στους στρατιώτες που πήγαιναν στο μέτωπο και σε υπαλλήλους ότι όφειλαν απέναντι σε αλλόφυλους να συμπεριφέρονται ισότιμα.

«Καί ό σκοπός, τον όποιον επιδιώκομεν είνε η αφομοίωσις. Και ό σκοπός αυτός θα επιτευχθή, όν διευκολύνωμεν την αφομοίωσιν των οπωσδήποτε εκδηλούντων διαθέσεις αφομοιώσεως.

Διά νά διευκολύνωμεν τήν έργασίαν ταύτην, πρέπει νά θεωρώμεν κατά τεκμήριον Έλληνα πάντα κατοικούντα εν τη Μακεδονία. Αλλά, διά νά εφαρμόσωμεν την αρχήν αυτήν, η οποία αποτελεί τήν βάση της πολιτικής, την οποίαν πρέπει να ακολουθώμεν έν Μακεδονία, είνε ανάγκη νά δοθή εις πλήρη λήθην το παρελθόν. Αι αρχαί όχι μόνον δεν πρέπει νά υποθάλλουν τάς τοπικάς διαιρέσεις, τάς οποίας εδημιούργησε μακραίων δουλεία, άλλα τουναντίον πάσαν πρέπει να καταβάλλουν προσπάθειαν νά εξαλείψουν τάς διαιρέσεις αυτές, αί οποίαι τόσον αντιστρατεύονται εις τον υφ' ημών επιδιωκόμενον σκοπόν». Αι φράσεις: Σύ είσαι Βούλγαρος! Σύ είσαι Ρουμάνος! Σύ είσαι Αρβανίτης! Σύ είσαι Νεότουρκος ή Παλαιότουρκος! πρέπει να έκλείψουν διά παντός από το στόμα παντός υπαλλήλου καί παντός πονούντος τον τόπον του.»²⁷¹

---

²⁶⁸ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.230,19/11/1916,σ.1

²⁶⁹ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.233,7/12/1916,σ.2 και φ.235,14/12/1916,σ.3

²⁷⁰ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.279,21/5/1917,σ.2

²⁷¹ Εθνική πολιτική, Μάιος 1920, τεύχος 1.

Η εφαρμογή των ελληνικών ιδεών της ισότητας και της ελευθερίας θα ανατρέψει τις παλαιότερες προπαγάνδες που δρούσαν στον χώρο της Μακεδονίας και θα εμπνεύσει την ίδια εθνική συνείδηση σε σκοπό παρά τη διαφορετική θρησκεία, γλώσσα, καταγωγή όλοι να θεωρούνται πολίτες της ίδιας πατρίδας που συνεργάζονται για το καλό της.

Για λόγους ενίσχυσης των αφομοιωτικών δράσεων όσες φορές οι μουσουλμάνοι της περιοχής έδειχναν σημεία εθνικής αφομοίωσης επαιούνταν γι' αυτά και για παραδειγματισμό των χριστιανών. Οι αυθόρμητες εκδηλώσεις συστράτευσης συγκρίνονται με ανάλογες εκδηλώσεις των Μαροκινών και Αλγερινών που η Γαλλία κατόρθωσε να τους ενσωματώσει και να τους εμπνεύσει πατριωτικά αισθήματα με την ανωτερότητα του πολιτισμού της έτσι ώστε. Επαιεί τον ενθουσιασμό των μουσουλμάνων που προσέρχονται στην επιστράτευση του Αυγούστου 1917 γιατί αποδεικνύει ότι ως διοίκηση έχουν εμπνεύσει εμπιστοσύνη στους αλλόφυλους και τους έκαναν να αγαπήσουν το Κράτος που δεν έχασε την αφομοιωτική του δύναμη. Στήριγμα στην επιστράτευση είναι και ο Μουφτής Κοζάνης Ουζείρ Σιδκί που επιβεβαίωνε μιλώντας στους συγκεντρωμένους μουσουλμάνους ότι η διοίκηση του Ηλιάκη και του κόμματος του είναι αυτή που τους έκανε να νιώσουν τον ενθουσιασμό για την ένοπλη υπηρεσία προς την πατρίδα²⁷²(οι μουσουλμάνοι της περιοχής από τον Φεβρουάριο του 1917 υπηρετούσαν στον ελληνικό στρατό, χρησιμοποιούμενοι στα μετόπισθεν, σε βοηθητικές εργασίες και σε τάγματα σκαπανέων). Δεν έλειπαν βέβαια και οι καταδικές μουσουλμάνων για λιποταξίες από συμμαχικά έργα ή οι συλλήψεις για ψευδή απαλλακτικά στρατολογίας παρόλο το ενδιαφέρον του Ηλιάκη για εφαρμογή της εγκυκλίου του Υπουργείου Περιθάλψεως για την καταγραφή των οικογενειών των επιστρατευμένων Μουσουλμάνων που δικαιούνται επίδομα από το κράτος.²⁷³

Υπήρξε και μία εγκύκλιος στην οποία ο Ηλιάκης ψέγει τους μουσουλμάνους για την αδράνεια τους απέναντι στην εξαφάνιση τριών χριστιανών με τα ζώα τους έξω από το χωριό Ακ Σακλή (= Λεύκαρα) και τη ληστεία ενός άλλου χριστιανού από τρεις ενόπλους έξω από τα Ούτσανα (=Κομνηνά). Κανείς δεν συνέδραμε τις αρχές με πληροφορίες ούτε γι' αυτά τα περιστατικά ούτε και για ληστές που περιφέρονται στην Κοζάνη. Η αγανάκτηση του Ηλιάκη εκφράστηκε με σκληρά λόγια απέναντι στην αχαριστία των μουσουλμάνων για την αμερόληπτη στάση της κυβέρνησης που εφαρμόζοντας τα ελληνικά ιδανικά της ελευθερίας και της ισότητας όλων των υπηκόων φέρθηκε με σεβασμό στους μουσουλμάνους και στις οικογένειες τους παρόλο που στην Τουρκία οι χριστιανοί δεν τυγχάνουν κανενός σεβασμού.

«Κι ενώ δέν κάναμε διάκριση ποιος πιστεύει στο Χριστό ή το Μουχαμέτη και ενώ δείχνομε μεγάλο φανατισμό νά εφαρμόσομε τίς ιδέες αυτές καί τις εφαρμόζομε,

---

²⁷² Ηχώ της Μακεδονίας, φ.300,23/8/1917,σ.1 και φ.301,27/8/1917,σ.1

²⁷³ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.336, 14/1/1918,σ.2, φ.367,8/7/1918,σ.2, φ.368,12/7/1918,σ.2, φ.375, 8/8/1918,σ.2 και φ.395, 17/10/1918,σ.2.

γιατί δέν αφίνομε νά πειραχθή μηδέ μιά τρίχα ενός Μουσουλμάνου, όπως το κάνομε για όλες τις φυλές, δέν εκαταλάβετε όμως όλην την καλοσύνη μας αυτή.

Τα παράπονά μου αυτά για τη διαγωγή σας τα γράφω με μεγάλο πόνο, γιατί δε κάνετε ό,τι θα έπρεπε νά κάνη κάθε ένας από σας, που αγαπά τό τόπο του, που αγαπά τό Μουχαμέτη, που αγαπά αυτόν τον εαυτόν του επί τέλους γιατί για το καλό του είνε αυτά που ζητώ. Σάς ευεργέτησα καί σάς ευεργετώ γιατί σας προστατεύω χωρίς να λογαριάζω τί προσκονάτε. Έχετε καί σεις την υποχρέωση να με βοηθήσετε να φέρω τή τάξη για να μην αναγκασθώ να μεταχειρισθώ τήν αυστηρότητα που θέλω να την αποφύγω. Όταν κανείς κάνη ένα καλό εις ένα, δίκαιο είνε νά περιμένη και αυτός καλό απ' αυτόν, όπως το λέει και το Κοράνι.» (17/1/1919)²⁷⁴

Στη συνέχεια δηλώνει πως δεν θα περιμένει πολύ πριν λάβει δίκαια μέτρα για να φέρει την τάξη και να προστατεύσει τους φιλήσυχους πολίτες.

Όταν η κυβέρνηση εξέδωσε το 1919 τον νέο νόμο περί κοινοτήτων ο Ηλιάκης κάλεσε τους προέδρους και τους ιμάμηδες της επαρχίας Κοζάνης για να τους ενημερώσει. Εκτός από τις πρακτικές λεπτομέρειες του νόμου που εξήγησε βρήκε την ευκαιρία να τονίσει και πάλι την ανωτερότητα του Ελληνικού κράτους που μερίμνησε για την οργάνωση των κοινοτήτων και την ευκαιρία που έχουν όλοι οι αλλόφυλοι να γίνουν Έλληνες αφού έτυχε να ζούν στην Ελλάδα. Το πρότυπο αφομοίωσης ετερόκλητων εθνοτήτων είναι η Αμερική, «*η μεγάλη αυτή φιλελευθέρα δύναμις*». Αποτελείται από ανθρώπους που ούτε γεννήθηκαν ούτε κατάγονται από την Αμερική αλλά από διάφορες φυλές του κόσμου και όμως στον τελευταίο πόλεμο αγωνίστηκαν με ενθουσιασμό για το αμερικανικό έθνος και τη δόξα του χωρίς να έχουν όλοι την ίδια θρησκεία. Η Αμερική, λοιπόν, είναι το πρότυπο για την Ελλάδα για να ενσωματώσει όλους όσοι εφαρμόζουν τις ελληνικές ιδέες και θέλουν να εργαστούν για την πρόοδο αυτού του έθνους.²⁷⁵

Ο Ηλιάκης προσάρμοξε τον λόγο του ανάλογα με το κοινό στο οποίο απευθυνόταν. Έτσι και όταν μιλούσε στους μουσουλμάνους χρησιμοποιούσε οικείες έννοιες για να κατανοούν τα λεγόμενα του. Για παράδειγμα, θέλοντας να τους ευχαριστήσει για τον ενθουσιασμό τους για την υπογραφή της ειρήνης και την σωτηρία του Βενιζέλου από την δολοφονική απόπειρα εναντίον του στο Παρίσι το 1920 τους εξηγεί πως όπως ο Θεός στέλνει έναν προφήτη όπως τον Χριστό και τον Μωάμεθ κάθε φορά που υπάρχει ανάγκη στον κόσμο από σωτηρία έτσι και τώρα που τα πράγματα στην Ανατολή βρίσκονταν σε αδιέξοδο από τις πολεμικές ταραχές έστειλε τον Βενιζέλο για να φέρει την ομόνοια και την αγάπη και να ενώσει όλους του λαούς της Ανατολής σε μία πατρίδα. Και ολοκληρώνει την τρωτή

---

²⁷⁴ Εθνική πολιτική, Μάιος 1920, τεύχος 1.

²⁷⁵ Εθνική πολιτική, Μάιος 1920, τεύχος 1.

επιχειρηματολογία με τα εξής: « *Αλλ' ό Θεός έβαλε το χέρι του και δεν αφήκε την σφαίρα να φθάση παρά ως το κόκκαλο. Κι αντί νά σπάση τό κόκκαλο, έσπασε αυτή σέ τέσσερα μέρη. Αυτό είναι ένα από τα μεγαλύτερα θαύματα του Θεού και αποδεικνύει και τούτο τήν αποστολή τού Βενιζέλου ο όποιος ήλθε νά φέρη τήν ειρήνην είς τήν Ανατολή. Καί θα τήν φέρει, γιατί έχει την βοήθειαν του Θεού και κανείς δεν εμπορεί νά τόν νικήση*». Αξίζει να παρατηρηθεί η επιμονή στη θεϊκή εύνοια προς τον Βενιζέλο και στο πεπρωμένο της αποστολής του καθώς το μουσουλμανικό κοινό θα είχε αυξημένο θρησκευτικό αίσθημα και χαμηλή μόρφωση ώστε να δεχτεί ευκολότερα τέτοιου είδους επιχειρηματολογία.²⁷⁶

Επιπρόσθετα, ο Ηλιάκης ενδιαφέρθηκε για την σύσταση σχολείων σε μουσουλμανικά και σλαβόφωνα χωριά (όπως το Εμπόριο) και συχνά επισκεπτόταν τα χωριά και τα σχολεία τους για να τονώσει την εξελληνιστική δράση. Επισκέφθηκε το μουσουλμανικό σχολείο Καϊλαρίων για να δει την πρόοδο που συντελείται στα ελληνικά με τους Τουρκοκρητικούς δασκάλους²⁷⁷ και περιόδευσε στα σλαβόφωνα (στην εφημερίδα αναφέρονται ως «Βουλγαρόφωνα») χωριά Σόροβιτς, Πάτελε, Μπάνιτσα (=Βεύη) και Εξισού για να εξηγήσει τη σχέση Ελληνισμού και χριστιανισμού. Τόνισε, δε ότι οι καλοί χριστιανοί πρέπει να είναι πρωτίστως και καλοί Έλληνες.²⁷⁸ Η ιδέα για την πρόσκληση Τουρκοκρητικών δασκάλων, οι οποίοι ήταν καλοί γνώστες των ελληνικών για να διδάξουν στους μουσουλμάνους της περιοχής ανήκει στον Ηλιάκη με σκοπό να εξελληνίσουν τον πληθυσμό και συγκεκριμένα «*νά διαπαιδαγωγούν τον μουσουλμανικόν λαόν, όπως τον πείθουν ότι τό συμφέρον του είναι νά συμμορφωθεί με την νέαν κατάστασιν και νά ταύτιση τήν τύχην του με την ιδικήν μας χάριν της ευτυχίας και τούτου και τή; κοινής πατοίδος. Καί τήν αποστολήν ταύτην ευσυνειδήτως εξεπλήρουν ούτοι*».²⁷⁹ Δυστυχώς όμως μετά την ήττα του Νοεμβρίου 1920 άλλαξαν οι δάσκαλοι που θεωρήθηκαν Βενιζελικοί και οι Τουρκοκρητικοί παύθηκαν από τα μουσουλμανικά σχολεία της περιοχής.

Για την επιτυχία του αφομοιωτικού έργου ο Ηλιάκης οργάνωσε και μουσουλμανικές προσκοπικές ομάδες ,μία στα Καϊλάρια και μία στη Φλώρινα. Δημοσίευε τις εγκυκλίους και στα τουρκικά ενώ μιλώντας στη σε Τούρκους της Φλώρινας για το εκπολιτιστικό έργο της κυβέρνησης μίλησε στα τουρκικά παρόλο που δεν γνώριζε τουρκικά . «*Μού είχαν γράψει τά λόγια μου μέ λατινικούς χαρακτήρες κι' έτσι μπόρεσα να τα διαβάσω. Έτσι πριν τό κάμει ό Κεμάλ, πρωτόγραφα εγώ τα τούρκικα με λατινικούς χαρακτήρες*».²⁸⁰

7.5. Απόψεις για τη Νεολαία

²⁷⁶ Εθνική πολιτική, Μάιος 1920, τεύχος 1.

²⁷⁷ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.430,28/4/1919,σ.2

²⁷⁸ Ηχώ της Μακεδονίας, φ.424,17/3/1919,σ.2

²⁷⁹ Ηλιάκης.Ι.(1921),σ.47

²⁸⁰ Ηλιάκης.Ι.(1940), σ.51

Το ενδιαφέρον του Ηλιάκη για την ηθική ενδυνάμωση της νεολαίας ήταν σταθερό σε όλη τη διάρκεια του βίου του. Πάντοτε οι δράσεις του (βιβλία, υλικό, εορτές ,κ.α.) φρόντιζε να μπορούν να χρησιμεύσουν στις επόμενες γενιές. Οι σχολικές γιορτές με βραβεύσεις που καθιέρωσε στην Δυτική Μακεδονία την περίοδο της διοίκησης του είχαν σκοπό την ευγενή άμιλλα των μαθητών και την παροχή κινήτρου για την αριστεία στις σχολικές σπουδές. Η νεολαία έπρεπε να γαλουχηθεί με τις ιδέες και τις αρχές της ελληνικής παιδείας. Πρώτη και κύρια ιδέα είναι η αγάπη προς την πατρίδα η οποία είναι πάνω από την αγάπη για τους γονείς και πάνω από όλα τα αγαθά. Η ευημερία της πατρίδας είναι η μόνη που οδηγεί σε ευτυχισμένους πολίτες. Σκοπός της ελληνικής παιδείας είναι να διαμορφώσει στην νεολαία όλες τις αρετές που καθιστούν ένα άνθρωπο χρήσιμο. Χρήσιμος είναι ο άνθρωπος που πάνω απ' όλα αισθάνεται ευχαρίστηση να υπηρετεί τη συνείδηση του, την πατρίδα, τους νόμους της, την οικογένεια και την κοινωνία. Η νεολαία πρέπει να αποκτήσει ευθύτητα χαρακτήρα και σεμνότητα ήθους.

Για τον Ηλιάκη η γενιά που ακολουθεί την γενιά που πολέμησε για την εθνική ολοκλήρωση της Ελλάδας φέρει βαρύτερες ευθύνες. Ωφείλει να διατηρήσει την κληρονομιά των προγόνων και να μην αφήσει να χαθούν όσα κατακτήθηκαν με αίμα και αγώνες. Και πέρα από την εδαφική κληρονομιά η νέα γενιά πρέπει να οικοδομήσει μια κοινωνία που θα εκτιμά τους τίμιους και θα περιφρονεί τους κακούς και άτιμους. Καλεί πολλές φορές την νεολαία να απομακρυνθεί από τη λατρεία της ύλης και να επενδύσει στα ελληνικά ιδανικά όπως τον σεβασμό της ελευθερίας και τη δικαιοσύνη.

*«Μακράν από σάς η μικρολόγος μέριμνα, η μέριμνα των μικρών. Απομακρύνετε τήν ψυχήν σας από τήν προς τήν ύλην λατρείαν καί λατρεύσατε τά Ελληνικά ιδανικά, μέ τά όποια γίνονται οι υπέροχοι άνδρες. Στρέψατε τήν διάνοιάν σας πρός τούς εύρεις όρίζοντας, οι οποίοι διανοίγονται πρό ημών σήμερα. Αποκαθάρατε τήν καρδίαν σας από παν ίχνος, το όποιον είνε δυνατόν νά αφήκε είς αυτήν η μακρά καί σκληρά δουλεία. Γίνετε αληθώς ελεύθεροι άνθρωποι καί εννοήσατε, ότι ελεύθερος είνε μόνον εκείνος, ο οποίος σέβεται την ελευθερίαν και τα δίκαια των άλλων».*²⁸¹ (Λόγος προς τους νέους της Σιάτιστας στις 19 Ιουνίου 1919).

Ειδικά η νεολαία της Δυτικής Μακεδονίας που βρίσκεται πιο κοντά στα σύνορα πρέπει να είναι ισχυρή σωματικά, πνευματικά και ψυχικά . Γνωρίζει καλά από τους πατέρες της πώς να ανταπεξέρχεται στις ανάγκες του εμπορίου και του υλικού βίου. Ο ρόλος του σχολείου είναι να την απομακρύνει από «κακές έξεις» των τόσων χρόνων δουλείας ,όπως η παρανομία, το κυνήγι του κέρδους και του προσωπικού συμφέροντος ,ο τοπικισμός κ.α. Το σχολείο οφείλει να λάβει πρωτοβουλίες να εμπνεύσει τις ψυχές των νέων της Μακεδονίας με

---

²⁸¹ Εθνική πολιτική, Ιούλιος 1920, τεύχος 3.

τα ελληνικά ιδανικά (της αλληλεγγύης και της αδελφосύνης προς όλους τους Έλληνες, της δικαιοσύνης, της αφοσίωσης προς την πατρίδα, της πίστης προς τον θεό, της περιφρόνησης και της αποστροφής προς τους εχθρούς της κοινωνίας). Ο ίδιος ως διοικητής είχε ακλόνητη επιμονή και επιμονή στην εκπαίδευση της νέας γενιάς παρα τα εμπόδια ,τις λαιδώριες και τα πενιχρά μέσα που διέθετε .²⁸²

Πέρα από τον ρόλο του σχολείου, για την διαμόρφωση της νεολαίας ο Ηλιάκης χρησιμοποίησε και τον προσκοπισμό. Είχε την πεποίθηση ότι μέσα από την οργάνωση προσκοπικών ομάδων θα κατορθώσει την συναναστροφή και την αφομοίωση των διαφόρων εθνοτήτων της Δυτικής Μακεδονίας φέρνοντας σε επαφή τα μουσουλμανόπαιδα με βουλγαρόφωνα παιδιά, ελληνόφωνα, αλαβανόφωνα κ.λ.π. Οι ίδιες ελληνικές αξίες θα καλλιεργούνταν και στον προσκοπισμό ο οποίος σκοπό έχει την ενότητα, την πρόοδο και την αναγέννηση της πατρίδας. Οι πρόσκοποι είναι, κατά τον Ηλιάκη, οι πρωτοπόροι αυτού του δρόμου, τα καλύτερα στοιχεία της νέας γενιάς .Μέσα απο τον προσκοπισμό πλάθονται γερά σώματα και καλοί χαρακτήρας για να προσφέρουν υπηρεσίες στην πατρίδα.²⁸³ Στα 1926 εξέδωσε και οδηγίες προς τους αρχηγούς των προσκοπικών ομάδων με τις αρχές του προσκοπισμού:²⁸⁴

- Ο προσκοπισμός συνδυάζει την θεωρητική εκπαίδευση με την πράξη.
- Ο προσκοπισμός συνδυάζει το σχολείο που εκπαιδεύει τους μαθητές διανοητικά και τον αθλητισμό που ασχολείται με την εκγύμναση του σώματος.
- Ο προσκοπισμός οφείλει να κάνει τα παιδιά να αγαπήσουν το στρατό στον οποίο θα υπηρετήσουν μια μέρα ώστε να μην τον αποφεύγουν και να προσέρχονται στο στρατό με ευχαρίστηση όποτε χρειάζεται. Ωστόσο, ο προσκοπισμός δεν αποβλέπει στην στρατιωτικοποίηση της νεολαίας όπως τον κατηγορούν .
- Προσφέρει ο προσκοπισμός εθνική αποστολή καθώς εξαλείφει τις κοινωνικές και εθνολογικές διαφορές προς όφελος του έθνους και του κράτους.
- Ο πρόσκοπος πρέπει να αγαπά τη θρησκεία και να εκκλησιάζεται τακτικά ,αλλά πάντα σεβόμενος τις άλλες θρησκείες και εφαρμόζοντας την ανεξιθρησκεία.

---

²⁸² Ηχώ της Μακεδονία,φ.439,1/7/1919,σ.1

²⁸³ Ηλιάκης .Ι.(1937) , σ.64-74

²⁸⁴ Ηλιάκης .Ι.(1937), σ.78- 109.

- Ο προσκοπισμός θα διαμορφώσει ανδροπρεπείς χαρακτήρες και θα απαλύνει τους διαφορετικούς χαρακτήρες που συναντά κανείς κατά τόπους σε όλη την Ελλάδα.²⁸⁵
- Ο προσκοπισμός πρέπει να εμπνέει την αγάπη προς την ελευθερία, την αποφυγή της εκμετάλλευσης της πατρίδας για ιδιοτελείς σκοπούς (πατριδοκαπηλεία) και να εκλέγει άρχοντες ψηφίζοντας με συνείδηση.

Οι επόμενες συμβουλές αφορούν ποκίλλα θέματα όπως τις εκδρομές σε ιστορικά μέρη που πρέπει να κάνουν οι πρόσκοποι, την αποφυγή κακών συνηθειών όπως η χαρτοπαιξία, η αλαζονεία κ.α., την ενίσχυση του πνεύματος της οικονομίας, την φιλαλήθεια, την εντιμότητα, την υπευθυνότητα, την αισιοδοξία, τις καλές πράξεις (για τις οποίες όμως δεν πρέπει να απογοητεύονται αν δεν αμοιβονται) και την αποχή από τις πολιτικές συζητήσεις.

Η πεποίθηση του Ηλιάκη ότι η εκπαίδευση της νεολαίας οφείλει να στοχεύει κυρίως στην δημιουργία ευσυνειδητών πατριωτών με υψηλό εθνικό φρόνημα ταγμένων στο στρατιωτικό καθήκον, όποτε χρειαστεί, έχει πολλά κοινά σημεία με την ιδεολογία του καθεστώτος του Ιωάννη Μεταξά για την διαπαιδαγώγηση της νεολαίας. Στον πρόλογο του βιβλίου που εξέδωσε το 1937 για την νεολαία γράφει ο Ηλιάκης στον πρόλογο:

«Η προσπάθεια του σημερινού Κυβερνήτου να οργανώσει και έμψυχώσει την νέαν γενεάν αποτελεί αναμφισβητήτως τό σπουδαιότερον μέρος του έργου του. Και έχομεν καθήκον όλοι να τον υποστηρίζωμεν εις τό ζήτημα τούτο. Και επειδή βέβαια ο σημερινός Κυβερνήτης δεν είναι άφθαρτος ουδέ αθάνατος, πρέπει όλοι νά τον βοηθήσωμεν, για να στερεωθή τό έργον του τούτο[...] θεωρώ καθήκον μου επίσης νά ένθαρρυνω τόν σημερινόν Κυβερνήτην εις τό δυσχερές έργον πού ανέλαβε. Θά συναντήση βέβαια δυσχερείας μεγάλας, αλλά μέ τήν αισιοδοξίαν του και με το οργανωτικόν πνεύμα πού τόν διακρίνει είμαι βέβαιος, ότι θά επιτυχή[...] Του το εύχομαι με την καρδιά μου, γιατί αυτό είναι το συμφέρον του τόπου μας, πού είναι και τό συμφέρον του καθενός χωριστά και εις τό ζήτημα τούτο θά του προσφέρω και εγώ τας αζητήτους υπηρεσίας μου[...]»²⁸⁶

Για όσα έγραψε ο Ηλιάκης για τον Μεταξά κατηγορήθηκε ότι πρόδωσε τις ιδέες του και τον Βενιζέλο τον ίδιο και ότι κολάκευε τον Μεταξά και το καθεστώς του για προσωπικά συμφέροντα. Ο Ηλιάκης υπερασπιζόμενος τις ιδέες και τα γραφόμενα του προβάλλει ως επιχείρημα ότι διαχωρίζει το καθεστώς του Μεταξά, με το οποίο δεν ασχολείται στον

²⁸⁵ Συγκεκριμένα, αναφέρεται στην είσοδο των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία που έχουν ξεχωριστό χαρακτήρα και συνήθειες.

²⁸⁶ Ηλιάκης.Ι.(1937),σ. 3-6

πρόλογο του βιβλίου, από τις σωστές ιδέες και ενέργειες που εφαρμόζει ως προς την νεολαία και πως οποιοδήποτε καθεστώς θα μπορούσε να είχε και καλές ιδέες ως προς κάποια ζητήματα. Επιπλέον, σήμερα είναι εκτός της πολιτικής δράσης και δεν ζητά ψήφους για να κολακεύει όσους έχουν εξουσία. Ο ίδιος ο Μεταξάς διαβάζοντας μια ομιλία του για τον προσκοπισμό και τη νεολαία του έγραψε πως χαίρεται ιδιαίτερα που ταυτίζονται οι απόψεις τους στο θέμα αυτό. Και επειδή *«ξέρει κανείς πόσο εύκολα ενθουσιάζομαι με τις ιδέες μου»* , ενθουσιάστηκε όταν είδε ότι εφαρμόζονται στο κυβερνητικό πρόγραμμα οι ιδέες του ίδιου αλλά και του Βενιζέλου. Μάλιστα, φέρνει ως επιπλέον πειστήριο ότι μάλλον ο Μεταξάς μιμήθηκε τις ιδέες του περι προσκοπισμού την υιοθέτηση της ίδιας στολής που φορούσαν οι πρόσκοποι στη μεγάλη προσκοπική συγκέντρωση στο Ξυλό Νερό Φλώρινας το καλοκαίρι του 1920.²⁸⁷

---

²⁸⁷ Ηλιάκης.Ι.(1940),σ. 100-112.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την ιστορική έρευνα φωτίζουν μια άγνωστη περίοδο στην τοπική ιστορία της Κοζάνης και ταυτόχρονα σκιαγραφούν την προσωπικότητα και το έργο ενός ανεξερευνήτου πολιτικού προσώπου όπως ο Ιωάννης Ηλιάκης. Η ανάληψη της αποστολής που του ανέθεσε ο Ελ.Βενιζέλος να οργανώσει στη Δυτ.Μακεδονία το κόμμα των Φιλελευθέρων και να μεθοδεύσει την νίκη στις εκλογές του 1916 (που δεν πραγματοποιήθηκαν) υπήρξε η αρχή για μια τετραετία κομβική για την ιστορία της περιοχής και για την προσωπική πολιτική του πορεία. Η προεκλογική πορεία στηρίχθηκε απόλυτα από τα γαλλικά στρατεύματα. Προκύπτει ένα δίκτυο παράλληλο με τη νομιμότητα που επιδόθηκε σε τρομοκρατία ψηφοφόρων, προσεταιρισμούς τοπικών στελεχών, συλλήψεις και γενικά μεθόδους που χωρίς τη στήριξη του τοπικού γαλλικού προξενείου και των διαθέσιμων στρατευμάτων δεν θα μπορούσαν να εφαρμοστούν, σύμφωνα με τις τρέχουσες πεποιθήσεις, ώστε να εξασφαλιστεί η απαραίτητη νίκη στις εκλογές για να λυθεί το θέμα της συμμαχίας της Ελλάδας με την Αντάντ. Η μεθόδευση του προεκλογικού αγώνα στην περιοχή της Κοζάνης και Φλώρινας είχε κυρίως άξονα τον εκφοβισμό των μουσουλμάνων με συλλήψεις επιφανών μελών της κοινότητας τους, την «εκκαθάριση» των νομών από υπαλλήλους με διαφορετική κομματική ταυτότητα και την αντικατάστασή τους από φιλοβενιζελικούς υπαλλήλους. Από την αλληλογραφία του Ηλιάκη φαίνεται ότι χρησιμοποιήθηκαν και χρηματισμοί για τον έλεγχο του τοπικού Τύπου που άλλαξε στάση και έγινε ανοιχτά φιλοβενιζελικός λόγω των επαφών του εκδότη με το κόμμα των Φιλελευθέρων. Η προεκλογική τακτική του Ηλιάκη ήταν δημόσια και αφανής: στο δημόσιο πεδίο έκανε ομιλίες, εγκαίνια συλλόγων Φιλελευθέρων και επαφές με επίσημα πρόσωπα και σε μη δημόσιο πεδίο με τη βοήθεια όσων γνώριζαν την τοπική κοινωνία επεξεργάζονταν αντικαταστάσεις προσώπων και πιέσεις για στήριξη σε ψήφους.

Όσον αφορά τις πολιτικές διεργασίες μετά την κήρυξη του Κινήματος της Εθνικής Άμυνας από την έρευνα προκύπτει ότι ο Ηλιάκης έδρασε αυτόνομα σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του και κήρυξε την επανάσταση στην Κοζάνη χωρίς προσυνεννόηση αιφνιδιάζοντας την Προσωρινή Κυβέρνηση και τους συμμάχους που επιθυμούσαν τον έλεγχο όλων των κινήσεων. Οι αποφάσεις και οι κινήσεις του όπως προκύπτει από τον έλεγχο των δημοσιευμάτων, των ομιλιών και των μαρτυριών έχουν χαρακτήρα «δικτατορικό» αν λάβει κανείς υπόψη του τις διώξεις για πολιτικά φρονήματα και την εφαρμογή της τακτικής «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα». Ως Κυβερνητικός αντιπρόσωπος της Προσωρινής κυβέρνησης Θεσσαλονίκης προέβη σε αντικατάσταση των δημοτικών αρχών σε πολλά χωριά κι πόλεις της Δυτικής Μακεδονίας. Αντιβενιζελικοί παύθηκαν από οποιαδήποτε διοικητική θέση π.χ.

αστυνομία,δικαστήρια,μητροπόλεις κ.λ.π. και αντικαταστάθηκαν όπου ήταν εφικτό από φιλοβενιζελικούς.

Ο Ηλιάκης ανέλαβε τον ρόλο του διαμεσολαβητή ανάμεσα στο ντόπιο πληθυσμό και του Γάλλους στρατιώτες και αξιωματικούς που μόνος τους σκοπός ήταν η ικανοποίηση των αναγκών της διεξαγωγής του πολέμου. Όσον αφορά την προσπάθεια νίκης του κόμματος των Φιλελευθέρων έδρασαν ως κομματικά όργανα και στήριζαν και επιδίωκαν την νίκη του Βενιζέλου στη Δυτική Μακεδονία. Είναι δε εντυπωσιακή η αρωγή των Γαλλικών αρχών και εντυπωσιακό το γεγονός ότι φαίνεται να δρουν στο κομμάτι αυτό της Μακεδονίας ανεμπόδιστα σαν να επρόκειτο για τις νόμιμες κυβερνητικές και στρατιωτικές αρχές. Ο στρατηγός Σαράιγ φαίνεται ότι είχε τον πρώτο λόγο σε όλα τα θέματα, από τα στρατιωτικά μέχρι και τα πολιτικά-τοπικά. Η καχυποψία τους προς όλους όσους δεν στήριζαν τον συμμαχικό αγώνα και δεν ήταν με το μέρος του Βενιζέλου έδινε την αιτιολογία για εφαρμογή δικτατορικών-κατοχικών μέτρων όπως η εφαρμογή των διαβατηρίων « Laisser-passer» για τις μετακινήσεις μεταξύ πόλεων και χωριών, η απαγόρευση κατοχής όπλων και οι διαταγές για παράδοση τους με αυστηρές ποινές και ο έλεγχος των εισαγωγών και εξαγωγών των τροφίμων με προτεραιότητα στις στρατιωτικές ανάγκες. Η λογοκρισία του Τύπου που επέβαλλαν περιορίζει τις αντικειμενικές πληροφορίες . Από άλλες πηγές φαίνεται ότι στην καθημερινή τακτική απέναντι στον πληθυσμό της Κοζάνης και των περιχώρων ήταν οι επιτάξεις (σπιτιών,ζώων ,αντικειμένων κ.λ.π), οι τρομοκρατήσεις, οι εκτελέσεις κ.α. και κυρίως στην περιοχή της «ουδέτερης ζώνης» στην οποία τα μέτρα πρέπει να ήταν σκληρότερα λόγω των ληστρικών-αντάρτικων συμμοριών που χαρακτηρίζονταν με φιλοβασιλικά αισθήματα («κομιτατζήδες» κατά τον Σαράιγ).

Ο Ηλιάκης από την πλευρά του και την εποχή των γεγονότων και υστερόχρονα στα γραπτά του δικαιολογεί απροκάλυπτα κάθε γαλλική ενέργεια. Όλα τα μέτρα έχουν την δικαιολογία ότι τα επέβαλλαν οι έκτακτες περιστάσεις του πολέμου. Ποτέ ο Ηλιάκης δεν παραδέχθηκε ότι έγιναν υπερβολές και παραβιάσεις από την πλευρά των Γάλλων συμμάχων. Ακόμα και οι υπερβάσεις, οι οποίες ήταν ελάχιστες σύμφωνα με τον Ηλιάκη, δικαιολογούνται από τις τρέχουσες συνθήκες. Στη διετία 1916-1918 κυριαρχούν στην ειδησεογραφία οι γιορτές και οι δεξιώσεις για την σύσφιξη των σχέσεων Ελλήνων και Γάλλων και για την ψυχαγωγία των Γάλλων στρατιωτών. Οι Γάλλοι πήραν μέρος σε όλες τις εκδηλώσεις της τοπικής κοινωνίας με σκοπό και η τοπική κοινωνία να «εκπολιτισθεί» και να παραδειγματιστεί από το πολιτιστικό επίπεδο των συμμάχων αλλά και οι Γάλλοι να νιώσουν ευπρόσδεκτοι και καλοδεχούμενοι. Το επιστέγασμα ήταν οι παρασημοφορήσεις και προς τους Γάλλους στρατιωτικούς και διπλωματικούς αξιωματούχους και προς τον Ηλιάκη από την πλευρά της Γαλλίας.

Όσον αφορά τον ρόλο του τοπικού τύπου στο φιλτράρισμα της επικαιρότητας και στη διαμόρφωση συνειδήσεων προκύπτει ότι η λογοκρισία των Γάλλων διαστρέβλωνε πλήρως την ειδησεογραφία αποκρύπτοντας τις ειδήσεις που δεν ήταν αρεστές. Ακόμα και η εφημερίδα «Αγών» - η οποία δεν ήταν συνδεδεμένη με τους Γάλλους και τον Ηλιάκη - δεν ασχολείται με την ειδησεογραφία που αφορά τον Γενικό Διοικητή και τους Γάλλους. Το γεγονός αυτό βέβαια πρέπει να οφείλεται και στην ψυχρότητα του εκδότη Στεφ. Παπακωνσταντίνου με τον Γενικό Διοικητή. Φάνηκε επίσης η επιρροή του Ηλιάκη στην εφημερίδα «Χώ της Μακεδονίας» που πρέπει να έφτανε μέχρι και στη σύνταξη των κεντρικών άρθρων. Η εφημερίδα διακατεχόταν από μια «Γαλλολατρεία» η οποία είναι εμφανής στη φρασεολογία της, και χαρακτηρίστηκε από την παραπλάνηση των αναγνωστών από την πραγματικότητα (π.χ. στο θέμα του επισιτισμού), την προβολή μόνο των θέσεων του Ηλιάκη και την απόκρυψη των αρνητικών πράξεων των συμμάχων.

Μετά την αποχώρηση των Γάλλων από τη Δυτική Μακεδονία και την αποκατάσταση της ενότητας του ελληνικού κράτους ο Ι.Ηλιάκης διορίζεται Γενικός Διοικητής Δυτικής Μακεδονίας. Είχε ήδη ένα σχέδιο στο μυαλό του για τον τρόπο διακυβέρνησης και τις ανάγκες της περιοχής που έπρεπε να φροντιστούν. Από τους βασικότερους στόχους για την διακυβέρνηση και πλήρη ενσωμάτωση μιας περιοχής που ήταν εθνολογικά ανομοιογενής (υπήρχαν μουσουλμάνοι, τουρκόφωνοι, βουλγαρόφωνοι, βλαχόφωνοι, εβραίοι.λ.π) ήταν η αφομοίωση. Όλοι αυτοί οι πληθυσμοί έπρεπε να ενστερνιστούν τις ελληνικές αξίες, να αγαπήσουν το ελληνικό κράτος και να αποκτήσουν ελληνική συνείδηση. Η περιοχή είχε λίγα χρόνια που είχε περάσει από την οθωμανική στην ελληνική διοίκηση και κάποιες συνήθειες δεν είχαν ακόμα αλλάξει και δεν είχε γίνει συνείδηση ότι η νέα διοίκηση ήταν αρκετά διαφορετική. Ο Ηλιάκης θεωρούσε την περιοχή υποβαθμισμένη όσον αφορά την πνευματική καλλιέργεια και την αίσθηση του «συνανήκειν» στο ελληνικό κράτος. Η λύση για αυτές τις ατέλειες που ίσως αποδεικνύονταν επικίνδυνες για τη σταθερότητα της διοίκησης ήταν η εκπαίδευση από καλά καταρτισμένους δασκάλους. Η εκμάθηση των ελληνικών για τους ξενόφωνους ήταν απαραίτητο βήμα για την αφομοίωση τους. Εφάρμοσε την ιδέα για διδασκαλία των μουσουλμάνων από Τουρκοκρητικούς δασκάλους που είναι καλοί γνώστες των ελληνικών και έχουν ελληνική συνείδηση. Η εκπαίδευση του πληθυσμού στράφηκε και προς την αγροτική εκπαίδευση (Αγροκήπιο) και την εκπαίδευση των εργαζόμενων (Νυχτερινή σχολή).

Ύψιστης σημασίας ήταν η εκπαίδευση της νεολαίας της Δυτικής Μακεδονίας σύμφωνα με τις ελληνικές αξίες. Ο Ηλιάκης δίνει μεγάλη βάση στο μέλλον του τόπου μέσω των νέων της περιοχής που θα πρέπει να μορφωθούν και να αγαπήσουν το νέο κράτος στο οποίο έχουν ενταχθεί και να δυναμώσουν την εθνική τους συνείδηση. Βρίσκονται στα σύνορα του ελληνικού κράτους και σύμφωνα με τον Ηλιάκη πρέπει να είναι έτοιμοι να το

υπερασπιστούν. Εκτός από την επίσημη εκπαίδευση ο Ηλιάκης θεμελίωσε τον προσκοπισμό στη Δυτική Μακεδονία τον οποίο εκτιμούσε ως ένα θεσμό που έχει να προσφέρει πολλά στη νεολαία. Μέσα από τον προσκοπισμό θα ενδυναμώσουν το εθνικό αίσθημα και θα μάθουν χρήσιμες αρχές για την ηθική ανάπτυξη τους όπως την πειθαρχία, την ομαδικότητα, τον αθλητισμό, την αλληλεγγύη κ.α. Η αγάπη του Ηλιάκη προς τον προσκοπισμό συνεχίστηκε σε όλη τη ζωή του και αποτελούσε πεποίθηση του η αξία του προσκοπισμού και η προσφορά του στη νεολαία.

Όσον αφορά τα δημόσια έργα στην τετραετία της διακυβέρνησης του Ιωάννη Ηλιάκη δόθηκε προτεραιότητα στα έργα οδοποιίας με τη σύμπραξη των Γάλλων που ενδιαφέρονταν να διευκολύνουν τις μετακινήσεις τους. Συνεχίστηκαν και μετά την αναχώρηση των Γάλλων ώστε να διευκολυνθούν οι μετακινήσεις, οι μεταφορές και τα ταχυδρομεία. Προχώρησε την τηλεγραφική και τηλεφωνική σύνδεση μεταξύ των χωριών και του κέντρου και θεμελίωσε αρκετά δημοτικά σχολεία και γυμνάσια για την εκπαίδευση κυρίως στα χωριά στα Δυτικής Μακεδονίας. Στο σχεδιασμό ήταν και η κατασκευή δημόσιων κτηρίων όπως νέο Δημαρχείο, Δικαστήρια και Διοικητήριο στην Κοζάνη, ενώ έγιναν και ανακατασκευές δημόσιων κτηρίων (π.χ. Κτήριο Χωροφυλακής Πτολεμαΐδας).

Εξετάζοντας γενικότερα τις απόψεις του για την πολιτική και την άσκηση εξουσίας αντιλαμβάνεται κανείς ότι κεντρικό ρόλο στην πολιτική θεωρία του Ηλιάκη κατέχει η προσωπικότητα του Βενιζέλου. Ο Ηλιάκης υπήρξε ο σταθερότερος προσωπικός φίλος του Βενιζέλου τον οποίο θεωρούσε την χαρισματικότερη πολιτική προσωπικότητα. Είναι φανατικός υποστηρικτής όλων των ενεργειών του Βενιζέλου, δικαιολογώντας τις περισσότερες πολιτικές αποφάσεις άλλοτε με βάσιμα και άλλοτε με αβάσιμα επιχειρήματα. Φτάνει στο σημείο να του αποδίδει ιδιότητες μεταφυσικές και υπεράνθρωπες ως απεσταλμένου του Θεού με προορισμό την σωτηρία της Ελλάδας. Η λέξη «Βενιζελολατρεία» όσο αντιεπιστημονική και αν ακούγεται αποδίδει πλήρως την στάση του Ηλιάκη απέναντι στον Βενιζέλο. Με την έντονη θρησκευτικότητα που τον χαρακτήριζε έβλεπε τον Βενιζέλο ως «Μεσία» και τον εαυτό του ως απότολο και ακόλουθο. Όσες φορές είχαν διαφωνίες τις απέδιδε στα κακόβουλα σχόλια του κομματικού περιβάλλοντος του Βενιζέλου που συνήθιζαν να διαβάλλουν τον Ηλιάκη στον αρχηγό. Η εκτίμηση όμως του Βενιζέλου προς τον Ηλιάκη και η στήριξη του όπου μπορούσε έμειναν σταθερές ως το τέλος της ζωής του.

Οι ιδεολογικές του απόψεις για τον ρόλο που έπρεπε να διαδραματίσει το ελληνικό έθνος ήταν μεγαλόπνοες. Πίστευε ότι η αντικατάσταση της Μεγάλης Ιδέας (η οποία φαινόταν ότι έφτανε στην ολοκληρωτική πραγμάτωση της πριν την Μικρασιατική Καταστροφή) θα γινόταν με τη «Νέα Μεγάλη Ιδέα». Στόχος του έθνους έπρεπε να είναι η δημιουργία ενός κράτους πολιτισμένου και σύγχρονου με πολίτες που θα συμμετέχουν και θα ενεργούν υπέρ του κράτους. Ο προορισμός του ελληνικού έθνους είναι να εκπολιτίσει την Ανατολή

μεταδίδοντας τις αξίες του αρχαιοελληνικού πολιτισμού πάνω στον οποίο στηρίχθηκε ο πολιτισμός των δυτικών κρατών. Το ελληνικό έθνος αποτελεί περιούσιο λαό του Θεού που μετά από αιώνες δουλείας καλείται να επιστρέψει στον προορισμό του και να ξαναβρεί τις αξίες των προγόνων του και αφού τις ενστερνιστεί να αποτελέσει το πρότυπο για τα υπόλοιπα έθνη της Ανατολής (τα οποία σαφώς έχουν κατώτερο πολιτισμό).

Θεωρούσε ότι ειδικά η διοίκηση της Μακεδονίας είναι ένα δύσκολο έργο επειδή υπάρχει η ανάγκη αφύπνησης του εθνικού αισθήματος στον πληθυσμό. Η περιοχή της Μακεδονίας πρέπει να διοικηθεί με σύστημα μακριά από κομματικές αντιπαλότητες, με έμφαση στην καλλιέργεια των ελληνικών αξιών στον πληθυσμό και με πρότυπο την εθνική αφομοίωση που έχουν πετύχει κράτη με πολλές εθνότητες όπως η Αμερική. Πρόκειται για μια περιοχή που, κατά τον Ηλιάκη, έχασε την ταυτότητα της και την επαφή με την ελληνικότητα εξαιτίας της δουλείας και της δράσης προπαγανδιστικών ιδεολογιών. Η βασική πολιτική που πίστευε ότι έπρεπε να ακολουθηθεί και για τους αλλόφυλους πληθυσμούς στη Μακεδονία ήταν η αφομοίωση, η ένωση όλων των αλλόφωνων ή αλλόθρησκων κάτω από την ταυτότητα του Έλληνα πολίτη. Για να ενισχύσει την πολιτική της αφομοίωσης προέβη σε ενίσχυση της ελληνικής εκπαίδευσης με άξονα την γνώση της ελληνικής γλώσσας, την επιβεβαίωση της ισότιμης μεταχείρισης των αλλόφυλων από την ελληνική διοίκηση, την επιβράβευση των φαινομένων «εθνικής» συμπεριφοράς από πλευράς αλλοφύλων (π.χ. την εθελοντική κατάταξη στο στρατό) και την νοθεσία του μακεδονικού λαού για άρση των διαιρέσεων και την εφαρμογή στην πράξη των ελληνικών αρχών της ισότητας και της ελευθερίας.

Ο Ηλιάκης φαίνεται ότι στην πορεία της ζωής του απομακρύνθηκε από την ενεργό πολιτική επειδή ο τρόπος λειτουργίας των κομμάτων δεν ταίριαζε με την προσωπική του ιδεολογία. Οι μικροκομματισμοί, οι εκδουλεύσεις που απαιτούνται για την τήρηση ισορροπιών και η υποκρισία που συνάντησε ήταν πολύ μακριά από την ιδεαλιστική εικόνα που είχε για την πολιτική. Κομβικό σημείο για αυτή την απομάκρυνση ήταν η εμπειρία του στη διοίκηση της Δυτικής Μακεδονίας. Ο ίδιος πίστευε ότι έκανε ό,τι καλύτερο για την διοίκηση αυτής της περιοχής με σύστημα, μέθοδο και όραμα σύμφωνα με τα δεδομένα της πολεμικής συγκυρίας. Διεκεπεραίωσε την αποστολή του και φαίνεται ότι είχε ήσυχη συνείδηση σχετικά με τα πεπραγμένα του. Παραβλέπει να κάνει αυτοκριτική και ακόμα και τις ενέργειες του που προκάλεσαν αντιδράσεις και αντιπάθειες τις δικαιολογεί είτε ως επιβεβλημένες λόγω των περιστάσεων είτε ως παρεξήγηση των προθέσεων του από φανατικούς κομματικούς αντιπάλους. Πολλές φορές φαίνεται πως τα λεγόμενα του δεν συμφωνούσαν με τις πράξεις όπως π.χ. όταν δήλωνε με περηφάνια ότι ποτέ δεν ανέτρεψε ή δεν κατεδίωξε κάποιον για την κομματική του τοποθέτηση. Απογοητεύεται από την αχαριστία και την «ανωριμότητα» των κατοίκων της Δυτικής Μακεδονίας που καταψήφισαν

το έργο του ίδιου και του κόμματος του Βενιζέλου. Ωστόσο, με την ηθική ανωτερότητα από την οποία διακατέχεται δήλωνε πως: *«Καί μπορώ να πώ πως διοίκησα τον τόπο αυτό με μεγάλη στοργή και ομολογώ, πως και σήμερα αισθάνομαι την αυτή στοργή για τόν τόπο αυτό».*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- «Ο Αρχιστράτηγος Γκυγιωμά εν Δυτική Μακεδονία». (1918). Κοζάνη: Τύποις Μιλτιάδη Τζώνη.
- Clogg,Richard. (1995). *Συνοπτική ιστορία της νεώτερης Ελλάδας*. Αθήνα: Εκδόσεις Ιστορητής.
- Cohen, L., & Manion, L. (1994). *Μεθοδολογία της εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Creswell, W. (2011). *Η έρευνα στην Εκπαίδευση: Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση της Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας*. Αθήνα: ΙΩΝ.
- Mann, A. (2008). *Το Μέτωπο της Σαλονίκης (Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος)*. Αθήνα: Εκάτη.
- Palmer, A. (1977). *Το Μακεδονικό μέτωπο και ο ελληνικός διχασμός*. Εκδόσεις Μπεργαδή.
- Ανδρέου, Α., & Ηλιάδου-Τάχου, Σ. (2009). Εκλογικές συμπεριφορές στη Δυτική Μακεδονία (1915-1936). *Πρακτικά του ΚΘ & ΚΗ Πανελληνίου ιστορικού συνεδρίου της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας*, σσ. 464-485.
- Βακαλόπουλος,Α. (1979). *Νέα Ελληνική Ιστορία 1204-1985* (10 εκδ.). Θεσσαλονίκη: Εκδ. Βάνιας.
- Βάμβουκας,Μ. (2007). *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Βεντήρης, Γ. (1970). *Η Ελλάς του 1910-1920*. Αθήνα: Εκδόσεις Ίκαρος.
- Βήττος,Χρ. (2008). *Ο Εθνικός Διχασμός και η Γαλλική Κατοχή (1915-1920)*. Θεσσαλονίκη: Εκδ. Όλυμπος.
- Βλασίδης,Βλ. (2014). Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η Ελλάδα στο. *Στη Θεσσαλονίκη του Μεγάλου Πολέμου (1914-1918)*. Αφιέρωμα στην εφημερίδα Μακεδονία, Κυριακή 09/02/2014.
- Γερακάρης,Νικ. (1936). *Σελίδες εκ της συγχρόνου ιστορίας. τόμος Α*. Αθήνα: Εκδόσεις «Ελευθέρου ανθρώπου».
- Γιανουλόπουλος, Γ. (2003). *Η ευγενής μας τύφλωσις*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Γκλαβίνας, Γ. (2013). *Οι Μουσουλμανικοί Πληθυσμοί στην Ελλάδα (1912-1923).Από την Ενσωμάτωση στην Ανταλλαγή*. Διδακτορική εργασία.
- Γκλαβίνας, Γ. (2014). Εκλογικές αναμετρήσεις στην Κοζάνη την περίοδο του Εθνικού Διχασμού 1915-1920: Κόμματα, υποψήφιοι, εκλογικές συμπεριφορές. Στο *ΚΟΖΑΝΗ*,

- 600 ΧΡΟΝΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ. Γένεση και Ανάπτυξη μιας Μακεδονικής Μητρόπολης. Πρακτικά Β' Συνεδρίου Τοπικής ιστορίας (σσ. 447-466). Κοζάνη.
- Δελιαλής.Ν. (1959). *Εφημερίδες εκδοθείσαι εν Κοζάνη*. Κοζάνη.
- Δημόπουλος.Ι. (1994). *Τα παρά των Αλιάκμονα εκκλησιαστικά*. Έκδοση Ιεράς Μητρόπολις Κοζάνης.
- Ζάγκος.Χ. (2010). *Οι κοινοβουλευτικές εκλογές στη Φλώρινα (1926-2009): εκλογικές συμπεριφορές. Πολιτική ιδεολογία μέσα από τον τοπικό τύπο*. Φλώρινα.
- Ηλιάκης.Ι. (1921). *Η απολογία ενός τυράννου*. Αθήνα: Εκδ.Εμ.Ζαχαριουδάκη και Ηλ. Χριστόπουλου.
- Ηλιάκης.Ι. (1931). *Η δικαιοσύνη του Σίσυφου*. Αθήνα: Τυπογραφείο Πολυβιοτεχνικής Α.Ε.
- Ηλιάκης.Ι. (1940). *Η ιστορία εξήντα χρόνων, τ. 1*. Χανιά : εκδ. Εφεδρικός Αγώνας.
- Ηλιάκης.Ι. (1937). *Η νεολαία ,στη νεολαία ,για τη νεολαία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πυρσός.
- Ιγκερς, Γ. (1999). *Η ιστοριογραφία στον 20ο αιώνα*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Καραγιάννης.Μάκης. (1996). «Η Κοζάνη του Μεσοπολέμου μέσα από τον τοπικό Τύπο της εποχής». *Δυτικομακεδονικά Γράμματα*(6), σσ. 113-131.
- Κολιόπουλος.Ι. (2002). *Ιστορία της Ελλάδας από το 1800* (Τόμ. 2ος). Θεσσαλονίκη.: Εκδόσεις Βάνιας.
- Κουρίλας.Ευλ. (1953). *Η Δεκεμβριανή τραγωδία των ομήρων*. Αθήνα.
- Λεονταρίτης.Γ. (1978). Η διεθνής θέση της Ελλάδος στις παραμονές του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους.τόμ. ΙΕ*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Λεονταρίτης.Γ. (2000). *Η Ελλάδα στον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο 1917-1918*. Αθήνα: Μορφωτικό ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Μαυρογορδάτος, Γ. (2015). *1915 Ο Εθνικός Διχασμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Μπέσας.Χρ. (1999). *Το χρονικό της Κοζάνης 1914-1919*. Κοζάνη: INBA.
- Παπαιωάνου.Λαζ. (1985). *Το μοναστήρι της Παναγίας της Ζιδανιώτισσας*. Θεσσαλονίκη.
- Πετρίδης, Π. (1991). *Ξένη εξάρτηση και εθνική πολιτική 1910-1918*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Πετσάλης-Διομήδης, Ν. (1988). *Η Ελλάδα των δύο κυβερνήσεων 1916-1917.Καθεστωτικά,Διπλωματικά και οικονομικά προβλήματα του Εθνικού Διχασμού*. Αθήνα: Φιλιππότη.
- Πολυδωροπούλου, Ε. (2016). *Η εκπαιδευτική, πολιτική και κοινωνική κατάσταση της Δυτικής Μακεδονίας την περίοδο 1916-1930 μέσα από το αρχείο του Νομάρχη Φλώρινας Παύλου Καλλιγά.Μεταπτυχιακή εργασία*. Φλώρινα.

- Ρούκα, Ε. (2014). «*Το Μακεδονικό Μέτωπο: Μελέτη ανάδειξης και αξιοποίησης ενός ιστορικού τόπου*». Θεσσαλονίκη: Μεταπτυχιακή εργασία.
- Σαράγγ., Σ. (1920). *Η διοικήσεις μου εν Ανατολή*. Παρίσι: Εκδόσεις Έρνεστ Φλαμμαριόν.
- Σαράφης, Στεφ. (1952). *Ιστορικές αναμνήσεις*. Αθήνα.
- Στρέζου, Ε. (2014). «*Η Εκπαίδευση και ο Πολιτισμός στη Φλώρινα την περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου μέσα από τον Τοπικό Τύπο [1940-1949]*» Μεταπτυχιακή εργασία. Φλώρινα.
- Συλλογικό έργο. (1994). *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη Θεσσαλονίκη : Η προσωρινή κυβέρνηση 1916-1917*. (Ε. Χεκίμογλου, Επιμ.) Θεσσαλονίκη: Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος - Πολιτιστικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος,.
- Σφέτας, Σ. (2015). «Από το Σαράγιεβο στη Θεσσαλονίκη: η Βαλκανική διάσταση του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου και τα δηλήματα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής (1914/1915). *Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος 1914-1918. 100 χρόνια από την έναρξή του. Θεσσαλονίκη 2014 .Πρακτικά ημερίδας.*, σσ. 51-56.
- Τσιομπάνος, Ι. (2012). *Κοζάνη .Οδοιπορικό στο χρόνο*. Κοζάνη: Άνω και κάτω τελεία.
- Τσιτσελίκης, Κων. (1924). *Μακεδονικές εικόνες*. Αθήνα: Τυπογραφείο Αδελ. Ζωγραφίδου.
- Τσουμής, Π. (1998). *Ο Πάικος, Κοζάνη 1878 –1958*. Κοζάνη: INBA.

Ηλεκτρονικές πηγές

- Campagne 1914 – 1918 - Historique du 1er Régiment de Chasseurs d’Afrique. Imprimerie militaire Charles-Lavauzelle – Paris . (1920). Ανάκτηση 5 -1- 2017 <http://tableaudhonneur.free.fr/1erRCA-V2.pdf>
- Historique sommaire du 4me régiment de chasseurs d’Afrique* . (1920). Ανάκτηση 5- 1- 2017, από <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6414803p>
- Les armées françaises dans la Grande guerre. Tome VIII. 8, 2. /.-m. (n.d.). Ανάκτηση 5- 1- 2017, από <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6348270v>
- Les armées françaises dans la Grande guerre. Tome VIII. 8, 2. 2.-m. (n.d.). Ανάκτηση 5- 1- 2017, από <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6331309t>

Η κηδεία του Ελευθερίου Βενιζέλου (15 Φεβρουαρίου 2013). Ανάκτηση 5 -1-2017, από <http://www.haniotika-nea.gr/116053-i-kideia-tou-eleutheriou-benizelou>

Μετονομασίες χωριών (2005) .Ανάκτηση 5- 9- 2016, από www.lithoksou.net

Μούρελος Γ.(1982) .Η προσωρινή κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης και οι σχέσεις της με τους συμμάχους. Ανάκτηση 2 – 12 - 2016, από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/mnimon/article/viewFile/7933/7698.pdf>

Οικονομόπουλος Πέτρος-Εμμανουήλ .(2016).Ο Μητροπολίτης Μυτιλήνης Ιάκωβος οαπο Δυρραχίου. Από την εθνάρχουσα εκκλησία στην εθνική. ΑΠΘ.Θεολογική σχολή-Τμήμα Θεολογίας. Θεσσαλονίκη. Διδακτορική Διατριβή .Ανάκτηση 1-6-2017 <http://ikee.lib.auth.gr/record/286525/files/Oikonomopoulos.pdf?version=1>

S.Πιαδου-Tachou Sofia-(2013). “The Attitudes of the Social Strata and the Political Camps in the City of Florina to the French Occupation of the City in the period 1916-1919 as Revealed by Local Historical Records.” Στο A. Dagkas (éd.), Identités culturelles en Méditerranée. Thessalonique : Editions épícentre, σ. 195-211. Ανάκτηση 20-4- 2016 <https://www.researchgate.net>

Αρχειακές πηγές

Εφημερίδες :

Ηχώ της Μακεδονίας (1916-1920)

Κόπανος (1917)

Αγών (1917-1918)

Η Νίκη (1920)

Εθνική Πολιτική (1920)

ΓΑΚ Κοζάνης : Φάκελος 306/ 1972

Ιστορικό και Διπλωματικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών (ΙΔΥΕ) : Αρχείο Θεσσαλονίκης Φάκελος Ε/84(1)

www.venizelosarchives.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Κύριε Γενικέ Διοικητά

Λαμβάνω την τιμήν να σας γνωρίσω ότι διορισθείς παρά της κυβερνήσεως της Γαλλικής Δημοκρατίας πάρεδρος παρά τω Γενικώ Προξενείω της Γαλλίας μέλλω να αναχωρήσω εκ Κοζάνης. Έρχομαι να σας αποχαιρετίσω ουχί άνευ συγκινήσεως. Χωρίς να θέλω να ομιλήσω περί των προσωπικών σχέσεων αίτινες εδημιουργήθησαν ευθύς εξ αρχής μεταξύ μας, και αι οποίαι έσχον πάντοτε χαρακτήρα φιλικωτάτης εγκαρδιότητος, αι υπηρεσιακαί μας σχέσεις της τελευταίας ταύτης κατηγορίας υπερέβησαν τα συνήθη όρια εντός των οποίων περιορίζονται οι σχέσεις. Παρεθέσατε εις πλείστας περιστάσεις και λίαν δεδικοιολογημένος το επίθετον αδελφωμένη εις την λέξιν συνεργασία, και το επίθετον τούτο, όσον αφορά ημάς πρέπει να ληφθεί με ευρυτέραν του και ισχυροτέραν σημασίαν.

Εσκέφθημεν δια του αυτού εγκεφάλου , εξετελέσαμεν, έκαστος εν τω κύκλω του μετά της αυτής θελήσεως.

Η βοήθεια την οποίαν παρέσχετε εις τον Γαλλικόν στρατόν και εις τους Συμμάχους στρατούς δεν εξασθένησεν ουδ' επί στιγμήν, μας εδώσατε εις όλους την εντύπωσιν ότι είμεθα «σαν στο σπίτι μας», πράγμα δι' ημάς πολύτιμον , όταν καλούμεθα, ως εκλήθημεν να πολεμήσωμεν επί ξένης και μεμακρυσμένης γης.

Έσχετε δια την αποστολήν σας αντίληψιν όσον είναι δυνατόν να υπάρξη υψηλοτέραν. Η επιτυχία εστεφάνωσε τας προσπαθείας σας, έχετε το δικαίωμα να είσθε υπερήφανος δια το έργον σας το οποίον έσχε ήδη τους καρπούς του και το οποίον θα είνε έργον διαρκείας. Αναχωρώ μετά της βεβαιότητος ότι η Δυτική Μακεδονία εξήλθε χάρις εις ημάς εκ του ληθάργου της και ότι μία νέα περίοδος ανοίγεται δι' αυτήν μετά τον πόλεμον.

Επιτρέψατέ μου να διατυπώσω την ευχήν όπως οι περιστάσεις, αίτινες δείκνυνται ενίοτε ευνοϊκαί εις τα σχέδια των ανθρώπων μας συνδέσωσι και πάλιν και μας επιτρέψωσι να καλλιεργήσωμεν εις εποχήν ολιγώτερον ταραχώδη τους δεσμούς της ειλικρινούς φιλίας, αίτινες του λοιπού μας ενώνουν.

Ευαρεστηθήτε να δεχθήτε Κύριε την έκφρασιν της εξαιρέτου προς υμάς υπολήψεώς μου.

Jules de Berne Lagarde

Αγαπητέ μοι Κύριε Πρόξενε,

Με μεγάλη μου συγκίνηση ανέγνωσα την επιστολήν σας. Γνωρίζετε καλώς πόσον πολύ με στενοχωρεί το ότι αναχωρείτε προ της λήξεως του αγώνος εδώ, τον οποίον από κοινού ηρχίσασμεν, αφηφούντες τους κινδύνους υπό των οποίων περιβαλλόμεθα. Η επιθυμία μου ήτο να ευρίσκεσθε εδώ κατά τον θρίαμβον του αγώνος μας δια να πανηγυρίσωμεν μαζί τα επινίκεια, οποτεδήποτε ήθελεν έλθει η ονειροπολουμένη ημέρα αύτη.

Οι κίνδυνοι τους οποίους διετρέξαμεν μαζί και αι πικρίαί τας οποίας από κοινού εγεύθημεν εις δεινάς στιγμάς τόσο πολύ μας συνέδεσαν, ώστε επίστευα, ότι δεν θα απομακρύνετο ο εις του άλλου δια να συμβολίζωμεν εδώ ζωντανήν την ελληνογαλλικήν ένωσιν, αφού αι καρδίαί μας πάλλουν τους αυτούς παλμούς δια τας δύο πατρίδας, αι οποίαί δι' ημάς είνε μία. Αι ψυχαί μας επικοινωνήσαν ευθύς εξ' αρχής τελείως και κατενόησαν την ταυτότητα των ιδεών, η οποία υπάρχει μεταξύ των αληθινών Γάλλων και των αληθινών Ελλήνων, και δια τούτο ουδέποτε εσκέφθημεν, ότι ανήκομεν εις διαφόρους πατρίδας, αφ' ου μία είνε η ιδεολογία μας, μία σχεδόν η εθνική μας συνείδησις, Ελληνογαλλική η ιδική μου, Γαλλοελληνική η ιδική σας, έχουσαι αμφοτέρα την αυτήν ιδεολογίαν, την επικράτησιν των μεγάλων ιδεών μας, της ισότητος, της ελευθερίας και της αδελφότητος των λαών αφ' ενός, της συντρίψεως του τυραννικού καθεστώτος αφ' ετέρου, το οποίον αγωνίζεται να φέρη τον κόσμον 1500 χρόνια προς τα οπίσω. Και με την ιδεολογίαν αυτήν συνεργάσθημεν ως αδελφοί, καθένας εις τον κύκλον του. Και με την ιδεολογίαν αυτήν συνεργάσθημεν ως αδελφοί καθένας εις τον κύκλον του. Και είναι ευτυχής δια την συνεργασίαν αυτήν, η περίοδος της οποίας θα αποτελέση την χρυσήν εποχήν της ζωής μου, όχι μόνον δια την αδελφικήν μας συνεργασίαν αυτήν καθ'εαυτήν, αλλά και δια τα αποτελέσματα της συνεργασίας αυτής. Και τόσο πολύ εσυνείθησα εν τη μεθ' υμών συνεργασία μου ώστε να είσθε βέβαιος ότι και αν απομακρύνθημεν αλλήλων ο νούς μου θα είναι μεθ' υμών και θα συνεργάζομαι μεθ' υμών τηλεπαθητικώς. Τι σημαίνουν σήμερον αι γεωγραφικαί αποστάσεις; Ο αγών μας σιεζάγεται υφ' ολοκλήρου της οικουμένης και η νίκη μας θα εξαρτηθή εκ της γενικής νίκης την οποίαν θα κατααγλαγουν τα φιλελεύθερα έθνη κατά των βάρβαρων λαών. Αν η Κυβέρνησις της Γαλλικής Δημοκρατίας σας έκρινεν χρησιμώτερον αλλαχού όπου, είμαι βέβαιος θα εξακλουθήσετε εκεί την εδώ δράσιν σας, προς επικράτησιν των αυτών ιδεών, δια τας οποίας θα εξακολουθώ και εγώ εδώ εργαζόμενος. Ούτω θα εξακολουθήσωμεν συνεργαζόμενοι και δεν θα παύση η ψυχική επικοινωνία μας, αφού φεύγοντας επήρατε μαζί σας μέρος της καρδιάς μου.

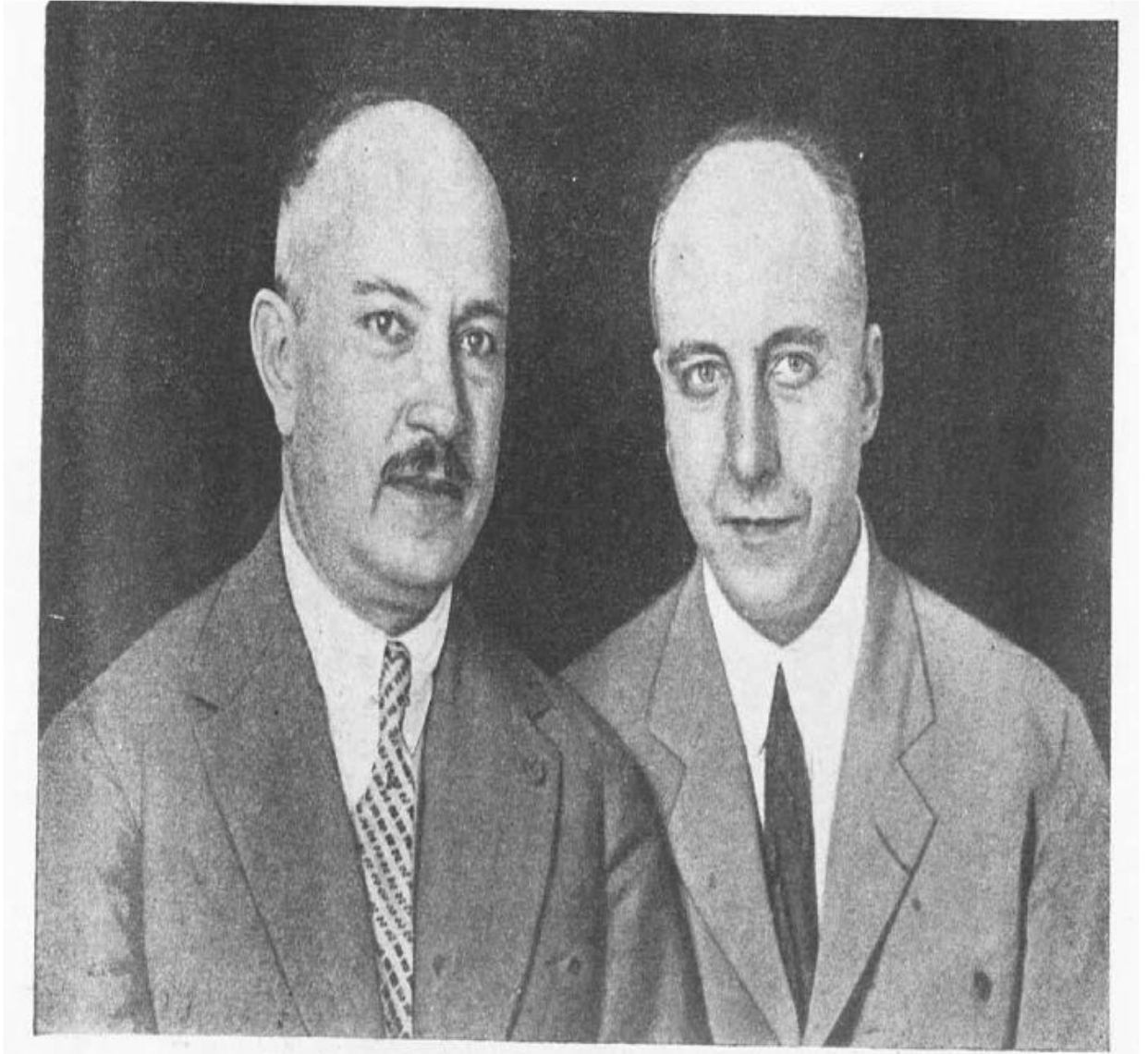

Σας εύχομαι όπως και εις την νέαν θέσιν σας έχετε παρομοίαν επιτυχίαν και ο διακαής πόθος μου είναι να σας ίδω επανερχόμενον μετά τον θρίαμβον των ιδεών μας εις τα μέρη ταύτα, ίνα συνεχίσωμεν την συνεργασίαν μας, προς πλήρη σύσφιγξιν των δύο πατρίδων μας, αν είνε δυνατόν να γίνη στενωτέρα η ένωσίς των.

Σας γράφω με πολλήν συγκίνησιν και σας παρακαλώ να δεχθήτε την διαβεβαίωσιν της παντοτινής φιλίας μου και της μεγίστης προς υμάς υπολήψεός μου

I. Ηλιάκης.

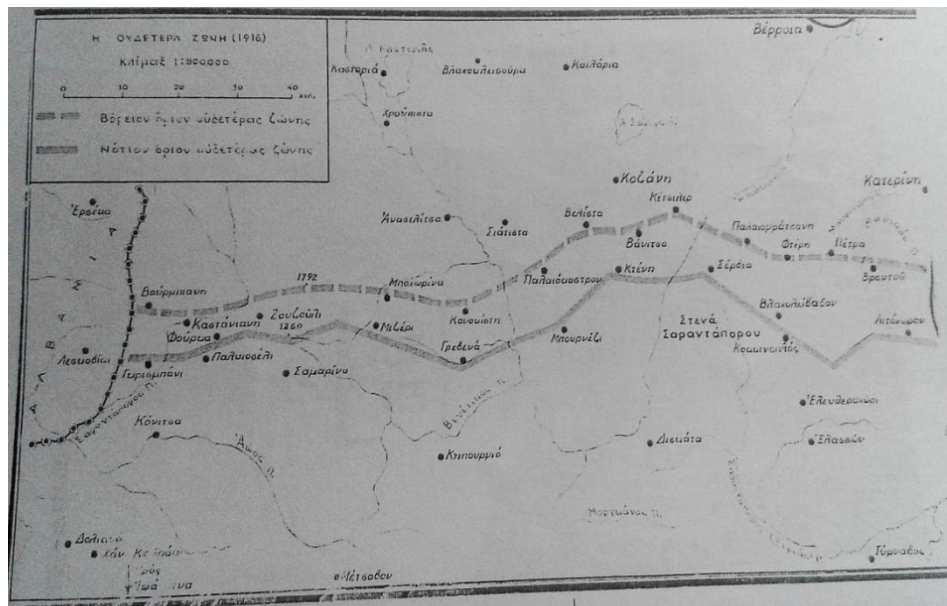
ΕΙΚΟΝΕΣ

Εικόνα 1. Δεξιά ο Γάλλος Πρόξενος Jules de Berne Lagarde και αριστερά ο Γενικός Διοικητής Δυτ. Μακεδονίας Ιωάννης Ηλιάκης.
(*Ηλιάκης.Ι.1940. Η ιστορία εξήντα χρόνων*, σ. 49)

Εικόνα 2. Ο Ιωάννης Ηλιάκης και ο Κυριάκος Μητσοτάκης στα Χανιά.
(<http://www.benaki.gr>)

Εικόνα 3. Χάρτης της ουδέτερης ζώνης.

(Βήττος Χρ..Ο Εθνικός Διχασμός και η Γαλλική Κατοχή (1915-1920) σ.72)

Εικόνα 4. Ο Ιωάννης Ηλιάκης κηρύττει από το μπαλκόνι της Νομαρχίας την σύνταξη της Δυτ. Μακεδονίας με το Κίνημα της Εθνικής Άμυνας. (18 Σεπτεμβρίου 1916)

(Τσιομπάνος Ι. 2012.Κοζάνη .Οδοιπορικό στο χρόνο.σ.40)

Εικόνα 5. Βούλγαροι αιχμάλωτοι στην Κοζάνη (Σεπτέμβριος 1916)
(<http://www.culture.gouv.fr>)

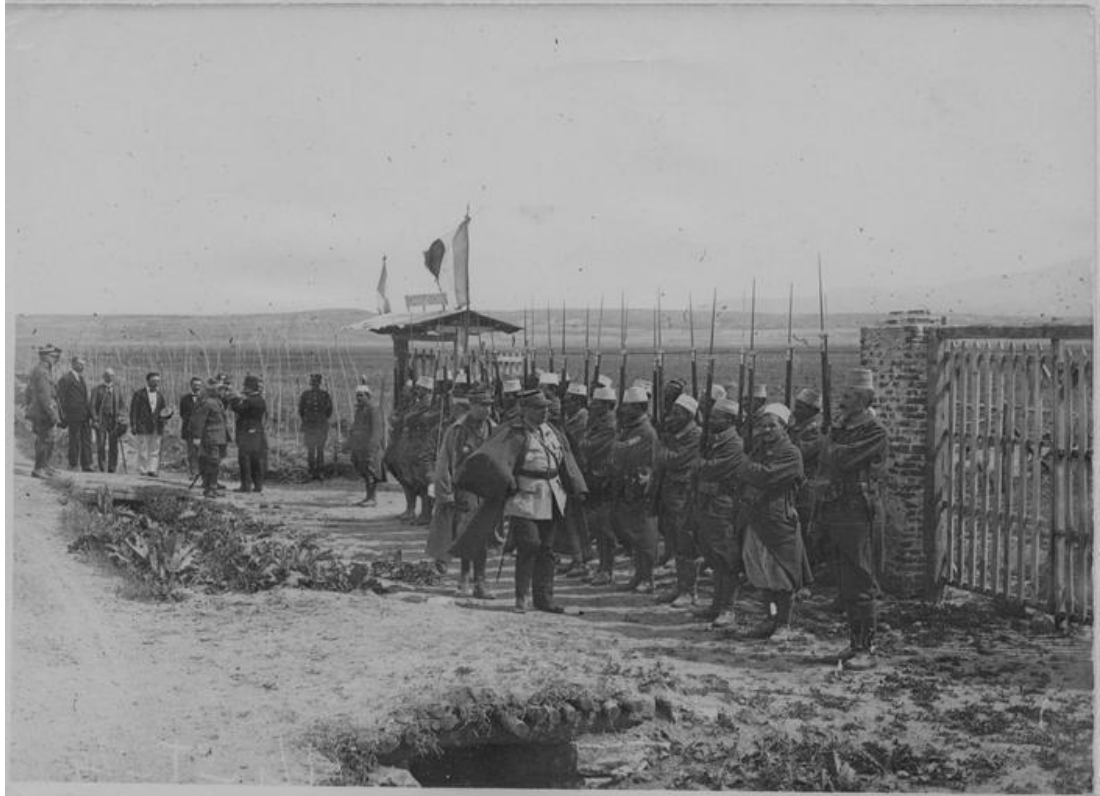
Εικόνα 6. Στρατιώτες Γάλλοι, Σέρβοι και Αναμίτες στην Κοζάνη (Σεπτέμβριος 1916)
(<http://www.culture.gouv.fr>)

Εικόνα 7. Στρατιώτες εργάζονται στην κατασκευή δρόμων. (Σεπτέμβριος 1916)
(<http://www.culture.gouv.fr>)

Εικόνα 8. Η άφιξη του Στρατηγού Γκιγιωμά στην Κοζάνη (Απρίλιος 1918)
(<http://www.culture.gouv.fr>)

Εικόνα 9. Ο στρατηγός Γκιγιωμά επιθεωρεί στην Κοζάνη ένα σώμα Ζουάβων.

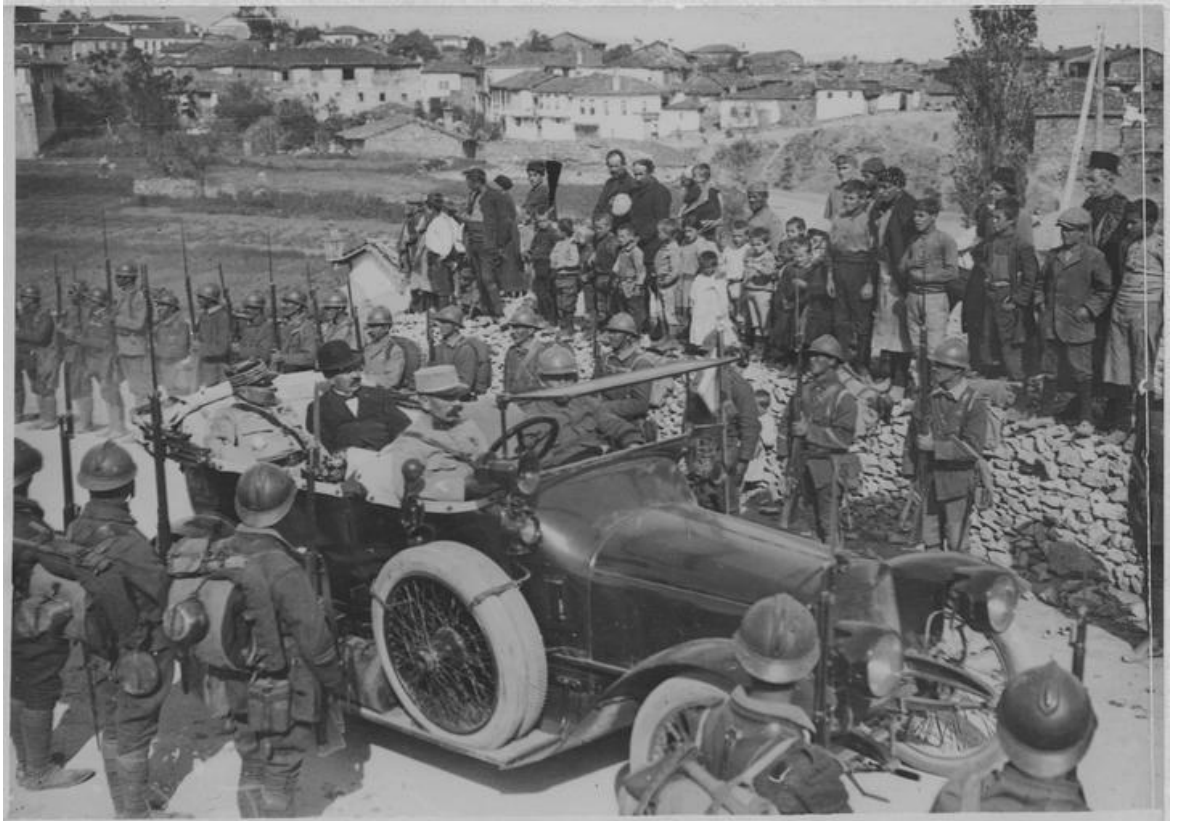
(<http://www.culture.gouv.fr>)

Εικόνα 10. Παρέλαση Ελλήνων στρατιωτών μπροστά στους στρατηγούς Γκιγιωμά και Ανρύ.

(Απρίλιος 1918) (<http://www.culture.gouv.fr>)

Εικόνα 11. Η άφιξη του Στρατηγού Γκιγιωμά μαζί με τον Ηλιάκη στην Κοζάνη (Απρίλιος 1918) (<http://www.culture.gouv.fr>)

Εικόνα 12. Ο Στρατηγός Γκιγιωμά μαζί με τον Ηλιάκη στην Κοζάνη (Απρίλιος 1918)

(<http://www.culture.gouv.fr>)

Εικόνα 13. Η άφιξη του Στρατηγού Γκιγιωμά μαζί με τον Ηλιάκη στην Κοζάνη (Απρίλιος 1918) (<http://www.culture.gouv.fr>)

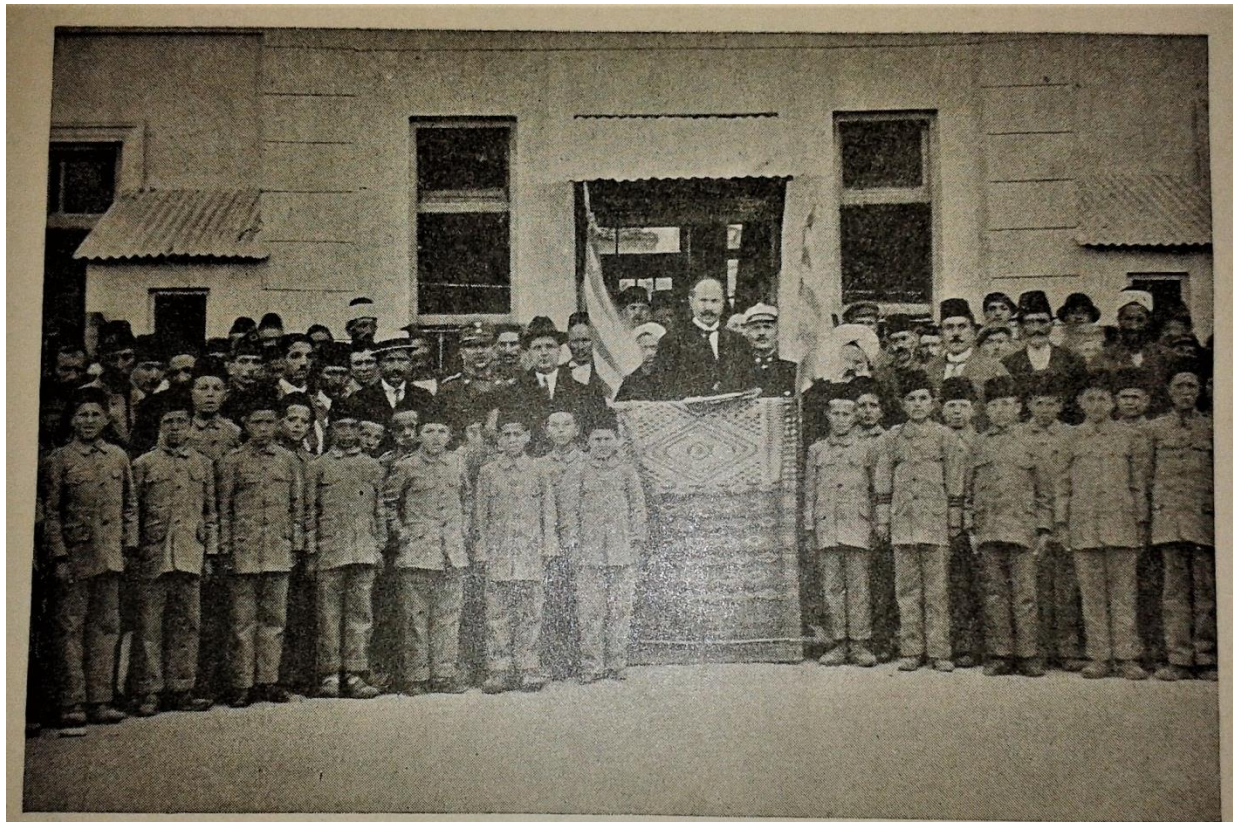

Εικόνα 14. Ο Ιωάννης Ηλιάκης προσφωνεί τον στρατηγό Henrys. (Ηλιάκης,Ι. 1940 .Η ιστορία εξήντα χρόνων ,σ. 57)

Εικόνα 15. Ο Ιωάννης Ηλιάκης μαζί με τον στρατηγό Guillaumat στην Πρέσπα.
(Ηλιάκης.Ι.1940. Η ιστορία εξήντα χρόνων ,σ. 67)

Εικόνα 16. Ο Ιωάννης Ηλιάκης σε ομιλία του στους μουσουλμάνους προσκόπους στη Φλώρινα (1920) (Ηλιάκης.Ι. Η νεολαία στη νεολαία, για τη νεολαία, σ. 63)

Εικόνα 17. Η προσκοπική συγκέντρωση στο Εξισού (Ξυνό νερό) Φλώρινας (1920).
(Ηλιάκης.Ι. Η νεολαία στη νεολαία, για τη νεολαία, σ. 67)